U.Ü. S.B.E.
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

HİKÂYELİ TÜRKÜLERİN SÖZ VARLIĞI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÜMMÜ GÜLSÜM SUYER

BURSA
2023

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ESKİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

HİKÂYELİ TÜRKÜLERİN SÖZ VARLIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÜMMÜ GÜLSÜM SUYER

BURSA – 2023

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

HİKÂYELİ TÜRKÜLERİN SÖZ VARLIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ümmü Gülsüm SUYER
ORCID: (0000-0002-0430-4170)

Danışman:
Cengiz ALYILMAZ

BURSA – 2023

ÖZET

Yazar adı soyadı	**Ü. Gülsüm SUYER**
Üniversite	**Bursa Uludağ Üniversitesi**
Enstitü	**Sosyal Bilimler Enstitüsü**
Anabilim dalı	**Türk Dili ve Edebiyatı**
Bilim dalı	**Eski Türk Dili**
Tezin niteliği	**Yüksek Lisans**
Mezuniyet tarihi	**03/02/2023**
Tez danışmanı	**Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ**

HİKÂYELİ TÜRKÜLERİN SÖZ VARLIĞI

Bir türkü coğrafyası olan Anadolu, pek çok acıya ve sevince şahitlik etmiştir. Türküler, tecrübe edilen tüm duyguların sesi olmakla birlikte ses ve söz birlikteliğinin yakalandığı en önemli ürünlerdendir. Genel itibarıyla halk müziği ve halk edebiyatı disiplinleri çerçevesinde incelenen türküler, dilsel açıdan incelendiğinde Türk diline de katkı sağlayabilecek yetkinliktedir.

Türkülerin dil açısından incelendiği bu çalışmada kaynak olarak kullanılan Merdan GÜVEN'in "On Bin Yılın Türküsü" ve "Kırık Sazın Türküsü" eserlerinden konu çeşitliliği dikkate alınarak seçilen elli (50) türkü incelenmiştir. Çalışma; "Ad Soylu Sözcükler (Sıfat, Zarf, Zamir, Edat; Atasözleri, Deyimler ve Yabancı Sözcükler)", "Fiil Soylu Sözcükler (Basit Fiiller, Türemiş Fiiller, Birleşik Fiiller; Kılış Fiilleri, Oluş Fiilleri)", "Sözcük Grupları" ve "Konularına Göre Adlar" olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın sonucunda incelenen hikâyeli türkülerde yer alan söz varlığının zenginliği, dil bilimsel açıdan türkülerin taşıdığı özellikler, Anadolu coğrafyasında kullanılan dilin ve sözcüklerin yerelliği ve özgünlüğü ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: Türkü, hikâyeli türkü, söz varlığı, sözcük, Anadolu.

ABSTRACT

Name & surname	**U. Gulsum SUYER**
University	**Bursa Uludağ University**
Institute	**Institute of Social Sciences**
Field	**Turkish Language and Literature**
Subfield	**Old Turkish**
Degree awarded	**Master**
Date of degree awarded	**03/02/2023**
Supervisor	**Cengiz ALYILMAZ**

VOCABULARY OF THE FOLK SONG WITH STORIES

The Anatolia is an area of the folk songs, has experienced countless pains and happiness. The folk songs are expression of all the emotions that people come into contact with, and besides this, they are important materials as the collective work of both sounds and words. In general, folk songs, even if discussed within folk music and folklor, may contribute to Turkish language as lingual.

In this study, fifty folk songs selected from Merdan GUVEN's "On Bin Yılın Turkusu" and "Kırık Sazın Turkusu" were examined.

The study consists of four parts: "Nouns (Adjective, Adverb, Pronoun, Postposition; Maxims, Idioms and Borrowed Words)", "Verbs (Simple Verbs, Derived Verbs, Compound Verbs; Action Verbs, Process Verbs)", "Wordgroup" and "Nouns According to Their Subjects".

Conclusion of this work, in the studied folk songs, the presence of the rich vocabulary, the characteristics of the folk songs linguistically, the locality and originality of the words used in Anatolia were determined.

Keywords: Folk song, ballad, vocabulary, word, Anatolia.

ÖN SÖZ

Türkler tarihte bilinen en eski çağlardan bu yana müzik ve söz ile iç içe bir yaşam sürmüşlerdir. Bütün Türk yurtları gibi Anadolu da bir türkü coğrafyasıdır. Bu coğrafyada yakılan türküler, Türk toplumunun bireysel ve sosyal kimlik inşasının izi sürülebilir ürünleridir. Her birey ve toplum, meydana getirdiği eserine dünyaya geldiği ilk andan eser verdiği yaşa kadar edindiği hayat tecrübesini işlemiştir. Devasa bir birikimi bünyesinde barındıran türküler, barındırdığı müzikal değerler ile müzik bilimine, zaman zaman toplumun tarihi serüvenine dair anlatılarıyla tarih bilimine, öz Türkçenin ve köklü Türk kültürünün aynası olmasıyla toplum bilimine ve dil bilimine; içerdiği edebî malzeme ile edebiyat bilimine yol gösterici ve oldukça değerli kaynaklardır. Böyle derin bir birikim ile üretilen türküler günümüzde büyük çoğunlukla halk edebiyatı ve halkiyat araştırmaları alanları bünyesinde ilgi görmüş ve türkülerin dil bilimine sunduğu katkılar geri planda kalmıştır.

Türklük biliminin bahsi geçen yönüne katkı sunmak amacıyla hazırlanan bu çalışma; türkü ve hikâyeli türkü kavramlarının açıklandığı "Giriş", "Ad Soylu Sözcükler", "Fiil Soylu Sözcükler", "Sözcük Grupları", "Konularına Göre Adlar" ve "Sonuç" bölümlerinden oluşmaktadır. "Giriş" bölümünde bu çalışmaya ihtiyaç doğuran bilimsel sorun, kavramsal çerçeve, yöntem ve teknik belirtilmiştir. "Giriş" bölümünde türkülerin eski Türk toplumlarında bilinen ilk biçimleri, türkünün kısaca tarihî gelişimi, araştırmacılar tarafından yapılan çeşitli türkü tanımları, Türk edebiyatında türkü konusunda belirsiz kalan konulara yer verilmiştir. Birinci bölümde türkülerde yer alan ad soylu sözlükler olan sıfat, zarf, zamir ve edatlar örnekler hâlinde sunulmuş; yabancı sözcükler, atasözleri ve deyimler incelenmiştir. Fiil konusunun ele alındığı ikinci bölümde, "Türlerine Göre Fiiller" (basit fiiller, türemiş fiiller, birleşik fiiller) ve "Varlıkla İlgisine Göre Fiiller" (kılış fiilleri, oluş fiilleri) incelenmiştir. Üçüncü bölümde "Sözcük Grupları" (tekrar grubu, bağlama grubu, isim grubu, iyelik grubu, birleşik isim grubu, unvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, edat grubu, isnat grubu, aitlik grubu, ilgi grubu, bulunma grubu, ayrılma grubu, yaklaşma grubu, yükleme grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, isim-fiil grubu, kısaltma grubu, birleşik fiil grubu) yer almaktadır. Dördüncü bölüm olan "Konulara Göre Adlar" bölümünde sözcükler yirmi altı konu başlığı altında incelenmiştir. "Sonuç" bölümünde ise elde edilen bulgular tablo ve grafiklerle dikkatlere sunulmuştur.

Tez çalışmamın danışmanlığını yürüten değerli danışmanım Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ başta olmak üzere, kıymetli eserleriyle çalışmama fikir ışığı olan Doç. Dr. Merdan GÜVEN'e, tez savunma jürimde yer alarak beni onurlandıran Prof. Dr. Semra ALYILMAZ'a ve Doç. Dr. İsmail ÇOBAN'a, bu süreçte benden yardımlarını esirgemeyen İsmail EMİRŞAH'a, maddi manevi tüm destekleriyle bu süreci sağlıklı geçirmemde büyük emekleri olan kıymetli amcam Abdurrahman SUYER ile kıymetli yengem Mervenur SUYER'e, Bursa'da bana ev sahipliği yapan değerli Sadiye ve Cesur BAYHOCA ailesine, destek ve yardımlarını her zaman yanımda bulduğum değerli dostlarım Gülsen AKGÜN'e ve M. Esad AKCABELEN'e; birbirinden değerli çalışmalarıyla sorularıma yanıt olan tüm bilim insanlarına ve bu uzun soluklu süreçte her anlamda yanımda olan, varlıklarından mutluluk duyduğum değerli aileme sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI .....
YEMİN METNİ .....
ÖZET vi
ABSTRACT vii
ÖN SÖZ viii
İÇİNDEKİLER x
ŞEKİLLER xiii
KISALTMALAR xiv
GİRİŞ 1
1. TÜRKÜ VE HİKÂYELİ TÜRKÜ 1
2. TEZ ÇALIŞMASININ ESASLARI 10
2.1.ÖRNEK ALINAN ÇALIŞMALAR 10
2.2.İNCELEME YÖNTEMİ 11

BİRİNCİ BÖLÜM
AD SOYLU SÖZCÜKLER

1. AD SOYLU SÖZCÜKLER 11
1.1. Sıfatlar 11
1.1.1. Niteleme Sıfatları 12
1.1.2. Belirtme Sıfatları 17
1.1.2.1. Gösterme Sıfatları 17
1.1.2.2. Soru Sıfatları 19
1.1.2.3. Belirsizlik Sıfatları 19
1.1.2.4. Sayı Sıfatları 20
1.2. Zarflar 22
1.2.1. Durum Zarfları 24
1.2.2. Zaman Zarfları 26
1.2.3. Yer-Yön Zarfları 27
1.2.4. Azlık-Çokluk Zarfları 27
1.2.5. Soru Zarfları 28
1.3. Zamirler 28
1.3.1. Kişi Zamirleri 30
1.3.2. Gösterme Zamirleri 35
1.3.3. Soru Zamirleri 35
1.3.4. Belirsizlik Zamirleri 36

1.3.5. Dönüşlülük Zamirleri ... 36
1.4. Edatlar ... 37
1.4.1. Çekim Edatları ... 39
1.4.2. Bağlama Edatları ... 40
1.4.3. Ünlem Edatları ... 44
1.5. Atasözleri ... 48
1.6. Deyimler ... 48
1.6.1. TDK Sözlük'te Yer Almayan Deyimler ... 58
1.7. Yabancı Sözcükler ... 58
1.7.1.Arapça Sözcükler ... 60
1.7.2. Farsça Sözcükler ... 72
1.7.3. Yunanca Sözcükler ... 79
1.7.4.İtalyanca Sözcükler ... 79
1.7.5.Fransızca Sözcükler ... 80
1.7.6.Ermenice Sözcükler ... 80
1.7.7.Rumca Sözcükler ... 81
1.7.8.Almanca Sözcükler ... 81
1.7.9.İspanyolca Sözcükler ... 81
1.7.10.İbranice Sözcükler ... 81
1.7.11.Gürcüce Sözcükler ... 81
1.7.12.İki Dilden Oluşan Sözcükler ... 82

İKİNCİ BÖLÜM

FİİL SOYLU SÖZCÜKLER

1. FİİL SOYLU SÖZCÜKLER ... 83
1.1. Türüne Göre Fiiller ... 84
1.1.1.Basit/Yalın Fiiller ... 84
1.1.2.Türemiş Fiiller ... 99
1.1.2.1. İsimden Türemiş Fiiller ... 99
1.1.2.2. Fiilden Türemiş Fiiller ... 104
1.1.3. Birleşik Fiiller ... 111
1.1.3.1. İsim + (Yardımcı) Fiil ... 112
1.1.3.2. Zarf + Fiil ... 115
1.1.3.3. Fiil – Zarf-fiil Eki + Fiil ... 115
1.1.3.4. Nesne + Fiil ... 116

1.2.Varlıkla İlgisine Göre Fiiller ... 118
1.2.1. Kılış Fiilleri ... 119
2.2.2. Oluş Fiilleri ... 129

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÖZCÜK GRUPLARI

1. SÖZCÜK GRUPLARI ... 140
1.1.Tekrar Grubu ... 140
1.1.1. Aynen Tekrarlar ... 140
1.1.2. Eş Anlamlı Tekrarlar ... 142
1.1.3. İlaveli Tekrarlar ... 142
1.1.4. Zıt Anlamlı Tekrarlar ... 143
1.2. Bağlama Grubu ... 143
1.3. İsim Grubu (Sıfat Tamlaması Grubu) ... 143
1.4. İyelik Grubu (İsim Tamlaması Grubu) ... 153
1.5. Birleşik İsim Grubu (Belirtisiz İsim Tamlaması Grubu) ... 168
1.6. Unvan Grubu ... 173
1.7. Ünlem Grubu ... 173
1.8. Sayı Grubu ... 176
1.9. Edat Grubu ... 177
1.10. İsnat Grubu ... 178
1.11. Aitlik Grubu ... 178
1.12. İlgi Grubu (Genitif) ... 178
1.13. Bulunma Grubu (Lokatif) ... 179
1.14. Ayrılma Grubu (Ablatif) ... 179
1.15. Yaklaşma Grubu (Datif) ... 179
1.16. Yükleme Grubu (Akkuzatif) ... 180
1.17. Sıfat-Fiil Grubu (Partisip) ... 180
1.18. Zarf-Fiil Grubu (Gerundium) ... 181
1.19. İsim-Fiil Grubu ... 182
1.20. Kısaltma Grubu ... 183
1.21. Birleşik Fiil Grubu ... 183
1.21.1. İsim + (Yardımcı) Fiil ... 184
1.21.2. Fiil –Zarf-fiil + Fiil ... 186
1.21.3. Fiil Deyimleri ... 187

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KONULARINA GÖRE ADLAR

1. KONULARINA GÖRE ADLAR 188
1.1. Akraba, Kavim, Aile 188
1.2. Bitkiler 192
1.3. Dağ, Ova, Mekân 194
1.4. Din Ve Kozmogoni 198
1.5. Duygularla İlgili Adlar 201
1.6. Duyularla İlgili Adlar 203
1.7. Eşyayla İlgili Adlar 204
1.8. Evlilikle İlgili Adlar 207
1.9. Gök Cisimleri ve Hava Durumuyla İlgili Adlar 208
1.10. Hayvan Adları 211
1.11. Irk, Soy, Vatanla İlgili Adlar 214
1.12. Kıyafetle İlgili Adlar 215
1.13. Meslek Adları 216
1.14. Yer Adları 217
1.15. Ölümle İlgili Adlar 219
1.16. Kişi Adları 220
1.17. Renk Adları 223
1.18. Savaş ve Orduyla İlgili Adlar 225
1.19. Sayı Adları 227
1.20. Tarım ve Gıdayla İlgili Adlar 229
1.21. Ticaret ve Ölçü Birimleriyle İlgili Adlar 230
1.22. Tıp ve Eczayla İlgili Adlar 230
1. 23. Uzuvlar ve İnsan Bedeniyle İlgili Adlar 231
1.24. Yolculukla İlgili Adlar 236
1.25. Yön Adları 237
1.26. Zaman ve Takvimle İlgili Adlar 240
SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER 241
ÖNERİLER 249
KAYNAKLAR 257
EKLER 271

ŞEKİLLER

Şekil 1: Adlar ve Fiillerde Alıntılar

Şekil 2: Yabancı Sözcüklerin Dillere Göre Dağılımı

Şekil 3: Sözcüklerin Alıntı Oranları

Şekil 4: Ad Soylu Sözcükler

Şekil 5: Sıfatlar

Şekil 6: Zamirler

Şekil 7: Edatlar

Şekil 8: Zarflar

Şekil 9: Türlerine Göre Fiiller

Şekil 10: Varlıkla İlgisine Göre Fiiller

Şekil 11: Türemiş Fiiller

Şekil 12: Birleşik Fiiller

Şekil 13: İsim + (Yardımcı) Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Şekil 14: Atasözleri ve Deyimler

Şekil 15: Sözcük Grupları

Şekil 16: Tekrar Grubu

Şekil 17: Birleşik Fiil Grubu

Şekil 18: Konularına Göre Adlar

KISALTMALAR

agm. : Adı geçen makale

Ar. : Arapça

bk. : Bakınız

çev. : Çeviren

Far. : Farsça

haz. : Hazırlayan

KST : Kırık Sazın Türküsü

OBYT : On Bin Yılın Türküsü

S : Sayı numarası

s. : Sayfa sayısı

t.y. : Tarih yok

T. : Türkçe

v.d. : Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler

y.y. : Yayınevi yok

GİRİŞ

1. TÜRKÜ VE HİKÂYELİ TÜRKÜ

Önce söz vardı. İnsanlar çağlar boyunca yaşama dair edindikleri tüm deneyimleri söz ile ifade etmiş ve önce sözlü geleneğin üreticisi, takipçisi ve sürdürücüsü olmuşlardır. Sözlü gelenek ortamında var edilen kültür, içinde bulunduğu toplumun dünyaya bakışının bir yansımasıdır. Sadece köklü medeniyetlerin sahip olabildiği bu kültür birikiminin; toplumun mimarisine, sanatına, edebiyatına, müziğine vd. sinmesi kaçınılmazdır. Bu birikim, uzun yıllar geçse dahi üretildiği ortamın kokusunu çağlar ötesine taşır. Bahsedilen kültür unsurlarından biri de tamamen yerel özellikler barındırmasıyla Türk ulusunun sesi olan türkülerdir (Başgöz, 1992, s. 7-8). İçerdiği gerek musiki unsurları gerekse edebî malzeme bakımından türküler, Anadolu'daki Türk dili kadar kendine özgü ve köklü bir yapıya sahiptir (Gazimihal, 2006, s. 125). Türkülerin insanı saran büyüleyici gücünden bahseden Ahmet Hamdi TANPINAR, "Anadolu'nun romanını yazmak isteyenler, ona mutlaka türküler yoluyla gitmelidir" demiştir (Özbek, 1998).

Türkülerin tarihinin, Türk tarihinin oluşum dönemleri kadar eskiye gittiğini dile getiren araştırmacılar, türkülerin ne zaman doğduğu sorusuna benzer yanıtlar vermişlerdir. Günümüzde halk arasında kullanılan türkü sözü henüz çok yeni olmakla birlikte; Türklerin bestelediği ezgili şiirlerin tarihinin Hun kavimlerine, İskit halklarına hatta destani ve mitolojik devirlere kadar uzandığı düşünülmektedir (Güven, 2012, s. 53).

Türk musikisinin en eski şekli, kamların/baksıların ve ozanların kopuz eşliğinde söyledikleri nağmeler, yani ezgili güftelerdir (Güven, 2021, s. 3). Türklerde oldukça çeşitli toplumsal rol üstlenen kamlar/şamanlar/baksılar, pek çok törende oldukça eski müzik aletleri (davul, tef, kopuz vd.) eşliğinde Türk şiirinin en eski şeklini oluşturan bu ezgili şiirleri okumuşlardır (Esin, 1985, s. 5-7; Reinhard, 1990, s. 14). Sözleri doğaçlama söyleyişten oluşmakla birlikte ritim, ezgideki en önemli unsurdur. Bu müzik, kamın/şamanın/baksının hareketlerine uygun ve oldukça zengindir. Çin'in tarih

vesikalarında, Hunların bazı törenlerde kurtlar gibi uluduklarından bahsedilmektedir. Bahattin ÖGEL (1991, s. 39) bu ulumaya benzetilen bağırtıların bugünkü "uzun hava" türü türkülerin en ilkel biçimi olduğunu belirtir. Bu bağlamda uzun havaların, Türklerin din dışı halk türkülerinin ilk örnekleri olduğu söylenebilir.

Göktürkler Dönemi'ndeki müzik kültürü hakkında Yenisey (MS IV-VI) ve Orhun Yazıtları (MS 732-735) önemli bilgiler sunmaktadır. Bu metinlerin anlatım tarzları, kafiye düzeni ve ifade gücü bakımından düz yazı şeklinde yazılmış birer ağıt metni olduğu ileri sürülmektedir (C. Alyılmaz, 2003a, s. 1-24; Barutçu Özönder, 2002, s. 457-492; Mergaliev, 2000, s. 27-28; Yıldırım, 1986). Uygurlar Dönemi'nde de devam eden bu kültürde, kopuz çalan ozanlar büyük ilgi görmüştür. Türklerin bu dönemde neredeyse tüm törenlerinde müzikten faydalandığı söylenebilir (Roux, 1997, s. 100). Bu döneme ait olan tüm ezgili şiirler, eski Türk nazmı ile kendisinden sonra gelecek Türk şiiri arasında bir köprü vazifesi görmektedir (Arat, 1986, s. 245-250).

Türklerin İslam inancını benimsemeden önce meydana getirdikleri edebiyat ve kültür birikimi hakkında Nihal ATSIZ (1992, s. 81) şunları söylemektedir:

> Türkler İslam dinini kabul etmeden önce çok sade bir hayat yaşıyorlardı. Pek kuvvetli devlet gelenekleri olduğu hâlde hükümdarlarla çobanlar arasında yaşayış, duyuş ayrılışları çok değildi. Bunun neticesi olarak da sınıf ve zümre farkına bakılmaksızın bütün millete hitap eden bir edebiyat teşekkül etmişti.

Yukarıda da belirtildiği gibi, türkülerin ulaşılabilecek en eski izleri; ozanlık geleneğinin de doğuşunda etkin rolü olan av, sığır, şölen gibi eski Türk törenlerinde aranmalıdır. Bu törenlerde ozan/kam/baksı/şaman adı verilen sanatçıların söylediği ölçülü ve ezgili sözler türkülerin ilk örnekleri kabul edilebilir (Güven, 2012, s. 19; Yakıcı, 2013, s. 70). Bu törenlerde söylenen destanlar, mersiyeler önceleri birer ilahi şeklindeyken zamanla din dışı özellik kazanmıştır. Bununla birlikte eski tanrıların yerini halk kahramanlarının ve hükümdarların menkıbelerinin aldığı söylenebilir (Köprülü, 2003, s. 96-97).

Sözlü gelenekten edinilen bilgilere göre, oluşan bu edebiyat içerisinde çeşitli eserler meydana getirilmekle birlikte her tür manzum eser ezgi eşliğinde icra edilmiştir

(Reinhard, 1990, s. 12; Oğuz, 2001, s. 14). Eski Türk topluluklarının söyledikleri besteye ır/yır/cır dedikleri, sazlarla çalınan sözsüz ezgilere ise küg/küğ/küy adını verdikleri bilinmektedir (Kafesoğlu, 1998, s. 328). Türklerin bilinen en eski nazım biçimi kabul edilen mâniler, zaman içinde farklılaşıp çeşitli şekillere evrilerek tuyugları[1]; tuyuglar koşmaları, saguları, yırları ve diğer halk şiiri türlerini meydana getirmiştir (Köprülü, 1989, s. 202). Nitekim Nihad Sami BANARLI (1950, s. 87) da türkülerin koşma biçimindeki manzumelere mısra ilavesi yapılmasıyla oluştuğunu belirtir. Araştırmacılar, tuyuglardan türeyen ve aruz ile ilgisi bulunmayan bir nazım biçiminden bahsetmekle birlikte bunlara "Türkî" denildiğini ifade etmektedir (Levend, 1968, s. 117). Tarih içerisinde türkülerin izlediği bu seyir, araştırmacıları; mâni, tuyug, koşug vd. adlar ile anılan bu şiirlere ne zamandan itibaren türkü denilmeye başlandığı sorusuna yanıt aramaya yöneltmiştir.

Bugün elde bulunan bilgiler, "türkü" sözünün ilk kez XV. yüzyılda Doğu Türkistan'da aruz vezni kullanılarak yazılan ve bir ezgi eşliğinde söylenen şiirler için kullanıldığını söyler (Kaya, 1999, s. 131). Bununla birlikte eldeki kaynaklara bakıldığında Çağatay sahasının XV. yüzyıl şairlerinden olan Ali Şir Nevâyî'nin, Mîzânu'l Evzân[2] adlı eserinde türküden söz ettiği görülmekte ve türkülerin söyleyicilerine türkücü anlamında "Türkî-gûy" denildiği bilinmektedir (Güven, 2012, s. 56). Aynı yüzyılın başlarında yaşayan Babür Şah da kendi devrinde türkülerin söylendiğini kaydeder (Artun, 2013, s. 1). Ayrıca Batı Türkçesinde yeni bir türkü meydana getirmek anlamında "türkü yakmak" deyiminin kullanıldığı da bilinmektedir (Elçin, 1981, s. 189). Yazılı kaynaklar incelendiğinde Osmanlı tarihçisi İbrahim Peçevî'nin[3], Eğri'nin fethinden bahsederken türkü sözcüğüne yer verdiği dikkat çeker (Öztürk, 1986, s. 367). Bu bilgiler ışığında İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatı geleneğinde rastlanmayan türkü kelimesinin XV. yüzyılda Batı Türkistan coğrafyasında kullanılmaya başlandığı ve sonraları Anadolu'ya ulaştığı söylenebilir.

[1] Türk topluluklarının yaşadığı bilinen Hazar Denizi kıyılarında halk, arı bir lisan ile yazdıkları rubaileri "avramani" adı verilen özel bir ezgi ile okurlardı. Araştırmacılara göre bu ezgili şiirler tuyugların/türkülerin bir örneği kabul edilmektedir (Güven, 2012, s. 54). Ayrıca Kutadgu Bilig'de geçen mâni türü şiirlerin de ilk tuyug örnekleri kabul edildiği bilinmektedir (Köprülü, 1989, s. 201-205).

[2] Ali Şir Nevâyî. (1993). *Mîzânu'l Evzân* (Haz. Kemal Eraslan). Türk Dil Kurumu Yayınları.

[3] Peçevi, İbrahim Efendi. (1999). *Peçevi Tarihi* (Haz. Bekir Sıtkı Baysal). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Eski Türklerin besteledikleri sözlü ezgileri "ır/yır/cır" ve sözsüz ezgileri "küy/küg" şeklinde adlandırmalarından hareketle araştırmacılar, türkü tabirinin menşesi konusunda ana hatlarıyla iki görüş etrafında toplanmışlardır. İlk ve yaygın görüşe göre türkü sözü genellikle "Türkî" ifadesinden hareketle "Türk'e özgü/has/ait" şeklinde açıklanmaktadır.

Şemseddin Sami (1978, s. 1317) türküyü, "Türklere mahsus lahinde (ahenkli) şarkı", M. Fuad KÖPRÜLÜ "Türklere mahsus bir beste ile söylenen halk şarkısı" (Güven, 2012, s. 57); Ahmet Talat ONAY (1996, s. 33) "Türklere mahsus lahin (ahenk) ile söylenen şarkılar" olarak tanımlamışlardır (Uğurlu, 2009, s. 129). Yapılan bu tanımlara bakıldığında "Türk'e özgü" ifadesinin vurgulandığı görülmektedir.

Türkü sözünün "Türk'e özgü olan" anlamı ile açıklanmasını köken açısından yanlış bulmayan fakat tasnif ve tanımlama bakımından yetersiz gören Türker EROĞLU, "Türk'e ait olan nedir?" sorusuna yanıt aramıştır. Bununla birlikte türkü sözcüğünün nereden geldiği konusunda yapılan "Türk'e özgü" açıklamalarına karşı ortaya konulan ikinci görüş ise türkü sözünün eski Türklerde sözsüz ezgilere verilen "küy" adından gelmiş olabileceğidir.

Türkü sözünün "Türk küyi/Türk küyü" ifadesinden ses düşmesiyle "Türkiy" ve sonra "Türkü" hâline geldiğini belirtilerek konuya açıklık getirilmeye çalışılmış ve türkü ifadesinin "Türk ezgisi" anlamına gelebileceği kaydedilmiştir. "Küy" ifadesi, Uluğ Türkistan'da yaşayan Türk topluluklarınca geleneksel müzikte yer alan sözsüz ezgiler için yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Sözsüz ezgileri ifade ederken kullanılmasından hareketle kadim bir adlandırma olduğu da düşünülebilir (Eroğlu, 2017, s. 82).

Türkünün tanımı konusunda ortak bir noktada buluşan araştırmacıların çoğu - KAFESOĞLU'nun da belirttiği gibi- "ır/yır/cır" şeklinde adlandırılan bestelerin aynı zamanda türkülerin ilk izleri olduğunu ifade etmektedirler. Nitekim bazı araştırmacılar, çok eski bir yır türü olan türkülerin, yabancı kültürlerle karşılaşınca "Türklere has ezgi ile okunan şiir" anlamına gelen türkî/türkü adını aldığını ifade etmektedir (Güven, 2012, s. 57).

Şükrü ELÇİN (1981, s. 189–190) türkü sözcüğünün kökeni hakkında görüş bildirirken aynı zamanda türkülerin ilk izleri hakkında da şunları söylemektedir:

> Sözlü ve yazılı edebiyatımızda duyulan, söylenen veya görülen türküler; atasözü, masallar, bilmeceler ve mâniler gibi yaygın mahsullerdir. Bu mahsullere Doğu ve Kuzey Türkleri aynı kökten gelen 'yır' veya 'cır' adını vermişlerdir. Batı Türkleri, Türk kelimesinden doğan ve Türklere mahsus ezgi (melodi) manasına gelen türkü adını kullanmaktadırlar...

Türk ulusunun sesini çağlar ötesine ulaştıran türkülerin gerek müzikbilim gerek edebiyat ve dilbilim araştırmacıları tarafından çeşitli şekillerde tanımı yapılmıştır. Türküler her zaman bir ezgiye koşulmuş olan (Boratav, 1995, s. 150), yalnızca ezgiyle söylenebilen (Göher Vural, 2011, s. 398), anonim ürünlerin manzum ve ezgili olanlarıdır (Kaya, 1999, s. 132). Bu tanımlarda türkünün olmazsa olmaz özelliğinin ezgili söyleyiş olduğunun vurgulandığı görülmektedir.

Türküleri; halkın tarihî olaylar karşısında duyduğu sevinç veya ümitsizlikleri, kahramanlara duyulan saygı ve hayranlığı, çeşitli sevda maceralarını hece vezni ile dokunaklı ezgiler eşliğinde dile getiren edebî ürünler olarak ifade eden JANSKY (1977, s. 57-58) de, türküde öne çıkan unsurun ezgi olduğunu ifade eder. İlhan BAŞGÖZ (2008, s. 15) de "Halk türküsü ezgi ile söylenen halk şiiridir." diyerek ezgiye vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte türküleri yalnızca anonim halk edebiyatı içerisine dâhil edip ezgisi yönüyle diğer türlerden ayrıldığını ifade eden araştırmacılar da mevcuttur: "Mâni ve koşma nazım şekliyle söylenen şiir, türkü ezgisiyle söylenirse türkü olur" (Kudret, 1980, s. 295). Yapılan tanımlardan hareketle, halkın üretimi olan bir şiire türkü denilebilmesi için gerekli unsurun ezgi olduğu sonucuna varılabilir.

Söz ve ezgi bir türküyü oluşturan iki önemli unsurdur. Türkülerin genel itibarıyla Türk halkının ortaklaşa yarattığı sözlü ve ezgili ürünler olarak tanımlandığı görülür (Özbek, 1994, s. 63). Arkaik dönemlerde belge/senet yerine geçen söz, eski kültürlerin kökenini de oluşturmaktadır (Tuna, 2013, s. 1348; Türk, 2009, s. 83). Halk ürünlerinde kültürün söz yoluyla aktarılması, bu ürünlerin anonimleşmesini sağlayan en önemli etkendir (Türk, 2009, s. 83). Dolayısıyla türkünün günümüzde anonim bir tür olarak adlandırılması büyük oranda söz unsuru sebebiyledir.

İlkin edebî türleri ifade eden bir kavram olarak görülen türkü terimi, zamanla içeriği fark etmeksizin tüm sözlü halk ezgilerine verilmiş ortak ve genel bir kavram hâline gelmiştir (Mustan Dönmez ve Haşhaş, 2014, s. 1622). Nitekim anonim olmadıkları hâlde ezgi ile söylendiği için âşıkların şiirine de türkü dendiğini (Başgöz, 2008, s. 15) ifade eden araştırmacılar, âşık şiirinin de türküye söz malzemesi sağlayabileceğini belirtmektedir. Bununla birlikte Bahaeddin ÖGEL (1987, s. 431), "Destan musikisi, halk musikisinin temeli, onu bozulmadan koruyan, özü ve sözü ile zamanımıza getiren bir direktir." diyerek destan türünün de türkü sözü olabileceğini söylemiştir. Bu bağlamda türkülerin çeşitli edebî türlerin ortak adı olduğu (Saussey, 1952, s. 17) söylenebilir. Yapılan bu tanımlar, türkünün türler arasındaki kapsam alanının ne denli geniş olduğunu kanıtlar niteliktedir. Nitekim türkü sözünün; konu, ezgi, biçim özelliği fark etmeksizin pek çok anonim ve manzum malzemeyi içine alan bir kavram olduğu araştırmacılar tarafından da ifade edilmiştir:

> Kökeni dinî Kam törenlerine dayanan, zaman içinde, içeriği ve anlamı bakımından değişen, şekillenen ve gelişen; Türk müziği bünyesinde geleneğe bağlı olarak çeşitli mahfillerde üretilen; kırık-kıvrak, uzun, sözlü, sözsüz, oyun havası, ağıt, ilahi ve nefes, tekerleme ve sayışmaca gibi bütün müzik eserlerine türkü denir. (Eroğlu, 2017, s. 89-90)

Ek olarak söz unsuru bakımından türkünün bir şiir türü olduğunu ifade edenler de vardır (Dilçin, 2000, s. 289). Tüm bu bilgiler, türkünün kavram alanının genişliğini ispatlar niteliktedir.

Türkülerin içinde barındırdığı geniş malzeme alanının, türkünün halk edebiyatı türleri içindeki yerinin tayin edilmesini güçleştirdiği söylenebilir. Öyle ki türkünün bir nazım şekli mi yoksa bir nazım türü mü olduğu hususu halk edebiyatında hâlâ tartışmalara konu olan bir sorundur.

Edebiyat ürünleri içerisinde türü kesin olarak belirtilemeyen (Boratav, 1995, s. 150) türküler, anonim halk şiirleri ve âşık şiirleri olmak üzere ikiye ayrılan halk edebiyatı nazım türleri arasında her iki gruba da dâhil edilmektedir. Söyleyeni bilinen türküler olduğu gibi söyleyeni bilinmeyen ve anonim kabul edilen türküler de mevcuttur. Bu

yönüyle türkülerin, Türk halk edebiyatının en zengin alanı olduğu söylenebilir (Uğurlu, 2009, s. 887).

Türkülerle ilgilenen araştırmacıların türküyü Türk halk edebiyatında bir nazım türü olarak işaret ettikleri görülmektedir. Nitekim müzik araştırıcıları da türküyü Türk müziğinde bir form olarak görmektedir (Eroğlu, 2017, s. 82).

Türk halk şiiri söz konusu olduğunda mutlaka türküden söz edilmekte; özellikle anonim halk şiiri[4] bahsinde türkü, bir nazım türü olarak geçmektedir (Eroğlu, 2017, s. 85). Oysa Türk şiirinde bulunan her tür, türkü sözü olabilmektedir. Bununla birlikte türkülerin belli bir nazım şeklinin olmadığı ve birçok şiir türünün türküye söz olabileceği kabul edilmektedir (Oğuz vd., 2007, s. 191; Özsoy, 2005, s. 303).

Ninni, mâni, ağıt, koşma, semai, varsağı (versak-varsak), destan, ilahi, deyiş, nefes, tekerleme ve sayışmaca gibi halk şiiri içinde yer alan türler ile halk şiiri dışında bırakılan ve aruzla yazılmış gazel, divan, semai, selis, kalenderî, müstezad, vezn-i aher ve satranç gibi şiirler de türküler için söz malzemesi sağlayabilir (Eroğlu, 2017, s. 85). Oldukça farklı biçimlerde, yapıda ve ezgide türkü yakılabildiği için türküleri şekil, yapı ve ezgi yönünden tek bir tasnifle sınırlamak oldukça zordur (Dizdaroğlu, 1969, s. 103). Bu bağlamda türküleri bir nazım şekli olarak mı yahut bir nazım türü olarak mı görmek gerektiği konusuna cevap bulmak güçtür.

Türküleri, çeşitli ezgilerle söylenen bir anonim halk şiiri biçimi olarak tanımlayan Cem DİLÇİN (2000, s. 289), bu durumu şu şekilde açıklar:

> Türkü; farklı nazım şekillerinden oluşmuş, farklılığı genellikle ezgilerinde görülen bir nazım türüdür. Türküler, bent ve kavuştak adı verilen bölümlerden oluştuğuna, bent ile kavuştakların kendilerine göre mısra sayısı, kafiye örgüsü olduğuna ve bunlar da şiirin dış yapısının, yani biçim özelliklerinin ögelerini teşkil ettiğine göre bu tür türküleri türküye özel nazım biçimi kabul edersek bir nazım biçimidir. Ancak çeşitli nazım şekillerinde yazılmış şiirlerin müzik eşliğinde söylenmesi yönüyle nazım türüdür. (Artun, 2013, s. 7)

[4] Anonim olmadığı hâlde türküler arasında bulunan ürünler de mevcuttur.

İçeriği ve kavram alanı bu kadar geniş olan türkülerin sınıflandırılması da oldukça güçtür. Bu nedenle araştırmacılar tarafından çeşitli özellikleri göz önünde bulundurularak türlü sınıflandırmalar yapılmıştır. Türkülerin söyleyicileri, ezgileri, konuları ve yapıları bakımından sınıflanabileceğini söyleyen Cem DİLÇİN (2000, s. 290), söylendikleri bölgelere göre de adlandırılabildiklerini belirtir: "Bingöl, Urfa, Eğin türküleri vd. tanınmış türküler de içlerinde geçen en etkili sözlerle anılır: Ayşem, Zeynebim, Fidayda, Adanalı vd."

BORATAV (1995, s. 150-151) türkü sözlerini; konularına ve ortamına göre söylenen türküler olmak üzere iki farklı başlıkta sınıflandırmıştır. AKDOĞU (1996), türkü sözlerini; sözel içeriklerine, sözel türlerine, ne amaçla ezgilendirildiklerine ve seslendirildiği ortama göre üç başlık altında toplamıştır. EMNALAR (1998, s. 244), türküleri içeriklerine göre; türlerine ve ezgilendiriliş amaçlarına göre olmak üzere iki ana başlıkta sınıflandırmıştır. UĞURLU (2009, s. 243), türküleri içeriklerine (konularına/sözlerine) göre ninni ve çocuk türküleri, doğa türküleri, aşk türküleri, kahramanlık türküleri, askerlik türküleri, tören türküleri, iş türküleri, eşkıya türküleri, acıklı olaylarla ilgili türküler, güldürücü türküler, karşılıklı (diyaloglu) türküler, oyun türküleri, ölüm türküleri olmak üzere on üç başlıkta sınıflandırmıştır. Erman ARTUN (2013, s. 4-7), çalışmasında türküleri söyleyicilerine, ezgilerine, konularına ve yapılarına göre olmak üzere dört başlıkta sınıflandırmıştır. YAKICI; vezinleri bakımından (hece veznine göre), yapıları bakımından (bentlerine göre), konuları bakımından (söz içeriklerine göre) ve ezgileri bakımından (usul özelliklerine göre) olmak üzere dört ana başlık altında kapsamlı bir türkü sınıflandırması yapmıştır (Mustan Dönmez ve Haşhaş, 2014, s. 1625).

Türküler konuları bakımından birçok araştırmacı tarafından sınıflandırılmaya çalışılmış olsa da bu konuda yapılan çalışma sayısı kadar türkü sınıflandırmasının bulunması bunun oldukça zor olduğunu kanıtlamaktadır (Vural, 2013, s. 747). Türkülerin konularına ya da biçimsel özelliklerine göre ulusal ölçekte bir sınıflandırma yapılması konusunda ortaya çıkan sorunların bir kısmı şöyle izah edilebilir:

> Türkülerin konularına ve kullanım alanlarına göre sınıflandırılmasında, türkülerin içeriğindeki iç içe geçmişlikten dolayı her zaman tam bir ayrım mümkün değildir. Türküleri konularına göre sınıflandırırken, türkülerin yaratılmasına etken olan ana olay ve esas anlatılmak istenen duygu göz önünde bulundurularak sınıflandırmak uygun olmaktadır. (Kaynar, 1996, s. 59)

Ortada ciddi bir nazari sorun bulunduğunu ifade eden araştırmacılar, konuyu şu şekilde sonlandırmışlardır: "Her bir dörtlüğü farklı bir içeriğe sahip olan birçok türkünün var olması nedeniyle, tüm türkülerin içeriklerine göre standart bir sınıflandırılmaya tabi tutulamayacağı sonucuna ulaşılmıştır (Mustan Dönmez ve Haşhaş, 2014, s. 1628)".

Anadolu'nun sesi ve sözü olan türküler, ekseriyetle hikâyesiyle birlikte icra edilmiştir. Günümüze kadar pek tercih edilmemiş olan "hikâyeli türkü" kavramı, hikâyesiyle birlikte icra edilen türküler için kullanılmaktadır. Bu ürünlerin hikâye kısmını daha ön planda tutan bazı araştırmacılar tarafından "türkülü hikâye" terimi de tercih edilmiştir (Başgöz, 1986, s. 24; Boratav, 1988, s. 38; Görkem, 2000, s. 7-11). Hâlbuki ezgisi olmadan hikâyeli türkülerin varlığından söz etmek pek mümkün değildir (Görkem, 2000, s. 11). Bu nedenle çalışmada "hikâyeli türkü" terimi tercih edilmiştir. Nitekim konuyla ilgili Pertev Naili BORATAV (1988, s. 106) şunları kaydetmektedir:

> Tek türkü ve ona bağlı tek bir hikâye içeren eserlerde asıl unsur şiir-türküdür. (…) Hikâyeli türkülerin nesir kısmının edebî bir kıymeti yoktur. Bunları, olayı anlatan her halk türküsünde bulunan, türkünün yakılmasına sebep olan hadisenin açıklamasını yapan bir tür izahat olarak değerlendirmek daha doğru olur.

Hikâyeli türkülerin kökenini; mitolojik dönemlerde tanrısal varlıkla bütünleşmek, onu anmak ve ona dua etmek vb. için bir tören sırasında çeşitli olayları ve durumları canlandırıp hikâyeleştirirken, doğa ve hayvan sesleri eşliğinde seslendirilen şiirlerde aramak gerekir (Eliade, 1999, s. 124-555; Mergaliev, 2000; Muptekev, 1998; Reinhard, 1990, s. 12-14). Böylece toplumun hafızasına kazınan ve sözlü kültürde uzun yıllar yaşayan ve zamanla anonimleşen bu türküler, bir olayı/durumu tasvir ettiği için (Babijan, 2002) hikâyeli türkülerin ilk örnekleri kabul edilebilir.

Önceleri kutsal olanı anmak, yüceltmek ve sevgisini kazanmak amacıyla hikâyeleştirilen ezgili yırlar, zaman içinde hemen her konuyu tasvir eder biçimde söylenmeye başlanmıştır (Güven, 2012, s. 108). Oldukça uzun yıllar alan bu süreç sonucunda dörtlüklerden oluşan türkü biçimi ortaya çıkmıştır (Boratav, 1995, s. 178).

2. TEZ ÇALIŞMASININ ESASLARI

2.1. ÖRNEK ALINAN ÇALIŞMALAR

Çalışmanın malzemesini oluşturan hikâyeli türkü metinleri, Merdan GÜVEN'in "On Bin Yılın Türküsü" (2012) ve "Kırık Sazın Türküsü" (2021) eserlerinden seçilmiştir. "Birleşik Fiiller" bölümünde Efrasiyap GEMALMAZ ve öğrencilerinin[5] çalışmalarında yer alan tasniften yararlanılmıştır. "Sözcük Öbekleri" bahsinde Semra ALYILMAZ'ın tasnifi kullanılmıştır. "Varlıkla İlgisine Göre Fiiller" bölümünde H. İbrahim DELİCE'nin sınıflandırması kullanılmıştır. Çalışmanın diğer bölümlerindeki sınıflandırmalar belirlenirken başta Muharrem ERGİN'in "Türk Dil Bilgisi" eseri olmak üzere, Günay KARAAĞAÇ'ın "Türkçenin Dil Bilgisi", Leyla KARAHAN'ın "Türkçede Söz Dizimi" ve H. İbrahim DELİCE'nin "Sözcük Türleri" eserlerinden yararlanılmıştır.

2.2. İNCELEME YÖNTEMİ

Belirtilen kaynak eserlerde türküler içerikleri bakımından taranmış ve sevda, evlilik, eşkıya, savaş-yiğitlik, ölüm olmak üzere beş farklı konuda, içerdiği söz varlığı ve konu çeşitliliği göz önünde bulundurularak elli (50) adet türkü seçilmiştir. Seçilen türküler sözcük türleri, sözcük grupları, sözcük kökenleri ve konuları bakımından incelenmiş, örnekler ayıklanmıştır. Tespit edilen sözcüklerin bulunduğu dize örnek olarak sunulmuş ve ilgili sözcük kalın (bold) olarak gösterilmiştir. Örnek:

Alnımıza **kara yazı** yazıldı (OBYT; 2012, s. 200) / İsim Grubu

[5] (C. Alyılmaz, 1994; S. Alyılmaz, 1998; S. Alyılmaz, 2017; Börekçi, 1994; Börekçi, 2009; Daşdemir, 2000; Daşdemir, 2004; Efendioğlu, 2010; Gemalmaz, 1992; Kara, 2001).

BİRİNCİ BÖLÜM

AD SOYLU SÖZCÜKLER

Varlıklar temelde ad ve eylem -bazı çalışmalarda ad, eylem ve edat- olmak üzere sınıflandırılırlar. Sözcükler ile onların oluş/kılışları arasındaki benzerlik ya da zıtlık sözcüklerin ad ya da fiil soylu olmasını zorunlu kılmıştır (Börekçi, 2009, s. 146). Adlar grubunda; sıfatlar, zamirler, zarflar ve tartışmalı olarak edatlar yer alırken, eylemler tek başına kendi içinde alt başlıklara ayrılarak incelenir. Çevremizdeki varlıklar adlarla; kılış, durum ve oluş bildiren dil birimleri de eylemlerle karşılanır. Zamirler, geçici olarak isimleri temsil ederken, sıfatlar isimleri niteleyen/belirten sözcüklerdir. Zarflar fiilleri niteleyen/belirten dilsel ögelerdir. Edatlar ise cümle içinde veya cümleler arasında ilgi kurmaya yarayan görevli dil ögeleridir. (Karaağaç, 2013, s. 417-440).

1.1. Sıfatlar[6]

Kendinden sonra gelen ismi niteleyen veya belirten isimlere sıfat denir. Uydu bir sözcük olduğu için kendisinden sonra mutlaka bir isim gelmek zorundadır. Dolayısıyla bir sıfatın varlığı ancak bir sıfat tamlaması içinde mümkündür (Delice, 2017, s. 61).

Sıfatlar ile isimleri birbirinden ayıran en önemli özellik; isimlerin varlığa ad olması, sıfatların ise varlığın yalnızca bir vasfını bildiriyor olmasıdır (Ergin, 2013, s. 245). Bu bağlamda isimlerin sıfatları da içine alan daha geniş bir küme olduğu söylenebilir. Ayrıca anlamsal ve biçimsel olarak bakıldığında tüm dil birimleri temelde isim ve fiil olarak ikiye ayrılır. Bu değerlendirme dâhilinde her sıfatın isim olduğu ancak her ismin sıfat olmadığı söylenebilir.

[6] Muhsine BÖREKÇİ, Türkiye Türkçesinde Yapı ve İşlev Bakımından Sözcükler adlı eserinde sıfatlar ve zarfları "Niteleyici/Belirtici Sözcük Ögeleri" başlığı altında ele almıştır.

Sıfatların söz dizimi içerisindeki yeri, belirten durumunda olduklarında -tıpkı isimler gibi- belirttikleri/niteledikleri isimlerden öncedir (Gemalmaz, 2010, s. 182). Sıfatların birer nitelik adı olduğunu söyleyen Günay KARAAĞAÇ (2013, s. 426), sıfatın iki açıdan tanımını vermektedir: "a. Sözlükte sıfat: (…) Varlıkların taşıdıkları her türden özelliğin adlarıdır. b. Söz diziminde sıfat: Varlığın var oluş sıfatı olarak kullanılan birimlerdir."

Sıfatlar kendi içinde ikiye ayrılır. İsmi; sayı, soru, gösterme, belirsizlik gibi açılardan tamamlayan belirtme sıfatları ve renk, hacim, nitelik bakımından tamamlayan niteleme sıfatları (Delice, 2017, s. 61-65).

İncelenen türkü metinlerinde 110 niteleme sıfatı ve 94 belirtme sıfatı olmak üzere toplamda 204 sıfat tespit edilmiştir. Türkülerde yer alan sıfat örnekleri şunlardır:

1.1.1. Niteleme Sıfatları

Devrisi[7] gündü Kırkağaç'ın pazarı
Eli kınalı gelinler acılı kaldı
Başçeşme düzünü **al** kanlar aldı
Kucağı bebeli gelinler acılı kaldı (OBYT; 2012, s. 190).

Alnımıza **kara** yazı yazıldı
Eğri kılıç kında paslanmalıdır
Kır at köpüğünden, düşman kanından (OBYT; 2012, s. 200).

Kırmızı gül tez kocaldı
Yaprağın **yad** eller yoldu
Ayrılık **çaresiz** yare
Bülbülün **sefil** ötüşü (OBYT; 2012, s. 242-243).

[7] "Ertesi" anlamındadır.

Kaytanlı şalıma uçkurum taksın (OBYT; 2012, s. 253-254).

Sarı altınlar delebiyor saçında
Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?
On sekizdir **siyah** saçın örgüsü
Evlerine **kara** haber ulaşır
Altın tası suya düşmüş dalabır
Akmaz iken **kanlı** sular harladı
Genç kızların bekârlardan dileği
Anasının **mühür gözlü** meleği
Sırma saçlar su üstünde yalabır (OBYT; 2012, s. 205-207).

Güzel İmranlı'dan aldım haberi
Çermişek'in önü bir **büyük** kaya
Çermişek'in önü bir **derin** dere
Bilseydim giderdim bir **ıssız** yere (OBYT; 2012, s. 218).

Uyku geldi **ela** gözler süzüldü
Sarardı **gül** benzim döndü gazele
At üstüme **avuç avuç** toprağı (OBYT; 2012, s. 260).

Gönlümü bağladım **sırma** saçına (OBYT; 2012, s. 277).

Palandöken **yüce** dağ
Altı **mor sümbüllü** bağ (OBYT; 2012, s. 317).

Öz canımdan çok sevdiğim Erzurum
Palandökenlerin **sisli** dumanı
Bu da benim **kara** bahtım gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332).

Yağlı kurşun gelir nereye kaçam
Çekin **kır** atımı gidelim hana
Sağ yanım ellemen **sol** yanım sızlar (OBYT; 2012, s. 99).

Kanlım oldun **sarı** yıldız dön dön aman
Neye doğdun **sarı** yıldız, **mavi** yıldız (KST; 2021, s. 132).

Yavru şahin bir kekliği sorahlar (KST; 2021,140).

Ah... **Ala** çorap örmedim de (KST; 2021,153).

Gizli yaralarım var
Al kana boyanıyor (KST; 2021, s. 161).

Dağlar oy dağlar **dumanlı** dağlar
Ayrılan güler mi **nazlı** yârinden
Sadık Miskini'ye **yaban** ellerde
Diledim ki **nazlı** yâre gideyim
Kalıp eylenemem **ıssız** bellerde (KST; 2021,164-165).

Yaralı millete merhem olalım (KST; 2021, s. 231-232).

Çok analar mahrum kaldı, anasından kızından
Kara koyun sana çanlar takayım (KST; 2021, s. 179).

Kömür gözlüm ataşına düşeli
Didem **kan** yaş döker, dilim dad eyler
Baş koymadım **nazlı** yârın dizine (KST; 2021, s. 187).

Mor keçeyi boyamadım
Çal kavalı **garip** oğlan
Çal kavalı **garip** oğlan (KST; 2021, s. 193).

Mühür gözlüm seni elden (KST; 2021, s. 194-195).

A benim **aslan** yârim
A benim **hacı** yârim
Çok memleketler gezdim
Daracık daracık sokaklar
Çiğ yumurta soyulmaz (KST; 2021, s. 224-225).

Al yeşil bayrağı gelin mi sandın? (KST; 2021, s. 228).

Yüce dağlar karsız olmaz
Rüzgâr yerden kar bekleme (KST; 2021, s. 246-247).

Ben Hatça'yı yitirdim de **dumanlı** dağlar
Gel sarılalım kaçalım **ince belli** kız
Denizin dibinde Hatça'm **demirden** evler
Ak gerdanın altında da çiftedir benler
O **kınalı** parmaklar da o **beyaz** eller
Yüce dağ başına Hatça'm ekin ekilmez
Varman kızlar varman **kirli** çobana (KST; 2021, s. 253-254).

Al tavanlı yüksek evde (KST; 2021, s. 256-257).

Koluna yaptırmış aney yandım hudey **altın** bilezik
Kınalı parmaklar fincan devşirir (KST; 2021, s. 260).

Nerden gider yâre yol, **dost** yârim **perişan** hâlim (KST; 2021, s. 210).

Genç ömrümü bitiren (KST; 2021, s. 263-264).

Yayladan gel **kömür** gözlüm yayladan
Senin baban **karşı** köyün hocası
Kucağıma koydular **ufak** bir uşak
Yayladan gel **suna** boylum yayladan
Karşı köyde köyümüzün hocası (KST; 2021, s. 265-266).

Laleli çimenli dağlara yaslan
Sünek gibi **koç** yiğidi boğdular (KST; 2021, s. 285-286).

Yine mi geliyor **karalı** bayram
Büyük ferman çıkmış Konya beyinde (KST; 2021, s. 289-290).

Arap atlar yakın eyler ırağı
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir
Nice **koç** yiğitler yere serilir (KST; 2021, s. 323-324).

Yayladan gel **allı** gelin yayladan
Kesme ümidini **Kadir** Mevla'dan
Ver elini **karlı** dağlar aşalım, bayramlaşalım
Yayladan gel **allı** gelin yayladan
Ver elini **karlı** dağlar aşalım, bayramlaşalım (KST; 2021, s. 326-327).

Aram açık **ela** gözlü yârinan
Eller bayram eder **nazlı** yârınan
Yalan sözlerine inanmayasın (aldanmayasın) (KST; 2021, s. 334).

Yüce dağın karıyıdım
Kara şalvar yıldır yıldır
Sağ gözünün nuruyudum (KST; 2021, s. 351-352).

Kara mağaranın başları (KST; 2021, s. 356).

1.1.2. Belirtme Sıfatları

1.1.2.1. Gösterme Sıfatları

Ol tabipten derman gelmez
Şol revanda balam kaldı
Bu derdi çekmeyen bilmez
Şu revanda babam kaldı (OBYT; 2012, s. 242-243).

Bu dert bizi iflah etmez öldürür (OBYT; 2012, s. 205-207).

Çıkıp **şu** dağlara yaslanmalıdır (OBYT; 2012, s. 200).

Şol revanda balam kaldı
Gitti gelmez **ol** muhannet (OBYT; 2012, s. 242-243).

Aman **o** Ahçik civan **o** Ahçik (OBYT; 2012, s. 277).

Daim ağlamaktır **bu** benim kârım (KST; 2021,140).

Korkar oldum **şu** dağların kurdundan
İçme koyun **o** suyu, içme dön geri (KST; 2021, s. 179).

Şu karşıki tepeden, belalım amman amman
Bu pınar çeşme pınar, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210).

Şu Yemen elleri ne de yamandır (KST; 2021, s. 222).

Ağamsız da **bu** yerlerin tadı yok. (KST; 2021, s. 228).

O kınalı parmaklar da **o** beyaz eller (KST; 2021, s. 253-254).

Baba nerden aldın aney yandım hudey sen **bu** gelini (KST; 2021, s. 260).

Bu postaya çıkmadı
Şu hasretlik günümde (KST; 2021, s. 263-264).

Ne kadar methetsem **o** kadar güzel
Bana derler **şu** kötünün kocası (KST; 2021, s. 265-266).

Peşine düşmüş de **şu** Karaca Bey (KST; 2021, s. 289-290).

Bu köy bizim köye benzemir lo gelele (KST; 2021, s. 304).

Gitti **o** yâr ile ülfetim çağı (KST; 2021, s. 306).

Ben **bu** sırra eremedim
Bu dertler yaralar bizi (KST; 2021, s. 332).

Bu dünyada bir şey bilmem
Ben **bu** yaradan ölürsem (KST; 2021, s. 351-352).

Bu işi de yapan (KST; 2021, s. 356).

1.1.2.2. Soru Sıfatları

İncelenen türkü metinlerinde soru sıfatı örneğine rastlanmamıştır.

1.1.2.3. Belirsizlik Sıfatları

Kırmızı gül **her** dem olmaz
Her dertten nasibin aldı (OBYT; 2012, s. 242-243).

Kimseler düşmesin **böyle** zalime (OBYT; 2012, s. 205-207).

Böyle garipleri yıkar mı adam (OBYT; 2012, s. 253-254).

Başka bahçeyi besleyeyim (KST; 2021, s. 246-247).

Her yandan çevirdi yolumu dağlar (KST; 2021,164-165).

Uyur iken gördüm **bir** düş (KST; 2021, s. 332).

Bir elekçi gelse bir elek alsam (KST; 2021, s. 298-299).

Bir bayram gününü çok gördü bana
Köyün çeşmesinden **bir** su içmeden (OBYT; 2012, s. 99).

Bir havar eyleyin elden ellere
Bir ateş-i cansu düştü dillere (KST; 2021, s. 306).

Bu dünyada **bir** şey bilmem (KST; 2021, s. 351-352).

Sepetçioğlu **bir** ananın kuzusu (KST; 2021, s. 285-286).

Önüme koydular **bir** çift suyudu (KST; 2021, s. 265-266).

Bir yıldız doğdu nur ile (KST; 2021, s. 132).

Bir yüzgörümlüğüne (KST; 2021, s. 161).

Sanırsın karşında **bir** aydır doğmuş oy (KST; 2021, s. 260).

Soramadım **bir** çift sözü (KST; 2021, s. 332).

Bir su içtim gözünden (KST; 2021, s. 356).

1.1.2.4. Sayı Sıfatları

Başçeşme düzünde **iki** hurç tütün
Öveçli kırında **üç** sıra mezar (OBYT; 2012, s. 190)

Dört bir yanın diken saldı
Sevda değil **bir** alamet (OBYT; 2012, s. 242-243).

Anasının **bir** tanecik kekliği (OBYT; 2012, s. 205-207).

Maley'i benzettim **üç** günlük aya
Çermişek'in önü **bir** derin dere
Çermişek'in önü **bir** büyük kaya
Bilseydim giderdim **bir** ıssız yere (OBYT; 2012, s. 218).

İçinde **bir** kız gezer (OBYT; 2012, s. 317).

Üç gün oldu elim yârdan üzüldü (OBYT; 2012, s. 260).

Bin can az gelirse **iki** bin cana
Üç kez geri döndüm baktım gidirem
Kırk senedir beklediğim ekini (OBYT; 2012, s. 331-332).

Geçen **üç** aylarda şivana başlar (KST; 2021,140).

Ben feleğe minnet etmem **beş** günü (KST; 2021, s. 187).

Yedi bahçeyi becersen (KST; 2021, s. 246-247).

Yedi bayram kına yakmam elime (KST; 2021, s. 265-266).

Süre süre indirdiler **üç** taşa
On iki kaymakam, **beş** tane paşa (KST; 2021, s. 289-290).

Bir oğlum olsa da gitse hocaya
Bir kızım olsa da **bir** fistan diksem
Bir elekçi gelse **bir** elek alsam
Babası oturmuş **bir** evlat ister
Kadir Mevla'm bize **bir** evlat göster (KST; 2021, s. 298-299).

Bir selamın gelse de başım üstüne
Üç köyün içinde koşma Emine'm (KST; 2021, s. 346).

İk'elin sokmuş koynuna
Ardımda **yüz on** beliğim (KST; 2021, s. 351-352).

Bir ev burda **bir** ev garşıda galmış
Kırk senelik ağaç çürümüş galmış (KST; 2021, s. 304).

Ben **bir** koyun olayım sen de **bir** kuzu (KST; 2021, s. 326-327).

Yavru şahin **bir** kekliği sorahlar (KST; 2021,140).

Bir çift kundurayla **bir** de fesi var (KST; 2021, s. 222).

Bir tas da içilmez a canım (KST; 2021, s. 242-243).

Bir okka kına aldın mı (KST; 2021, s. 256-257).

Bir kerrece bahtı geçti (KST; 2021, s. 332).

1.2. Zarflar[8]

İsim ve sıfatlardan kesin bir şekilde ayrılması mümkün olmayan zarflar, kaynağını diğer sözcük türlerinden alan yapılardır (Atabay vd., 2003, s. 83; Deny, 1941, s. 234-295). Geleneksel dil bilgisinde yapılmış olan ilk sözcük türü tasniflerinden bu yana sıfatlar, zarfların kaynağı olarak gösterilmiştir. Bu nedenle de sözcük türü tasniflerinde ikincil unsur olarak değerlendirilmiştir (Grönbech, 2011; Özkan, 2010, s. 1765). Çekimsiz unsurlar olan zarflar; eşitlik, instrumental/vasıta ve yön ekleriyle kullanıma çıkan yapılardır (Ergin, 2013, s. 374-378).

Zaman, yer, durum ve miktar adı olan zarflar; -tıpkı sıfatlar gibi- zarf, sıfat ve fiilleri niteleyici olduklarından tek başlarına kullanılamazlar (Ergin, 2013, s. 259; Karaağaç, 2013, s. 427) ve niteledikleri sözcükten hemen önce getirilirler (Gemalmaz, 2010, s. 182).

[8] Muhsine BÖREKÇİ, sözcük türlerini sınıflandırma konusunda belirsizliğin giderilmesi için şu soruların yanıtlanması gerektiğini öne sürer: "Sözcüklerin sınıflandırılması sözlüksel bir sorun mudur, sözdizimsel bir sorun mudur? Ya da zarf bir dilin sözlüğünde yer alan bir sözcük türü müdür yoksa söz diziminde ortaya çıkan bir görev adı mıdır?" (Börekçi, 2009, s. 109-110).

Sıfatlar gibi ek almayan yapılar olan zarflar, ek aldıkları takdirde zarf olma özelliklerini yitirirler (Bozkurt, 2004, s. 52-54). Zarflar ve sıfatlar birtakım sözcüklerin vasıflarını bildiren açıklayıcı ve yardımcı anlamlı dil ögeleri olması nedeniyle birbirlerine oldukça benzerler (Efendioğlu, 2008, s. 71). Zarfları sıfatlardan ayıran en önemli özellik, zarfların varlıktan çok hareketleri/eylemleri nitelemesidir. Zarflar; durum zarfları, zaman zarfları, yer-yön zarfları, azlık-çokluk zarfları ve soru zarfları olarak beş gruba ayrılmaktadır (Karaağaç, 2013, s. 426-429).

İfade ettikleri anlam ve işlevleri açısından devingen bir sözcük türü olan zarflar anlamlı ve görevli dil birimleridir. Türkiye Türkçesinde isimler, sıfatlar ve zarflar arasında, özellikle de sıfat-zarf ve isim-sıfat arasında meydana gelen türler arası geçiş gözlemlenebilmektedir (Özkan, 2010, s. 1765).

Zarflar konusunda karşılaşılan bir terim olan tümleçler, kimi zaman zarflar ile aynı görevli sözcükler olarak değerlendirilmiş kimi zaman da birbirinden tamamen ayrı yapılar olarak ele alınmıştır[9]. Bu ayrım hakkında Muharrem DAŞDEMİR (1995, s. 40) ve Funda KARA (2001, s. 141) şunları kaydeder:

> Zarf bir eylemi, sıfatı ya da başka bir belirteç ya da belirteç öbeğini nitelemeye yarayan bir söz bölüğüdür. Bu bakımdan zarflar tümleçlerle paralellik gösterir. Yani tümleçler de birer zarftır. Ancak biz zarf terimiyle eylemi, sıfatı veya başka bir zarfı niteleyen belirsiz isimleri; tümleç terimiyle de yüklem fiilini çeşitli bakımlardan belirten belirtili isimleri kastediyoruz.
>
> Zarflar zaman zaman tümleçlerle karışabilmektedir. İkisi arasındaki en önemli fark, tümleçlerin özel belirleyici, zarfların ise genel niteleyici olmalarıdır. İfadenin özel veya genel oluşu da bağlama göre şekillenir.

Bazı araştırmacılar sıfatlara birçok yönüyle benzeyen zarfların da -sıfat + isim birlikteliğinden oluşan sıfat tamlamasının mantığına benzer olarak- bir tamlaması olduğunu ifade etmişlerdir. Efrasiyap GEMALMAZ (1982, s.118; 1989 s. 23-24), bu

[9] Cengiz ALYILMAZ, Semra ALYILMAZ, Muhsine BÖREKÇİ, Muharrem DAŞDEMİR ve Funda KARA hazırladıkları doktora çalışmalarında zarf ve tümleç kavramlarını genel/belirsiz niteleyiciler, özel/belirli niteleyiciler olarak ele almış ve bütünüyle ayrı olan iki kavram olarak değerlendirmişlerdir (C. Alyılmaz, 1994: 19-257; Börekçi, 1994: 44-278; S. Alyılmaz, 2002: 189-299; Daşdemir, 2000: 45-234; Kara, 2001: 61-405).

öbekler için "zarf tamlaması" terimini kullanmış ve üç başlık altında değerlendirmiştir: zarf-sıfat tamlaması, zarf-zarf tamlaması, zarf-fiil tamlaması. Araştırmacılar tarafından zarf tamlamaları için zarf öbeği ya da belirteç öbeği (Banguoğlu, 2004, s. 502-504; Delice, 2003, s. 35; Şimşek, 1987, s. 367) gibi farklı adlandırmalar da tercih edilmiştir.

Türkçede büyük oranda vurguyu son ekte/sözcükte taşıyan dil birimlerinden farklı olarak zarflar vurguyu ilk heceye yüklemektedir (Börekçi, 2005, s. 193) ve katmaç/belirteç olarak da adlandırılan zarfların (Börekçi, 2009, s. 109) çoğu sıfat özellikli sözcüklerdir (Uzun, 2000, s. 36).

Türkülerde 44 durum zarfı, 8 zaman zarfı, 3 yer-yön zarfı ve 8 azlık-çokluk zarfı olmak üzere toplamda 63 zarf tespit edilmiştir. Türkülerde yer alan zarf örnekleri şunlardır:

1.2.1. Durum Zarfları

Kucağı bebeli gelinler **acılı kal**dı (OBYT; 2012, s. 190)

Düşman geldi **tabur tabur diz**ildi (OBYT; 2012, s. 200)

Geleceğim **altüst ol**du
Kırmızı gül **tez kocal**dı (OBYT; 2012, s. 242-243)

Seymanları **kuzu gibi mele**şir
Yeni çıkmış kestanenin dalına (OBYT; 2012, s. 205-207)

Cephede süngüler **ayna gibi parlı**yor (OBYT; 2012, s. 262-263)

Çaresiz(ce) dişimi **sık**tım **gid**irem
Buna rağmen **koy**madılar **yarasız** (OBYT; 2012, s. 331-332)

Aşağıdan **gel**ir **omuz omuza**

Küğre bayramınız **karalı gel**di
Yorgun argın geldim orak biçmeden (KST; 2021, s. 99)

Mezarımı benim derin kazın yandım da **bol ol**sun
Ben ölüyom aman sevdiceğim **sağ ol**sun (KST; 2021, s. 159)

Eller **al yeşil giy**miş (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Gurbet elde **garip kal**dım nideyim
Dağlar oy dağlar içim **kan ağla**r
Perişan eyledi hâlimi dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

İnsan **bir hoş ol**uyor (KST; 2021, s. 172)

Çok analar **mahrum kal**dı, anasından kızından (KST; 2021, s. 179)

Sağ gelen **hasta gid**er, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210)

Pul pul olsun dökülsün (KST; 2021, s. 224-225)

Tez gel ağam **tez gel** dayanamirem (KST; 2021, s. 228)

Hırsından Marzmanof **iki çatlı**yor
Ermeni'yi **toptan esir kıl**alım
Süngüden Ermeni **gayet hamlı**yor (KST; 2021, s. 231-232)

Böyle bağlar anam
Yâr başını **böyle bağla**r
Gelin başını **böyle bağla**r (KST; 2021, s. 246-247)

Hatça'm çıkmış pencereye **ay gibi parla**r
Dalga dalga **dalga dalga dalgalan**ıyor (KST; 2021, s. 253-254)

Sular **ak**ar **herzin herzin** (KST; 2021, s. 256-257)

Yaman olur Kastamonu uşağı (KST; 2021, s. 285-286)

Vurulmuş aslanım **şen ol**sun dünya
Yine mi **gel**iyor karalı bayram (KST; 2021, s. 289-290)

Ben **ağla**rım **zarı zarı**
Garip garip ötme bülbül (KST; 2021, s. 310)

Ağır ağır giden iller bizimdir (KST; 2021, s. 323-324)

Bir kerrece bahtı geçti
Yıldız gibi ahtı geçti (KST; 2021, s. 332)

Yazık oldu eloğluna
Böyle söyledi'me bakman (KST; 2021, s. 351-352)

Civ civ eder kuşları (KST; 2021, s. 356)

1.2.2. Zaman Zarfları

Başçeşme'den **in**dik **akşamüzeri** (OBYT; 2012, s. 190)

Of of... **Sabahleyin erken** çifte **gid**erken, aman aman; (OBYT; 2012, s. 336)

Ah... Sabah kalktım **er git**tim de (KST; 2021, s. 153)

Gızılırmak can **incit**me sen **bugün** (KST; 2021, s. 140)

Sonra seni çay başına **ilet**tim (KST; 2021, s. 179)

Bugün yâri **gör**medim, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

Sabahınan oğlan **gid**er guzuya (KST; 2021, s. 265-266)

1.2.3. Yer-Yön Zarfları

Marş ileri, **dön**mez **geri,** Türk'ün askeri (OBYT; 2012, s. 262-263)

Üç kez **geri dön**düm, baktım gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

İçme koyun o suyu, içme **dön geri** (KST; 2021, s. 179)

1.2.4. Azlık-Çokluk Zarfları

Öz canımdan **çok sev**diğim Erzurum (OBYT; 2012, s. 331-332)

Askerin milletin bayrağınla **çok yaşa** (OBYT; 2012, s. 262-263)

Bir bayram gününü **çok gör**dü bana (KST; 2021, s. 99)

Daim ağlamaktır bu benim kârım (KST; 2021, s. 140)

Çok dediler arkadaşlar yâr senin değil (KST; 2021, s. 253-254)

Çok peşime düştü genci kocası (KST; 2021, s. 265-266)

Hiç[10] **git**miyor kollarımdan Efe'm de sızısı vay vay (KST; 2021, s. 285-286)

Ermeni'nin kökü **gel**sin **büsbütün** (KST; 2021, s. 231-232)

1.2.5. Soru Zarfları

İncelenen türkü metinlerinde soru zarfı örneğine rastlanmamıştır.

1.3. Zamirler

Tek başlarına birer sözcük olarak bir anlam ifade edemeyen zamirler, nesneleri temsil eden, onların yerine geçen sözcüklerdir. Aynı zamanda zamirlerin bir anlam ifade edebilmesi için yerine kullanıldıkları nesnenin açıkça bilinmesi gerekir (Ergin, 2013, s. 262). Bu nedenle varlıklarının ikincil olduğu söylenebilir (Delice, 2017, s. 49). Zamirler cümle içindeki işlevleri ve çekim eki alabiliyor olması yönüyle isimlere benzer (Erdem, 2005, s. 446). Zamirleri diğer isimlerden ayıran en büyük özellik çekime girdiklerinde kök değiştirmeleridir (Ergin, 2013, s. 264). Örneğin "ben" zamiri yönelme hâli eki aldığında kök değiştirerek "bana" şekline dönüşmektedir.

Araştırmacılar sözcük türleri konusunda çeşitli sınıflandırmalar yapmışlardır. KORKMAZ (2014); sözcükleri anlamlı, görevli, anlamlı ve görevli olmak üzere üç gruba ayırmıştır. Bu üç grup içerisinde zamirleri anlamlı sözcükler grubuna dâhil etmiştir. BANGUOĞLU (2004, s. 153) ise özerkli sözcükler (ad, sıfat, zamir, zarf ve fiil), katma sözcükler (takı/edat, bağlam/bağlaç, ünlem) olarak iki gruba ayırdığı sınıflandırmasında zamirlere özerkli sözcükler içerisinde yer vermiştir. Sözcük türlerine dair yapılan sınıflandırmalarda dikkat edilen ölçütün, sözcük türlerinin anlam özellikleri yerine dil bilgisel özellikleri olduğu görülmektedir (Erdem, 2005, s. 445).

[10] DENY (1941, s. 277), "hiç" sözcüğünü edat olarak değerlendirmektedir.

Geleneksel dil bilgisi sözcük türlerini açık sınıf (open class) ve kapalı sınıf (closed class) olarak iki grupta inceler. Bu anlayışa göre isimler, sıfatlar, zarflar ve eylemler açık sınıfta; edatlar, bağlaçlar, zamirler ve ünlemler de kapalı sınıfta yer almaktadır (Crystal, 1985; Graddol, 1994; Schacter, 1985). Bu demek oluyor ki açık sınıfı oluşturan sözcükler daha çok anlamlı sözcüklerken kapalı sınıfı oluşturan sözcükler ise anlamlı sözcükler arasında ilişki kuran görevli sözcükler olarak işlev görür (Graddol, 1994, s. 78). Bu açıdan kapalı sınıfta yer alan sözcükler dil bilgisi, açık sınıfta yer alanlar ise sözlük kelimeleri olarak değerlendirilmektedir (Halliday, 1985). Açık ve kapalı sınıf arasındaki en belirgin farklar arasında, açık sınıfın sayı açısından çok daha fazla olması ve yeni sözcüklerin türetmeye çok daha elverişli olması sayılabilir (Erdem, 2005, s. 445). Bilindiği gibi, yeni bir sözcük ancak dilin imkânları içerisinde doğal bir türetim yoluyla ya da başka dillerden ödünçleme yaparak türetilebilir (Huddleston, 1984, s. 121). Bununla birlikte kapalı sınıfa ait olan sözcük türleri açık sınıfa kıyasla daha yavaş değişim[11] gösterir (Graddol, 1994, s. 78). Bu anlayışa göre kapalı sınıfta yer alan zamirler diğer üyeler gibi sözcük yapımına elverişli olmamakla birlikte[12] çağlar boyunca değişmesi/dönüşmesi oldukça yavaş olan sözcük türlerindendir[13].

Türkçenin zamirleri, başlıca şu öbeklerde toplanır:

1. Kişi Zamirleri: Ben, sen, o, biz, siz[14], onlar.

2. Dönüşlülük Zamirleri: Kendi, öz.

3. İşaret Zamirleri: Bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar.

4. Belirsizlik Zamirleri: Biri, birisi, başkası, herkes, kimse, hepsi vb.

[11] Türk dilinin söz varlığında meydana gelen değişimler hakkında geniş bilgi almak için bk. AKSAN, D. (2015). *Türkçenin Söz Varlığı*. Bilgi Yayınevi.

[12] Kişi zamirlerinden türetilmiş sözcükler az da olsa mevcuttur*:* benimse-, senli benli, benlik, bencil. Fakat bu sözcüklerde zamir anlamı sezilmez.

[13] Ufak tefek ses değişmeleri dışında zamirlerin köklerinde büyük değişikliklerin meydana gelmediği, tarih boyunca arkaik şeklini büyük ölçüde koruyabildiği söylenebilir.

[14] Annemarie von GABAIN (2013, s. 136), kökleri bi+, si+ olan zamirlerin çoğullarının Türkçede ikilik oluşturan z katılımı ile "biz, siz" şeklini aldığını söylemektedir.

5. Soru Zamirleri: Hangisi, kim, ne, neyi, neden vb. (Karaağaç, 2013, s. 431)

Türkülerde 116 kişi zamiri, 4 gösterme zamiri, 16 soru zamiri, 2 dönüşlülük zamiri ve 5 belirsizlik zamiri olmak üzere toplamda 143 zamir tespit edilmiştir. Türkülerde yer alan zamir örnekleri şunlardır:

1.3.1. Kişi Zamirleri

Bilmem **biz**e değdi kimin nazarı
Biz vurulduk imamımız dağlarda gezer
Başçeşme düzünde vurdular **biz**i (OBYT; 2012, s. 190)

Bizden selam olsun Bolu Beyi'ne (OBYT; 2012, s. 200)

Bayram **biz**e oldu çile
Uyu **ben**im körpe balam
Kırmızı gül gönlüm **sen**de (OBYT; 2012, s. 242-243)

Ben giderim dünya **sana** ne oldu
Gurban gurban desin **ben**i arasın (OBYT; 2012, s. 253-254)

Bu güzellik **sana** hakkın vergisi
Beni koymadılar kendi halime
Şu gelinsiz gelen kervan **bana**dır
Bu dert **biz**i iflah etmez öldürür (OBYT; 2012, s. 205-207)

Tut elimden götür (indir) **ben**i mezere (OBYT; 2012, s. 260)

Gel **sen**i götürem İslam içine
Ben dinen dönersem el **ben**i kınar (OBYT; 2012, s. 277)

Seni vermem yadlara (OBYT; 2012, s. 317)

Benim canım feda idi bin cana
Ben de Erzurum'dan çektim gidirem
Bu da **ben**im kara bahtım gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

Benden selam olsun o vefasıza
Söyleyin kirveme küsmesin **bana**
Bir bayram gününü çok gördü **bana** (KST; 2021, s. 99)

Kızılırmak can incitme **sen** bugün
Daim ağlamaktır bu **ben**im kârım (KST; 2021, s. 140)

Ben aklımı şaşırdım (KST; 2021, s. 144)

Ben Gıymat'ı yâr ettim (KST; 2021, s. 153)

Yâr **sen**inle böyle miydi kavlimiz?
Mezarımı **ben**im derin kazın yandım da bol olsun
Ben ölüyom aman sevdiceğim sağ olsun (KST; 2021, s. 159)

Benim karalarım var (KST; 2021, s. 161)

Ooooo **sen** yan **ben** yana (KST; 2021, s. 172)

Koyun **sen**i güttüm güttüm getirdim
Ablam sağdı **ben** önünde oturdum
Ben de bıktım şu ananın derdinden
Kara koyun **sana** çanlar takayım
Takayım da **ben** keyfime bakayım

Senin için, dağı taşı yıkayım
Sonra **sen**i çay başına ilettim (KST; 2021, s. 179)

Bana senden (haktan) başka kim imdat eyler?
Ben feleğe minnet etmem beş günü
Seni **ben**den, **ben**i **sen**den yâd eyler
Ne öldürür **ben**i, ne azat eyler (KST; 2021, s. 187)

Çoban **sana** doyamadım
Çoban **sen**i seviyordum
Bizim evin önü pınar (KST; 2021, s. 193)

Mühür gözlüm **sen**i elden
Seni doğuran anandan
Ben seni **sen**in gözünden (KST; 2021, s. 194-195)

A **ben**im aslan yârim
Misget orada **ben** burada
A **ben**im hacı yârim
Eller **bana** acımaz
Sen bari acı yârim
Kız **sen**i öpen dudaklar
Ben Misget'i yitirdim (KST; 2021, s. 224-225)

Ben yandım amman (KST; 2021, s. 242-243)

Sen oğlundan bar bekleme (KST; 2021, s. 246-247)

Ben Hatça'yı yitirdim de dumanlı dağlar
Ben de yandım Hatça'mın basma donuna

Şehir oldu **bana** her zaman zehir
Çok dediler arkadaşlar yâr **sen**in değil
Hatça'm **ben**i öldürmeye fermanın mı var (KST; 2021, s. 253-254)

Seni gören âşık aklın şaşırır
Baba nerden aldın aney yandım hudey **sen** bu gelini (KST; 2021, s. 260)

Yâri **bana** getiren
Sebebimsin **sen** ağbom
Beni derde salıyor (KST; 2021, s. 263-264)

Baba **bana** edeceğin bu muydu?
Senin baban karşı köyün hocası
Bana derler şu çocuğun kocası
Gurban olam **sen**in gibi geline
Senin baban karşı köyün hocası
Bana derler şu kötünün kocası
Ben de gelin oldum Garabel'in eline
Aman Allah **bana** yapacağın bu muydu (KST; 2021, s. 265-266)

Analar doğurmaz **sen** gibi aslan (KST; 2021, s. 285-286)

Yere batsın **sen**i ele veren köy (KST; 2021, s. 289-290)

Muştular verseler **biz**im peceye
Eller ile **ben** de gülsem güvensem
Kadir Mevla'm **biz**e bir evlat göster (KST; 2021, s. 298-299)

Ben ağayım **ben** paşayım diyenler
Hele sorun bakın **biz**im gomşular n'olmuş?

Bu köy **biz**im köye benzemir lo gelele (KST; 2021, s. 304)

Lütfi ya **sen** kesme ümit Hüda'dan
Sen sanma Rahim-i Rahmanım gitti (KST; 2021, s. 306)

Ben ağlarım zarı zarı
Benim derdım **bana** yeter
Benim derdim **bana** yeter
Bir dahı **sen** katma bülbül (KST; 2021, s. 310)

Ölen ölür kalan sağlar **biz**imdir (KST; 2021, s. 323-324)

Ben bir koyun olayım **sen** de bir kuzu (KST; 2021, s. 326-327)

Benim ömrüm geçer ahuzarınan (KST; 2021, s. 334)

Şavkı **ben**i yahtı geçti
Ben bu sırra eremedim
Bu dertler yaralar **biz**i
Vurma kardaş vurma yazıktır **bana**
Ben ölürsem de kardaş derd olur **sana** (KST; 2021, s. 332)

Ben bu yaradan ölürsem
Ben anamın biriyidim
Vallahi de **ben** ölüyom
Ben vuruldum gidiyom (KST; 2021, s. 356)

1.3.2. Gösterme Zamirleri

Baba bana edeceğin **bu** muydu?
Aman Allah bana yapacağın **bu** muydu? (KST; 2021, s. 265-266)

Buna can dayanır mı? (KST; 2021, s. 224-225)

Bu da kızıma dedin mi? (KST; 2021, s. 256-257)

1.3.3. Soru Zamirleri

Kimi görse yardım bekler
Hasan **ne** bekler Sivas'ta (OBYT; 2012, s. 242-243)

Ben giderim dünya sana **ne** oldu (OBYT; 2012, s. 253-254)

Selvim **ne** beklersin Şah'ın köşkünü? (KST; 2021, s. 187)

Açın çantasını bakın **nesi** var (KST; 2021, s. 222)

Ne yapsın anam böyle bağlar
Bağban çürük, bağ **ne**ylesin (KST; 2021, s. 246-247)

Neyleyim **ne**yleyim eli **ne**yleyim
Ninni söylemeyen dili **ne**yleyim
Tomurcuk vermeyen gülü **ne**yleyim
Bebek belemeyen kolu **ne**yleyim
Evlatsız kalan evi **ne**yleyim (KST; 2021, s. 298-299)

Hele sorun bakın bizim gomşular **n'**olmuş? (KST; 2021, s. 304)

Gün doğmadan **neler** oldu (KST; 2021, s. 256-257)

1.3.4. Belirsizlik Zamirleri

Ayırır **çoğu**nu er meydanından (OBYT; 2012, s. 200)

Kimseler düşmesin böyle zalime (OBYT; 2012, s. 205-207)

Herkes sevdiğini aldı yürüdü (KST; 2021, s. 242-243)

Bu dünyada bir **şey** bilmem (KST; 2021, s. 356)

Ben garibem **kimse** bakmaz yüzüme (OBYT; 2012, s. 260)

1.3.5. Dönüşlülük Zamirleri

Suya düştü Ümmü kızın **kendi**si (OBYT; 2012, s. 205-207)

Kaşları gözleri aney yandım hudey **kendi**ne uymuş (KST; 2021, s. 260)

1.4. Edatlar

Edatlar kendi başlarına anlamları olmayan sadece gramer görevleri bulunan bağlı birimlerdir. Sözlere, sözcüklere, cümlelere bağlanır veya onları çekime sokarlar (Karaağaç, 2013, s. 433). Edatlar yanında geldikleri sözcüğün/cümlenin ifade gücüne yardım eden sözcüklerdir.

Bazı sözcüklerin hangi sözcük türüne dâhil edileceği zaman zaman tartışmalı da olsa araştırmacılar edatları çeşitli şekillerde tanımlamışlardır. Genel itibarıyla edatlar; isimlerden sonra yer alan[15] (Adalı, 2004, s. 40; Tiken, 2004, s. 1), sözcükler arası ilgi kurmaya yarayan (Aksan, 1983, s. 132; Gencan, 2001, s. 473; Hatiboğlu, 1972b, s. 56; Koç, 1992, s. 149; Korkmaz, 2014, s. 1052; Sağol Yüksekkaya vd., 2006, s. 128), tek başına bir anlam ifade etmeyen[16] ve ancak yanındaki sözcükle anlam kazanan (Aksan, 1983, s. 132; Ediskun, 1996, s. 284; Karaağaç, 2013, s. 433; Korkmaz, 2007a, s. 51; Topaloğlu, 1989, s. 33) yalnızca gramer vazifeleri bulunan (Ergin, 2013, s. 348) sözcüklerdir.

Diğer sözcüklerle her düzeyde kavram ilişkisi kuran edatlar; tamlayan-tamlanan, tümleç-yüklem, cümleler arası anlam vd. ilişkiler kurabilir (Börekçi, 2009, s. 124). Kerime ÜSTÜNOVA (2008) kavramlar arası ilişki kuran bu edatları "ad işletim edatları" olarak isimlendirmiştir.

Araştırmacılar Türkçe kökenli edatların çoğunun, kadim dönemlerde zarf-fiil yapılarından kalıplaşarak oluştuğu konusunda hemfikirdirler (Bayraktar, 2004, s. 161-169; Grönbech, 2011, s. 35-36; Hacıeminoğlu, 1984; Li, 2004; Öner, 2017; Tiken, 2004). Edatlardan önce gelecek olan hâl/durum eklerinin belirleyicisi de bu zarf-fiillerin

[15] Kerime ÜSTÜNOVA (2008, s. 279), edatların isim/isim soylu sözcüklere geldiği yargısından yalnızca çekim edatları için söz edilebileceğinden bahseder. Örneğin, cümle başı edatları isimlerle değil, doğrudan cümle ya da ögelerle ilişki kurar (Kara, 2009, s. 1288).

[16] Kendilerine özgü çağrışımları olmasından dolayı edatları bütünüyle anlamsız yapılar olarak görmemek gerekir (Kara, 2009, s. 1287).

hangi fiillere kaynaklık ettiği ve bu fiillerin anlamsal özellikleridir[17] (Hunutlu, 2019, s. 135).

"Edatlar ve Zarflar Üzerine Bazı Düşünceler"[18] başlıklı makalesinde edat ve zarfların tanımlarını yeniden değerlendiren Funda KARA (2009, s. 1287-1288), edatların özelliklerini şu şekilde özetlemiştir: "Tek başlarına anlamları yoktur, ilgili oldukları kavram veya birimlerle anlamları sezilir. (…) Kendi başlarına cümle ögesi olamazlar. (…) Çekime girmezler. (…) İsim veya isim soylu kelimelerden sonra gelerek bunlar veya gruplar arasında ilgi kurarlar."

Edatların kendilerinden önceki sözcüğe bir ek vasıtasıyla bağlanma isteğinin sebebi, bu sözcüklerin zaman içinde kalıplaşan dil birimleri olmasıdır (Hunutlu, 2019, s. 155).

Edatların cümle içindeki yeri konusunda Efrasiyap GEMALMAZ (1989, s. 9) şunları kaydeder:

> Türkçede prensip olarak kelimelerin önüne gelen ek ve edat yoktur. Eğer, şayet, çünkü, zira, sanki, meğer, meğerki, mademki gibi öne gelen edatlar ya diğer dillerden olduğu gibi alınmış yahut tercüme yoluyla aktarılmıştır. Belirten durumunda olan bu vazife unsurları belirtilen durumunda olan mana unsurlarından önce gelir.

Edatlar çekim edatları, bağlama edatları ve ünlem edatları olmak üzere üç çeşittir. İncelenen türkülerde 18 çekim edatı, 59 bağlama edatı ve 59 ünlem edatı olmak üzere toplamda 135 edat tespit edilmiştir. Türkü metinlerinde yer alan edat örnekleri şunlardır:

[17] Bu fiillerin zorunlu öge istekleri ve geçişli ya da geçişsiz oluşu belirleyicidir.
[18] Funda KARA bir sözcüğün edat ya da zarf olduğunun tespitinde ayırt edici olan unsurlardan birinin de vurgu olduğunu belirtir: bk. agm.

1.4.1. Çekim Edatları

Çekim edatları çekimlik bağlı birimlerdir. Varlık-varlık, varlık-eylem ilişkilerinin adlarıdır (Karaağaç, 2013, s. 434). İsimlere ekli veya eksiz olarak bağlanan bu edatlar cümlenin herhangi bir ögesi ile bağlantı kurmaya yarar (Karahan, 2017, s. 62-63). Görev bakımından çekim eklerine oldukça benzeyen bu dil birimleri, hâl/durum ekleriyle yakından ilişkilidir:

> Türkiye Türkçesinde kullanılan edatlar kendinden önce yalın hâl, ilgi hâli, yönelme hâli ve çıkma hâli istemektedir[19]: Aşırı, gibi, diye, üzere, kadar, nispette, derecede vb. edatlar ek almadan veya zamirlerle kullanımlarında ilgi ekiyle önündeki kelimeye bağlanır. Ait, dair, dek, değin, doğru, göre, ilişkin, kadar, karşılık, karşın, rağmen, nazaran vb. edatlar yönelme hâli eki almış isimlerle birleşirler. Aşağı, başka, beri, dışarı, dolayı, evvel, gayri, ötürü, sonra, yana vb. edatlar çıkma hâli eki alan isimlerle kullanılır. (…) Edatın önündeki isim, edata kaynaklık eden kelimenin anlamına uygun düşen hâl ekini almıştır. (Hunutlu, 2019, s. 135-137)

Türkülerde tespit edilen çekim edatları şunlardır:

Seymanları kuzu **gibi** meleşir

Cephede süngüler ayna **gibi** parlıyor (OBYT; 2012, s. 218)

Bun**a rağmen** koymadılar yarasız (OBYT; 2012, s. 331-332)

Gıymat gız **gibi** görmedim (KST; 2021, s. 153)

Senin **için**, dağı taşı yıkayım (KST; 2021, s. 179)

Dişleriy**nen** ekmek doğrar tazıya (KST; 2021, s. 265-266)

[19] Son çekim edatlarının kendisinden önce gelen hâl/durum eki istekleri, Türkçenin her döneminde -hatta aynı dönem içerisinde bile- farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, Uygur ve kısmen de Karahanlı Türkçesinde "üçün, teg, birle, üze" edatlarından önce gelen zamirler ilgi hâli eki değil, yükleme hâli eki taşımıştır. Bu yükleme hâli eki Harezm-Kıpçak, Çağatay ve Anadolu sahasında değişerek bazı istisnalar dışında yerini ilgi hâline bırakmıştır (Hunutlu, 2019, s. 135).

Âlemi yaktı zâr (ağlama) **ile** (KST; 2021, s. 132)

Munzur Dağı silelenmiş gar**ınan**
Benim ömrüm geçer ahuzar**ınan**
Yağan yağmur **ile** ıslanmayasın (KST; 2021, s. 334)

Bana sen**den başka** kim imdat eyler? (KST; 2021, s. 187)

Hatça'm çıkmış pencereye ay **gibi** parlar (KST; 2021, s. 253-254)

Gurban olam çiğdem **gibi** geline
Gurban olam senin **gibi** geline
Gurban olam güççük **gibi** geline (KST; 2021, s. 265-266)

Analar doğurmaz sen **gibi** aslan
Sünek **gibi** koç yiğidi boğdular (KST; 2021, s. 285-286)

Yıldız **gibi** ahtı geçti (KST; 2021, s. 332)

1.4.2. Bağlama Edatları

Sözcükleri, söz öbeklerini ve cümleleri bir araya getiren ve aralarında ilişki kuran çekimlik bağlı birimlerdir (Ergin, 2013, s. 352; Karaağaç, 2013, s. 435). Bağlama edatları sınırsızca tekrarlanarak kullanılabilirler (Delice, 2017, s. 167).

Bağlama edatları/bağlaçlar, aynı türden olan en az iki unsuru ortak şekilde yan yana (Bozkurt, 2007, s. 59) birbirine bağlayıp birer bağlama grubu oluştururlar (Bozkurt 2004, s. 74).

Türkülerde tespit edilen bağlama edatı örnekleri şunlardır:

Ne gelen var **ne de** giden
Gelsen **de** bir gelmesen **de** (OBYT; 2012, s. 242-243)

Hicran ateşi **de** gönlüme doldu
Anama deyin **de** odama girsin (OBYT; 2012, s. 253-254)

Tutun elimden **de** batırın kara (OBYT; 2012, s. 218),

Selam olsun ecdad **ile** ebâya
Nazar ettim sağım **ile** soluma
Sanki matem düşmüş yâr otağına
Ben **de** Erzurum'dan çektim gidirem
Bu **da** benim kara bahtım gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

Kanadım yoktur **ki** havaya uçam (KST; 2021, s. 99)

Bülbül**ünen** saka ötüşen kuşlar
Günüm getti **artık** görünmez yolum (KST; 2021, s. 140)

Ah... Ala çorap örmedim **de**
Ah... Sabah kalktım er gittim **de**
Göl köyünü **de** yol ettim
Ah... Kiraz koydum sepete **de** yâr oturur tepede
Gıymat kızın gözleri **de** şan oldu memlekete (KST; 2021, s. 153)

Diledim **ki** nazlı yâre gideyim (KST; 2021, s. 164-165)

Getirdim **de** baş arkaca yatırdım
Ben **de** bıktım şu ananın derdinden
Takayım **da** ben keyfime bakayım (KST; 2021, s. 179)

Felek yıkar bir gün **ya** berbat eyler
Ne öldürür beni **ne** azat eyler (KST; 2021, s. 187)

Utandım **da** diyemedim
Hele ardında sürüsü var
Eğer çoban susadınsa (KST; 2021, s. 193)

Hem oğlundan **hem** kızından (KST; 2021, s. 194-195)

Belki gider yâre yol, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210)

Şu Yemen elleri **ne de** yamandır
Bir çift kundurayla **bir de** fesi var (KST; 2021, s. 222)

Sevdi **de** kaçıverdi
Sen **bari** acı yârim (KST; 2021, s. 224-225)

Ağamsız **da** bu yerlerin tadı yok (KST; 2021, s. 228)

Halid Paşa der **ki** "Durmayın atın!" (KST; 2021, s. 231-232)

Aldı **da** yürüdü a canım (KST; 2021, s. 242-243)

Üçüne **de** beşine **de** Hatça'm onuna
Ben **de** yandım Hatça'mın basma donuna (KST; 2021, s. 253-254)

Bu **da** kızıma dedin mi (KST; 2021, s. 256-257)

Ben **de** gelin oldum Garabel'in eline
Küskün değilim **ki** gülek barışak (KST; 2021, s. 265-266)

Salıvermiş ince belden Efe'm **de** kuşağı vay vay (KST; 2021, s. 285-286)

Bir **dahı**[20] sen katma bülbül (KST; 2021, s. 310)

Bir oğlum olsa **da** gitse hocaya
Bir kızım olsa **da** bir fistan diksem
Eller **ile** ben **de** gülsem güvensem (KST; 2021, s. 298-299)

Hele sorun bakın bizim gomşular n'olmuş? (KST; 2021, s. 304)

Ferman padişahın **ise** dağlar bizimdir (KST; 2021, s. 323-324)

Ben bir koyun olayım sen **de** bir kuzu (KST; 2021, s. 326-327)

Ne sordum **ne de** söyledi
Sandım **ki** Zöhre Yıldızı (KST; 2021, s. 332)

Emine'm oturmuş **da** daşın üstüne
Daramış zülfünü **de** kaşın üstüne
Bir selamın gelse **de** başım üstüne
Ben ölürsem **de** kardaş dert olur sana (KST; 2021, s. 346)

Evimize gidek **d'**öldür
Hele bakın eloğluna (KST; 2021, s. 351-352)

Bu işi **de** yapan Demircili'nin muhtarı (KST; 2021, s. 356)

[20] Dahi edatı; takı, yme takı, ok, dakı biçimleriyle birlikte Eski Türkçenin kuvvetlendirme görevi gören sözcüklerindendir (Korkmaz, 1962, s. 13).

1.4.3. Ünlem Edatları

Ünlemler insanların çıkardığı seslerden ibarettir. Ünlem edatları kendi arasında üçe ayrılır: seslenme edatları, soru edatları ve cevap edatları. Bazı ünlem edatları şunlardır: aman, ay, ah, eyvah, maşallah, hah, vah, vay, arş/marş, ayol, hay hay (Delice, 2017, s. 215).

Duygularla bağdaştırılan ünlemler hakkında birbirine benzer tanımlar yapılmıştır: Ahmet TOPALOĞLU (1989, s. 149), Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ünlemi "genellikle tek başına anlamı olmayan, ancak seslenmeleri; korku, sevinç, şaşkınlık, acıma gibi ruh hâllerini; yasaklama, tasdik, gösterme gibi hususları ifade eden kelime türü" şeklinde tanımlar. KONONOV (1956), ünlemleri duyguları ifade etmeye yarayan sözcükler olarak açıklar. Ünlemleri duyuş ünlemleri ve soruşturma ünlemleri olarak iki ana grupta toplayan BANGUOĞLU (2004, s. 398), duyuş ünlemlerini iletişimde vericinin duygularını açıklayan ünlemler olarak; soruşturma ünlemlerini ise ilgi çekmeye, teşvik etmeye, onaylamaya ya da geri çevirmeye yarayan sözcükler olarak tanımlar.

Ünlemlerin diğer sözcük türlerinden birkaç farklı hususu vardır. Bunlardan biri bilginler tarafından dillerin doğuşunun ünlemlere dayandırılmasıdır. Bu anlayışa göre ünlemler, insanların duyguları neticesinde ortaya çıkardıkları sesler olup zamanla sözcüklere dönüşmüşlerdir (Aksan, 1987, s. 96-97). Diğer bir özelliği ise birkaç cümle kurularak anlatılabilecek durumların bir ünlem ile anlatılabilmesidir (Akalın, 2011, s. 588-603).

Muharrem ERGİN (2013, s. 349-352) ünlemleri, ünlem edatları başlığı altında; ünlemler, seslenme edatları, sorma edatları, gösterme edatları ve cevap edatları olarak gruplandırmıştır. Ünlemleri edatlar içerisinde ele alan Necmettin HACIEMİNOĞLU (1974, s. 8) da benzer gruplandırmayı yapmış ancak ünleme edatları terimini kullanmıştır.

Ünlemler ve seslenmeler arasındaki ilişkiden söz eden Cengiz ALYILMAZ (2010, s. 35-41), bu ilişkinin şu şekilde aktarıldığını kaydeder:

1- ünlem/ünlem grubu + seslenme/seslenme grubu

2- ünlem/ünlem grubu + seslenme/seslenme grubu + seslenme eki/seslenme edatı

3- ünlem/ünlem grubu + Ø

4- Ø + seslenme/seslenme grubu + Ø

5- Ø + seslenme/seslenme grubu + seslenme eki/edatı.

Türkülerde tespit edilen ünlem edatları şunlardır:

Yavrum kaldı balam **nenni** (OBYT; 2012, s. 242-243)

Aman o Ahçik civan o Ahçik (OBYT; 2012, s. 277)

Neynim **amman aman** (OBYT; 2012, s. 317)

Of of Manda yuva yapmış söğüt dalına, **aman aman**
Yavrusunu sinek kapmış gördün mü? **Amanın yandım**
Of of... Sabahlayin erken çifte giderken, **aman aman**
Öküzüm torbadan düştü gördün mü? **Amanın yandım**
Of of... Sabah ezanını okurken, **aman aman**
Müezzin minareden uçtu gördün mü? **Amanın yandım** (OBYT; 2012, s. 336)

Bir yıldız doğdu yüceden yâr yâr **aman**
Kavlim var dün geceden yâr yâr **aman**
Kanlım oldun sarı yıldız dön dön **aman**
Evler yıkan, beller büken, kervan kıran yıldız **hey** (KST; 2021, s. 132)

Ah... Ala çorap örmedim de

Ah... Sabah kalktım er gittim de

Ah... Kiraz koydum sepete de (KST; 2021, s. 153)

Mezar arasında **yandım aman** harman olur mu?

Kama yarasına **yandım aman** derman olur mu?

Ben ölüyom **aman** sevdiceğim sağ olsun (KST; 2021, s. 159)

Dağlar **oy** dağlar dumanlı dağlar

Dağlar **oy** dağlar içim kan ağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Ooooo sen yan ben yana (KST; 2021, s. 172)

Le le çoban (KST; 2021, s. 193)

Yol üstünde karakol, **belalım amman amman**

Şu karşıki tepeden, **belalım amman amman**

Bu yollar meste gider, **belalım amman amman**

Yıkılası gurbet el, **belalım amman amman**

Bu pınar çeşme pınar, **belalım amman amman**

Bugün yâri görmedim, **belalım amman amman** (KST; 2021, s. 210)

Anom Yemen'dir, gülü çimendir (KST; 2021, s. 222)

Elin oğlu değil mi (**Aman aman aman**)

A benim hacı yârim (KST; 2021, s. 224-225)

Kaynak da çakıllı **a** canım

Duman da bürüdü **a** canım

Aldı da yürüdü **a** canım

Sürmelim **amman**

Ben yandım **amman**

Sevmişem **amman**

Dardır da geçilmez **a** canım

Bir tas da içilmez **a** canım (KST; 2021, s. 242-243)

A kız kendi saçını öremedin mi (KST; 2021, s. 253-254)

Baba nerden aldın **aney** yandım **hudey** sen bu gelini

Odasına vardım namaza durmuş **oy**

Sanırsın karşında bir aydır doğmuş **oy**

Keten köynek giymiş yakası ezik **oy**

Öpmeye kıyamam sevmeye yazık **oy** (KST; 2021, s. 260)

Aman Allah bana yapacağın bu muydu (KST; 2021, s. 265-266)

Hiç gitmiyor kollarımdan Efe'm de sızısı **vay vay**

Yassıl dağlar yassıl, Osman Efe'm de geliyor **vay vay**

Salı vermiş ince belden Efe'm de kuşağı **vay vay** (KST; 2021, s. 285-286)

Efeler içinde Osman Efe **hey** (KST; 2021, s. 289-290)

Bülbül göçmüş baykuş konmuş **gelele**

Kapıları kitlemişler **lo gelele**

Bu köy bizim köye benzemir **lo gelele** (KST; 2021, s. 304)

Vallahi de ben ölüyom (KST; 2021, s. 351-352)

1.5. Atasözleri

Atasözleri yapısı ve anlamı itibarıyla cümleye benzeyen kalıp sözlerden biridir. Genelde şart ve ana fikrin belirtildiği iki bölümden oluşur. Verilmek istenen anlam çoğunlukla dolaylı yoldan verilir ve ögelerin yerleri sabittir (Karaağaç, 2013, s. 413). Ancak türküler içerisinde tespit edilen örneklerde ögelerin yerinin korunmuş değil, uyarlanmış olduğu görülmüştür. Anlam dikkate alınarak örneklere atasözleri içerisinde yer verilmiştir. Bu örneklerin sayısı çok değildir.

Türkülerde tespit edilen atasözü örnekleri şunlardır:

- Kara haber tez duyulur

Evlerine **kara haber ulaşır** (OBYT; 2012, s. 205-207)

- Gün doğmadan neler doğar

Gün doğmadan neler oldu (KST; 2021, s. 256-257)

1.6. Deyimler

Deyimler "anlamı dışında yeni bir anlam veya anlamlar taşıyan iki veya daha çok kelimeden oluşan, çekici ve derin bir anlam özelliğine sahip söz dizileri (Korkmaz, 2018, s. 17)" olarak tanımlanmaktadır. Bir deyim tek başına da anlamlı olan sözcüklerin bir araya gelmesinden oluşur ancak ortaya çıkan deyimin anlamı bu sözcüklerin ifade ettiği gerçek anlamdan oldukça uzaktır (Karaağaç, 2013, s. 415).

Bir deyimi oluşturan sözcükler bütünleşme sürecine girdikten sonra tekrar ayrı ayrı değerlendirilemez, yalnızca o bütün içerisinde deyimin bir parçası olabilirler. Bu bağlamda bir şekilde aktarılmadıkça bir deyimin anlamı, dilin ve dili konuşanların geçmişinde aranmalıdır.

Deyimler zaman zaman atasözleri ile karıştırılmaktadır fakat aralarında ayırt edici pek çok özellik bulunmaktadır. Zeynep KORKMAZ (2018, s. 18) atasözü ve deyimlerin özelliklerini şu şekilde aktarır:

> Atasözleri bağımsız tam cümleler hâlinde, bir hayat gerçeğini dile getiren söz kalıplarıdır. Deyimler ise, mecazi anlamlar verilerek kullanılmış birer söz kalıbı niteliğindedir. Bu nitelikleri dolayısıyla da benzetme, istiare gibi edebî sanatlar bölümüne girerler.

Kalıplaşmış dil ögeleri arasında fiil deyimleri kavramından bahseden Cengiz ALYILMAZ (2003b, s. 149), sözlü ve yazılı kaynaklarda bu deyimlerin zarf + fiil'den oluşan fiil deyimleri ve nesne + fiil'den oluşan fiil deyimleri olmak üzere iki şekilde yer aldığını kaydeder.

Türkülerde tespit edilen deyim örnekleri şunlardır:

- Aklını başından al-

Aklım **başta an alı**yor (KST; 2021, s. 263-264)

- Aklını şaşır-

Ben **aklı**mı **şaşır**dım (KST; 2021, s. 144)

Seni gören âşık **aklı**n **şaşır**ır (KST; 2021, s. 260)

- Al kanlara boyan-

Al kana boyanıyor (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

- Al kanlar al-

Başçeşme düzünü **al kanlar al**dı (OBYT; 2012, s. 190)

- Alnı açık yüzü ak

Alnımız **apaçık yüzü**m **karasız** (OBYT; 2012, s. 331-332)

- Alnının kara yazısı

Alnımız**a kara yazı yazıl**dı (OBYT; 2012, s. 200)

- Altüst ol-

Geleceğim **altüst ol**du (OBYT; 2012, s. 242-243)

- Arası açık ol-

Aram **açık** ela gözlü yârinan (KST; 2021, s. 334)

- Ateş al-

Ateş almış gönül yoktur durağı (KST; 2021, s. 306)

- Ayna gibi

Cephede süngüler **ayna gibi** parlıyor (OBYT; 2012, s. 262-263)

- Başını bağla-

Gelin Ümmü **başın** kimler **bağla**dı (OBYT; 2012, s. 205-207)

- Bayrak aç-

Doğunun Türkleri **bayrak aç**mış bekliyor (OBYT; 2012, s. 262-263)

- Bayram et-

Mübarek günlerdir sel **bayram ed**er
Garışmış nergisi çöl **bayram ed**er

Eğilmiş secdeye dal **bayram ed**er
Said ağlamakta el **bayram ed**er
Mahlugat sevinir kul **bayram ed**er (KST; 2021, s. 140)

Eller **bayram ed**er nazlı yârınan (KST; 2021, s. 334)

- Benzi sarar-

Sarardı gül **benzi**m döndü gazele (OBYT; 2012, s. 218)

- Bir hoş ol-

İnsan **bir hoş ol**uyor (KST; 2021, s. 172)

- Boğazına sarıl- / Boynuna sarıl-

Ahrette **sarıl boyn**uma (KST; 2021, s. 351-352)

- Boyun bük-

Kaderime **boyun bük**tüm gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

- Can baş üstüne

Bir selamın gelse de **başı**m **üstüne** (KST; 2021, s. 346)

- Can dayanma-

Buna **can dayan**ır mı (KST; 2021, s. 224-225)

- Çok gör-

Bir bayram gününü **çok gör**dü bana (KST; 2021, s. 99)

- Derde düş- / Derde sal-

Beni **derde sal**ıyor (KST; 2021, s. 263-264)

- Dert ol-

Ben ölürsem de kardaş **dert ol**ur sana (KST; 2021, s. 346)

- Dile (dillere) düş-

Bir ateşi Cansu **düş**tü **dillere** (KST; 2021, s. 306)

- Dişini sık-

Çaresiz **dişi**mi **sık**tım gidirem (KST; 2021, s. 331-332)

- Elinden al-

Elimden aldılar yârı (KST; 2021, s. 310)

- Emek çek-

Çektiğim **emek**ler hep gitti zaya (OBYT; 2012, s. 218)

- Etrafını sar- / Etrafı çevril-

Etrafımız **çevril**di kolcuyla bütün (OBYT; 2012, s. 190)

- Gönül bağla-

Gönlümü **bağla**dım sırma saçına (OBYT; 2012, s. 277)

- Göz süz-

Top bürür saçını **göz**ünü **süz**er (KST; 2021, s. 265-266)

- Göze çarp-

Geri döndüm düşman **çarp**tı **göz**üm**e** (OBYT; 2012, s. 218)

- Gözleri süzül-

Uyku geldi ela **gözler süzül**dü (OBYT; 2012, s. 218)

- Gözü yolda kal-

Şimdi sevdiğimin **gözü yollarda** (KST; 2021, s. 164-165)

- Gün say- / hafta say-

Sayarım **hafta**ları (KST; 2021, s. 263-264)

- Haber al-

Güzel İmranlı'dan **al**dım **haber**i (OBYT; 2012, s. 218)

- Haber sal-

Evime barkıma **haber sal**dılar (OBYT; 2012, s. 253-254)

- Harman kaldır-

Harmanı **kaldır**maya dermanın mı var (KST; 2021, s. 253-254)

- Hırsından çatla-

Hırsından Marzmanof iki **çatlı**yor (KST; 2021, s. 231-232)

- İflah olma- / İflah etme-

Bu dert bizi **iflah et**mez öldürür (OBYT; 2012, s. 205-207)

- Kahır çek-

Ellerin köyünde Hatça'm **kahır çek**ilmez (KST; 2021, s. 253-254)

- Kendi hâline bırak- / Kendi hâline koy-

Beni **koy**madılar **kendi hâlime** (OBYT; 2012, s. 205-207)

- Kendini harap et-

Asri gurbet **harap et**miş köyümü (KST; 2021, s. 304)

- Keyfe bak-

Takayım da ben **keyf**im**e bak**ayım (KST; 2021, s. 179)

- Kolu kanadı kırıl-

Kırdı **kanadı**mı **kolu**mu dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

- Kul et- / Kul Eyle-

İsmet'i kapına **kul eyle** bari (OBYT; 2012, s. 218)

- Kurban ol-

Gurban olam çiğdem gibi geline (KST; 2021, s. 265-266)

- Minnet etme-

Ben feleğe **minnet etme**m beş günü (KST; 2021, s. 187)

- Nasip al-

Her dertten **nasib**in **al**dı (OBYT; 2012, s. 242-243)

- Nazar değ-

Bilmem bize **değ**di kimin **nazar**ı (OBYT; 2012, s. 190)

Mıskalar yaptıram **değme**sin **nazar** (KST; 2021, s. 265-266)

- Ömür çürüt- / Ömür bitir-

Genç **ömrü**mü **bitir**en (KST; 2021, s. 263-264)

- Peşine düş-

Çok **peşime düş**tü genci kocası (KST; 2021, s. 265-266)

Peşine düşmüş de şu Karaca Bey (KST; 2021, s. 289-290)

- Reva gör-

Reva mı **gör**dünüz ölümü dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

- Sağ ol-

Ben ölüyom aman sevdiceğim **sağ ol**sun (KST; 2021, s. 159)

- Sala ver-

Vakitsiz gidene **sala ver**diler (OBYT; 2012, s. 253-254)

- Selam ol-

Benden **selam ol**sun o vefasıza (KST; 2021, s. 99)

- Ses ver- / Seda ver-

Dağlar **seda verip** seslenmelidir (OBYT; 2012, s. 200)

- Söz tut-

Şimdi **söz**lerimi **tut**manın yeri (KST; 2021, s. 179)

- Şanından ol- / Şanından düş-

Köroğlu **düş**er mi yine **şanından** (OBYT; 2012, s. 200)

- Tadı tuzu yok / Tadı yok

Ağamsız da bu yerlerin **tadı yok** (KST; 2021, s. 228)

- Tüfek çat-

Taburun önünde **tüfek çat**tılar (OBYT; 2012, s. 253-254)

- Ümit kes-

Lütfi ya sen **kes**me **ümit** Hüda'dan (KST; 2021, s. 306)

Kesme **ümid**ini Kadir Mevla'dan (KST; 2021, s. 326-327)

- Yas çek-

Aslanın **çek**tiği garibin **yas**ı (KST; 2021, s. 289-290)

- Yazık ol-

Yazık oldu eloğluna (KST; 2021, s. 351-352)

- Yere bat-

Yere batsın seni ele veren köy (KST; 2021, s. 289-290)

- Yol et-

Göl köyünü de **yol et**tim (KST; 2021, s. 153)

- Yola bak-

Yâr **yol**un**a bak**arım (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

- Yola dizil-

Göç göç oldu göçler **yola dizil**di (OBYT; 2012, s. 218)

- Yoldan çevir- / Yoldan Eyle-

Yolcuyu **yol**un**dan eyle**yen dilber (KST; 2021, s. 253-254)

- Yuva yap-

Of of Manda **yuva yap**mış söğüt dalına, aman aman (OBYT; 2012, s. 336)

- Yüreği dayanma-

Yürek mi **dayan**ıyor (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

- Yüreği yan-

Ahçik'i kaybettim **yüreği**m **yan**ar (OBYT; 2012, s. 277)

Yüreğim ona **yan**ar, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210)

- Yüreğini dağla- / Bağrı dağla-

O yârin hasreti **bağrı**mı **dağla**r (KST; 2021, s. 164-165)

- Yüzü gül-

Kolcubaşı İsmail'in **gül**mesin **yüzü** (OBYT; 2012, s. 190)

- Yüzüne bakma-

Ben garibem kimse **bakma**z **yüzüme** (OBYT; 2012, s. 218)

1.6.1. TDK Sözlük'te Yer Almayan Deyimler

- Küle dön-

Küle döndüm hasretinden narından (KST; 2021, s. 164-165)

- Kalıp gibi seril- / Yere seril-

Nice koç yiğitler **yere seril**ir (KST; 2021, s. 323-324)

- Sevdaya sal-

Serimi **sevdaya sal**an o Ahçik (OBYT; 2012, s. 277)

- Suya sal- / Suya kat-

Emeğimi **suya kat**tım gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

- Tuz ek-

Tuz ektiler çalıştığım çabaya (OBYT; 2012, s. 331-332)

1.7. Yabancı Sözcükler

Dilin temel ögelerinden biri olan sözcüklerin sahip olduğu farklı boyutlardan biri yabancı sözcüklerdir (Çoban, 2020, s. 1). Semra ALYILMAZ (2013, s. 167) kavramları işaretleme yolları arasında yabancı dillerden sözcük alıntılamaya yer vermiştir.

Dil biliminin alanlarından biri olan köken bilgisi, bilinen en eski köke ulaşma ve en temel anlamı kurgulama amacı taşır. Her dilin zamanla çağdaş dildeki kurallarıyla örtüşmeyen, tarihsel süreç dolayısıyla biçim değiştirmiş olan, yani artık kökeni tam anlaşılamayan sözcükleri vardır (Karaağaç, 2013, s. 765).

> Bir dilin söz varlığını yalnız kendi kaynaklarından çıkan sözcükler oluşturmaz. Dilin konuşucusu olan milletin tarih içindeki serüvenine bağlı olarak çeşitli sebeplerle etkileşime geçtiği başka milletlerin dilleriyle alışveriş yaparak bu dillerden sözcük alıp kendi dilinden de bu dillere sözcük vermeleriyle oluşan dilsel alışveriş de söz varlığı açısından önemli bir gerçektir. (Güneş, 2015, s. 997)

Her dilin taşıdığı karakteristik özellikleri o dile mensup bulunan bir sözcüğü tanımak için oldukça önemlidir. Her dil mutlaka çevresindeki dillerle etkileşime girer ve sözcük alışverişinde bulunur. Türkçe kadim coğrafyasında Moğolca ve Çince ile, ilerleyen çağlarda Arapça, Rumca ve Farsça ile, günümüze doğru ise İngilizce, Fransızca vd. dillerle oldukça yakından etkileşimde bulunmuştur. Türküler bu etkileşimi, yakıldıkları dönemde beslendikleri baskın yabancı dilin/dillerin yansıması olarak sergilemektedir.

Bir dile ödünç verilen sözcükler o ulusun hangi kültürel alanda yetkin olduğunu gösterirken ödünç alınan sözcükler de ödünçleme yapan ulusun hangi kültürel alanda yetersiz olduğunu gözler önüne sermektedir (Delice, 2017, s. 39).

Her dilde olduğu gibi, Türkçenin her döneminde de alıntılama yapıldığı görülmektedir. Eski Türkçe Dönemi'nde kavramlar yabancı sözcüklerle ve yabancı sözcüklerin üzerine Türkçe görevli dil ögeleri getirilerek işaretlenmiştir (Alyılmaz, 2004, s. 704). Eski Uygur Türkçesi eserleri Sanskritçe başta olmak üzere Tibetçe, Toharca, Soğdca alıntı sözcükler içermektedir. Bunun yanı sıra Budizm'deki Sanskritçe ve Çince sözcüklerin zamanla Türkçeleştirilmesi dikkate değerdir (Öner, 1996, s. 142). Uygurların XIII. yüzyılda Moğol hâkimiyeti altında yaşamaya başladıkları tarihten itibaren Manihaist ve Budist çevrelerde yazılmış metinlerde Moğolca alıntılar görülmektedir (Ağca, 2006, s. 32). Karahanlı Türkçesi Dönemi'nde Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi sonucunda gerek Türkler arasında gerekse Anadolu coğrafyasında İslamiyet daha çok tanınmıştır. Bununla birlikte Türk dili de Arap ve Fars kültürleriyle etkileşime girmiştir (Sunel, 1992, 951). XI. yüzyılda Doğu Anadolu'ya yerleşen Türkler, Rumca ve Ermenice pek çok sözcük öğrenmiştir (Sezgin, 2002). Kıpçak Türkçesi ve Çağatay Türkçesi eserlerinde Arapça ve Farsça sözcüklerin oldukça fazla olduğu görülmektedir (Şahin, 2015). Osmanlı Türkçesi Dönemi'nde de artarak devam eden Arapça ve Farsça alıntıların yanında, Osmanlı donanması ile İtalyancadan ve Osmanlı diplomasisi ile Fransızcadan birçok sözcük alıntılanmıştır (Gemalmaz, 2010). Tanzimat Dönemi

sonrası Türkçedeki alıntı sözcüklerin yönü Batı dillerine kaymış, özellikle Fransızca alıntılar dikkat çekmiştir (Durmuş, 2004). Cumhuriyet Dönemi'nde ise İngilizce ve Almanca kökenli sözcükler Türkçe içerisinde yer almaya başlamıştır (Çoban, 2020).

Türkülerde tespit edilen yabancı sözcük örnekleri[21] sırasıyla şöyledir:

1.7.1.Arapça Sözcükler

Bilmem bize değdi kimin **nazar**ı[22]
Başçeşme düzünde iki **hurç**[23] tütün
Etrafımız[24] çevrildi kolcuyla bütün
Öveçli kırında üç sıra **mezar**[25]
Biz vurulduk **imam**ımız[26] dağlarda gezer
Gün olur **kalem**ler[27] bunları yazar (OBYT; 2012, s. 190)

Bizden **selam**[28] olsun Bolu Beyi'ne
Dağlar **seda**[29] verip seslenmelidir
Köroğlu düşer mi yine **şan**ından[30]
Ayırır çoğunu er **meydan**ından[31] (OBYT; 2012, s. 200)

Sevda değil bir **alamet**[32]
Gitti gelmez ol **muhannet**[33]

[21] Bu bölümde yer alan örneklerin kökeninin tespitinde kullanılan kaynaklara dipnotta atıf olarak yer verilmiştir.
[22] (Çoban, 2020, s. 154; Parlatır, 2014, s. 1269)
[23] (Çoban, 2020, s. 107; Parlatır, 2014, s. 652)
[24] (Çoban, 2020, s. 89; Parlatır, 2014, s. 422)
[25] (Çoban, 2020, s. 143; Parlatır, 2014, s. 1085)
[26] (Çoban, 2020, s. 112; Parlatır, 2014, s. 731)
[27] (Çoban, 2020, s. 118; Parlatır, 2014, s. 826)
[28] (Çoban, 2020, s. 171; Parlatır, 2014, s. 1479)
[29] Sözcük, sözlükte sada biçiminde yer almaktadır.
(Çoban, 2020, s. 171; Parlatır, 2014, s. 1432)
[30] (Çoban, 2020, s. 177; Parlatır, 2014, s. 1556)
[31] (Çoban, 2020, s. 143; Parlatır, 2014, s. 1083)
[32] (Çoban, 2020, s. 64; Parlatır, 2014, s. 72)

Yaralara **merhem**[34] olmaz

Ol **tabip**ten[35] derman gelmez

Bülbülü eyledi **asi**[36]

Her dertten **nasib**in[37] aldı

Kader[38] yuvamızı yıktı

Mezar sarar **beden**ime[39]

Bülbülün **sefil**[40] ötüşü

Duyanı **hayret**e[41] saldı (OBYT; 2012, s. 242-243)

Evime barkıma **haber**[42] saldılar

Vakitsiz[43] gidene sala verdiler

Vakitsiz gidene **sala**[44] verdiler

Ne yaman zor imiş **garip**[45] ölmesi

Ne yaman güç imiş **asker**[46] ölmesi

Böyle garipleri yıkar mı **adam**[47]

Ben giderim **dünya**[48] sana ne oldu

Hicran[49] ateşi de gönlüme doldu

Gurban gurban[50] desin beni arasın (OBYT; 2012, s. 253-254)

---

[33] (Parlatır, 2014, s. 1117)
[34] (Çoban, 2020, s. 141; Parlatır, 2014, s. 1063)
[35] (Çoban, 2020, s. 181; Parlatır, 2014, s. 1599)
[36] (Çoban, 2020, s. 67; Parlatır, 2014, s. 107)
[37] (Çoban, 2020, s. 153; Parlatır, 2014, s. 1265)
[38] (Çoban, 2020, s. 117; Parlatır, 2014, s. 814)
[39] (Çoban, 2020, s. 71; Parlatır, 2014, s. 171)
[40] (Çoban, 2020, s. 171; Parlatır, 2014, s. 1474)
[41] (Çoban, 2020, s. 103; Parlatır, 2014, s. 606)
[42] (Çoban, 2020, s. 98; Parlatır, 2014, s. 543)
[43] (Çoban, 2020, s. 193; Parlatır, 2014, s. 1777)
[44] (Çoban, 2020, s. 169; Parlatır, 2014, s. 1450)
[45] (Çoban, 2020, s. 96; Parlatır, 2014, s. 491)
[46] (Çoban, 2020, s. 67; Parlatır, 2014, s. 107)
[47] (Çoban, 2020, s. 61; Parlatır, 2014, s. 41)
[48] (Çoban, 2020, s. 85; Parlatır, 2014, s. 369)
[49] (Çoban, 2020, s. 105; Parlatır, 2014, s. 634)
[50] (Parlatır, 2014, s. 935; Çoban, 2020, s. 129)

Katil[51] göller nerelere koydun Ümmü'mü?

Katil göller nerelere koydun **Ümmü**'mü[52]?

Bu güzellik sana **hak**kın[53] vergisi

Davulcusu[54] kaya dibi dolaşır

Akmaz iken kanlı sular **har**ladı[55]

Gökte **melek**[56] yerde insan ağladı

Gökte melek yerde **insan**[57] ağladı

Gayrı kavuşmamız **mahşer**e[58] kaldı

Genç kızların **bekâr**lardan[59] dileği

Beni koymadılar kendi **hâl**ime[60]

Kimseler düşmesin böyle **zalim**e[61]

Oyun **hava**sına[62] büker ipliği

Dam başına asakoymuş **kalbır**ı[63]

Bu dert bizi **iflah**[64] etmez öldürür (OBYT; 2012, s. 205-207)

Çektiğim emekler hep gitti **zaya**[65]

Sarardı gül benzim döndü **gazel**e[66] (OBYT; 2012, s. 218)

Askerin **millet**in[67] bayrağınla çok yaşa

[51] (Parlatır, 2014, s. 861; Çoban, 2020, s. 121)
[52] (Parlatır, 2014, s. 1763)
[53] (Parlatır, 2014, s. 557) (Çoban, 2020, s. 99)
[54] (Parlatır, 2014, s. 322) (Çoban, 2020, s. 81)
[55] (Parlatır, 2014, s. 579) (Çoban, 2020, s. 101)
[56] (Parlatır, 2014, s. 1047) (Çoban, 2020, s. 140)
[57] (Parlatır, 2014, s. 747) (Çoban, 2020, s. 113)
[58] (Parlatır, 2014, s. 999) (Çoban, 2020, s. 135)
[59] (Parlatır, 2014, s. 174) (Çoban, 2020, s. 72)
[60] (Parlatır, 2014, s. 562) (Çoban, 2020, s. 99)
[61] (Parlatır, 2014, s. 1854; Çoban, 2020, s. 197)
[62] (Parlatır, 2014, s. 599) (Çoban, 2020, s. 102)
[63] (Parlatır, 2014, s. 825; Çoban, 2020, s. 118)
[64] (Parlatır, 2014, s. 695; Çoban, 2020, s. 110)
[65] (Parlatır, 2014, s. 1859; Çoban, 2020, s. 198)
[66] (Parlatır, 2014, s. 497) (Çoban, 2020, s. 96)
[67] (Parlatır, 2014, s. 1094; Çoban, 2020, s. 144)

Parlayan yıldızın **âlem**i[68] tenvir eder

Parlayan yıldızın âlemi **tenvir**[69] eder

Cumhuriyet[70] bayrağın semalar içre süzer

Cumhuriyet bayrağın **sema**lar[71] içre süzer (OBYT; 2012, s. 262-263)

Ahçik'i yolladım **Urum**[72] eline

Eser bad-ı **saba**[73] zülfün teline

Gel seni götürem **İslam**[74] eline

Ben **din**en[75] dönersem el beni kınar (OBYT; 2012, s. 277)

Elinde **divit**[76] kalem (OBYT; 2012, s. 317)

Gafillerden[77] darbe yedi gururum

Gafillerden **darbe**[78] yedi gururum

Gafillerden darbe yedi **gurur**um[79]

Selam olsun **ecdat**[80] ile ebâya

Abdurrahman Gazi, **Habip**[81] Baba'ya

Abdurrahman **Gazi**[82], Habip Baba'ya

Benim canım **feda**[83] idi bin cana

Kırk **sene**[84] gözyaşı döktüm fincana

---

[68] (Parlatır, 2014, s. 75; Çoban, 2020, s. 64)
[69] (Parlatır, 2014, s. 1690)
[70] (Parlatır, 2014, s. 262; Çoban, 2020, s. 78)
[71] (Parlatır, 2014, s. 1481) (Çoban, 2020, s. 171)
[72] (Parlatır, 2014, s. 1420) (Çoban, 2020, s. 167)
[73] (Parlatır, 2014, s. 1428) (Çoban, 2020, s. 168)
[74] (Parlatır, 2014, s. 766) (Çoban, 2020, s. 114)
[75] (Parlatır, 2014, s. 350; Çoban, 2020, s. 84)
[76] (Parlatır, 2014, s. 355; Çoban, 2020, s. 84)
[77] (Parlatır, 2014, s. 482; Çoban, 2020, s. 95)
[78] (Parlatır, 2014, s. 320; Çoban, 2020, s. 81)
[79] (Parlatır, 2014, s. 527; Çoban, 2020, s. 97)
[80] (Parlatır, 2014, s. 379; Çoban, 2020, s. 86)
[81] (Parlatır, 2014, s. 544; Çoban, 2020, s. 98)
[82] (Parlatır, 2014, s. 498; Çoban, 2020, s. 96)
[83] (Parlatır, 2014, s. 445; Çoban, 2020, s. 91)

Kırk sene gözyaşı döktüm **fincan**a[85]

Gurbet[86] kelepçedir yurdu sevene

Sanki **matem**[87] düşmüş yâr otağına

Yel devirsin **sebep**lerin[88] kökünü

Ezanlar[89] okundu seher zamanı

Ezanlar okundu **seher**[90] zamanı

Ezanlar okundu seher **zaman**ı[91]

Reyhani'yim derdim **gam**ım[92] dinmedi

İftira[93] darbesi cana sinmedi (OBYT; 2012, s. 331-332)

Of of... **Sabah**layin[94] erken çifte giderken

Müezzin[95] minareden uçtu gördün mü?

Müezzin **minare**den[96] uçtu gördün mü? (OBYT; 2012, s. 336)

Benden selam olsun o **vefa**sıza[97] (KST; 2021, s. 99)

Şavkı vurdu pencereden o **leyl**im[98]

Kavlim[99] var dün geceden yâr yâr aman

Bir yıldız doğdu **nur**[100] ile

---

[84] (Parlatır, 2014, s. 1485; Çoban, 2020, s. 172)
[85] (Parlatır, 2014, s. 469)
[86] (Parlatır, 2014, s. 526; Çoban, 2020, s. 97)
[87] (Parlatır, 2014, s. 1021; Çoban, 2020, s. 138)
[88] (Parlatır, 2014, s. 1469; Çoban, 2020, s. 171)
[89] (Parlatır, 2014, s. 428; Çoban, 2020, s. 90)
[90] (Parlatır, 2014, s. 1476; Çoban, 2020, s. 171)
[91] (Parlatır, 2014, s. 1854; Çoban, 2020, s. 197)
[92] (Parlatır, 2014, s. 486)
[93] (Parlatır, 2014, s. 697; Çoban, 2020, s. 110)
[94] (Parlatır, 2014, s. 1428; Çoban, 2020, s. 168)
[95] (Parlatır, 2014, s. 1164; Çoban, 2020, s. 149)
[96] (Parlatır, 2014, s. 1095) (Çoban, 2020, s. 145)
[97] (Parlatır, 2014, s. 1787; Çoban, 2020, s. 194)
[98] (Parlatır, 2014, s. 971)
[99] (Parlatır, 2014, s. 863; Çoban, 2020, s. 122)
[100] (Parlatır, 2014, s. 1305; Çoban, 2020, s. 156)

Ahdım[101] (sözüm) vardı o yâr ile (KST; 2021, s. 132)

Mübarek[102] günlerdir sel bayram eder
Kitabın[103] gavlince dağlar al geymiş
Eğilmiş **secde**ye[104] dal bayram eder
Mevla'nın[105] aşgına kıbledir yönüm
Mevla'nın **aşg**ına[106] kıbledir yönüm
Mevla'nın aşgına **kıble**dir[107] yönüm
Daim[108] ağlamaktır bu benim kârım
Sait[109] ağlamakta el bayram eder
Cennette[110] huriler gökte melekler
Mahlugat[111] sevinir kul bayram eder (KST; 2021, s. 140)

Tayyaremi[112] uçurdum
Ben **akl**ımı[113] şaşırdım (KST; 2021, s. 144)

Şan oldu **memlekete**[114] (KST; 2021, s. 153)

Ceviz[115] arasında vardır evimiz (KST; 2021, s. 159)

Fitil[116] çifte yara bir (KST; 2021, s. 161)

[101] (Parlatır, 2014, s. 54; Çoban, 2020, s. 63)
[102] (Parlatır, 2014, s. 1152; Çoban, 2020, s. 148)
[103] (Parlatır, 2014, s. 912; Çoban, 2020, s. 125)
[104] (Parlatır, 2014, s. 1472; Çoban, 2020, s. 171)
[105] (Parlatır, 2014, s. 1080; Çoban, 2020, s. 143)
[106] (Parlatır, 2014, s. 112; Çoban, 2020, s. 68)
[107] (Parlatır, 2014, s. 892; Çoban, 2020, s. 124)
[108] (Parlatır, 2014, s. 311; Çoban, 2020, s. 81)
[109] (Parlatır, 2014, s. 1446)
[110] (Parlatır, 2014, s. 245; Çoban, 2020, s. 76)
[111] (Parlatır, 2014, s. 996; Çoban, 2020, s. 135)
[112] (Parlatır, 2014, s. 1646)
[113] (Parlatır, 2014, s. 63; Çoban, 2020, s. 63)
[114] (Parlatır, 2014, s. 1050; Çoban, 2020, s. 140)
[115] (Parlatır, 2014, s. 250; Çoban, 2020, s. 77)

O yârin **hasreti**[117] bağrımı dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

İkimizin **resmi**ni[118] çıkarsınlar yan yana (KST; 2021, s. 172)

Çok analar **mahrum**[119] kaldı, anasından kızından
Takayım da ben **keyf**ime[120] bakayım (KST; 2021, s. 179)

Bana senden (haktan) başka kim **imdat**[121] eyler?
Ezelden[122] olmuşum gamlar düşkünü
Ben **feleğ**e[123] minnet etmem beş günü
Ben feleğe **minnet**[124] etmem beş günü
Yıkıldı gönlümün burcu, **kale**si[125]
Emrah'ın çektiği Selvi **bela**sı[126] (KST; 2021, s. 187)

Kavımından[127] akrabandan
Kavımından **akraba**ndan[128]
Su içtiğin **kurna**lardan[129] (KST; 2021, s. 194-195)

Şavkı[130] vurdu pencereden o leylim (KST; 2021, s. 132)

Kışlanın önünde **redif**[131] sesi var (KST; 2021, s. 222)

---

[116] (Parlatır, 2014, s. 472; Çoban, 2020, s. 94)
[117] (Parlatır, 2014, s. 592; Çoban, 2020, s. 102)
[118] (Parlatır, 2014, s. 1403; Çoban, 2020, s. 166)
[119] (Parlatır, 2014, s. 998; Çoban, 2020, s. 135)
[120] (Parlatır, 2014, s. 891; Çoban, 2020, s. 124)
[121] (Parlatır, 2014, s. 732; Çoban, 2020, s. 112)
[122] (Parlatır, 2014, s. 429; Çoban, 2020, s. 90)
[123] (Parlatır, 2014, s. 447; Çoban, 2020, s. 91)
[124] (Parlatır, 2014, s. 1096; Çoban, 2020, s. 145)
[125] (Parlatır, 2014, s. 825; Çoban, 2020, s. 118)
[126] (Parlatır, 2014, s. 175; Çoban, 2020, s. 72)
[127] (Parlatır, 2014, s. 864; Çoban, 2020, s. 122)
[128] (Parlatır, 2014, s. 66; Çoban, 2020, s. 63)
[129] (Parlatır, 2014, s. 936; Çoban, 2020, s. 129)
[130] Sözcük, TDK Sözlük'te Arapça olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr).
(Çoban, 2020, s. 178)

Duvar **cefa**[132] götürmez

A benim **hacı**[133] yârim

Başımın **tac**ı[134] yârim

Caminin[135] müezzini yok

Daracık daracık **sokak**lar[136]

Uçar **avrat**[137] almayan (KST; 2021, s. 224-225)

Asker **hücum**[138] etmiş Kars'a atlıyor

Yarın **evlat**larım[139] Allah aşkına

Şehit[140] olanımız cennet köşküne

Ermeni'yi toptan **esir**[141] kılalım

Halid[142] Paşa önde, tüfek elinde

Süngüden Ermeni **gayet**[143] hamlıyor (KST; 2021, s. 231-232)

Bir **tas**[144] da içilmez a canım (KST; 2021, s. 242-243)

Yiğitler **ikrar**sız[145] olmaz (KST; 2021, s. 246-247)

O kınalı parmaklar da o **beyaz**[146] eller

Ellerin köyünde Hatça'm **kahır**[147] çekilmez (KST; 2021, s. 253-254)

---

[131] (Parlatır, 2014, s. 1395)
[132] (Parlatır, 2014, s. 239; Çoban, 2020, s. 76)
[133] (Parlatır, 2014, s. 547; Çoban, 2020, s. 98)
[134] (Parlatır, 2014, s. 1601; Çoban, 2020, s. 181)
[135] (Parlatır, 2014, s. 231; Çoban, 2020, s. 75)
[136] (Parlatır, 2014, s. 1524; Çoban, 2020, s. 175)
[137] (Parlatır, 2014, s. 123; Çoban, 2020, s. 68)
[138] (Parlatır, 2014, s. 659; Çoban, 2020, s. 107)
[139] (Parlatır, 2014, s. 425; Çoban, 2020, s. 89)
[140] (Parlatır, 2014, s. 1566; Çoban, 2020, s. 178)
[141] (Parlatır, 2014, s. 415; Çoban, 2020, s. 88)
[142] (Parlatır, 2014, s. 565)
[143] (Parlatır, 2014, s. 494; Çoban, 2020, s. 96)
[144] (Parlatır, 2014, s. 1635; Çoban, 2020, s. 184)
[145] (Parlatır, 2014, s. 717; Çoban, 2020, s. 111)
[146] (Parlatır, 2014, s. 188; Çoban, 2020, s. 73)

Bir **okka**[148] kına aldın mı (KST; 2021, s. 256-257)

Odasına vardım **kahve**[149] pişirir
Seni gören **âşık**[150] aklın şaşırır
Keten[151] köynek giymiş yakası ezik oy (KST; 2021, s. 260)

Üstünün **nokta**ları[152] (KST; 2021, s. 263-264)

Ne kadar **meth**etsem[153] o kadar güzel
Mıskalar[154] yaptıram değmesin nazar (KST; 2021, s. 265-266)

Hep düşmanlar **mahkeme**ye[155] doldular (KST; 2021, s. 285-286)

Aslanın bindiği arap **küheylan**[156]
Anası oturmuş oğluna **hayran**[157]
Müfrezeler[158] sarmış hem sollu sağlı
On iki **kaymakam**[159], beş tane paşa
İfade[160] sorarlar yatan üleşe (KST; 2021, s. 289-290)

Kutnu **kumaş**a[161] beze belesem (KST; 2021, s. 298-299)

---

[147] (Parlatır, 2014, s. 820; Çoban, 2020, s. 118)
[148] (Parlatır, 2014, s. 1315; Çoban, 2020, s. 156)
[149] (Parlatır, 2014, s. 820; Çoban, 2020, s. 118)
[150] (Parlatır, 2014, s. 112; Çoban, 2020, s. 68)
[151] (Parlatır, 2014, s. 890; Çoban, 2020, s. 124)
[152] (Parlatır, 2014, s. 1304; Çoban, 2020, s. 156)
[153] (Parlatır, 2014, s. 1036; Çoban, 2020, s. 143)
[154] (Parlatır, 2014, s. 1138; Çoban, 2020, s. 148)
[155] (Parlatır, 2014, s. 994; Çoban, 2020, s. 135)
[156] (Parlatır, 2014, s. 946; Çoban, 2020, s. 129)
[157] (Parlatır, 2014, s. 606; Çoban, 2020, s. 103)
[158] (Parlatır, 2014, s. 1166; Çoban, 2020, s. 149)
[159] Ka'im + makam.
(Parlatır, 2014, s. 867; Çoban, 2020, s. 122)
[160] (Parlatır, 2014, s. 694; Çoban, 2020, s. 110)

Asri[162] gurbet harap etmiş köyümü (KST; 2021, s. 304)

Bir **havar**[163] eyleyin elden ellere

Gönül **ravza**sından[164] civanım gitti

Lali **mercan**[165] ebru kemanım gitti

Gitti o yâr ile **ülfet**im[166] çağı

Gül beyi **vuslat**ın[167] söndü çırağı

Lütfi[168] ya sen kesme ümit Hüda'dan

"**La-taknatü**"[169] gelir yine sedadan

Sen sanma **Rahim-i Rahmanım**[170] gitti (KST; 2021, s. 306)

Arap[171] atlar yakın eyler ırağı

Taşı deler **mızrağ**ımın[172] temreni

Hakkımızda **devlet**[173] etmiş fermanı (KST; 2021, s. 323-324)

Kesme ümidini **Kadir**[174] Mevla'dan (KST; 2021, s. 326-327)

Mecnun'um[175] Leyla'mı gördüm

Mecnun'um **Leyla**'mı[176] gördüm

Sandım ki **Zöhre**[177] Yıldızı

---

[161] (Parlatır, 2014, s. 933; Çoban, 2020, s. 128)
[162] "Çağdaş" anlamındadır. (Parlatır, 2014, s. 109; Çoban, 2020, s. 68)
[163] (Parlatır, 2014, s. 601; Çoban, 2020, s. 102)
[164] (Parlatır, 2014, s. 1392)
[165] (Parlatır, 2014, s. 1060; Çoban, 2020, s. 141)
[166] (Parlatır, 2014, s. 1763)
[167] (Parlatır, 2014, s. 1801; Çoban, 2020, s. 196)
[168] (Parlatır, 2014, s. 979)
[169] Kur'an-ı Kerim'de yer alan "Ümit kesmeyin!" anlamındaki cümledir. "De ki (Allah şöyle buyuruyor): 'Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.'" (39/53).
[170] (Parlatır, 2014, s. 1384; Çoban, 2020, s. 164)
[171] (Parlatır, 2014, s. 93; Çoban, 2020, s. 66)
[172] (Parlatır, 2014, s. 1088; Çoban, 2020, s. 144)
[173] (Parlatır, 2014, s. 341; Çoban, 2020, s. 83)
[174] (Parlatır, 2014, s. 816; Çoban, 2020, s. 117)
[175] (Parlatır, 2014, s. 1033; Çoban, 2020, s. 139)
[176] (Parlatır, 2014, s. 971)

Ben bu **sır**ra[178] eremedim

Bilmem hangi **burç**[179] yıldızı

Gamze[180] oku bazı bazı

İzzetî[181] bu ne hikmetmiş

İzzetî bu ne **hikmet**miş[182] (KST; 2021, s. 332)

Benim **ömrüm**[183] geçer ahuzarınan

El gızı dediğin **Ezrail**[184] dostu (KST; 2021, s. 334)

Ahrette[185] sarıl boynuma

Ceza[186] vermen kardeşime

Vallahi[187] de ben ölüyom (KST; 2021, s. 351-352)

Demircili'nin **muhtar**ı[188]

Yan **Ali**'nin[189] yüzünden

Kara **mağara**nın[190] başları

Yusuf'un[191] üleşleri (KST; 2021, s. 356)

Çevirdim yönümü döndüm **divan**a[192] (OBYT; 2012, s. 331-332)

---

[177] (Parlatır, 2014, s. 1882) 200)
[178] (Parlatır, 2014, s. 1505-1506; Çoban, 2020, s. 173)
[179] (Parlatır, 2014, s. 217; Çoban, 2020, s. 75)
[180] (Parlatır, 2014, s. 488; Çoban, 2020, s. 95)
[181] (Parlatır, 2014, s. 803; Çoban, 2020, s. 116)
[182] (Parlatır, 2014, s. 635; Çoban, 2020, s. 105)
[183] (Parlatır, 2014, s. 1326; Çoban, 2020, s. 157)
[184] (Parlatır, 2014, s. 135; Çoban, 2020, s. 69)
[185] (Parlatır, 2014, s. 54; Çoban, 2020, s. 63)
[186] (Parlatır, 2014, s. 250; Çoban, 2020, s. 77)
[187] (Parlatır, 2014, s. 1778; Çoban, 2020, s. 194)
[188] (Parlatır, 2014, s. 1122; Çoban, 2020, s. 147)
[189] (Parlatır, 2014, s. 78)
[190] (Parlatır, 2014, s. 988; Çoban, 2020, s. 134)
[191] (Parlatır, 2014, s. 1845)

Hasan[193] ne bekler Sivas'ta (OBYT; 2012, s. 242-243)

Cephede[194] süngüler ayna gibi parlıyor (OBYT; 2012, s. 262-263)

Adını sorarsan adı **Şaziye**[195] (KST; 2021, s. 265-266)

Zeynel Horasan'a gitti dönmedi (OBYT; 2012, s. 331-332)

Güzel **İmranlı**'dan[196] aldım haberi
Güzel İmranlı'dan aldım **haber**i[197]
İsmet'i[198] kapına kul eyle bari (OBYT; 2012, s. 218)

Lali[199] mercan ebru kemanım gitti (KST; 2021, s. 306)

Sevda[200] değil bir alamet (OBYT; 2012, s. 242-243)

Ben ağlarım **zar**ı[201] zarı (KST; 2021, s. 310)

Kırmızı[202] gül demet demet (OBYT; 2012, s. 242-243)

Eli **kına**lı[203] gelinler acılı kaldı (OBYT; 2012, s. 190)

---

[192] Sözcük, TDK Sözlük'te Arapça olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr).
[193] Sözcük, Kişi Adları Sözlüğü'nde Arapça olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr).
[194] Sözcük, TDK Sözlük'te Arapça olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr).
Çoban, 2020, s. 76)
[195] (Parlatır, 2014, s. 1561)
[196] (Parlatır, 2014, s. 734)
[197] (Parlatır, 2014, s. 543; Çoban, 2020, s. 98)
[198] (Parlatır, 2014, s. 766)
[199] (Parlatır, 2014, s. 958; Çoban, 2020, s. 131)
[200] (Parlatır, 2014, s. 1497; Çoban, 2020, s. 173)
[201] (Parlatır, 2014, s. 1856)
[202] (Develioğlu, 2013, s. 792; Çoban, 2020, s. 124)
[203] (Develioğlu, 2013, s. 790; Çoban, 2020, s. 124)

Yusuf'un[204] üleşleri (KST; 2021, s. 356)

1.7.2. Farsça Sözcükler

Didem kan yaş döker, dilim **dâd**[205] eyler

Diyarı[206] gurbette sefil, sergender (sergerde) (KST; 2021, s. 187)

Baş**çeşme**'den[207] indik akşamüzeri

Devrisi gündü Kırkağaç'ın **pazarı**[208]

Düşman[209] geldi tabur tabur dizildi

Tüfek[210] icat oldu, mertlik bozuldu

Tüfek icat oldu, **mert**lik[211] bozuldu

Çevrem dolup **şalvar**[212] ıslanmalıdır (OBYT; 2012, s. 200)

Bülbülü[213] eyledi asi (OBYT; 2012, s. 242-243)

Bayram[214] bize oldu çile

Kırmızı **gül**[215] demet demet

---

[204] (Develioğlu, 2013, s. 1712)
[205] (Parlatır, 2014, s. 307)
[206]Sözcük, Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcükler (Çoban, 2020, s. 84) eserinde Arapça olarak verilmiştir.
(Parlatır, 2014, s. 355)
[207] (Parlatır, 2014, s. 291; Çoban, 2020, s. 80)
[208] (Parlatır, 2014, s. 1346; Çoban, 2020, s. 160)
[209] (Parlatır, 2014, s. 372; Çoban, 2020, s. 85)
[210] (Parlatır, 2014, s. 1736; Çoban, 2020, s. 192)
[211] (Parlatır, 2014, s. 1061; Çoban, 2020, s. 141)
[212] (Parlatır, 2014, s. 1555; Çoban, 2020, s. 177)
[213] (Parlatır, 2014, s. 222; Çoban, 2020, s. 75)
[214]Sözcüğün kökenine dair ilk açıklamayı yapan Wilhelm RADLOFF (1911) sözcüğün Farsçadan Türkçeye geçtiğini söylemiştir (geniş bilgi için bk. Doerfer, Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen II, ss. 365). Gerhard DOERFER ise sözcüğü Divânu Lugati't-Türk'te yer almasından dolayı Türkçe saymış ve Türkçeden Farsçaya geçtiğini ileri sürmüştür (bk. agm. ss. 823). CLAUSON da RADLOFF ile aynı fikirde olup sözcüğün İranca bir alıntı olduğundan şüphe duymamaktadır (Clauson, 1972, s. 308). Osman Fikri SERTKAYA, "Bayram Kelimesi Üzerine" adlı yazısında sözcüğün Göktürk metinlerinde görülmediğini, Eski Uygur Türkçesi metinlerine ise çeviri metinlerle girdiğini söyler. Bununla birlikte Türklerin İslam diniyle İran üzerinden tanışmasının bir sonucu olarak pek çok dinî terim Türkçeye Farsçadan geçtiğini, bayram sözcüğünün de bunlardan biri olduğunu ifade eder (Sertkaya, 2021, s. 4-6).

Şol **revan**da[216] balam kaldı

Kırmızı gül her **dem**[217] olmaz

Ol tabipten **derman**[218] gelmez

Biter **aheste**[219] aheste

Bayram bize oldu **çile**[220]

Bu **derd**i[221] çekmeyen bilmez

Kırmızı gül **reng**in[222] soldu

Ayrılık **çare**siz[223] yare (OBYT; 2012, s. 242-243)

Hicran **ateş**i[224] de gönlüme doldu

Kaytanlı **şal**ıma[225] uçkurum taksın (OBYT; 2012, s. 253-254)

On sekizdir **siyah**[226] saçın örgüsü

Şu gelinsiz gelen **kervan**[227] banadır

Anasının **mühür**[228] gözlü meleği

Anasının bir **tane**cik[229] kekliği (OBYT; 2012, s. 205-207)

İsmet'i kapına kul eyle **bari**[230]

Maley'i sorarsan **köy**ün[231] yosması

Maley'i yakışır **zülüf**[232] kesmesi

---

[215] (Parlatır, 2014, s. 530; Çoban, 2020, s. 98)
[216] (Parlatır, 2014, s. 1407; Çoban, 2020, s. 166)
[217] (Parlatır, 2014, s. 329; Çoban, 2020, s. 82)
[218] (Parlatır, 2014, s. 335; Çoban, 2020, s. 83)
[219] (Parlatır, 2014, s. 54; Çoban, 2020, s. 62)
[220] (Parlatır, 2014, s. 298; Çoban, 2020, s. 80)
[221] (Parlatır, 2014, s. 333; Çoban, 2020, s. 83)
[222] (Parlatır, 2014, s. 1402; Çoban, 2020, s. 165)
[223] (Parlatır, 2014, s. 278; Çoban, 2020, s. 79)
[224] (Parlatır, 2014, s. 115; Çoban, 2020, s. 68)
[225] (Parlatır, 2014, s. 1555; Çoban, 2020, s. 177)
[226] (Parlatır, 2014, s. 1521; Çoban, 2020, s. 174)
[227] (Parlatır, 2014, s. 885; Çoban, 2020, s. 123)
[228] (Parlatır, 2014, s. 1168; Çoban, 2020, s. 149)
[229] (Parlatır, 2014, s. 1628; Çoban, 2020, s. 183)
[230] (Parlatır, 2014, s. 157; Çoban, 2020, s. 71)
[231] (Parlatır, 2014, s. 927; Çoban, 2020, s. 127)
[232] (Parlatır, 2014, s. 1883; Çoban, 2020, s. 200)

Üç gün oldu elim **yâr**dan[233] üzüldü

Doldur doldur **nargile**mi[234] tazele

Geri döndüm **şehir**[235] çarptı gözüme (OBYT; 2012, s. 218)

Hoş[236] gelişler ola Mustafa Kemal Paşa

Cephede süngüler **ayna**[237] gibi parlıyor (OBYT; 2012, s. 262-263)

Eser **bad**-ı[238] saba zülfün teline

Serimi[239] sevdaya salan o Ahçik

Aman o Ahçik **civan**[240] o Ahçik

Katlime **ferman**[241] yazar

Erzurum **çarşı**[242][243] Pazar

Altı mor **sümbül**lü[244] bağ (OBYT; 2012, s. 317)

Süvariler[245][246] kalkmış atın gemliyor (KST; 2021, s. 231-232)

Bin **can**[247] az gelirse iki bin cana

Kırılmış **saz**ımı[248] astım tavana

Gurbet **kelepçe**dir[249] yurdu sevene

Sırtıma verdiler **sitem**[250] yükünü

---

[233] (Parlatır, 2014, s. 1817; Çoban, 2020, s. 196)
[234] (Parlatır, 2014, s. 1264; Çoban, 2020, s. 153)
[235] (Parlatır, 2014, s. 1566; Çoban, 2020, s. 178)
[236] (Parlatır, 2014, s. 642; Çoban, 2020, s. 107)
[237] (Parlatır, 2014, s. 128; Çoban, 2020, s. 69)
[238] (Parlatır, 2014, s. 139)
[239] (Parlatır, 2014, s. 1487; Çoban, 2020, s. 172)
[240] (Parlatır, 2014, s. 260; Çoban, 2020, s. 78)
[241] (Parlatır, 2014, s. 454; Çoban, 2020, s. 92)
[242] (Develioğlu, 2013, s. 221; Çoban, 2020, s. 79)
[243] Çar+su.
[244] (Parlatır, 2014, s. 1542; Çoban, 2020, s. 176)
[245] (Çoban, 2020, s. 177)
[246] Sözcük, TDK Sözlük'te Farsça olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr). Ancak İsmail PARLATIR (2014, s. 547), sözcüğün Farsça süvar ile Arapça î birleşiminden oluştuğunu belirtir.
[247] (Parlatır, 2014, s. 232; Çoban, 2020, s. 75)
[248] (Parlatır, 2014, s. 1468; Çoban, 2020, s. 170)
[249] (Parlatır, 2014, s. 877; Çoban, 2020, s. 122)

Bu da benim kara **baht**ım[251] gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

Bedava mı sandın **para**[252] vedim aldım (OBYT; 2012, s. 336)

Yağlı kurşun gitmez **ciğer**[253] deşmeden (KST; 2021, s. 99)

Şavkı vurdu **pencere**den[254] o leylim (KST; 2021, s. 132)

Daim ağlamaktır bu benim **kâr**ım[255]
Yavru **şahin**[256] bir kekliği sorahlar (KST; 2021, s. 140)

Ah... Ala **çorap**[257] örmedim de (KST; 2021,153)

Dizime vurdum da **gerdah**[258] gecesi (KST; 2021, s. 265-266)

Ah... Kiraz koydum **sepet**e[259] de (KST; 2021, s. 153)

Çayda **çıra**[260] yanıyor (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Diledim ki **naz**lı[261] yâre gideyim
Perişan[262] eyledi hâlimi dağlar

---

[250] (Parlatır, 2014, s. 1519; Çoban, 2020, s. 174)
[251] (Parlatır, 2014, s. 148; Çoban, 2020, s. 70)
[252] (Parlatır, 2014, s. 1338; Çoban, 2020, s. 158)
[253] (Parlatır, 2014, s. 254; Çoban, 2020, s. 77)
[254] (Parlatır, 2014, s. 1350; Çoban, 2020, s. 160)
[255] (Parlatır, 2014, s. 842; Çoban, 2020, s. 120)
[256] (Parlatır, 2014, s. 1552; Çoban, 2020, s. 177)
[257] Sözcük TDK Sözlük'te Farsça olarak verilmiştir. Osmanlı Türkçesi Sözlüğü'nde ise sözcüğün kökeni hakkında bilgi verilmemiştir (Parlatır, 2014, s. 303).
(Çoban, 2020, s. 80)
[258] Sözcük TDK Sözlük'te Farsça olarak verilmiştir. Osmanlı Türkçesi Sözlüğü'nde ise sözcüğün kökeni hakkında bilgi verilmemiştir (Parlatır, 2014, s. 503).
(Çoban, 2020, s. 97)
[259] (Parlatır, 2014, s. 1486; Çoban, 2020, s. 172)
[260] (Develioğlu, 2013, s. 229; Çoban, 2020, s. 80)
[261] (Parlatır, 2014, s. 1269; Çoban, 2020, s. 154)

Reva[263] mı gördünüz ölümü dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Pembe[264] yakışır gence (KST; 2021, s. 172)

Didem[265] kan yaş döker, dilim dad eyler
Diyarı gurbette sefil, **sergender (sergerde)**[266]
Selvim ne beklersin **Şah**'ın[267] köşkünü?
Felek yıkar bir gün ya **berbat**[268] eyler

Yine rengin almış dağlar **lale**si[269]
Selvim ne beklersin Şah'ın **köşk**ünü?[270]
Ne öldürür beni, ne **azat**[271] eyler (KST; 2021, s. 187)

Elindeki **gonca**lardan[272] (KST; 2021, s. 194-195)

El gızı dediğin Ezrail **dost**u[273] (KST; 2021, s. 334)

Bu yollar **meste**[274] gider, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

Sineme[275] yaslan yârim
Misget **şeker**[276] topaklar

---

[262] (Parlatır, 2014, s. 1355; Çoban, 2020, s. 160)
[263] (Parlatır, 2014, s. 1406; Çoban, 2020, s. 166)
[264] (Parlatır, 2014, s. 1349; Çoban, 2020, s. 160)
[265] (Parlatır, 2014, s. 344)
[266] Ser+gerde. (Parlatır, 2014, s. 1491; Çoban, 2020, s. 172)
[267] (Parlatır, 2014, s. 1551; Çoban, 2020, s. 177)
[268] (Parlatır, 2014, s. 180; Çoban, 2020, s. 72)
[269] (Parlatır, 2014, s. 958)
[270] (Develioğlu, 2013, s. 809; Çoban, 2020, s. 127)
[271] (Parlatır, 2014, s. 131; Çoban, 2020, s. 69)
[272] (Parlatır, 2014, s. 514; Çoban, 2020, s. 97)
[273] (Parlatır, 2014, s. 360; Çoban, 2020, s. 85)
[274] (Parlatır, 2014, s. 1071; Çoban, 2020, s. 142)
[275] (Parlatır, 2014, s. 1514; Çoban, 2020, s. 174)
[276] (Parlatır, 2014, s. 1568; Çoban, 2020, s. 178)

Duvara[277] yaslan yârim

Pul[278] pul olsun dökülsün (KST; 2021, s. 224-225)

Çoban[279] sana doyamadım (KST; 2021, s. 193)

Soğuk yerde **nar**[280] olur mu?

Bağban[281] çürük, bağ neylesin

Viran[282] yerde bağ olur mu?

Başka **bahçe**yi[283] besleyeyim (KST; 2021, s. 246-247)

Ak **gerdan**ın[284] altında da çiftedir benler

Yolcuyu yolundan eyleyen **dilber**[285]

Şehir oldu bana her zaman **zehir**[286] (KST; 2021, s. 253-254)

Odasına vardım **namaz**a[287] durmuş oy (KST; 2021, s. 260)

Trenin **pafta**ları[288]

Sayarım **hafta**ları[289] (KST; 2021, s. 263-264)

Çok peşime düştü **genc**i[290] kocası (KST; 2021, s. 265-266)

---

[277] (Develioğlu, 2013, s. 274; Çoban, 2020, s. 85)
[278] (Parlatır, 2014, s. 1372; Çoban, 2020, s. 163)
[279] Sözcük TDK Sözlük'te ve Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcükler (Çoban, 2020, s. 80) eserinde Farsça olarak verilmiştir. Osmanlı Türkçesi Sözlüğü'nde ise sözcüğün kökeni hakkında bilgi verilmemiştir (Parlatır, 2014, s. 301).
(Çoban, 2020, s. 80)
[280] (Parlatır, 2014, s. 1263; Çoban, 2020, s. 153)
[281] (Parlatır, 2014, s. 143)
[282] (Parlatır, 2014, s. 1799; Çoban, 2020, s. 195)
[283] (Parlatır, 2014, s. 146; Çoban, 2020, s. 69)
[284] (Parlatır, 2014, s. 503; Çoban, 2020, s. 96)
[285] (Parlatır, 2014, s. 348; Çoban, 2020, s. 84)
[286] (Parlatır, 2014, s. 1862; Çoban, 2020, s. 198)
[287] (Parlatır, 2014, s. 1260; Çoban, 2020, s. 153)
[288] (Parlatır, 2014, s. 1332)
[289] (Parlatır, 2014, s. 555; Çoban, 2020, s. 99)

Çok **peş**ime[291] düştü genci kocası

Dişleriynen ekmek doğrar **tazı**ya[292]

Bir ateşi Cansu düştü **dîl**lere[293]

Lali mercan **ebru**[294] kemanım gitti

Lali mercan ebru **keman**ım[295] gitti

Lütfi ya sen kesme **ümit**[296] Hüda'dan

Lütfi ya sen kesme ümit **Hüda**'dan[297] (KST; 2021, s. 306)

Ferman **padişah**ın[298] ise dağlar bizimdir

Dadaloğlu, yarın **kavga**[299] kurulur (KST; 2021, s. 323-324)

Mehlede ölüm yok bu ne **şivan**dır (KST; 2021, s. 222)

Kâkülü[300] boynuna dökülür gelir (KST; 2021, s. 326-327)

Yâr zülfünü **kement**[301] etmiş (KST; 2021, s. 332)

Çarşamba[302]'ya gitmeli

Odalar yaptım **tahta**lı[303]

Kilimleri[304] noktalı

Çiğdem de karışmış güle **nergis**e[305] (KST; 2021, s. 99)

---

[290] (Develioğlu, 2013, s. 421)
[291] (Parlatır, 2014, s. 1358; Çoban, 2020, s. 161)
[292] (Parlatır, 2014, s. 1648; Çoban, 2020, s. 185)
[293] (Parlatır, 2014, s. 347)
[294] (Parlatır, 2014, s. 378; Çoban, 2020, s. 86)
[295] (Parlatır, 2014, s. 878; Çoban, 2020, s. 123)
[296] (Parlatır, 2014, s. 1764; Çoban, 2020, s. 193)
[297] (Parlatır, 2014, s. 645; Çoban, 2020, s. 107)
[298] (Parlatır, 2014, s. 1332; Çoban, 2020, s. 157)
[299] (Parlatır, 2014, s. 863; Çoban, 2020, s. 121)
[300] (Parlatır, 2014, s. 823; Çoban, 2020, s. 118)
[301] (Parlatır, 2014, s. 879)
[302] Çar+şenbe.
(Parlatır, 2014, s. 280; Çoban, 2020, s. 79)
[303] (Parlatır, 2014, s. 1616; Çoban, 2020, s. 182)
[304] (Parlatır, 2014, s. 908; Çoban, 2020, s. 125)

Engininde bulamadım **gümanı**[306] (OBYT; 2012, s. 331-332)

1.7.3. Yunanca Sözcükler

Vardım **kilise**ye[307] baktım haçına (OBYT; 2012, s. 277)

Yeni çıkmış **kestane**nin[308] dalına (OBYT; 2012, s. 205-207)

Dağların **kilidi**[309] Osman geliyor (KST; 2021, s. 289-290)

1.7.4.İtalyanca Sözcükler

Bir kızım olsa da bir **fistan**[310] diksem (KST; 2021, s. 298-299)

Bu **posta**ya[311] çıkmadı (KST; 2021, s. 263-264)

Mızıka[312] çalındı, düğün mü sandın? (KST; 2021, s. 228)

---

[305] (Parlatır, 2014, s. 1282; Çoban, 2020, s. 154)
[306] (Parlatır, 2014, s. 534)
[307] "Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcükler" adlı eserde Rumca olarak değerlendirilmiştir. (Parlatır, 2014, s. 909; Çoban, 2020, s. 125)
[308] Türkçe Sözlük'te (2009) Yunancadan alındığı belirtilen sözcük, Türkçe Sözlük'te (2011) ve Güncel Türkçe Sözlük'te Rumcadan alınmış olarak belirtilmektedir. "Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcükler" adlı eserde Rumca olarak değerlendirilmiştir.
(Parlatır, 2014, s. 888; Çoban, 2020, s. 123)
[309] Prof. Dr. İsmail PARLATIR, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü'nde, sözcüğün Yunancadan Farsçaya bir seyir izlediğini belirtir. "Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcükler" adlı eserde Farsça olarak değerlendirilmiştir. (Parlatır, 2014, s. 908; Çoban, 2020, s. 125)
[310] Parlatır (2014, s. 472) sözcüğü İtalyanca olarak verirken TDK Sözlük Rumca vermektedir.
[311] (Parlatır, 2014, s. 1371; Çoban, 2020, s. 162)
[312] Sözcük, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü'nde İtalyanca olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr)
(Çoban, 2020, s. 144)

Bir çift **kundura**yla[313] bir de fesi var (KST; 2021, s. 222)

Geyindiğin sırmalardan **urba**lardan[314] (KST; 2021, s. 194-195)

1.7.5.Fransızca Sözcükler

Arş arş arş ileri ileri **arş**[315] ileri

Marş[316] ileri dönmez geri Türk'ün askeri (OBYT; 2012, s. 262-263)

Trenin[317] paftaları (KST; 2021, s. 263-264)

1.7.6.Ermenice Sözcükler

Hırsından **Marzmanof**[318] iki çatlıyor

Antranik[319], Tiflis'e kaçıyor; tutun (KST; 2021, s. 231-232)

Vardım kiliseye baktım **haç**ına[320] (OBYT; 2012, s. 277)

---

[313] Sözcük, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü'nde İtalyanca olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr)

[314] Sözcük, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü'nde İtalyanca olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr)
(Çoban, 2020, s. 192)

[315] (Parlatır, 2014, s. 101)

[316] (Parlatır, 2014, s. 1014; Çoban, 2020, s. 137)

[317] Sözcük, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü'nde Fransızca olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr).
(Çoban, 2020, s. 191)

[318] (Solmaz, 2020, s. 14)

[319] Millî Mücadele Dönemi'nde Doğu cephesinde Türklere karşı savaşan Ermeni komutanlarından biri. Yun. Andronikos ("er-yiğit") adının uyarlaması olan isim, Ermenicede "büyük evlat" olarak yorumlanır.

[320] "Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcükler" adlı eserde Farsça olarak değerlendirilmiştir.
(Çoban, 2020, s. 98)

1.7.7.Rumca Sözcükler

Ah... **Kiraz**[321] koydum sepete de (KST; 2021, s. 153)

Kırmızı gül **demet**[322] demet (OBYT; 2012, s. 242-243)

1.7.8.Almanca Sözcükler

Aslanın **mavzer**[323]i terkide bağlı (KST; 2021, s. 289-290)

1.7.9.İspanyolca Sözcükler

Çağıla yaslandım **cigara**m[324] içem (KST; 2021, s. 99)

1.7.10.İbranice Sözcükler

Kolcubaşı **İsmail**[325]'in gülmesin yüzü (OBYT; 2012, s. 190)

1.7.11.Gürcüce Sözcükler

Antranik, **Tiflis**[326]'e kaçıyor; tutun (KST; 2021, s. 231-232)

---

[321] Sözcük, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü'nde Rumca olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr). (Parlatır, 2014, s. 910; Çoban, 2020, s. 113)

[322] Sözcük, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü'nde Rumca olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr). (Parlatır, 2014, s. 330; Çoban, 2020, s. 82)

[323] Mauser silah markasından alıntıdır. Bu sözcüğün Alman mucit ve sanayici Paul Von Mauser (1838-1914) özel adından türetildiği bilinmektedir.
(Çoban, 2020, s. 138)

[324] (Parlatır, 2014, s. 1510; Çoban, 2020, s. 173)

[325] Sözcük, Kişi Adları Sözlüğü'nde İbranice olarak verilmiştir.

[326] "Sıcak" anlamındadır.

1.7.12.İki Dilden Oluşan Sözcükler

Bedava[327] mı sandın para vedim aldım (OBYT; 2012, 336) / Far. bad + Ar. heva

Beddua[328] vermem kardeşime (KST; 2021, 351-352) / Far. bed + Ar. dua

Öter tüfek **davulbaz**lar[329] vurulur (KST; 2021, 323-324) / Ar. tabl + Far. baz

Küğrem **mapushane** yolunu gözler (KST; 2021, s. 99) / Ar. mahbus + Far. hane

Sonbahar[330] güzel vakti (KST; 2021, 224-225) / T. son + Far. bahar

Cennette **huri**ler[331] gökte melekler (KST; 2021, s. 140) / Far. hur + i Arp.

[327] (Çoban, 2020, s. 71)
[328] (Çoban, 2020, s. 71)
[329] (Çoban, 2020, s. 81)
[330](Çoban, 2020, s. 175)
[331] Sözcük, Güncel Türkçe Sözlük'te ve Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcükler'de Arapça olarak verilmiştir (Çoban, 2020, s. 107).
(Parlatır, 2014, s. 653)

İKİNCİ BÖLÜM

1. FİİL SOYLU SÖZCÜKLER

Bir dilde sözcükler anlamsal, biçimsel ve sözdizimsel olarak çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. En temel sınıflandırma adlar ve eylemler[332] şeklindedir. Anlamsal açıdan cümlenin diğer ögeleriyle yakından ilişkili olan fiillerin, dünya dillerine bakıldığında yüksek oranda farklılaşması dikkat çekicidir. Adlar durum, iyelik, çokluk gibi çekim ekleri alırken, hareketi/eylemi ifade eden fiiller ise zaman, kip ve kişi eklerini alır (Erdem, 2016, s. 185). Çekimli bir fiil bünyesinde; fiil kök ve gövdesi, kip ve zaman bildiren ek ve kişi eki barındırmalıdır (Ergin, 2013, s. 281).

Fiiller hareket, oluş ve tavır bildiren sözlerdir (Hacıeminoğlu, 1991, s. 12). "Bir kılışı, oluşu ya da durumu anlatan, olumlu ve olumsuz şekillere girebilen sözcüklerdir" (Korkmaz, 2007a, s. 91). "Nesnelerin, varlıkların oluş/kılışlarını karşılayan sözcüklere fiil denir" (Börekçi, 2009, s. 146).

Bazı araştırmacılar fiilleri anlamları bakımından nesne alıp almamasına göre geçişli ve geçişsiz olarak, kullanılışları bakımından da çekimli ve çekimsiz olarak sınıflandırırlar (Banguoğlu, 2004, s. 408). Özne ile birlikte bir cümlenin kurucu ögelerinden kabul edilen fiiller türlerine göre üç grupta tasnif edilmiştir.

[332] Bazı dil bilgisi çalışmalarında bu temel sınıflandırmanın adlar, eylemler ve edatlar olarak üç başlıkta ele alındığı görülmektedir.

1.1. Türüne Göre Fiiller

1.1.1.Basit/Yalın Fiiller

Üzerinde herhangi bir görevli dil ögesi bulunmayan, genelde tek heceye kadar indirgenebilen dinamik anlamlı dil ögeleridir (C. Alyılmaz, görüşme, 25.10.2021). İçerisinde tek bir anlam barındıran ve bir yapım ekinin varlığının sezilmediği fiillere basit fiiller denilmektedir (Delice, 2002, s. 185-212). Basit fiiller kendi içlerinde daha basit anlamlı ögelere bölünemeyen kök fiillerdir (Korkmaz, 2014, s. 487-488).

Türkülerde tespit edilen basit/yalın fiil örnekleri şunlardır:

Başçeşme'den **in**dik akşamüzeri
Bilmem bize **değ**di kimin nazarı
Başçeşme düzünü al kanlar **al**dı
Eli kınalı gelinler acılı **kal**dı
Durmayın arkadaşlar kurşunlar **at**ın
Kucağı bebeli gelinler acılı **kal**dı
Biz vurulduk imamımız dağlarda **gez**er
Gün **ol**ur kalemler bunları **yaz**ar
Başçeşme düzünde **vur**dular bizi
Kolcubaşı İsmail'in **gül**mesin yüzü (OBYT; 2012, s. 190)

Düşman **gel**di tabur tabur dizildi
Köroğlu **düş**er mi yine şanından
Ayırır çoğunu er meydanından
Çevrem **dol**up şalvar ıslanmalıdır (OBYT; 2012, s. 200)

Çevirdim yönümü döndüm divana
Çevirdim yönümü döndüm divana (OBYT; 2012, s. 331-332)

Gitti **gel**mez ol muhannet
Şol revanda balam **kal**dı
Ol tabipten derman **gel**mez
şol revanda balam **kal**dı
Biter aheste aheste
Yaralara merhem **ol**maz
Bayram bize **ol**du çile
Uyu benim körpe balam
Yaram derin tabip **gel**mez
Bu derdi **çek**meyen **bil**mez
Ne **gel**en var ne de **gid**en
Kırmızı gül rengin **sol**du
Yaprağın yad eller **yol**du
Geleceğim altüst **ol**du
Her dertten nasibin **al**dı
Dört bir yanın diken **sal**dı
Gülü gül içinde **ara**
Kader yuvamızı **yık**tı
Kokun **al**dım yel **es**ende
Mezar **sar**ar bedenime
Gelsen de bir **gel**mesen de
Duyanı hayrete **sal**dı (OBYT; 2012, s. 242-243)

Evime barkıma haber **sal**dılar
Vakitsiz **gid**ene sala **ver**diler
Ne yaman güç imiş asker **öl**mesi
Kolların kırıla mezarım **kaz**an
Böyle garipleri **yık**ar mı adam
Ben **gid**erim dünya sana ne **ol**du
Görmedi bir daha gözüm kör **ol**du
Hicran ateşi de gönlüme **dol**du

Ne yaman güç imiş murat **al**ması
Anama deyin de odama **gir**sin
Kaytanlı şalıma uçkurum **tak**sın
Gurban gurban **de**sin beni arasın (OBYT; 2012, s. 253-254)

Sarı altınlar **deleb**iyor saçında
Gelin Ümmü **kal**dı göller içinde
Suya **düş**tü Ümmü kızın kendisi
Altın tası suya **düş**müş dalabır
Başımdan yazmamı yörükler **al**dı
Ağzımdan firmamı balıklar **al**dı
Gayrı kavuşmamız mahşere **kal**dı
Yeni **çık**mış kestanenin dalına
Kimseler **düş**mesin böyle zalime
Oyun havasına **bük**er ipliği
Bu dert bizi iflah **et**mez öldürür (OBYT; 2012, s. 205-207)

Kızılırmak **coş**muş **gel** beri beri
Alamadım Maley'i **sar**amadım Maley'i
Çektiğim emekler hep **git**ti zaya
Tutun elimden de batırın kara
Bilseydim **gid**erdim bir ıssız yere
Maley'in **giy**diği dühan basması
Maley'i **sor**arsan köyün yosması (OBYT; 2012, s. 218)

Göç göç **ol**du göçler yola dizildi
Uyku **gel**di ela gözler süzüldü
Üç gün **ol**du elim yârdan üzüldü
Ağam nerden **aş**ar **gel**ir yaylanın yolu
Paşam nerden **aş**ar **gel**ir Bingöl'ün yolu
Tut elimden **götür** (indir) beni mezere

Sarardı gül benzim **dön**dü gazele
(**At** üstüme avuç avuç toprağı)
Asker **in**di llıca'nın düzüne
Geri **dön**düm şehir **çarp**tı gözüme
Ben garibem kimse **bak**maz yüzüme (OBYT; 2012, s. 260)

Hoş gelişler **ol**a Mustafa Kemal Paşa
Askerin milletin bayrağınla çok **yaşa**
Marş ileri **dön**mez geri Türk'ün askeri
Al da bayrağı düşman üstüne
Doğunun Türkleri bayrak **aç**mış bekliyor
Cumhuriyet bayrağın semalar içre **süz**er (OBYT; 2012, s. 262-263)

Eser bad-ı saba zülfün teline
Gel seni **götür**em İslam eline
Serimi sevdaya **sal**an o Ahçik
Vardım kiliseye **bak**tım haçına
Gel seni **götür**em İslam içine
Vardım kiliseye hac suda **dön**er
Ben dinen **dön**ersem el beni kınar (OBYT; 2012, s. 277)

İçinde bir kız **gez**er
Katlime ferman **yaz**ar
Seni **ver**mem yadlara (OBYT; 2012, s. 317)

Çaresiz dişimi **sık**tım **gid**irem
Gafillerden darbe **ye**di gururum
Kaderime boyun **bük**tüm **gid**irem
Tuz **ek**tiler **çalış**tığım çabaya
Emeğimi suya **kat**tım **gid**irem

Kırk sene gözyaşı **dök**tüm fincana
Kattım Karasu'ya **ak**tım **gid**irem
Kırılmış sazımı **as**tım tavana
Çevirdim yönümü **dön**düm divana
Bilerek koluma **tak**tım **gid**irem
Sanki matem **düş**müş yâr otağına
Üç kez geri **dön**düm **bak**tım **gid**irem
Yel **devir**sin sebeplerin kökünü
Sırtıma **ver**diler sitem yükünü
Harmana **dök**meden yaktım **gid**irem
Engininde **bul**amadım gümanı
Ezanlar **oku**ndu seher zamanı
Üç kez geri **dön**düm **bak**tım **gid**irem
Ben de Erzurum'dan **çek**tim **gid**irem
Reyhani'yim derdim gamım **din**medi
İftira darbesi cana **sin**medi
Zeynel Horasan'a **git**ti **dön**medi
Bu da benim kara bahtım **gid**irem (OBYT; 2012, s. 331-332)

Of of Manda yuva **yap**mış söğüt dalına, aman aman
Yavrusunu sinek **kap**mış gördün mü? Amanın yandım
Tiridine tiridine tiridine **ban**dım
Bedava mı sandın para **ve**dim **al**dım
Öküzüm torbadan **düş**tü gördün mü? Amanın yandım
Of of... Sabah ezanını **oku**rken, aman aman
Müezzin minareden **uç**tu gördün mü? Amanın yandım (OBYT; 2012, s. 336)

Aşağıdan **gel**ir omuz omuza
Küğre bayramınız karalı **gel**di
Yorgun argın **gel**dim orak **biç**meden
Köyün çeşmesinden bir su **iç**meden

Yağlı kurşun **git**mez ciğer **deş**meden
Küğre bayramınız karalı **gel**di
Çağıla yaslandım cigaram **iç**em
Yağlı kurşun **gel**ir nereye **kaç**am
Kanadım yoktur ki havaya **uç**am
Çekin kır atımı **gid**elim hana
Söyleyin kirveme **küs**mesin bana
Küğre bayramınız karalı **gel**di (KST; 2021, s. 99)

Bir yıldız **doğ**du yüceden yâr yâr aman
Şavkı **vur**du pencereden o leylim
Kanlım **ol**dun sarı yıldız **dön dön** aman
Bir yıldız **doğ**du nur ile
Ahdım (sözüm) **var**dı o yâr ile
Neye **doğ**dun sarı yıldız, mavi yıldız
Evler **yık**an, beller **büke**n, kervan **kır**an yıldız hey (KST; 2021, s. 132)

Gızılırmak can **incit**me sen bugün
Kitabın gavlince dağlar al **gey**miş
Eser yel eğilir dallar ağaçlar
Günüm **get**ti artıh görünmez yolum
Döğünce **çık**ası göksü yelekler (KST; 2021, s. 140)

Teyyaremi **uç**urdum
Yeşildağ'a **var**ınca (KST; 2021, s. 144)

Ah... Ala çorap **ör**medim de
Ayağıma **giy**medim
Ah... Sabah kalktım er **git**tim de
Göl köyünü de yol **et**tim

Ben Gıymat'ı yâr **et**tim
Yâr **otur**ur tepede (KST; 2021, s. 153)

Kama yarasına yandım aman derman **ol**ur mu?
Mezarımı benim derin **kaz**ın yandım da bol **ol**sun
Ben **öl**üyom aman sevdiceğim sağ **ol**sun (KST; 2021, s. 159)

Yâr yoluna **bak**arım
Beşibirlik **tak**arım
Eller al yeşil **giy**miş
Çözme tabip yaramı (KST; 2021, s. 161)

Diledim ki nazlı yâre **gid**eyim
Her yandan **çevir**di yolumu dağlar
Gurbet elde garip **kal**dım **nid**eyim
Kırdı kanadımı kolumu dağlar
Ayrılan **gül**er mi nazlı yârinden
Küle **dön**düm hasretinden narından
Şimdi **sev**diğimin gözü yollarda (KST; 2021, s. 164-165)

İnce **giy**erim ince
Sevdiğini **gör**ünce
Nerden **al**dın akılı (KST; 2021, s. 172)

Koyun seni **güt**tüm **güt**tüm getirdim
Ablam **sağ**dı ben önünde **otur**dum
Koyun **gel**di, kuzu **gel**mez ardından
Ben de **bık**tım şu ananın derdinden
Kara koyun sana çanlar **tak**ayım
Takayım da ben keyfime **bak**ayım

Senin için, dağı taşı **yıka**yım
İçme koyun o suyu, **iç**me **dön** geri
Şimdi sözlerimi **tut**manın yeri (KST; 2021, s. 179)

Kömür gözlüm ataşına **düş**eli
Didem kan yaş **dök**er, dilim dad eyler
Ezelden **ol**muşum gamlar düşkünü
Felek **yık**ar bir gün ya berbat eyler
Uyma Selvi'm, **uy**ma eller sözüne
Yine rengin **al**mış dağlar lalesi
Emrah'ın **çek**tiği Selvi belası (KST; 2021, s. 187)

Çoban sana **doy**amadım
Çoban seni **sev**iyordum
Utandım da **di**yemedim
Çal kavalı garip oğlan
Uçan kuştan **es**en yelden
Beşikte **yat**an kuzundan
Su **iç**tiğin kurnalardan (KST; 2021, s. 193)

Nerden **gid**er yâre yol, dost yârim perişan hâlim
Belki **gid**er yâre yol, dost yârim perişan hâlim
Bu yollar meste **gid**er, belalım amman amman
Sağ **gel**en hasta **gid**er, dost yârim perişan hâlim
Giden **gel**miyor acep nedendir
Aç çantasını **bak** nesi var (KST; 2021, s. 210)

Eller bana **acı**maz
Duvar cefa **götür**mez
Sen bari **acı** yârim

Çok memleketler **gez**dim
Kız seni **öp**en dudaklar
Uçar avrat **al**mayan KST; 2021, 224-225)

Yemen'e **gid**eni **gel**ir mi **san**dın?
Tez **gel** ağam tez **gel** dayanamirem
Uyku gaflet **bas**mış uyanamirem
Ağam **öl**düğüne inanamirem
Koyun **gel**ir kuzusunun adı yok
Ayrılmak **ol**ur mu taze geline (KST; 2021, s. 228)

Çifte tabancalar **tak**mış beline (KST; 2021, s. 228)

Yarın evlatlarım Allah aşkına
Atın aslanlarım Kars'ı **al**alım
Sarın evlatlarım Allah aşkına
Askerler **yürü**yor Gümrü yolunda
Vurun evlatlarım Allah aşkına
Sürün evlatlarım Allah aşkına
Halid Paşa **de**r ki **"Dur**mayın **at**ın**!**"
Ermeni'nin kökü **gel**sin büsbütün
Antranik, Tiflis'e **kaç**ıyor; **tut**un
Varın evlatlarım Allah aşkına (KST; 2021, s. 231-232)

Öyle bir yâr **sev**dim uyar akıllı
Anamur üstünü duman **bürü**dü
Herkes **sev**diğini **al**dı **yürü**dü
Öyle bir yâr **sev**dim yâr
Sevmişem amman
Duman da **bürü**dü a canım
Aldı da **yürü**dü a canım (KST; 2021, s. 242-243)

Kuş **uç**maz, bülbül **öt**mez
Ne **yap**sın anam böyle bağlar
Soğuk yerde nar **ol**ur mu
Sıcak yerde kar **ol**ur mu?
Viran yerde bağ **ol**ur mu?
Yüce dağlar karsız **ol**maz
Yiğitler ikrarsız **ol**maz
Oğul bağı, barsız **ol**maz
Yedi bahçeyi **becer**sen (KST; 2021, s. 246-247)

Hatça'm **çık**mış pencereye ay gibi parlar
Ovalara duman **çök**müş göremidin mi
A kız kendi saçını **ör**emedin mi
Alçaklara karlar **yağ**mış yükseklere buz
Gel sarılalım **kaç**alım ince belli kız
Yağmur **yağ**mayınca Hatça'm kökü sökülmez
Doldur ağıları **iç**elim Hatça'm
Varman kızlar **var**man kirli çobana
Çoban evde **dur**maz **gid**er yabana
Ovalara duman **çök**müş göremedin mi?
Çok **de**diler arkadaşlar yâr senin değil
Alçaklara karlar **yağ**mış yükseklere buz (KST; 2021, s. 253-254)

Gün **doğ**madan neler oldu
Vurdular düğün aşını
Sular **ak**ar herzin herzin
Mevla'm sevdiğine **ver**sin
Baba pazara **var**dın mı?
Bir okka kına **al**dın mı?
Bu da kızıma **de**din mi (KST; 2021, s. 256-257)

Kınalı parmaklar fincan **devşir**ir
Baba nerden **al**dın aney yandım hudey sen bu gelini
Odasına **var**dım namaza **dur**muş oy
Kaşları gözleri aney yandım hudey kendine **uy**muş
Sanırsın karşında bir aydır **doğ**muş oy
Keten köynek **giy**miş yakası ezik oy
Öpmeye **kıy**amam **sev**meye yazık oy (KST; 2021, s. 260)

O yâr **gel**ecek diye
Sayarım haftaları
Tren **gel**iyor tren
Bu postaya **çık**madı
Tren düdük **çal**ıyor
Aklım baştan **al**ıyor
Beni derde **sal**ıyor (KST; 2021, s. 263-264)

Gelin **ol**dum Karabel'in eline
Yayladan **gel** kömür gözlüm yayladan
Çocuk **gel**di kucağımda **uyu**du
Baba bana **ed**eceğin bu muydu?
Yayladan **gel** kömür gözlüm yayladan
Çok peşime **düş**tü genci kocası
Bana **de**rler şu çocuğun kocası
Gelin **ol**dun Garabel'in eline
Bana **de**rler şu kötünün kocası
Top **bürü**r saçını gözünü **süz**er
Mıskalar yaptıram **değ**mesin nazar
Yayladan **gel** kömür gözlüm yayladan
Altıma **ser**diler minderden döşek
Küskün değilim ki **gül**ek **barış**ak
Sabahınan oğlan **gid**er guzuya

Dişleriynen ekmek **doğra**r tazıya
Adını **sor**arsan adı Şaziye
Şahin **gel**di kucağımda **uyu**du
Aman Allah bana **yap**acağın bu muydu?
Dizime **vur**dum da gerdah gecesi (KST; 2021, s. 265-266)

Hiç **git**miyor kollarımdan Efe'm de sızısı vay vay
Yassıl dağlar yassıl, Osman Efe'm de **gel**iyor vay vay
Kalk **gid**elim kışla önü aşağı
Yaman **ol**ur Kastamonu uşağı
Hep düşmanlar mahkemeye **dol**dular
Anamı babamı ordan **kov**dular
Sünek gibi koç yiğidi **boğ**dular (KST; 2021, s. 285-286)

Giyinmiş kuşanmış Osman **gel**iyor
Vurulmuş aslanım şen **ol**sun dünya
Aslanın **bin**diği arap küheylan
Yine mi **gel**iyor karalı bayram
Anası **otur**muş oğluna hayran
Döşeyin hanları aslan **gel**iyor
Müfrezeler **sar**mış hem sollu sağlı
Aslanın **bin**diği yıldızlı eyer
Her **gel**en kurşunlar Osman'a **değ**er
Osman'ı görmeyen kendini **öv**er
Osman Efe'm **gid**er yolun sağında
Büyük ferman **çık**mış Konya beyinde
Dağların kilidi Osman **gel**iyor
Aslanın **çek**tiği garibin yası
Peşine **düş**müş de şu Karaca Bey
Yere **bat**sın seni ele **ver**en köy
Açın kapıları aslan **gel**iyor

Süre **sür**e indirdiler üç taşa
İfade **sor**arlar **yat**an üleşe (KST; 2021, s. 289-290)

Bir oğlum **ol**sa da **git**se hocaya
Okuya **oku**ya **çık**sa heceye
Muştular **ver**seler bizim peceye
Bir kızım **ol**sa da bir fistan **dik**sem
Zülfünü tarayıp, saçını **ör**sem
Eller ile ben de **gül**sem **güven**sem
Bir elekçi **gel**se bir elek **al**sam
Iğrana ığrana toprak **ele**sem
Kutnu kumaşa beze **bele**sem
Tomurcuk **ver**meyen gülü neyleyim
Evlatsız **kal**an evi neyleyim
Bebek **bele**meyen kolu neyleyim
Babası **otur**muş bir evlat **iste**r
Evlatsız **gid**ersek kınaman dostlar (KST; 2021, s. 298-299)

Hele **sor**un **bak**ın bizim gomşular n'olmuş?
Bülbül **göç**müş baykuş konmuş gelele
Ben ağayım ben paşayım **di**yenler
Bir ev burda bir ev garşıda **gal**mış
Kırk senelik ağaç **çürü**müş **gal**mış (KST; 2021, s. 304)

Gönül ravzasından civanım **git**ti
Bir ateşi Cansu **düş**tü dillere
Lali mercan ebru kemanım **git**ti
Gitti o yâr ile ülfetim çağı
Gül beyi vuslatın **sön**dü çırağı
Ateş **al**mış gönül yoktur durağı
Derdim azdı elden dermanım **git**ti

Lütfi ya sen **kes**me ümit Hüda'dan
Ayırma gönlümü nuri Hüda'dan
"La-taknatü" **gel**ir yine sedadan
Sen **san**ma Rahim-i Rahmanım **git**ti (KST; 2021, s. 306)

Elimden **al**dılar yârı
Garıp garıp **öt**me bülbül
Benim derdım bana **yet**er
Bir dahı sen **kat**ma bülbül
Al kalemı derdimi **yaz**
Benim derdim bana **yet**er (KST; 2021, s. 310)

Ağır ağır **gid**en iller bizimdir
Yüce dağdan **aş**an yollar bizimdir
Taşı **del**er mızrağımın temreni
Öter tüfek davulbazlar vurulur
Ölen **öl**ür **kal**an sağlar bizimdir (KST; 2021, s. 323-324)

Karahisar Kalesi yıkılır **gel**ir
Kâkülü boynuna dökülür **gel**ir
Yayladan **gel** allı gelin yayladan
Kesme ümidini Kadir Mevla'dan
Ver elini karlı dağlar **aş**alım, bayramlaşalım
Ben bir koyun **ol**ayım sen de bir kuzu (KST; 2021, s. 326-327)

Bir kerrece **bah**tı **geç**ti
Ne **sor**dum ne de söyledi
Kaşlarını **yıh**tı **geç**ti
Soramadım bir çift sözü
Sandım ki Zöhre Yıldızı

Şavkı beni **yah**tı **geç**ti

Ben bu sırra **er**emedim

Yıldız gibi **ah**tı **geç**ti

Bilmem hangi burç yıldızı

Uyur iken gördüm bir düş

Yâr sineme **çah**tı **geç**ti

Boynumuza **tah**tı **geç**ti (KST; 2021, s. 332)

Benim ömrüm **geç**er ahuzarınan

Yağan yağmur ile ıslanmayasın

El gızı **de**diğin Ezrail dostu (KST; 2021, s. 334)

Emine'm **otur**muş da daşın üstüne

Bir selamın **gel**se de başım üstüne

Üç köyün içinde **koş**ma Emine'm

Vurma kardaş **vur**ma yazıktır bana (KST; 2021, s. 346)

Evimize **gid**ek d'**öl**dür

Dağların karı **eri**sin

Yayla çiçeği **yürü**sün

Bedda **ver**mem kardeşime

Ağzımda dilim **çürü**sün

Hele **bak**ın eloğluna

İk'elin **sok**muş koynuna

Bu dünyada bir şey **bil**mem

Varmam pınarın başına

Gülyağı **sür**mem kaşıma

Ben bu yaradan **öl**ürsem

Ceza **ver**men kardeşime

Yazık **ol**du eloğluna

Çiğnimden **al**dım soluğum

Böyle söyledi'me **bak**man

Vallahi de ben **öl**üyom (KST; 2021, s. 351-352)

Yeniköy'e **git**meli
Çarşamba'ya **git**meli
Odalar **yap**tım tahtalı
Bu işi de **yap**an
Bir su **iç**tim gözünden
Ben vuruldum **gid**iyom
Civ civ **ed**er kuşları (KST; 2021, s. 356)

1.1.2.Türemiş Fiiller

Fiil, kök, köken ve gövdelerinin veya isim kök, köken ve gövdelerinin üzerine görevli dil ögelerinin getirilmesiyle oluşan ve yeni anlamlara gelen dinamik kavram işaretleridir (C. Alyılmaz, görüşme, 25.10.2021). Yapım eki aracılığıyla meydana getirilmiş, yeni bir anlam edinmiş fiillere türemiş fiiller denir (Delice, 2002, s. 185-212).

Türkülerde tespit edilen türemiş fiil örnekleri şunlardır:

1.1.2.1. İsimden Türemiş Fiiller

Cephede süngüler ayna gibi **parlı**yor[333]
Doğunun Türkleri bayrak açmış **bekli**yor (OBYT; 2012, s. 262-263)

Dağlar seda verip **seslen**melidir
Eğri kılıç kında **paslan**malıdır (OBYT; 2012, s. 200)

[333] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 686-687) sözcüğün par+ yansıma sözüne +la- isimden fiil yapım eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

Bülbülü **eyle**di[334] asi
Hasan ne **bekle**r Sivas'ta (OBYT; 2012, s. 242-243)

Seymanları kuzu gibi **meleş**ir
Akmaz iken kanlı sular **harla**dı
Gökte melek yerde insan **ağla**dı (OBYT; 2012, s. 205-207)

Sarardı gül benzim döndü gazele
Doldur doldur nargilemi **tazele** (OBYT; 2012, s. 260)

Kırk senedir **bekle**diğim ekini (OBYT; 2012, s. 331-332)

Ben dinen dönersem el beni **kına**r[335]
Ahçik'i **yolla**dım Urum eline (OBYT; 2012, s. 277)
Geçen üç aylarda şivana **başla**r
Daim **ağla**maktır bu benim kârım
Said **ağla**makta el bayram eder (KST; 2021, s. 140)

Hep anneler **ağla**dı (KST; 2021, s. 144)

Al kana **boyan**ıyor
Yürek mi **daya**nıyor[336] (KST; 2021, s. 161)

Diledim ki nazlı yâre gideyim
Dağlar oy dağlar içim kan **ağla**r (KST; 2021, s. 164-165)

[334] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 351), sözcüğün ed+ sözüne +le- isimden fiil yapım eki getirilerek oluştuğunu belirtir.
[335] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 509), sözcüğün kın+ sözüne +a- isimden fiil yapım eki getirilerek oluştuğunu belirtir.
[336] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 269), sözcüğün tay+ sözüne +a- isimden fiil yapım eki ve –n- dönüşlülük eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

Döne döne **oynu**yor (KST; 2021, s. 172)

Tuz **yalat**tım,[337] ciğerini ağrılara belettim

Meleme koyun **mele**me, vazgeç kuzundan

Sonra seni çay başına **ilet**tim (KST; 2021, s. 179)

Didem kan yaş döker, dilim dad **eyle**r

Felek yıkar bir gün ya berbat **eyle**r

Ne öldürür beni, ne azat **eyle**r

Selvim ne **bekle**rsin[338] Şah'ın köşkünü? (KST; 2021, s. 187)

Utandım[339] da diyemedim

Mor keçeyi **boya**madım

Eğer çoban **susa**dınsa (KST; 2021, s. 193)

Sakınırım **kıskan**ırım[340] (KST; 2021, s. 194-195)

Tez gel ağam tez gel **dayan**amirem

Sıralanmış küleklerin sütü yok

Ağamı **yolla**dılar Yemen eline (KST; 2021, s. 228)

Karadağ'dan düşman topu **patlı**yor

Hırsından Marzmanof iki **çatlı**yor

[337] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 1039), sözcüğün yal+ sözüne +ga- isimden fiil yapım eki getirilerek oluştuğunu belirtir.
[338] Sir Gerard CLAUSON (1972, s. 326-327), sözcüğün bek+ isim kökünden türediğini ve bugüne dek çeşitli fonetik değişimler yaşayan sözcüğün anlam sahasının oldukça geniş olduğunu ifade etmektedir. Clauson bekle- sözcüğünün anlam seyrini şu şekilde aktarır: sabitlemek, sağlamlaştırmak, korumak, güvende tutmak, kollamak, gözlemek, beklemek. James HAMILTON da benzer şekilde bek+ kökünün "sabit, sağlam" anlamına geldiğini belirtir (Gülensoy, 2007, s. 127).
[339] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 973), sözcüğün ut+ sözüne +an- isimden fiil yapım eki getirilerek oluştuğunu belirtir.
[340] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 517), sözcüğün kız+ sözüne +ga- isimden fiil yapım eki ve –n- dönüşlülük eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

Süngüden Ermeni gayet **hamlı**yor

Süvariler kalkmış atın **gemli**yor (KST; 2021, s. 231-232)

Başka bahçeyi **besle**yeyim

Yüce dağdan kar **bekle**me

Sen oğlundan bar **bekle**me

Rüzgâr yerden kar **bekle**me (KST; 2021, s. 246-247)

Yolcuyu yolundan **eyle**yen dilber

Hatça'm çıkmış pencereye ay gibi **parla**r

Evlerinin önünde pınarlar **harla**r

Gözlerimin pınarları durmadan **çağla**r

Hatça'yı görenler **sevdalan**ıyor (KST; 2021, s. 253-254)

Yassıl[341] dağlar **yassıl**, Osman Efe'm de geliyor vay vay (KST; 2021, s. 285-286)

Seslen Sepetçioğlu efece **seslen** (KST; 2021, s. 285-286)

Döşeyin[342] evleri aslan geliyor

Süpürün[343] hanları aslan geliyor

Anası **havlı**yor vurulmuş oğlu

Giyinmiş **kuşan**mış[344] Osman geliyor

At **işle**mez oldu Konur Dağı'nda (KST; 2021, s. 289-290)

[341] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 1081), sözcüğün yası+ sözüne +l- isimden fiil yapım eki getirilerek oluştuğunu belirtir.
[342] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 304), sözcüğün döş+ sözüne +e- isimden fiil yapım eki getirilerek oluştuğunu belirtir.
[343] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 822), sözcüğün süp+ sözüne +ür- isimden fiil yapım eki getirilerek oluştuğunu belirtir.
[344] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 580), sözcüğün kur+ sözüne +şa- isimden fiil yapım eki ve –n- dönüşlülük eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

Bu köy bizim köye **benze**mir[345] lo gelele
Kapıları **kitle**mişler lo gelele (KST; 2021, s. 304)

Ben **ağla**rım zarı zarı (KST; 2021, s. 310)

Ver elini karlı dağlar aşalım, **bayramlaş**alım
Meleye **mele**ye getirek yazı (KST; 2021, s. 326-327)

Bu dertler **yarala**r bizi (KST; 2021, s. 332)

Emine'min evini **arala**dılar
Dağların ardında **parala**dılar
Emine'min tabudunu **karala**dılar (KST; 2021, s. 346)

El içinde **arlan**ıyom (KST; 2021, s. 351-352)

Başımda **ağlaş**ır gelinler kızlar
Sağ yanım **elle**men sol yanım sızlar
Sağ yanım ellemen sol yanım **sızla**r (KST; 2021, s. 99)

Evlatsız gidersek **kına**man dostlar (KST; 2021, s. 298-299)

Kalktı göç **eyle**di Avşar illeri (KST; 2021, s. 323-324)

Hasan da çavuş **uslan**mazsa (KST; 2021, s. 153)

Selvim ne **bekle**rsin Şah'ın köşkünü? (KST; 2021, s. 187)

Sakınırım[346] kıskanırım (KST; 2021, s. 194-195)

[345] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 132), sözcüğün meng(i)z+ sözüne +e- isimden fiil yapım eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

1.1.2.2. Fiilden Türemiş Fiiller

Bülbülünen saka **ötüş**en[347] kuşlar (KST; 2021, s. 140)

Kırmızı gül tez **kocal**dı
Kimi **gör**se[348] yardım bekler (OBYT; 2012, s. 242-243)

Başıma **toplan**dı genci kocası (KST; 2021, s. 265-266)

Kırşehir elinde **duyul**ur sesi (KST; 2021, s. 289-290)

Geyindiğin sırmalardan (urbalardan) (KST; 2021, s. 193)

Ne sordum ne de **söyle**di[349]
Ateşinden **gör**emedim
Seher vahti **gör**emedim
Uyur iken **gör**düm bir düş
Mecnun'um Leyla'mı **gör**düm (KST; 2021, s. 332)

Söyleyin kirveme küsmesin bana
Bir bayram gününü çok **gör**dü bana
Küğrem mapushane yolunu **gözle**r (KST; 2021, s. 99)

Günüm getti artıh **görün**mez yolum

---

[346] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 718), sözcüğün sa- fiiline –k+ ve +ın- ekleri getirilerek oluştuğunu belirtir.
[347] Günümüzde anlam daralmasına uğrayan sözcüklerden biri olan öt- fiili hakkında geniş bilgi için bk. Kaşgarlı Mahmud. (1985). *Divanu Lugati't-Türk I* (Çev. Besim Atalay). Türk Dil Kurumu Yayınları.
[348] Necmettin HACIEMİNOĞLU (1994, s. 70), "Eski Türkçenin Gramer Yapısı ve Örnek Olarak Fiilden İsim Yapan –l Eki" adlı maKalesinde, gör- ve göz+ sözcüklerinin kö- fiilinden türediğini ifade etmiştir. Ancak Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 383), Köken Bilgisi Sözlüğü'nde sözcüğün kökünü gör- olarak kaydeder.

Mahlugat **sevin**ir kul bayram eder (KST; 2021, s. 140)

Çok güzeller **gör**düm amma
Gıymat gız gibi **gör**medim (KST; 2021, s. 153)

Reva mı **gör**dünüz ölümü dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Bugün yâri **gör**medim, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

Ovalara duman çökmüş **gör**emidin mi (KST; 2021, s. 253-254)

Çayda çıra **yan**ıyor[350]
Çayda çıra **yak**arım[351]
Çayda çıra **yan**ıyor (KST; 2021, s. 161)

Ah... Kiraz **koy**dum[352] sepete de (KST; 2021, s. 153)

Pembe **yakış**ır[353] gence (KST; 2021, s. 172)

Getirdim[354] de baş arkaca **yatır**dım (KST; 2021, s. 179)

Biz **vurul**duk imamımız dağlarda gezer
Etrafımız **çevril**di kolcuyla bütün (OBYT; 2012, s. 190)

Ben **vurul**dum gidiyom (KST; 2021, s. 356)

[350] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 1053), sözcüğün ya- fiiline -n- dönüşlülük eki getirilerek oluştuğunu belirtir.
[351] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 1033), sözcüğün ya- fiiline -k- eki getirilerek oluştuğunu belirtir.
[352] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 537), sözcüğün ko- fiiline -y- eki getirilerek oluştuğunu belirtir.
[353] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 1037), sözcüğün yak- fiiline -ış- eki getirilerek oluştuğunu belirtir.
[354] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 367), sözcüğün kel- fiiline -tir- eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

Kardeş tüfeğini **doldur**
Ahrette **sarıl** boynuma (KST; 2021, s. 351-352)

Yağan yağmur ile **ıslan**mayasın (KST; 2021, s. 334)

Karahisar Kalesi **yıkıl**ır gelir
Kâkülü boynuna **dökül**ür gelir (KST; 2021, s. 326-327)

Dadaloğlu, yarın kavga **kurul**ur
Öter tüfek davulbazlar **vurul**ur
Nice koç yiğitler yere **seril**ir (KST; 2021, s. 323-324)

Ağzına **doluş**muş kurşunun isi
Süre süre **indir**diler üç taşa (KST; 2021, s. 289-290)

Giyinmiş kuşanmış Osman geliyor (KST; 2021, s. 289-290)

Vurulmuş aslanım şen olsun dünya (KST; 2021, s. 289-290)

Analar **doğur**maz sen gibi aslan (KST; 2021, s. 285-286)

Mıskalar **yaptır**am değmesin nazar (KST; 2021, s. 265-266)

Genç ömrümü **bitir**en (KST; 2021, s. 263-264)

Odasına vardım kahve **pişir**ir
Seni gören âşık aklın **şaşır**ır
Koluna **yaptır**mış aney yandım hudey altın bilezik (KST; 2021, s. 260)

Kavaktan **dökül**ür yaprak
Uyan Ali'm sabah oldu (KST; 2021, s. 256-257)

Ben Hatça'yı **yitir**dim de dumanlı dağlar

Gel **sarıl**alım kaçalım ince belli kız

Yüce dağ başına Hatça'm ekin **ekil**mez

Yağmur yağmayınca Hatça'm kökü **sökül**mez

Ellerin köyünde Hatça'm kahır **çekil**mez

Doldur ağuları içelim Hatça'm

Harmanı **kaldır**maya dermanın mı var

Hatça'm beni **öldür**meye fermanın mı var (KST; 2021, s. 253-254)

Dardır da **geçil**mez a canım

Bir tas da **içil**mez a canım (KST; 2021, s. 242-243)

Ağam öldüğüne **inan**amirem[355] (KST; 2021, s. 228)

Süvariler **kalk**mış[356] atın gemliyor (KST; 2021, s. 231-232)

Asker hücum etmiş Kars'a **atlı**yor (KST; 2021, s. 231-232)

Bülbül güle **kon**madı[357] (KST; 2021, s. 246-247)

Süvariler **kalk**mış atın gemliyor (KST; 2021, s. 231-232)

Mızıka **çalın**dı, düğün mü sandın?

Uyku gaflet basmış **uyan**amirem

Ayrılmak olur mu taze geline (KST; 2021, s. 228)

Yâri bana **getir**en (KST; 2021, s. 263-264)

[355] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 434).), sözcüğün ına- fiiline -n- dönüşlülük eki getirilerek oluştuğunu belirtir.
[356] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 455), sözcüğün kalı- fiiline -k- eki getirilerek oluştuğunu belirtir.
[357] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 537), sözcüğün ko- fiiline -n- eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

Ben de **yan**dım Hatça'mın basma donuna (KST; 2021, s. 253-254)

Mızıka çalındı, düğün mü **san**dın[358]?
Al yeşil bayrağı gelin mi **san**dın?
Yemen'e gideni gelir mi **san**dın? (KST; 2021, s. 228)

Âlemi **yak**tı zâr (ağlama) ile (KST; 2021, s. 132)

Buna rağmen **koy**madılar yarasız (OBYT; 2012, s. 331-332)

Ahçik'i kaybettim yüreğim **yan**ar (OBYT; 2012, s. 277)

Beni **koy**madılar kendi hâlime(OBYT; 2012, s. 205-207)

Maley'e **yakış**ır zülüf kesmesi (OBYT; 2012, s. 218)

Ben Misget'i **yitir**dim
Gökte yıldız **sayıl**maz
Çiğ yumurta **soyul**maz
Pul pul olsun **dökül**sün
Hiç erkekten **sayıl**maz (KST; 2021, s. 224-225)

Dolanır dosta gider, dost yârim perişan hâlim
Yıkılası gurbet el, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

Seni **doğur**an anandan (KST; 2021, s. 193)

Yıkıldı gönlümün burcu, Kalesi
Ne **öldür**ür beni, ne azat eyler (KST; 2021, s. 187)

[358] Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 720), sözcüğün sa- fiiline -n- eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

Tuz yalattım, ciğerini ağrılara **belet**tim (KST; 2021, s. 179)

İkimizin resmini **çıkar**sınlar yan yana (KST; 2021, s. 172)

Ayrılan güler mi nazlı yârinden (KST; 2021, s. 164-165)

Engeller **uyan**ıyor
Humar göz **uyan**ıyor (KST; 2021, s. 161)

Yeşildağ'a **düşür**düm
Ben aklımı **şaşır**dım (KST; 2021, s. 144)

Eser yel **eğil**ir dallar ağaçlar (KST; 2021, s. 140)

Çiğdem de **karış**mış güle nergise (KST; 2021, s. 99)

Kırılmış sazımı astım tavana (OBYT; 2012, s. 331-332)

Göç göç oldu göçler yola **dizil**di
Uyku geldi ela gözler **süzül**dü
Üç gün oldu elim yârdan **üzül**dü
Doldur doldur nargilemi tazele (OBYT; 2012, s. 260)

Tutun elimden de **batır**ın kara (OBYT; 2012, s. 218)

Davulcusu kaya dibi **dolaş**ır
Bekârları yatağından **kaldır**ır
Bu dert bizi iflah etmez **öldür**ür (OBYT; 2012, s. 205-207)

Koğuşun önünde **kurul**du kazan

Kolların **kırıl**a mezarım kazan (OBYT; 2012, s. 253-254)

Düşman geldi tabur tabur **dizil**di

Alnımıza kara yazı **yazıl**dı

Tüfek icat oldu, mertlik **bozul**du

Çevrem dolup şalvar **ıslan**malıdır (OBYT; 2012, s. 200)

Biz **vurul**duk imamımız dağlarda gezer

Etrafımız **çevril**di kolcuyla bütün (OBYT; 2012, s. 190)

Zülfünü **tara**yıp[359] saçını örsem (KST; 2021, s. 298-299)

Kalktı göç eyledi Avşar illeri (KST; 2021, s. 323-324)

Yalan sözlerine **inan**mayasın (aldanmayasın) (KST; 2021, s. 334)

Daramış zülfünü de kaşın üstüne (KST; 2021, s. 346)

Yedi bayram kına **yak**mam elime

Önüme **koy**dular bir çift suyudu

Kucağıma **koy**dular ufak bir uşak

Ocağa **koy**duğum dünkü suyudu (KST; 2021, s. 265-266)

Sakınırım kıskanırım (KST; 2021, s. 194-195)

[359] Semra ALYILMAZ (2017, s. 5), "Türkçede Nesne Tekrarlı Fiiller" adlı kitabında "Fiilden Türemiş Fiiller" başlığı altında aynı örneğe tar-a- şeklinde yer vermiştir.

1.1.3. Birleşik Fiiller

Türkçede kalıcı kavram işaretleme yolları arasında ilk akla gelen yöntem kök/köken/gövde üzerine yapım eki getirmektir. Bu metot sözcük boyunu uzattığı için anlaşılabilirliği gittikçe azalan yapılar meydana getirmektedir. Söz konusu yöntemin işlevselliğinin bir noktadan sonra zayıflamasına karşın dil, birden fazla sözcükten oluşan kalıcı kavram işaretleme yolları geliştirmiştir (Gemalmaz, 1992, s. 28; Mert, 2008, s. 1-20). Türkçenin geliştirdiği bu yollardan biri de "birleşik fiiller"dir (S. Alyılmaz, 2017, s. 7).

> Fiiller sayıları bakımından sınırlı sözcük biçimbirimleridir. Ancak isimler fiillere aktarılarak bu sınırlılık durumu ortadan kaldırılır. İsimden fiil yapım ekleri, isimleri kalıcı olarak fiillere aktaran dil bilgisi biçimbirimleridir. Bu eklerin türettiği sözcükler oluş/kılış göstereni olarak sözlükte yer alırken isimleri geçici olarak fiilleştiren yardımcı fiillerle yapılan kılış/oluş gösterenleri sözlükte yer almaz. Korkmaz'ın "esas anlamını korumuş veya işlev incelikleri kazanmış olan birleşik fiiller" grubuna soktuğu bu yapılar Türkçenin en zengin oluş/kılış gösterme biçimleri olarak karşımıza çıkar. (Börekçi, 2009, s. 153)

Birleşik fiil[360], bir isim ile bir yardımcı fiilin ya da bir fiil ile bir yardımcı fiilin meydana getirdiği kelime grubudur. Leyla KARAHAN (2017, s. 73-75) birleşik fiilleri "bir hareketi karşılamak ya da tasvir etmek için yan yana gelmiş olan sözcükler topluluğu" olarak tanımlamıştır ve bir hareketi karşılayan birleşik fiiller arasında et-, ol-, eyle-, bulun-, yap- esas yardımcı fiillerine yer vermiş, bir hareketi tasvir eden yardımcı fiilleri ise zarf-fiil eki taşıyan bir fiil ile bir tasvir fiilinin birleşmesinden meydana gelenler olarak belirtmiştir.

Zeynep KORKMAZ (2007b, s. 259) ise birleşik fiilleri "Bir isim ile yardımcı fiilin ya da iki ayrı fiilin yahut da isim soylu bir/birden fazla kelime ile esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleri" olarak tanımlamış ve birleşik fiillerin, esas anlamını koruyan birleşik fiiller ve gerçek anlamını kaybederek deyimleşen birleşik fiiller olarak iki gruba ayrılabileceğini belirtmiştir (Korkmaz, 2014, s. 791).

[360] H. İbrahim DELİCE "Öbek-fiiller" olarak adlandırmaktadır.

Ahmet B. ERCİLASUN, birleşik fiilleri esasen sözcük grupları içerisinde yer alabilecek nitelikteki kavram işaretleri olarak görür. Çünkü birleşik fiiller de sözcük grupları gibi, cümle içinde tek bir anlamı karşıladığı için, tek bir sözcükmüş gibi düşünülür. Basit, türemiş ve birleşik fiiller arasında bu husus ortaktır. Aralarındaki fark ise yalnızca teşkil edilişleri açısındandır (Ercilasun, 1984, s. 48).

Birleşik fiilleri; isim + (yardımcı) fiil, fiil – zarf-fiil eki + fiil, zarf + fiil, nesne + fiil şeklinde sınıflandırmak[361] mümkündür (S. Alyılmaz, 2017, s. 9).

Türkülerde tespit edilen birleşik fiil örnekleri şunlardır:

1.1.3.1. İsim + (Yardımcı) Fiil

Tüfek **icat ol**du, mertlik bozuldu
Bizden **selam ol**sun Bolu Beyi'ne (OBYT; 2012, s. 200)

İsmet'i kapına **kul eyle** bari (OBYT; 2012, s. 218)

Parlayan yıldızın âlemi **tenvir ed**er (OBYT; 2012, s. 262-263)

Ahçik'i **kaybet**tim yüreğim yanar (OBYT; 2012, s. 277)

Selam olsun ecdad ile ebâya
Nazar ettim sağım ile soluma
Seyreyledim Palandöken Dağı'na (OBYT; 2012, s. 331-332)

Benden **selam ol**sun o vefasıza (KST; 2021, s. 99)

[361] Ana hatlarıyla bakıldığında birleşik fiiller hakkında benzer sınıflandırmalar Efrasiyap GEMALMAZ ve öğrencileri tarafından hazırlanan çalışmalarda ele alınmıştır (C. Alyılmaz, 1994; S. Alyılmaz, 1998; S. Alyılmaz, 2017; Börekçi, 1994; Börekçi, 2009; Daşdemir, 2000; Daşdemir, 2004; Efendioğlu, 2010; Gemalmaz, 1992; Kara, 2001).

Said ağlamakta el **bayram ed**er
Mahlugat sevinir kul **bayram ed**er
Mübarek günlerdir sel **bayram ed**er
Garışmış nergisi çöl **bayram ed**er
Eğilmiş secdeye dal **bayram ed**er (KST; 2021, s. 140)

Şan oldu memlekete (KST; 2021, s. 153)

Perişan eyledi hâlimi dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Ben feleğe **minnet et**mem beş günü
Bana senden (haktan) başka kim **imdat eyle**r?
Felek yıkar bir gün ya **berbat eyle**r
Seni benden, beni senden **yâd eyle**r
Ne öldürür beni, ne **azat eyle**r (KST; 2021, s. 187)

Pul pul olsun dökülsün (KST; 2021, s. 224-225)

Asker **hücum et**miş Kars'a atlıyor
Ermeni'yi toptan **esir kıl**alım
Yaralı millete **merhem ol**alım (KST; 2021, s. 231-232)

Bağban çürük, bağ **neyle**sin (KST; 2021, s. 246-247)

Şehir **ol**du bana her zaman **zehir** (KST; 2021, s. 253-254)

Uyan Ali'm **sabah ol**du
Gün doğmadan **neler ol**du (KST; 2021, s. 256-257)

Gurban olam çiğdem gibi geline
Gurban olam senin gibi geline
Gurban olam güççük gibi geline (KST; 2021, s. 265-266)

Neyleyim **neyle**yim eli **neyle**yim
Ninni söylemeyen dili **neyle**yim
Tomurcuk vermeyen gülü **neyle**yim
Evlatsız kalan evi **neyle**yim
Bebek belemeyen kolu **neyle**yim (KST; 2021, s. 298-299)

Hele sorun bakın bizim gomşular **n'ol**muş?
Asri gurbet **harap et**miş köyümü (KST; 2021, s. 304)

Bir **havar eyle**yin elden ellere (KST; 2021, s. 306)

Arap atlar **yakın eyle**r ırağı
Eller **bayram ed**er nazlı yârınan (KST; 2021, s. 334)

Yâr zülfünü **kement et**miş (KST; 2021, s. 332)

Ben ölürsem de kardaş **dert ol**ur sana (KST; 2021, s. 346)

Tarlaları **herk et**meli (KST; 2021, s. 356)

1.1.3.2. Zarf + Fiil

İnsan **bir hoş ol**uyor (KST; 2021, s. 172)

Çok analar **mahrum kal**dı, anasından kızından (KST; 2021, s. 179)

Bir bayram gününü **çok gör**dü bana (KST; 2021, s. 99)

Çok dediler arkadaşlar yâr senin değil (KST; 2021, s. 253-254)

1.1.3.3. Fiil – Zarf-fiil Eki + Fiil

Kalıp eylenemem ıssız bellerde (KST; 2021, s. 164-165)

Doya doya bakamadım yüzüne (KST; 2021, s. 187)

At **işlemez ol**du Konur Dağı'nda (KST; 2021, s. 289-290)

Güvercin **uçuver**di
Kanadın **açıver**di
Sevdi de **kaçıver**di (KST; 2021, s. 224-225)

Kapı ardına **asakoy**muş eleği
Yol üstüne **kurakoy**muş çıkrığı
Dam başına **asakoy**muş kalbırı (OBYT; 2012, s. 205-207)

Salıvermiş ince belden Efe'm de kuşağı vay vay (KST; 2021, s. 285-286)

1.1.3.4. Nesne + Fiil[362]

Kolcubaşı İsmail'in **gül**mesin **yüzü** (OBYT; 2012, s. 190).

Alnımıza kara **yazı yazıl**dı (OBYT; 2012, s. 200).

Her dertten **nasib**in **al**dı
Kimi görse **yardım bekle**r
Kader **yuva**mızı **yık**tı
Kokun aldım yel esende (OBYT; 2012, s. 242-243)

Taburun önünde **tüfek çat**tılar
Evime barkıma **haber sal**dılar
Vakitsiz gidene **sala ver**diler (OBYT; 2012, s. 253-254).

Gelin Ümmü **başın** kimler **bağla**dı (OBYT; 2012, s. 205-207).

Güzel İmranlı'dan **al**dım **haberi** (OBYT; 2012, s. 218).

Gönlümü **bağla**dım sırma saçına
Ahçik'i kaybettim **yüreği**m **yan**ar (OBYT; 2012, s. 277).

Katlime **ferman yaz**ar (OBYT; 2012, s. 317).

Çaresiz **diş**imi **sık**tım gidirem
Gafillerden **darbe ye**di gururum
Kaderime **boyun bük**tüm gidirem

[362] Semra ALYILMAZ (2017), "Türkçede Nesne Tekrarlı Fiiller" adlı çalışmasında nesne + fiilden oluşan birleşik fiilleri "Olumlu veya Olumsuz Geçişli Bir Fiille Nesneden Kurulu Birleşik Fiiller" ile "Nesne Tekrarlı Fiiller" olarak iki alt başlıkta incelemiştir.

Tuz ektiler çalıştığım çabaya

Kırk sene **gözyaşı dök**tüm fincana (OBYT; 2012, s. 331-332).

Of of Manda **yuva yap**mış söğüt dalına, aman aman (OBYT; 2012, s. 336).

Küğrem mapushane **yolunu göz**ler (KST; 2021, s. 99).

Ben **aklı**mı **şaşır**dım (KST; 2021, s. 144).

Yürek mi **dayan**ıyor (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161).

Kırdı **kanadı**mı **kolu**mu dağlar

O yârin hasreti **bağrı**mı **dağla**r (KST; 2021, s. 164-165).

Yüreğim ona **yan**ar, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210).

Ermeni'nin **kökü gel**sin büsbütün (KST; 2021, s. 231-232).

Gelin **başını** böyle **bağla**r (KST; 2021, s. 246-247).

Dalga dalga **dalga dalga dalgalan**ıyor

Yüce dağ başına Hatça'm **ekin ek**ilmez

Yağmur yağmayınca Hatça'm kökü sökülmez

Ellerin köyünde Hatça'm **kahır çek**ilmez

Harmanı kaldırmaya dermanın mı var (KST; 2021, s. 253-254).

Vurdular düğün **aşı**nı (KST; 2021, s. 256-257).

Seni gören âşık **aklın şaşır**ır (KST; 2021, s. 260).

Sebebim **ol**dun ağbom

Aklım baştan **al**ıyor (KST; 2021, s. 263-264).

Yedi bayram **kına yak**mam elime

Top bürür saçını **göz**ünü **süz**er (KST; 2021, s. 265-266).

Muştular **ver**seler bizim peceye

Zülfünü tarayıp, **saçı**nı **ör**sem (KST; 2021, s. 298-299).

Ateş almış gönül yoktur durağı (KST; 2021, s. 306).

Hakkımızda devlet **et**miş **fermanı** (KST; 2021, s. 323-324).

Kesme **ümidi**ni Kadir Mevla'dan (KST; 2021, s. 326-327).

1.2.Varlıkla İlgisine Göre Fiiller

Zeynep KORKMAZ (2014, s. 530-533), içerikleri bakımından fiilleri oluş bildiren, kılış/kılınış bildiren, durum ve tasvir bildirenler olmak üzere üçe ayırır. Benzer bir görüş de şöyle ifade edilebilir:

> Bir kılış, bir durum veya oluşu, toplu bir deyimle olup biteni (procès) anlatan kelimeye fiil adını veririz: kılmak, kesmek, durmak, kalmak, olmak, büyümek gibi. (…) İfade ettikleri olup bitenin niteliğine göre fiilleri adlandırırız. Onları kılış fiilleri (verbe d'action) almak, taşımak, kaçmak; durum fiilleri (verbe d'état) yatmak, susmak, beklemek; oluş fiilleri (verbe devenir) doymak, uzamak, kararmak, diye ayırt ederiz. (Banguoğlu, 2004, s. 408)

Fiilleri içerikleri bakımından kılış, oluş ve durum olmak üzere üç başlıkta incelenmesine karşın H. İbrahim DELİCE (2019, s. 542), kılış ve oluş diye adlandırmanın yeterli olduğunu belirtir ve şöyle bir izahta bulunur:

> Bir fiil cümle kurucusu olarak ya özneyle gerçekleştirilir ya da bir nesne üzerinde kendiliğinden gerçekleşir. Özneyle gerçekleşen fiillere kılış; nesneyle gerçekleşen fiillere de oluş denmesi yeterlidir. Durum fiili başlığı altında değerlendirilen fiiller, oluş fiillerinin tamamen dışında aslında kılış fiilleri ile ilgilidir ve kılış fiillerinin cümle kurarken ikinci dereceden tamlayıcı istemelerinin sonucunda ortaya çıkarlar.

Bu açıklamadan hareketle fiiller cümle içindeki kullanılışlarında bir varlığa ihtiyaç duyup duymadıklarına göre kılış ve oluş fiilleri olarak iki ana grupta incelenebilirler (Delice, 2017, s. 81).

1.2.1. Kılış Fiilleri

Cümlenin içerisinde kullanılabilmeleri için bir varlığa/nesneye ihtiyaç duyan fiiller kılış fiilleridir (Delice, 2017, s. 81). Muharrem ERGİN (2013, s. 282), bu fiillerden geçişli fiiller olarak bahseder. ERGİN ile benzer görüşte olan Zeynep KORKMAZ (2014, s. 532) ise kılış fiilleri[363] hakkında şu açıklamaya yer vermiştir:

> Kılış ve kılınış fiilleri, cümlede yüklemin gösterdiği işi yapma niteliği taşıdığını, yapanın dışında bir nesneye yöneldiğini, bir varlık üzerinde etkisi bulunduğunu gösteren, dolayısıyla nesne gerektiren fiillerdir. Bunlara da geçişli fiiller (transitives verb, transitive verb, müteaddi fiil) diyoruz.

Türkülerde tespit edilen kılış fiilleri şunlardır:

Bilmem bize değdi kimin nazarı
Başçeşme düzünü al kanlar **al**dı
Durman arkadaşlar kurşunlar **at**ın
Başçeşme düzünü al kanlar **al**dı
Gün olur kalemler bunları **yaz**ar

[363] Zeynep KORKMAZ bu konuya "Bir Kılış ve Kılınış Bildiren Fiiller" başlığı altında yer vermiştir.

Başçeşme düzünde **vur**dular bizi (OBYT; 2012, s. 190)

Ayırır çoğunu er meydanından (OBYT; 2012, s. 200)

Bu derdi çekmeyen **bil**mez
Bülbülü **eyle**di asi
Yaprağın yad eller **yol**du
Her dertten nasibin **al**dı
Dört bir yanın diken **sal**dı
Kimi görse yardım **bekle**r
Gülü gül içinde **ara**
Kader yuvamızı **yık**tı
Kokun **al**dım yel esende
Mezar **sar**ar bedenime
Duyanı hayrete **sal**dı (OBYT; 2012, s. 242-243)

Taburun önünde tüfek **çat**tılar
Evime barkıma haber **sal**dılar
Vakitsiz gidene sala **ver**diler
Böyle garipleri **yık**ar mı adam
Görmedi bir daha gözüm kör oldu
Anama **de**yin de odama girsin
Kaytanlı şalıma uçkurum **tak**sın
Gurban gurban **de**sin beni arasın
Gurban gurban desin beni **ara**sın (OBYT; 2012, s. 253-254)

Katil göller nerelere **koy**dun Ümmü'mü?
Akmaz iken kanlı sular **harla**dı
Gelin Ümmü başın kimler **bağla**dı
Başımdan yazmamı yörükler **al**dı

Ağzımdan firmamı balıklar **al**dı
Kapı ardına **asakoy**muş eleği
Beni **koy**madılar kendi hâlime
Yol üstüne **kurakoy**muş çıkrığı
Oyun havasına **bük**er ipliği
Dam başına **asakoy**muş kalbırı
Bekârları yatağından **kaldır**ır
Bu dert bizi iflah etmez **öldür**ür (OBYT; 2012, s. 205-207)

Güzel İmranlı'dan **al**dım haberi
İsmet'i kapına kul **eyle** bari
Alamadım Maley'i saramadım Maley'i
Alamadım Maley'i **sar**amadım Maley'i
Tutun elimden de batırın kara
Ağam nerden **aş**ar gelir yaylanın yolu
Doldur doldur nargilemi tazele
Tut elimden götür (indir) beni mezere
Tut elimden **götür** (indir) beni mezere
(**At** üstüme avuç avuç toprağı)
(Geri döndüm düşman **çarp**tı gözüme) (OBYT; 2012, s. 218)

Askerin milletin bayrağınla çok **yaşa**
Doğunun Türkleri bayrak **aç**mış bekliyor
Doğunun Türkleri bayrak açmış **bekli**yor
Cumhuriyet bayrağın semalar içre **süz**er (OBYT; 2012, s. 262-263)

Ahçik'i **yolla**dım Urum eline
Gönlümü **bağla**dım sırma saçına
Gel seni **götür**em İslam içine
Ahçik'i **kaybet**tim yüreğim yanar
Ben dinen dönersem el beni **kına**r (OBYT; 2012, s. 277)

İçinde bir kız **gez**er
Katlime ferman **yaz**ar
Seni **ver**mem yadlara (OBYT; 2012, s. 317)

Çaresiz dişimi **sık**tım gidirem
Gafillerden darbe **ye**di gururum
Kaderime boyun **bük**tüm gidirem
Tuz **ek**tiler çalıştığım çabaya
Emeğimi suya **kat**tım gidirem
Kırk sene gözyaşı **dök**tüm fincana
Kattım Karasu'ya aktım gidirem
Kırılmış sazımı **as**tım tavana
Çevirdim yönümü döndüm divana
Bilerek koluma **tak**tım gidirem
Nazar **et**tim sağım ile soluma
Yel **devir**sin sebeplerin kökünü
Sırtıma **ver**diler sitem yükünü
Engininde **bul**amadım gümanı
Buna rağmen **koy**madılar yarasız
Ben de Erzurum'dan **çek**tim gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

Of of Manda yuva **yap**mış söğüt dalına, aman aman
Yavrusunu sinek **kap**mış gördün mü? Amanın yandım
Tiridine tiridine tiridine **ban**dım
Bedava mı **san**dın para vedim aldım
Öküzüm torbadan düştü **gör**dün mü? Amanın yandım
Bedava mı sandın para **ve**dim aldım
Bedava mı sandın para vedim **al**dım (OBYT; 2012, s. 336)

Çağıla yaslandım cigaram **iç**em
Söyleyin kirveme küsmesin bana

Bir bayram gününü çok **gör**dü bana
Sağ yanım **elle**men sol yanım sızlar
Küğrem mapushane yolunu **gözle**r (KST; 2021, s. 99)

Şavkı **vur**du pencereden o leylim
Âlemi **yak**tı zâr (ağlama) ile (KST; 2021, s. 132)

Gızılırmak can **incit**me sen bugün
Kitabın gavlince dağlar al **gey**miş
Yavru şahin bir kekliği **sorahla**r (KST; 2021, s. 140)

Teyyaremi **uçur**dum
Yeşildağ'a **düşür**düm (KST; 2021, s. 144)

Ah... Ala çorap **ör**medim de
Ayağıma **giy**medim
Çok güzeller **gör**düm amma
Gıymat gız gibi **gör**medim
Ah... Kiraz **koy**dum sepete de (KST; 2021, s. 153)

Çayda çıra **yak**arım (Hop hop nanay nanay)
Beşibirlik **tak**arım (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Diledim ki nazlı yâre gideyim
Her yandan **çevir**di yolumu dağlar
Gurbet elde garip kaldım **nid**eyim
Perişan **eyle**di hâlimi dağlar
Reva mı **gör**dünüz ölümü dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

İnce **giy**erim ince
İkimizin resmini **çıkar**sınlar yan yana
Döne döne **oynu**yor (KST; 2021, s. 172)

Koyun seni **güt**tüm güttüm getirdim
Getirdim de baş arkaca yatırdım
Getirdim de baş arkaca **yatır**dım
Ablam **sağ**dı ben önünde oturdum
Kara koyun sana çanlar **tak**ayım
Senin için, dağı taşı **yıka**yım
Tuz **yalat**tım, ciğerini ağrılara belettim
Tuz yalattım, ciğerini ağrılara **belet**tim
Sonra seni çay başına **ilet**tim
İçme koyun o suyu, içme dön geri (KST; 2021, s. 179)

Didem kan yaş **dök**er, dilim dad eyler
Selvim ne **bekle**rsin Şah'ın köşkünü?
Felek yıkar bir gün ya berbat **eyle**r
Baş **koy**madım nazlı yârın dizine
Seni benden, beni senden yâd **eyle**r
Yine rengin **al**mış dağlar lalesi
Ne öldürür beni, ne azat **eyle**r (KST; 2021, s. 187)

Mor keçeyi **boya**madım
Çoban seni **sev**iyordum
Utandım da **di**yemedim (KST; 2021, s. 193)

Sakınırım kıskanırım
Sakınırım **kıskan**ırım (KST; 2021, s. 194-195)

Bugün yâri **gör**medim, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

Kanadın **açıver**di (Yâr yandım aman, aman ayrılamam)
Duvar cefa **götür**mez
Çok memleketler **gez**dim
Ben Misget'i **yitir**dim (KST; 2021, s. 224-225)

Al yeşil bayrağı gelin mi **san**dın?
Uyku gaflet **bas**mış uyanamirem
Ağamı **yolla**dılar Yemen eline
Çifte tabancalar **tak**mış beline (KST; 2021, s. 228)

Asker hücum etmiş Kars'a **atlı**yor
Yarın evlatlarım Allah aşkına
Atın aslanlarım Kars'ı alalım
Ermeni'yi toptan esir **kıl**alım
Sarın evlatlarım Allah aşkına
Süvariler kalkmış atın **gemli**yor
Sürün evlatlarım Allah aşkına (KST; 2021, s. 231-232)

Öyle bir yâr **sev**dim uyar akıllı
Anamur üstünü duman **bürü**dü (KST; 2021, s. 242-243)

Yâr başını böyle **bağla**r
Bağban çürük, bağ **neyle**sin
Başka bahçeyi **besle**yeyim
Yüce dağdan kar **bekle**me (KST; 2021, s. 246-247)

Evlerinin önünde pınarlar **harla**r
Ben Hatça'yı **yitir**dim de dumanlı dağlar

A kız kendi saçını **ör**emedin mi?
Doldur ağıları **iç**elim Hatça'm (KST; 2021, s. 253-254)

Çağrın gelsin yoldaşını
Mevla'm sevdiğine **ver**sin (KST; 2021, s. 256-257)

Odasına vardım kahve **pişir**ir
Kınalı parmaklar fincan **devşir**ir
Keten köynek **giy**miş yakası ezik oy
Koluna **yaptır**mış aney yandım hudey altın bilezik (KST; 2021, s. 260)

Sayarım haftaları
Tren düdük **çal**ıyor
Beni derde **sal**ıyor (KST; 2021, s. 263-264)

Yedi bayram kına **yak**mam elime
Önüme **koy**dular bir çift suyudu
Top bürür saçını gözünü **süz**er
Mıskalar **yaptır**am değmesin nazar
Yedi bayram kına **yak**mam elime
Altıma **ser**diler minderden döşek
Dişleriynen ekmek **doğra**r tazıya (KST; 2021, s. 265-266)

Salıvermiş ince belden Efe'm de kuşağı vay vay
Analar **doğur**maz sen gibi aslan
Anamı babamı ordan **kov**dular
Sünek gibi koç yiğidi **boğ**dular (KST; 2021, s. 285-286)

Döşeyin evleri aslan geliyor
Giyinmiş **kuşan**mış Osman geliyor

Müfrezeler **sar**mış hem sollu sağlı
Osman'ı görmeyen kendini **öv**er
Süpürün hanları aslan geliyor
Süre süre **indir**diler üç taşa
İfade **sor**arlar yatan üleşe (KST; 2021, s. 289-290)

Muştular **ver**seler bizim peceye
Bir kızım olsa da bir fistan **dik**sem
Iğrana ığrana toprak **ele**sem
Kutnu kumaşa beze **bele**sem
Bebek belemeyen kolu **neyle**yim
Babası oturmuş bir evlat **iste**r
Kadir Mevla'm bize bir evlat **göster**
Evlatsız gidersek **kına**man dostlar (KST; 2021, s. 298-299)

Asri gurbet harap **et**miş köyümü
Kapıları **kitle**mişler lo gelele (KST; 2021, s. 304)

Bir havar **eyle**yin elden ellere
Lütfi ya sen **kes**me ümit Hüda'dan
Ayırma gönlümü nuri Hüda'dan
Sen **san**ma Rahim-i Rahmanım gitti (KST; 2021, s. 306)

Elimden **al**dılar yârı
Bir dahi sen **kat**ma bülbül
Al kalemi derdimi **yaz** (KST; 2021, s. 310)

Ver elini karlı dağlar **aş**alım, bayramlaşalım
Meleye meleye **getir**ek yazı (KST; 2021, s. 326-327)

Mecnun'um Leyla'mı **gör**düm
Ne **sor**dum ne de söyledi
Ne sordum ne de **söyle**di
Kaşlarını **yıh**tı geçti
Soramadım bir çift sözü
Şavkı beni **yah**tı geçti
Bilmem hangi burç yıldızı
Boynumuza **tah**tı geçti (KST; 2021, s. 332)

Daramış zülfünü de kaşın üstüne
Vurma kardaş **vur**ma yazıktır bana
Emine'min evini **arala**dılar
Dağların ardında **parala**dılar
Emine'min tabudunu **karala**dılar (KST; 2021, s. 346)

Kardeş tüfeğini **doldur**
Evimize gidek d'**öldür**
İk'elin **sok**muş koynuna
Bu dünyada bir şey **bil**mem
Gülyağı **sür**mem kaşıma
Ceza **ver**men kardeşime (KST; 2021, s. 351-352)

Odalar **yap**tım tahtalı
Bir su **iç**tim gözünden (KST; 2021, s. 356)

2.2.2. Oluş Fiilleri

Cümle içerisinde kullanılabilmeleri için bir varlığa ihtiyaç duymayan fiillere oluş fiilleri denir (Delice, 2017, s. 81). Muharrem ERGİN (2013, s. 282), bu fiillerden "geçişsiz fiiller" olarak bahseder. Zeynep KORKMAZ (2014, s. 531) oluş fiilleri için şunları kaydeder:

> Oluş bildiren fiiller, cümlede yüklemin gösterdiği işin olma niteliği taşıdığını, oluşun yapana yöneldiğini belirten, dolayısıyla herhangi bir nesneye ihtiyaç göstermeyen fiillerdir. Bunları geçişsiz fiiller (Alm. intransitives verb; İng. intrsansitive verb; Osm. lâzım fiil) diye adlandırıyoruz.

Türkülerde tespit edilen oluş fiilleri şunlardır:

Başçeşme'den **in**dik akşamüzeri
Bilmem bize **değ**di kimin nazarı
Eli kınalı gelinler acılı **kal**dı
Etrafımız **çevril**di kolcuyla bütün
Durman arkadaşlar kurşunlar atın
Kucağı bebeli gelinler acılı **kal**dı
Biz **vurul**duk imamımız dağlarda gezer
Gün **ol**ur kalemler bunları yazar
Kolcubaşı İsmail'in **gül**mesin yüzü (OBYT; 2012, s. 190)

Bizden selam **ol**sun Bolu Beyi'ne
Çıkıp şu dağlara **yaslan**malıdır
Dağlar seda verip **seslen**melidir
Düşman geldi tabur tabur **dizil**di
Düşman **gel**di tabur tabur dizildi
Alnımıza kara yazı **yazıl**dı
Tüfek icat **ol**du, mertlik bozuldu
Tüfek icat oldu, mertlik **bozul**du

Eğri kılıç kında **paslan**malıdır
Köroğlu **düş**er mi yine şanından
Çevrem dolup şalvar **ıslan**malıdır (OBYT; 2012, s. 200)

Gitti gelmez ol muhannet
Gitti **gel**mez ol muhannet
Şol revanda balam **kal**dı
Yavrum **kal**dı balam nenni
Kırmızı gül her dem **ol**maz
Yaralara merhem **ol**maz
Ol tabipten derman **gel**mez
Biter aheste aheste
Bayram bize **ol**du çile
Uyu benim körpe balam
Yaram derin tabip **gel**mez
Kırmızı gül rengin **sol**du
Geleceğim altüst **ol**du
Kırmızı gül tez **kocal**dı (OBYT; 2012, s. 242-243)

Koğuşun önünde **kurul**du kazan
Kolların **kırıl**a mezarım kazan
Ben **gid**erim dünya sana ne oldu
Ben giderim dünya sana ne **ol**du
Görmedi bir daha gözüm kör **ol**du
Hicran ateşi de gönlüme **dol**du
Anama deyin de odama **gir**sin (OBYT; 2012, s. 253-254)

Seymanları kuzu gibi **meleş**ir
Evlerine kara haber **ulaş**ır
Suya **düş**tü Ümmü kızın kendisi
Sarı altınlar **deleb**iyor saçında

Gelin Ümmü **kal**dı göller içinde
Altın tası suya düşmüş **dalab**ır
Sırma saçlar su üstünde **yalab**ır
Gökte melek yerde insan **ağla**dı
Gayrı kavuşmamız mahşere **kal**dı
Yeni **çık**mış kestanenin dalına
Kimseler **düş**mesin böyle zalime (OBYT; 2012, s. 205-207)

Kızılırmak **coş**muş gel beri beri
Çektiğim emekler hep **git**ti zaya
Bilseydim **gid**erdim bir ıssız yere
Maley'i **yakış**ır zülüf kesmesi
Göç göç **ol**du göçler yola **dizil**di
Uyku geldi ela gözler **süzül**dü
Uyku **gel**di ela gözler süzüldü
Üç gün **ol**du elim yârdan üzüldü
Üç gün oldu elim yârdan **üzül**dü
Paşam nerden aşar **gel**ir Bingöl'ün yolu
Sarardı gül benzim **dön**dü gazele
Asker **in**di llıca'nın düzüne
Geri **dön**düm şehir çarptı gözüme
Ben garibem kimse **bak**maz yüzüme (OBYT; 2012, s. 218)

Hoş gelişler **ol**a Mustafa Kemal Paşa
Marş ileri **dön**mez geri Türk'ün askeri
Cephede süngüler ayna gibi **parlı**yor (OBYT; 2012, s. 262-263)

Eser bad-ı saba zülfün teline
Gel seni götürem İslam eline
Vardım kiliseye baktım haçına
Vardım kiliseye **bak**tım haçına

Gel seni götürem İslam içine
Vardım kiliseye hac suda **dön**er
Ahçik'i kaybettim yüreğim **yan**ar (OBYT; 2012, s. 277)

Selam **ol**sun ecdad ile ebâya
Kattım Karasu'ya **ak**tım gidirem
Bilerek koluma taktım **gid**irem
Sanki matem **düş**müş yâr otağına
Ezanlar **okun**du seher zamanı
Reyhani'yim derdim gamım **din**medi
İftira darbesi cana **sin**medi (OBYT; 2012, s. 331-332)

Amanın amanın amanın **yan**dım
Müezzin minareden **uç**tu gördün mü? Amanın yandım (OBYT; 2012, s. 336)

Aşağıdan **gel**ir omuz omuza
Çiğdem de **karış**mış güle nergise
Benden selam **ol**sun o vefasıza
Küğre bayramınız karalı **gel**di
Yorgun argın **gel**dim orak biçmeden
Yağlı kurşun **git**mez ciğer deşmeden
Çağıla **yaslan**dım cigaram içem
Yağlı kurşun gelir nereye **kaç**am
Kanadım yoktur ki havaya **uç**am
Küğre bayramınız karalı **gel**di
Çekin kır atımı **gid**elim hana
Söyleyin kirveme **küs**mesin bana
Başımda **ağlaş**ır gelinler kızlar
Sağ yanım ellemen sol yanım **sızla**r (KST; 2021, s. 99)

Bir yıldız **doğ**du yüceden yâr yâr aman
Kanlım **ol**dun sarı yıldız dön dön aman
Bir yıldız **doğ**du nur ile
Neye **doğ**dun sarı yıldız, mavi yıldız (KST; 2021, s. 132)

Garışmış nergisi çöl bayram eder
Geçen üç aylarda şivana **başla**r
Eser yel **eğil**ir dallar ağaçlar
Mahlugat **sevin**ir kul bayram eder (KST; 2021, s. 140)

Ben aklımı **şaşır**dım
Kanlar yere **damla**dı (KST; 2021, s. 144)

Yâr **otur**ur tepede
Ah... Sabah **kalk**tım er gittim de (KST; 2021, s. 153)

Mezar arasında yandım aman harman **ol**ur mu?
Kama yarasına **yan**dım aman derman olur mu?
Ben **öl**üyom aman sevdiceğim sağ olsun (KST; 2021, s. 159)

Çayda çıra **yan**ıyor (Hop hop nanay nanay)
Humar göz **uyan**ıyor (Hop hop nanay nanay)
Yürek mi **dayan**ıyor (Hop hop nanay nanay)
Yâr yoluna **bak**arım (Hop hop nanay nanay)
Engeller **uyan**ıyor (Hop hop nanay nanay)
Al kana **boyan**ıyor (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Kurtulmadım boranından karından
Kalıp **eylen**emem ıssız bellerde (KST; 2021, s. 164-165)

Pembe **yakış**ır gence
İnsan bir hoş **ol**uyor (KST; 2021, s. 172)

Meleme koyun meleme, vazgeç kuzundan
Çok analar **mahrum kal**dı, anasından kızından
Korkar oldum şu dağların kurdundan
Ben de **bık**tım şu ananın derdinden (KST; 2021, s. 179)

Bana senden (haktan) başka kim **imdat eyle**r?
Ezelden **ol**muşum gamlar düşkünü
Ben feleğe **minnet et**mem beş günü
Doya doya **bak**amadım yüzüne
Uyma Selvi'm, **uy**ma eller sözüne
Yıkıldı gönlümün burcu, Kalesi (KST; 2021, s. 187)

Çoban sana **doy**amadım
Utandım da diyemedim (KST; 2021, s. 193)

Bu yollar meste **gid**er, belalım amman amman
Hep kuşlar ona **kon**ar, dost yârim perişan hâlim
Yüreğim ona **yan**ar, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210)

Güvercin **uçuver**di
Sevdi de **kaçıver**di
Duvara **yaslan** yârim
Güvercinim **uyu**r mu?
Çağırsam **uyan**ır mı?
Buna can **dayan**ır mı?
Eller bana **acı**maz
Sen bari **acı** yârim

Pul pul olsun **dökül**sün
Gökte yıldız **sayıl**maz
Çiğ yumurta **soyul**maz
Hiç erkekten **sayıl**maz (KST; 2021, s. 224-225)

Mızıka **çalın**dı, düğün mü sandın?
Tez gel ağam tez gel **dayan**amirem
Uyku gaflet basmış **uyan**amirem
Ağam öldüğüne **inan**amirem (KST; 2021, s. 228).

Karadağ'dan düşman topu **patlı**yor
Asker **hücum et**miş Kars'a atlıyor
Hırsından Marzmanof iki **çatlı**yor
Yaralı millete merhem **ol**alım
Askerler **yürü**yor Gümrü yolunda
Süvariler **kalk**mış atın gemliyor
Mirmanof göğsünden kanlar **damlı**yor
Ermeni'nin kökü **gel**sin büsbütün
Antranik, Tiflis'e **kaç**ıyor; tutun
Varın evlatlarım Allah aşkına
Süngüden Ermeni gayet **hamlı**yor (KST; 2021, s. 231-232)

Herkes sevdiğini aldı **yürü**dü
Dardır da **geçil**mez a canım
Bir tas da **içil**mez a canım (KST; 2021, s. 242-243)

Kuş uçmaz, bülbül **öt**mez
Kuş **uç**maz, bülbül ötmez
Yıkılsın anam böyle bağlar (KST; 2021, s. 246-247)

Hatça'm **çık**mış pencereye ay gibi parlar
Hatça'm çıkmış pencereye ay gibi **parla**r
Gözlerimin pınarları durmadan **çağla**r
Ovalara duman **çök**müş göremidin mi?
Alçaklara karlar **yağ**mış yükseklere buz
Gel **sarıl**alım kaçalım ince belli kız
Dalga dalga dalga dalga **dalgalan**ıyor
Hatça'yı görenler **sevdalan**ıyor
Yüce dağ başına Hatça'm ekin **ekil**mez
Yağmur yağmayınca Hatça'm kökü **sökül**mez
Ellerin köyünde Hatça'm kahır **çekil**mez
Varman kızlar varman kirli çobana
Çoban evde **dur**maz gider yabana
Alçaklara karlar **yağ**mış yükseklere buz
Gel sarılalım **kaç**alım ince belli kız (KST; 2021, s. 253-254)

Kavaktan **dökül**ür yaprak
Sular **ak**ar herzin herzin
Baba pazara **var**dın mı (KST; 2021, s. 256-257)

Seni gören âşık aklın **şaşır**ır
Odasına vardım namaza **dur**muş oy
Odasına **var**dım namaza durmuş oy
Kaşları gözleri aney yandım hudey kendine **uy**muş
Sanırsın karşında bir aydır **doğ**muş oy
Öpmeye **kıy**amam sevmeye yazık oy (KST; 2021, s. 260)

Tren **gel**iyor tren
Bu postaya **çık**madı (KST; 2021, s. 263-264)

Gurban **ol**am çiğdem gibi geline
Çocuk geldi kucağımda **uyu**du
Çok peşime **düş**tü genci kocası
Küskün değilim ki **gül**ek **barış**ak
Başıma **toplan**dı genci kocası (KST; 2021, s. 265-266)

Hiç **git**miyor kollarımdan Efe'm de sızısı vay vay
Kalk gidelim kışla önü aşağı
Seslen Sepetçioğlu efece seslen
Yassıl dağlar yassıl, Osman Efe'm de geliyor vay vay
Hep düşmanlar mahkemeye **dol**dular (KST; 2021, s. 285-286)

Anası **otur**muş oğluna hayran
Anası **havlı**yor vurulmuş oğlu
Kırşehir elinde **duyul**ur sesi
Ağzına **doluş**muş kurşunun isi
Yere **bat**sın seni ele veren köy (KST; 2021, s. 289-290)

Eller ile ben de **gül**sem **güven**sem
Babası **otur**muş bir evlat ister (KST; 2021, s. 298-299)

Bülbül **göç**müş baykuş konmuş gelele
Bülbül göçmüş baykuş **kon**muş gelele
Hele sorun bakın bizim gomşular **n'ol**muş**?**
Bu köy bizim köye **benze**mir lo gelele (KST; 2021, s. 304)

Bir ateşi Cansu **düş**tü dillere
Gül beyi vuslatın **sön**dü çırağı (KST; 2021, s. 306)

Ben **ağla**rım zarı zarı
Garıp garıp **öt**me bülbül
Benim derdim bana **yet**er (KST; 2021, s. 310)

Dadaloğlu, yarın kavga **kurul**ur
Öter tüfek davulbazlar **vurul**ur
Nice koç yiğitler yere **seril**ir (KST; 2021, s. 323-324)

Karahisar Kalesi **yıkıl**ır gelir
Kâkülü boynuna **dökül**ür gelir
Ben bir koyun **ol**ayım sen de bir kuzu
Karahisar Kalesi yıkılır **gel**ir
Ver elini karlı dağlar aşalım, **bayramlaş**alım (KST; 2021, s. 326-327)

Bir kerrece bahtı **geç**ti
Ben bu sırra **er**emedim
Yıldız gibi **ah**tı geçti
Yâr sineme **çah**tı geçti
Bu dertler **yarala**r bizi (KST; 2021, s. 332)

Munzur Dağı **silelen**miş garinan
Selvinin dalına **yaslan**mayasın
Yağan yağmur ile **ıslan**mayasın
Yalan sözlerine **inan**mayasın (aldanmayasın) (KST; 2021, s. 334)

Emine'm **otur**muş da daşın üstüne
Üç köyün içinde **koş**ma Emine'm (KST; 2021, s. 346)

El içinde **arlan**ıyom
Dağların karı **eri**sin

Yayla çiçeği **yürü**sün

Ağzımda dilim **çürü**sün

Ahrette **sarıl** boynuma

Varmam pınarın başına (KST; 2021, s. 351-352)

Çarşamba'ya **git**meli

Ben **vurul**dum gidiyom (KST; 2021, s. 356)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. SÖZCÜK GRUPLARI

1.1.Tekrar Grubu

"Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur" (Karahan, 2017, s. 60). Bu kelime grubunun temelini sözcüklerin art arda tekrarlanması oluşturur. Hemen her çeşit sözcükten oluşturulabilen tekrarlar, şu üç amaca hizmet ederler: kuvvetlendirme, çokluk ve devamlılık (Ergin, 2013, s. 377). Türkçede tekrarlar; aynen tekrarlar, eş anlamlı tekrarlar, zıt anlamlı tekrarlar ve ilaveli tekrarlar olmak üzere dörde ayrılırlar.

1.1.1. Aynen Tekrarlar

Asıl tekrarlar da denilen bu grup iki sözcüğün arka arkaya iki defa tekrarlanması ile yapılan tekrarlardır (Ergin, 2013, s. 378). Türkülerde tespit edilen aynen tekrar örnekleri şunlardır:

Düşman geldi **tabur tabur** dizildi (OBYT; 2012, s. 200)

Kırmızı gül **demet demet**
Kırmızı gül **deste deste**
Biter **aheste aheste** (OBYT; 2012, s. 242)

Kırmızı gül **ara ara** (OBYT; 2012, s. 243)

Kızılırmak coşmuş gel **beri beri** (OBYT; 2012, s. 218)

At üstüme **avuç avuç** toprağı (OBYT; 2012, s. 260)

Arş arş arş ileri ileri arş ileri (OBYT; 2012, s. 262)

Yol üstünde karakol belalım **amman amman** (KST; 2021, s. 210)

Manda yuva yapmış söğüt dalına **aman aman**
Amanın amanın amanın yandım,
Tiridine tiridine tiridine bandım (OBYT; 2012, s. 336)

Bir yıldız doğdu yüceden **yâr yâr** aman (KST; 2021, s. 132)

Anamur üstünü **yâr yâr** (KST; 2021, s. 242-243)

Daracık daracık sokaklar
Pul pul olsun dökülsün (KST; 2021, s. 224-225)

Dalga dalga dalgalanıyor (KST; 2021, s. 253-254)

Sular akar **herzin herzin** (KST; 2021, s. 256-257)

Ağbom ağbom can ağbom (KST; 2021, s. 263-264)

Hiç gitmiyor kollarımdan Efe'm de sızısı **vay vay** (KST; 2021, s. 285-286)

Ben ağlarım **zarı zarı**
Garip garip ötme bülbül (KST; 2021, s. 310)

Ağır ağır giden iller bizimdir (KST; 2021, s. 323-324)

Gamze oku **bazı bazı** (KST; 2021, s. 332)

Kara şalvar **yıldır yıldır** (KST; 2021, s. 351-352)

Civ civ eder kuşları (KST; 2021, s. 356)

1.1.2. Eş Anlamlı Tekrarlar

Aynı anlama gelen ya da çok yakın anlamlı iki sözcüğün meydana getirdiği tekrarlardır (Ergin, 2013, s. 378). Türkülerde tespit edilen eş manalı tekrar örnekleri şunlardır:

Erzurum **çarşı pazar** (OBYT; 2012, s. 317)

Yorgun argın geldim orak biçmeden (KST; 2021, s. 99)

Senin için **dağı taşı** yıkayım (KST; 2021, s. 179)

Giyinmiş kuşanmış Osman geliyor (KST; 2021, s. 289-290)

1.1.3. İlaveli Tekrarlar

Sözcüğün başına bir unsur ekleyerek oluşturulan tekrar gruplarıdır. Sözcüğün başına bir ses eklemesi yaparak oluşturulanlar ile bir veya iki hece eklenerek oluşturulanlar olarak ikiye ayrılabilir (Ergin, 2013, s. 378). Türkülerde tespit edilen ilaveli tekrar örnekleri şunlardır:

Alnımız **apaçık** yüzümüz karasız (OBYT; 2012, s. 331-332)

Ermeni'nin kökü gelsin **büsbütün** (KST; 2021, s. 231-232)

1.1.4. Zıt Anlamlı Tekrarlar

Birbirine zıt olan iki sözcüğün oluşturduğu tekrarlara zıt anlamlı tekrarlar denilmektedir (Ergin, 2013, s. 378). Türkülerde tespit edilen zıt anlamlı tekrar örnekleri şunlardır:

Geleceğim **altüst** oldu (OBYT; 2012, s. 243)

1.2. Bağlama Grubu

Sıralama (ve, ile, ilâ, bir de) ve bağlama edatlarıyla yapılan bağlama grubu, edatlarla birbirine bağlanan iki unsurdan meydana gelir (Ergin, 2013, s. 379). İsim unsuru + bağlama edatı + isim unsuru şeklinde oluşturulur (Karahan, 2017, s. 65).

Türkülerde tespit edilen bağlama grubu örnekleri şunlardır:

Selam olsun **ecdat ile ebâ**ya
Nazar ettim **sağ**ım **ile sol**uma (OBYT; 2012, s. 331-332)

Bir çift kundurayla bir de fesi var (OBYT; 2021, 222)

Eller ile ben de gülsem güvensem (KST; 2021, s. 298-299)

1.3. İsim Grubu (Sıfat Tamlaması Grubu)

Bir isim unsuru bir sıfat unsuruyla nitelenerek isim grubu oluşturulur. Sıfat, tamlayan ve yardımcı unsur iken; isim, tamlanan ve asıl unsur konumundadır. İsim grubu söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar (Ergin, 2013, s. 380; Karahan, 2017, s. 51-52). Bu gruba sıfat tamlaması grubu da denilmektedir.

Türkülerde tespit edilen isim grubu örnekleri şunlardır:

Devrisi gündü Kırkağaç'ın pazarı
Eli kınalı gelinler acılı kaldı
Başçeşme düzünü **al kanlar** aldı
Kucağı bebeli gelinler acılı kaldı (OBYT; 2012, s. 190).

Alnımıza **kara yazı** yazıldı
Eğri kılıç kında paslanmalıdır
Kır at köpüğünden, düşman kanından (OBYT; 2012, s. 200).

Kırmızı gül tez kocaldı
Yaprağın **yad eller** yoldu
Ayrılık **çaresiz yare**
Bülbülün **sefil ötüş**ü (OBYT; 2012, s. 242-243).

Kaytanlı şalıma uçkurum taksın (OBYT; 2012, s. 253-254).

Sarı altınlar delebiyor saçında
Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?
On sekizdir **siyah saçın örgüsü**
Evlerine **kara haber** ulaşır
Altın tası suya düşmüş dalabır
Akmaz iken **kanlı sular** harladı
Genç kızların bekârlardan dileği
Anasının **mühür gözlü meleğ**i
Sırma saçlar su üstünde yalabır (OBYT; 2012, s. 205-207).

Güzel İmranlı'dan aldım haberi
Çermişek'in önü **bir büyük kaya**

Çermişek'in önü **bir derin dere**
Bilseydim giderdim **bir ıssız yer**e (OBYT; 2012, s. 218).

Uyku geldi **ela gözler** süzüldü
Sarardı **gül benz**im döndü gazele
At üstüme **avuç avuç toprağ**ı (OBYT; 2012, s. 260).

Gönlümü bağladım **sırma saç**ına (OBYT; 2012, s. 277).

Palandöken **yüce dağ**
Altı **mor sümbüllü bağ** (OBYT; 2012, s. 317).

Öz canımdan çok sevdiğim Erzurum
Çaresiz dişimi sıktım gidirem
Palandökenlerin **sisli duman**ı
Bu da benim **kara baht**ım gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332).

Yağlı kurşun gelir nereye kaçam
Çekin **kır at**ımı gidelim hana
Sağ yanım ellemen **sol yan**ım sızlar (OBYT; 2012, s. 99).

Kanlım oldun **sarı yıldız** dön dön aman
Neye doğdun **sarı yıldız**, **mavi yıldız** (KST; 2021, s. 132).

Yavru şahin bir kekliği sorahlar (KST; 2021,140).

Ah... **Ala çorap** örmedim de (KST; 2021,153).

Gizli yaralarım var
Al kana boyanıyor (KST; 2021, s. 161).

Dağlar oy dağlar **dumanlı dağlar**
Ayrılan güler mi **nazlı yâr**inden
Sadık Miskini'ye **yaban el**lerde
Diledim ki **nazlı yâr**e gideyim
Kalıp eylenemem **ıssız bel**lerde (KST; 2021,164-165).

Yaralı millete merhem olalım (KST; 2021, s. 231-232).

Çok analar mahrum kaldı, anasından kızından
Kara koyun sana çanlar takayım (KST; 2021, s. 179).

Kömür gözlüm ataşına düşeli
Didem **kan yaş** döker, dilim dad eyler
Baş koymadım **nazlı yâr**ın dizine (KST; 2021, s. 187).

Mor keçeyi boyamadım
Çal kavalı **garip oğlan**
Çal kavalı **garip oğlan** (KST; 2021, s. 193).

Mühür gözlüm seni elden (KST; 2021, s. 194-195).

A benim **aslan yâr**im
A benim **hacı yâr**im
Çok memleketler gezdim
Daracık daracık sokaklar
Çiğ yumurta soyulmaz (KST; 2021, s. 224-225).

Al yeşil bayrağı gelin mi sandın? (KST; 2021, s. 228).

Yüce dağlar karsız olmaz

Rüzgâr yerden kar bekleme (KST; 2021, s. 246-247).

Ben Hatça'yı yitirdim de **dumanlı dağ**lar

Gel sarılalım kaçalım **ince belli kız**

Denizin dibinde Hatça'm **demirden ev**ler

Ak gerdanın altında da çiftedir benler

O kınalı parmaklar da **o beyaz eller**

Yüce dağ başına Hatça'm ekin ekilmez

Varman kızlar varman **kirli çoban**a (KST; 2021, s. 253-254).

Al tavanlı yüksek evde (KST; 2021, s. 256-257).

Koluna yaptırmış aney yandım hudey **altın bilezik**

Kınalı parmaklar fincan devşirir (KST; 2021, s. 260).

Nerden gider yâre yol, **dost yâr**im **perişan hâl**im (KST; 2021, s. 210).

Genç ömrümü bitiren (KST; 2021, s. 263-264).

Yayladan gel **kömür gözlü**m yayladan

Senin baban **karşı köy**ün hocası

Kucağıma koydular **ufak bir uşak**

Yayladan gel **suna boylu**m yayladan

Karşı köyde köyümüzün hocası (KST; 2021, s. 265-266).

Laleli çimenli dağlara yaslan

Sünek gibi **koç yiğid**i boğdular (KST; 2021, s. 285-286).

Yine mi geliyor **karalı bayram**

Büyük ferman çıkmış Konya beyinde (KST; 2021, s. 289-290).

Arap atlar yakın eyler ırağı

Yüce dağdan aşan yollar bizimdir

Nice **koç yiğit**ler yere serilir (KST; 2021, s. 323-324).

Yayladan gel **allı gelin** yayladan

Kesme ümidini **Kadir Mevla**'dan

Ver elini **karlı dağ**lar aşalım, bayramlaşalım

Yayladan gel **allı gelin** yayladan

Ver elini **karlı dağ**lar aşalım, bayramlaşalım (KST; 2021, s. 326-327).

Aram açık **ela göz**lü yârinan

Eller bayram eder **nazlı yâr**ınan

Yalan sözlerine inanmayasın (aldanmayasın) (KST; 2021, s. 334).

Yüce dağın karıyıdım

Kara şalvar yıldır yıldır

Sağ gözünün nuruyudum (KST; 2021, s. 351-352).

Kara mağaranın başları (KST; 2021, s. 356).

Ol tabipten derman gelmez

Şol revanda balam kaldı

Bu derdi çekmeyen bilmez

Şu revanda babam kaldı (OBYT; 2012, s. 242-243).

Bu dert bizi iflah etmez öldürür (OBYT; 2012, s. 205-207).

Çıkıp **şu dağ**lara yaslanmalıdır (OBYT; 2012, s. 200).

Şol revanda balam kaldı
Gitti gelmez **ol muhannet** (OBYT; 2012, s. 242-243).

Aman **o Ahçik** civan **o Ahçik** (OBYT; 2012, s. 277).

Daim ağlamaktır **bu benim kârım** (KST; 2021,140).

Korkar oldum **şu dağlar**ın kurdundan
İçme koyun **o su**yu, içme dön geri (KST; 2021, s. 179).

Şu karşıki tepeden, belalım amman amman
Bu pınar çeşme pınar, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210).

Şu Yemen elleri ne de yamandır (KST; 2021, s. 222).

Ağamsız da **bu yerler**in tadı yok. (KST; 2021, s. 228).

O kınalı parmaklar da **o beyaz eller** (KST; 2021, s. 253-254).

Baba nerden aldın aney yandım hudey sen **bu gelin**i (KST; 2021, s. 260).

Bu postaya çıkmadı
Şu hasretlik günümde (KST; 2021, s. 263-264).

Ne kadar methetsem **o kadar güzel**
Bana derler **şu kötünün kocası** (KST; 2021, s. 265-266).

Peşine düşmüş de **şu Karaca Bey** (KST; 2021, s. 289-290).

Bu köy bizim köye benzemir lo gelele (KST; 2021, s. 304).

Gitti **o yâr** ile ülfetim çağı (KST; 2021, s. 306).

Ben **bu sır**ra eremedim
Bu dertler yaralar bizi (KST; 2021, s. 332).

Bu dünyada bir şey bilmem
Ben **bu yara**dan ölürsem (KST; 2021, s. 351-352).

Bu işi de yapan (KST; 2021, s. 356).

Kırmızı gül **her dem** olmaz
Her dertten nasibin aldı (OBYT; 2012, s. 242-243).

Kimseler düşmesin **böyle zalim**e (OBYT; 2012, s. 205-207).

Böyle garipleri yıkar mı adam (OBYT; 2012, s. 253-254).

Başka bahçeyi besleyeyim (KST; 2021, s. 246-247).

Her yandan çevirdi yolumu dağlar (KST; 2021,164-165).

Uyur iken gördüm **bir düş** (KST; 2021, s. 332).

Bir elekçi gelse bir elek alsam (KST; 2021, s. 298-299).

Bir bayram gününü çok gördü bana
Köyün çeşmesinden **bir su** içmeden (OBYT; 2012, s. 99).

Bir havar eyleyin elden ellere
Bir ateş-i cansu düştü dillere (KST; 2021, s. 306).

Bu dünyada **bir şey** bilmem (KST; 2021, s. 351-352).

Sepetçioğlu **bir ananın kuzusu** (KST; 2021, s. 285-286).

Önüme koydular **bir çift suyudu** (KST; 2021, s. 265-266).

Bir yıldız doğdu nur ile (KST; 2021, s. 132).

Bir yüzgörümlüğüne (KST; 2021, s. 161).

Sanırsın karşında **bir ay**dır doğmuş oy (KST; 2021, s. 260).

Soramadım **bir çift söz**ü (KST; 2021, s. 332).

Bir su içtim gözünden (KST; 2021, s. 356).

Başçeşme düzünde **iki hurç** tütün
Öveçli kırında **üç sıra** mezar (OBYT; 2012, s. 190)

Dört bir yanın diken saldı
Sevda değil **bir alamet** (OBYT; 2012, s. 242-243).

Anasının **bir tanecik kekliğ**i (OBYT; 2012, s. 205-207).

Maley'i benzettim **üç günlük ay**a
Çermişek'in önü **bir derin dere**
Çermişek'in önü **bir büyük kaya**

Bilseydim giderdim **bir ıssız yer**e (OBYT; 2012, s. 218).

İçinde **bir kız** gezer (OBYT; 2012, s. 317).

Üç gün oldu elim yârdan üzüldü (OBYT; 2012, s. 260).

Bin can az gelirse **iki bin can**a
Üç kez geri döndüm baktım gidirem
Kırk senedir beklediğim ekini (OBYT; 2012, s. 331-332).

Geçen **üç aylar**da şivana başlar (KST; 2021,140).

Ben feleğe minnet etmem **beş gün**ü (KST; 2021, s. 187).

Yedi bahçeyi becersen (KST; 2021, s. 246-247).

Yedi bayram kına yakmam elime (KST; 2021, s. 265-266).

Süre süre indirdiler **üç taş**a
On iki kaymakam, **beş tane paşa** (KST; 2021, s. 289-290).

Bir oğlum olsa da gitse hocaya
Bir kızım olsa da **bir fistan** diksem
Bir elekçi gelse **bir elek** alsam
Babası oturmuş **bir evlat** ister
Kadir Mevla'm bize **bir evlat** göster (KST; 2021, s. 298-299).

Bir selamın gelse de başım üstüne
Üç köyün içinde koşma Emine'm (KST; 2021, s. 346).

İk'elin sokmuş koynuna
Ardımda **yüz on beliğ**im (KST; 2021, s. 351-352).

Bir ev burda **bir ev** garşıda galmış
Kırk senelik ağaç çürümüş galmış (KST; 2021, s. 304).

Ben **bir koyun** olayım sen de **bir kuzu** (KST; 2021, s. 326-327).

Yavru şahin **bir kekliği** sorahlar (KST; 2021,140).

Bir çift kundurayla **bir** de **fes**i var (KST; 2021, s. 222).

Bir tas da içilmez a canım (KST; 2021, s. 242-243).

Bir okka kına aldın mı (KST; 2021, s. 256-257).

Bir kerrece bahtı geçti (KST; 2021, s. 332).

1.4. İyelik Grubu (İsim Tamlaması Grubu)

İki isim unsurunun yan yana gelerek oluşturdukları sözcük grubudur. "İsim tamlamasında birinci unsurun ikinci unsurla bağlantısı, zamirlerde ekli, isimlerde ise ekli ya da eksizdir, tamlamanın ikinci unsuru daima iyelik eki taşır" (Karahan, 2017, s. 42). Türkçede vurguyu taşıyan her unsur da olduğu gibi bu grupta da ana unsur sonda yani tamlanandadır.

Türkülerde tespit edilen iyelik grubu örnekleri şunlardır:

Devrisi gündü **Kırkağaç'ın pazarı**
Bilmem bize değdi **kimin nazarı**
Eli kınalı gelinler acılı kaldı

Etrafımız çevrildi kolcuyla bütün
Kucağı bebeli gelinler acılı kaldı
Biz vurulduk **imamımız** dağlarda gezer
Kolcubaşı **İsmail'in** gülmesin **yüzü** (OBYT; 2012, s. 190)

Alnımıza kara yazı yazıldı
Köroğlu düşer mi yine **şanı**ndan
Ayırır **çoğu**nu er meydanından
Çevrem dolup şalvar ıslanmalıdır (OBYT; 2012, s. 200)

Balam nenni **yavrum** nenni
Şol revanda **balam** kaldı
Uyu **benim körpe balam**
Yaram derin tabip gelmez
Kırmızı gülün sevdası
Revan **şu dağın arkası**
Kırmızı gül **rengin** soldu
Yaprağın yad eller yoldu
Geleceğim altüst oldu
Her dertten **nasibin** aldı
Dört bir yanın diken saldı
Kader **yuvamız**ı yıktı
Kırmızı gül **gönlüm** sende
Kokun aldım yel esende
Mezar sarar **bedenim**e
Kırmızı gülün bitişi
Dikenin güle **batışı**
Bülbülün sefil ötüşü (OBYT; 2012, s. 242-243)

Taburun önünde tüfek çattılar
Evime barkıma haber saldılar

Koğuşun önünde kuruldu kazan
Kolların kırıla **mezarım** kazan
Görmedi bir daha **gözüm** kör oldu
Hicran ateşi de **gönlüm**e doldu
Anama deyin de **odam**a girsin
Kaytanlı şalıma **uçkurum** taksın (OBYT; 2012, s. 253-254)

Sarı altınlar delebiyor **saçın**da
Katil göller nerelere koydun **Ümmü'm**ü?
On sekizdir **siyah saçın örgüsü**
Bu güzellik sana **hakkın vergisi**
Suya düştü Ümmü **kızın kendisi**
Davulcusu kaya dibi dolaşır
Seymanları kuzu gibi meleşir
Evlerine kara haber ulaşır
Altın tası suya düşmüş dalabır
Gelin Ümmü **başın** kimler bağladı
Başımdan **yazmam**ı yörükler aldı
Ağzımdan **firmam**ı balıklar aldı
Gaynı **kavuşmamız** mahşere kaldı
Genç **kızların** bekârlardan **dileği**
Anasının mühür gözlü **meleği**
Yeni çıkmış **kestanenin dalına**
Beni koymadılar kendi **hâlim**e
Anasının bir tanecik **kekliği** (OBYT; 2012, s. 205-207)

İsmet'i **kapın**a kul eyle bari
Çermişek'in önü bir büyük kaya
Çektiğim emekler hep gitti zaya
Çermişek'in önü bir derin dere
Tutun **elim**den de batırın kara

Maley'in giydiği dühan basması
Maley'i sorarsan **köyün yosması** (OBYT; 2012, s. 218)

Üç gün oldu **elim** yârdan üzüldü
Ağam nerden aşar gelir **yaylanın yolu**
Paşam nerden aşar gelir **Bingöl'ün yolu**
Doldur doldur **nargilem**i tazele
Sarardı gül **benzim** döndü gazele
Tut **elim**den götür indir beni mezere
At **üstüm**e avuç avuç toprağı
Asker indi **llıca'nın düzü**ne
Geri döndüm şehir çarptı **gözüm**e
Geri döndüm düşman çarptı **gözüm**e
Ben garibem kimse bakmaz **yüzüm**e (OBYT; 2012, s. 260)

Askerin milletin bayrağınla çok yaşa
Marş ileri dönmez geri **Türk'ün askeri**
Doğunun Türkleri bayrak açmış bekliyor
Parlayan **yıldızın** âlemi tenvir eder
Cumhuriyet **bayrağın** semalar içre süzer (OBYT; 2012, s. 262-263)

Eser bad-ı saba **zülfün teli**ne
Serimi sevdaya salan o Ahçik
Vardım kiliseye baktım **haçı**na
Gönlümü bağladım **sırma saçın**a
Ahçik'i kaybettim **yüreğim** yanar (OBYT; 2012, s. 277)

İçinde bir kız gezer
Elinde divit kalem
Katlime ferman yazar

Nice ki bu **canım** sağ (OBYT; 2012, s. 317)

Öz **canım**dan çok **sevdiğim** Erzurum
Çaresiz **dişim**i sıktım gidirem
Gafillerden darbe yedi **gururum**
Kaderime boyun büktüm gidirem
Tuz ektiler **çalıştığım** çabaya
Emeğimi suya kattım gidirem
Benim canım feda idi bin cana
Kırılmış **sazım**ı astım tavana
Çevirdim **yönüm**ü döndüm divana
Bilerek **kolum**a taktım gidirem
Nazar ettim **sağım** ile **solum**a
Yel devirsin **sebeplerin kökü**nü
Sırtıma verdiler sitem yükünü
Kırk senedir **beklediğim** ekini
Palandökenlerin sisli dumanı
Engininde bulamadım gümanı
Alnımız apaçık **yüzüm** karasız
Reyhani'yim **derdim gamım** dinmedi
Bu da **benim kara bahtım** gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

Yavrusunu sinek kapmış gördün mü?
Öküzüm torbadan düştü gördün mü? (OBYT; 2012, s. 336)

Küğre **bayramınız** karalı geldi
Köyün çeşmesinden bir su içmeden
Çağıla yaslandım **cigaram** içem
Kanadım yoktur ki havaya uçam
Çekin kır **atım**ı gidelim hana
Söyleyin **kirvem**e küsmesin bana

Başımda ağlaşır gelinler kızlar
Sağ **yanım** ellemen sol **yanım** sızlar (KST; 2021, s. 99)

Şavkı vurdu pencereden o leylim
Kavlim var dün geceden yâr yâr aman
Kanlım oldun sarı yıldız dön dön aman
Ahdım (sözüm) vardı o yâr ile (KST; 2021, s. 132)

Kitabın gavlince dağlar al geymiş
Garışmış **nergisi** çöl bayram eder
Günüm getti artıh görünmez **yolum**
Mevla'nın aşkına kıbledir **yönüm**
Daim ağlamaktır bu **benim kârım** (KST; 2021, s. 140)

Teyyaremi uçurdum
Ben **aklım**ı şaşırdım
Teyyaremin kanadı (KST; 2021, s. 144)

Ayağıma giymedim
Gıymat **kızın gözleri** de (KST; 2021, s. 153)

Ceviz arasında vardır **evimiz**
Yâr seninle böyle miydi **kavlimiz**?
Mezarımı benim derin kazın yandım da bol olsun
Ben ölüyom aman **sevdiceğim** sağ olsun... (KST; 2021, s. 159)

Benim karalarım var
Çözme tabip **yaram**ı (KST; 2021, s. 161)

Her yandan çevirdi **yolum**u dağlar
Kırdı **kanadım**ı **kolum**u dağlar
O **yârin hasreti bağrım**ı dağlar
Dağlar oy dağlar **içim** kan ağlar
Ayrılan güler mi nazlı **yârin**den
Küle döndüm **hasreti**nden **narı**ndan
Kurtulmadım **boranı**ndan **karı**ndan
Perişan eyledi **hâlim**i dağlar
Şimdi **sevdiğimin gözü** yollarda
Dağlar oy dağlar **içim** kan ağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Sevdiğini görünce
İkimizin resmini çıkarsınlar yan yana
Derelerin çakılı
Ağabeyimin çakırı (KST; 2021, s. 172)

Ablam sağdı ben **önü**nde oturdum
Çok analar mahrum kaldı, **anası**ndan **kızı**ndan
Korkar oldum şu **dağların kurdu**ndan
Koyun geldi, kuzu gelmez **ardı**ndan
Ben de bıktım şu **ananın derdi**nden
Takayım da ben **keyfim**e bakayım
Tuz yalattım, **ciğeri**ni ağrılara belettim
Şimdi **sözlerim**i **tutmanın yeri** (KST; 2021, s. 179)

Kömür **gözlüm ataşın**a düşeli
Didem kan yaş döker, **dilim** dad eyler
Selvim ne beklersin, **Şah'ın köşkünü**?
Baş koymadım nazlı **yârın dizi**ne
Doya doya bakamadım **yüzü**ne
Uyma **Selvim**, uyma eller sözüne

Yine **rengin** almış dağlar lalesi
Yıkıldı **gönlümün burcu**, **Kalesi**
Emrah'ın çektiği Selvi belası (KST; 2021, s. 187)

Çobanın elinde kaval
Hele **ardı**nda **sürüsü** var
Bizim evin önü pınar (KST; 2021, s. 193)

Mühür **gözlüm** seni elden
Kavımından **akraban**dan
Kardeşinden öz **baban**dan
Seni doğuran **anan**dan
Beşikte yatan **kuzun**dan
Hem **oğlun**dan hem **kızın**dan
Ben seni **senin gözün**den
Su içtiğin kurnalardan
Giyindiğin sırmalardan, urbalardan
Elindeki goncalardan (KST; 2021, s. 194-195)

Yol üstünde karakol **belalım** amman amman
Nerden gider yâre yol, dost **yârim** perişan **hâlim**
Şu karşıki tepeden, **belalım** amman amman
Belki gider yâre yol, dost **yârim** perişan **hâlim**
Yüreğim ona yanar, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210)

Anom Yemen'dir, **gülü** çimendir
Burası Muş'tur, **yolu** yokuştur
Kışlanın önünde redif sesi var
Açın **çantası**nı bakın **nesi** var
Bir çift kundurayla bir de **fesi** var (KST; 2021, s. 222)

Kanadın açıverdi

Elin oğlu değil mi?

A benim aslan yârim

Duvara yaslan **yârim**

Sineme yaslan **yârim**

Güvercinim uyur mu?

A benim hacı yârim

Başımın tacı yârim

Sen bari acı **yârim**

Caminin müezzini yok

İçinin düzeni yok

Caminin ezan vakti

İçinin düzen vakti

Sonbahar güzel **vakti** (KST; 2021, s. 224-225)

Tez gel **ağam** tez gel dayanamirem

Ağam öldüğüne inanamirem

Koyun gelir **kuzusu**ndan adı yok

Sıralanmış **küleklerin sütü** yok

Ağamsız da bu **yerlerin tadı** yok

Ağamı yolladılar Yemen eline

Çifte tabancalar takmış **beli**ne (KST; 2021, s. 228)

Hırsından Marzmanof iki çatlıyor

Yarın **evlatlarım** Allah aşkına

Atın **aslanlarım** Kars'ı alalım

Sarın **evlatlarım** Allah aşkına

Şehit **olanımız** cennet köşküne

Kars'ın kalasında Yahni Çölü'nde

Halid Paşa önde, tüfek **eli**nde

Vurun **evlatlarım** Allah aşkına

Süvariler kalkmış **atın** gemliyor
Mirmanof **göğsü**nden kanlar damlıyor
Sürün **evlatlarım** Allah aşkına
Ermeni'nin kökü gelsin büsbütün
Varın **evlatlarım** Allah aşkına (KST; 2021, s. 231-232)

Herkes **sevdiği**ni aldı da yürüdü
Sürmelim amman
Soğuktur **suları** yâr (KST; 2021, s. 242-243)

Böyle bağlar **anam**
Yâr **başı**nı böyle bağlar
Yıkılsın **anam** böyle bağlar
Sen **oğlun**dan bar bekleme
Gelin **başı**nı böyle bağlar
Ne yapsın **anam** böyle bağlar (KST; 2021, s. 246-247)

Evlerinin önünde pınarlar harlar
Hatça'm çıkmış pencereye ay gibi parlar
Gözlerimin pınarları durmadan çağlar
A kız kendi **saçı**nı öremedin mi?
Denizin dibinde **Hatça'm** demirden evler
Ak **gerdanın altı**nda da çiftedir benler
Yolcuyu **yolu**ndan eyleyen dilber
Üçüne de **beşi**ne de **Hatça'm onu**na
Ben de yandım **Hatça'mın basma donu**na
Yüce dağ başına **Hatça'm** ekin ekilmez
Yağmur yağmayınca **Hatça'm kökü** sökülmez
Ellerin köyünde **Hatça'm** kahır çekilmez
Doldur ağıları içelim **Hatça'm**
Yüce dağ başında **Hatça'm harmanın** mı var

Harmanı kaldırmaya **dermanın** mı var

Hatça'm beni öldürmeye **fermanın** mı var (KST; 2021, s. 253-254)

Evlerinin önü kavak

Elim kına **yüzüm** duvak

Uyan **Ali'm** sabah oldu

Çağırın gelsin **yoldaşım**ı

Evlerinin önü iğde

İğdenin dalları yerde

Evlerinin önü mersin

Mevla'm **sevdiğin**e versin

Bu da **kızım**a dedin mi (KST; 2021, s. 256-257)

Odasına vardım kahve pişirir

Seni gören âşık **aklın** şaşırır

Odasına vardım namaza durmuş oy

Kaşları, gözleri aney yandım hudey kendine uymuş

Sanırsın **karşın**da bir aydır doğmuş oy

Keten gömlek giymiş **yakası** ezik oy

Koluna yaptırmış aney yandım hudey altın bilezik (KST; 2021, s. 260)

Trenin paftaları

Üstünün noktaları

Sebebim oldun ağbom

Genç ömrümü bitiren

Sebebimsin sen ağbom

Aklım baştan alıyor

Şu hasretlik günümde (KST; 2021, s. 263-264)

Gelin oldum **Karabel'in eline**
Yedi bayram kına yakmam **elim**e
Önüme koydular bir çift suyudu
Çocuk geldi **kucağım**da uyudu
Baba bana **edeceğin** bu muydu?
Senin baban karşı köyün hocası
Çok **peşim**e düştü **genci kocası**
Bana derler **şu çocuğun kocası**
Bana derler **şu kötünün kocası**
Top bürür **saçın**ı **gözün**ü süzer
Altıma serdiler minderden döşek
Kucağıma koydular ufak bir uşak
Yayladan gel suna **boylum** yayladan
Dişleriynen ekmek doğrar tazıya
Adını sorarsan **adı** Şaziye
Ocağa **koyduğum** dünkü suyudu
Şahin geldi **kucağım**da uyudu
Aman Allah bana **yapacağın** bu muydu?
Karşı köyde **köyümüzün hocası**
Başıma toplandı **genci kocası**
Dizime vurdum da gerdek gecesi
Yayladan gel **kömür gözlüm** yayladan (KST; 2021, s. 265-266)

Sepetçioğlu **bir ananın kuzusu**
Hiç gitmiyor **kollarım**dan **Efe'm** de **sızısı** vay vay
Böyle imiş **alnımızın yazısı**
Yassıl dağlar yassıl, Osman **Efe'm** de geliyor vay vay
Anamı **babam**ı oradan kovdular (KST; 2021, s. 285-286)

Vurulmuş **aslanım** şen olsun dünya
Aslanın bindiği Arap küheylan
Anası oturmuş **oğlu**na hayran
Aslanın mavzeri terkide bağlı
Anası havlıyor vurulmuş **oğlu**
Aslanın bindiği yıldızlı eyer
Osman **Efe'm** gider **yolun sağı**nda
Dağların kilidi Osman geliyor
Aslanın çektiği garibin yası
Kırşehir elinde duyulur **sesi**
Ağzına doluşmuş **kurşunun isi**
Peşine düşmüş de Karaca Bey (KST; 2021, s. 289-290)

Bir **oğlum** olsa da gitse hocaya
Bir **kızım** olsa da bir fistan diksem
Zülfünü tarayıp **saçı**nı örsem
Babası oturmuş bir evlat ister
Kadir **Mevla'm** bize bir evlat göster (KST; 2021, s. 298-299)

Asri gurbet harap etmiş **köyüm**ü (KST; 2021, s. 304)

Gönül ravzasından **civanım** gitti
Lal-i mercan ebru **kemanım** gitti
Gitti o yâr ile **ülfetim çağı**
Gül beyi vuslatın söndü **çırağı**
Ateş almış gönül yoktur **durağı**
Derdim azdı elden **dermanım** gitti
Ayırma **gönlüm**ü nuri Hüdadan
Sen sanma Rahim-i Rahmanım gitti (KST; 2021, s. 306)

Bülbülün kanadı sarı

Elimden aldılar yârı

Benim derdim bana yeter

Bülbülün kanadı beyaz

Al kalemi **derdim**i yaz (KST; 2021, s. 310)

Belimizde **kılıcımız** kirmani

Taşı deler **mızrağımın temreni**

Hakkımızda devlet vermiş fermanı (KST; 2021, s. 323-324)

Kâkülü boynuna dökülür gelir

Kesme **ümidini** Kadir Mevla'dan

Ver **elin**i karlı dağlar aşalım, bayramlaşalım (KST; 2021, s. 326-327)

Mecnunum **Leyla'mı** gördüm

Kaşlarını yıktı geçti

Ay mıydı gün müydü **yüzü**

Şavkı beni yaktı geçti

Ateşinden göremedim

Yâr **sinem**e çaktı geçti

Yâr **zülfü**nü kement etmiş

Boynumuza taktı geçti (KST; 2021, s. 332)

Aram açık ela gözlü yârinan

Benim ömrüm geçer ahuzarınan

Selvi'nin dalına yaslanmayasın

El kızı **dediğin** Azrail dostu

Yalan **sözleri**ne inanmayasın (KST; 2021, s. 334)

Emine'm oturmuş da **taşın üstü**ne
Taramış **zülfün**ü de **kaşın üstü**ne
Bir **selamı**n gelse de **başım üstü**ne
Üç köyün içinde koşma **Emine'm**
Emine'min evini araladılar
Dağların ardında paraladılar
Emine'min tabutunu karaladılar (KST; 2021, s. 346)

Kardeş **tüfeğin**i doldur
Evimize gidelim de öldür
Dağların karı erisin
Beddua vermem **kardeşim**e
Ağzımda **dilim** çürüsün
İki **elin** sokmuş **koynu**na
Ahirette sarıl **boynum**a
Varmam **pınarın başı**na
Gülyağı sürmem **kaşım**a
Ceza vermeyin **kardeşim**e
Yüce **dağın karı**yıdım
Ben **anamın biri**yidim
Sağ **gözünün nuru**yudum
Ardımda yüz on **beliğim**
Çiğnimden aldım **soluğum**
Böyle **söylediğim**e bakmayın (KST; 2021, s. 351-352)

Konaklı'nın yüzünden
Kilimleri noktalı
Demircili'nin muhtarı
Demircili'nin düzünden
Bir su içtim **gözü**nden
Yan Ali'nin yüzünden

Kara mağaranın başları

Civ civ eder **kuşları**

Kargaların ağzında

Yusuf'un leşleri (KST; 2021, s. 356)

1.5. Belirtisiz İsim Tamlaması Grubu (Birleşik İsim Grubu)

Yeni sözcükler bulma fikri, dil kullanıcılarının birleşik sözcükler yapmasına zemin hazırlamıştır. Türkçede birleşik sözcükler ya anlam kayması yoluyla ya ses kaynaşması yoluyla ya da sözcük türleri kayması yoluyla yapılmaktadır (Hatiboğlu, 1972b, s. 37).

> Türkiye Türkçesinde taşıdıkları nitelik bakımından iki türlü birleşik kelime vardır: A. Birleşik kelime içindeki sözlerden her birinin kendi anlamını koruyarak ortaklaşa yeni bir kavrama karşılık oluşturduğu birleşikler. Bu türlü birleşik kelimeler dilimizde çok geniş bir yer tutar. B. İkinci tür birleşiklerde birleşik kelimeyi oluşturan sözlerden biri veya tamamı ya ses yapısı ya da anlam bakımından birer değişme ve dönüşme aşamasından geçerek yeni bir kavrama karşılık olmuşlardır. Bunlarda şekil ve anlam bakımından dönüşmeye dayalı bir kalıplaşıp kaynaşma söz konusu olduğu için, A grubundaki birleşiklerden farklı olarak bitişik yazılırlar. (Korkmaz, 1999, s. 679-683)

Türkülerde tespit edilen birleşik isim grubu örnekleri şunlardır:

Başçeşme düzünü al kanlar aldı

Başçeşme düzünde vurdular bizi

Kolcubaşı İsmail'in gülmesin yüzü (OBYT; 2012, s. 190)

Bizden selam olsun **Bolu Beyi**'ne

Ok gıcırtısından, **kalkan sesi**nden

Ayırır çoğunu **er meydanı**ndan

Kır at köpüğünden, **düşman kanı**ndan (OBYT; 2012, s. 200)

Gülü **gül içi**nde ara (OBYT; 2012, s. 242-243)

Hicran ateşi de gönlüme doldu (OBYT; 2012, s. 253-254)

Gelin Ümmü kaldı **göller içi**nde
Davulcusu **kaya dibi** dolaşır
Sırma saçlar **su üstü**nde yalabır
Kapı ardına asakoymuş eleği
Yol üstüne kurakoymuş çıkrığı
Oyun havasına büker ipliği
Dam başına asakoymuş kalbırı (OBYT; 2012, s. 205-207)

Kızılırmak coşmuş gel beri beri
Maley'in giydiği **dühan basması**
Maley'i yakışır **zülüf kesmesi** (OBYT; 2012, s. 218)

Al da bayrağı **düşman üstü**ne (OBYT; 2012, s. 262-263)

Ahçik'i yolladım **Rum eli**ne
Gel seni götüreyim **İslam eli**ne (OBYT; 2012, s. 277)

Kattım **Karasu**'ya aktım gidirem
Sanki matem düşmüş **yâr otağı**na
Seyreyledim **Palandöken Dağı**'na
Sırtıma verdiler **sitem yükü**nü
Ezanlar okundu **seher zamanı**
Tanbura Köyü'nden Emrah çaresiz
İftira darbesi cana sinmedi (OBYT; 2012, s. 331-332)

Manda yuva yapmış **söğüt dalına** aman aman
Sabah ezanını okurken aman aman (OBYT; 2012, s. 336)

Bir bayram gününü çok gördü bana
Küğrem **mapushane yolu**nu gözler (KST; 2021, s. 99)

Şavkı vurdu pencereden o leylim
Kavlim var dün geceden yâr yâr aman
Kanlım oldun sarı yıldız dön dön aman
Ahdım (sözüm) vardı o yâr ile (KST; 2021, s. 132)

Kızılırmak can incitme sen bugün (KST; 2021, s. 140)

Yeşildağ'a düşürdüm (KST; 2021, s. 144)

Göl köyünü de yol ettim (KST; 2021, s. 153)

Ceviz arasında vardır evimiz
Mezar arasında yandım aman harman olur mu?
Kama yarasına yandım aman derman olur mu? (KST; 2021, s. 159)

Yâr yoluna bakarım (Hop hop nanay nanay)
Beşibirlik takarım (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Sonra seni **çay başı**na ilettim (KST; 2021, s. 179)

Ezelden olmuşum **gamlar düşkünü**
Uyma Selvi'm, uyma **eller sözü**ne
Yine rengin almış **dağlar lalesi**
Emrah'ın çektiği **Selvi belası** (KST; 2021, s. 187)

Yol üstünde karakol, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

Kışlanın önünde **redif sesi** var (KST; 2021, s. 222)

Ağamı yolladılar **Yemen eli**ne (KST; 2021, s. 228)

Karadağ'dan **düşman topu** patlıyor
Yarın evlatlarım **Allah aşkı**na
Şehit olanımız **cennet köşkü**ne
Kars'ın kalasında **Yahni Çölü**'nde
Mirmanof göğsünden kanlar damlıyor
Askerler yürüyor **Gümrü yolu**nda (KST; 2021, s. 231-232)

Anamur yolları kayrak çakıllı
Anamur üstünü duman bürüdü
Anamur yolları yâr yâr
Anamur üstünü yâr yâr (KST; 2021, s. 242-243)

Oğul bağı, barsız olmaz (KST; 2021, s. 246-247)

Yüce **dağ başı**nda Hatça'm harmanın mı var? (KST; 2021, s. 253-254)

Çattılar **ocak taşı**nı
Vurdular **düğün aşı**nı (KST; 2021, s. 256-257)

Dizime vurdum da **gerdah gecesi** (KST; 2021, s. 265-266)

Sepetçioğlu bir ananın kuzusu
Kalk gidelim **kışla önü** aşağı
Yaman olur **Kastamonu uşağı** (KST; 2021, s. 285-286)

Yaylalar içinde Erzurum yayla
Şehirler içinde Konya'dır Konya
Büyük ferman çıkmış **Konya beyi**nde
Kırşehir elinde duyulur sesi
Efeler içinde Osman Efe hey (KST; 2021, s. 289-290)

Gönül ravzasından civanım gitti
Gitti o yâr ile **ülfetim çağı**
Gül beyi vuslatın söndü çırağı (KST; 2021, s. 306)

Kalktı göç eyledi **Avşar illeri** (KST; 2021, s. 323-324)

Karahisar Kalesi yıkılır gelir (KST; 2021, s. 326-327)

Sandım ki **Zöhre Yıldızı**
Seher vakti göremedim
Gamze oku bazı bazı (KST; 2021, s. 332)

El kızı dediğin **Azrail dostu** (KST; 2021, s. 334)

El içinde arlanıyom
Yayla çiçeği yürüsün
Hele bakın **eloğlu**na
Gülyağı sürmem kaşıma
Yazık oldu **eloğlu**na (KST; 2021, s. 351-352)

Yeniköy'e gitmeli
Çarşamba'ya gitmeli (KST; 2021, s. 356)

1.6. Unvan Grubu

Bir kişi adı ve bir unvan/akrabalık adı ile kurulan sözcük öbeğidir. Bu grupta kişi adı başta, unvan/akrabalık adı ise sonda bulunur ve iki unsur da eksiz birleşir. (Karahan, 2017, s. 68). Vurgu isim unsuru üzerindedir. Türkçede akrabalık/unvan isimleri zaman zaman başta da bulunabilir, o durumda birleşik isimden söz edilmelidir (Ergin, 2013, s. 389).

Türkülerde tespit edilen unvan grubu örnekleri şunlardır:

Hoş gelişler ola **Mustafa Kemal Paşa** (OBYT; 2012, s. 262-263)

Gıymat gız gibi görmedim
Hasan da **çavuş** uslanmazsa (OBYT; 2012, s. 356)

Ali İzzetî amcalardan (KST; 2021, s. 194-195)

Halid Paşa önde, tüfek elinde
Halid Paşa der ki "Durmayın atın!!" (KST; 2021, s. 231-232)

Efeler içinde **Osman Efe** hey
Peşine düşmüş de şu **Karaca Bey** (KST; 2021, s. 289-290)

1.7. Ünlem Grubu

Türkçede bir cümleyi oluşturan ögeler arasında yer alan ünlem/seslenme öbekleri (C. Alyılmaz, 1994, s. 258; Gemalmaz, 1992, s. 125), geleneksel dil bilgisinde cümle dışı unsur olarak adlandırılmıştır. Cümle dışı ögeler, yükleme sorulan herhangi bir soruya cevap veremeyen ve yüklemi tamamlamayan ögelerdir. Bu ögeler cümlenin içinde yer aldığı için “cümle dışı öge” adlandırması yerine “yüklem dışı öge” adlandırması da kullanılabilir (Çelik vd., 2006, s. 22). Bazı araştırmacılar tarafından ünlemler, ünlem

öbekleri, bağlama edatları, hitaplar (Karaağaç, 2009, s. 196; Karahan, 2017, s. 36) bunlara ek olarak ara sözler, açıklayıcı cümleler (Özkan ve Sevinçli, 2008, s. 124; Aktan, 2009, s. 111) de cümle dışı unsurlar arasında değerlendirilmiştir.

Araştırmacılar tümlecin anlamına duygu yükleyen, onu daha etkili kılan (Dizdaroğlu, 1976, s. 42) cümle ögeleri için farklı isimlendirmeler kullanmıştır: seslenme tümleci, seslenmeli tümleç, ünlem tümleci, seslenmeli özne, seslenmeler, seslenme grupları, seslenme blokları, hitaplar, hitap blokları, hitap grupları adlandırmaları kullanılmaktadırlar (S. Alyılmaz, 2015, s. 31-50). Harekete hitap edici bir unsur ekleyen bu tümleçlere seslenmeli tümleç denmektedir (Hatiboğlu, 1972a, s. 135-136). Doğrudan ünlemlerden ya da ünlem niteliğindeki çeşitli birliklerden oluşan öznelere seslenmeli özne dendiğini de belirtilir (Dizdaroğlu, 1976, s. 42). Bazı araştırmacılar seslenme tümleci denilen bu birliklerin sadece ünlemleri ve hitap unsurlarını içine aldığını kaydeder (Özmen, 1995, s. 225). Ünlem tümleci de denilen bu öbekler, iletişimde alıcının dikkatini çekmeye yarayan biçimbirimlerdir (Delice, 2003, s. 162). Seslenmeli tümleçler cümlede anlamı kuvvetlendirme/pekiştirme, ritim ve uyum gibi sebeplerle ters tekrarlar şeklinde kullanılmaktadır (Üstünova, 2010, s. 15-23).

Ünlemlerin/seslenme öbeklerinin/hitap bloklarının cümle içindeki görevi; iletişimde verici ile alıcıyı uyarmak, alıcıyı iletişim ortamının içine almak ve içinde tutmak, cümleler arasındaki anlam ilişkilerini belirginleştirmektir (C. Alyılmaz, 1994, s. 252; Gemalmaz, 1992, s. 128).

> Ünlem öbeği, kısaltma öbeklerindendir. Ünlem öbekleri, tek başlarına bilgi vermez ve ister edatlı ister tonlamalı olsunlar cümle sayılamazlar; çünkü bir yargı, bir bildirme veya ol- ve yap- yoktur. Ünlemler, saygı belirtileri ve hitaplar, cümleye benzer söylenmelerine hatta cümle tonlamalarına sahip olmalarına rağmen cümle değildir. Ünlem öbekleri, bir olayı değil, bir olay karşısında dil kullanıcısının duruşunu bildirdiği için, cümle dışı ögelerdir; cümlenin değil, metnin ögeleridir. (Karaağaç, 2009, s. 153)

> Verici ile alıcı/hatip ile muhatap arasında iletişimin sağlanabilmesi için bir duruma (situation) ihtiyaç vardır. Seslenmeler (hitaplar)/seslenme grupları (hitap grupları), söz konusu iletişimin gerçekleşmesinde uyaran/uyarıcı/dikkat çekici görevini üstlenirler. Yani verici, alıcıya mesajı sözlü veya yazılı olarak iletirken önce ona seslenir/hitap eder ve onu bu seslenmeler vasıtasıyla iletişim ortamına çekerek mesajını iletir/bilgiyi aktarır. Seslenmeler/seslenme grupları vericinin ve alıcının

> durumlarına, birbirleriyle olan münasebetlerine ve mesajın niteliğine uygun olarak seslenme ünlemleriyle birlikte kullanılırlar. Seslenmeleri/seslenme gruplarını kuvvetlendirmek, pekiştirmek ve vurgulamak amacıyla kimi zaman işaretli, kimi zaman da işaretsiz olarak kullanılan ünlemler, gerçekte görevli dil ögeleri olmalarına rağmen, seslenmelerle/seslenme gruplarıyla âdeta belirten-belirtilen/tamlayan-tamlanan ilişkisi kurarlar. (C. Alyılmaz, 2010, s. 35)

Yüklemin doğrudan tamamlayıcısı olmasalar da ünlem öbekleri, sıralama bakımından cümlenin ilk ögesidir (S. Alyılmaz, 2015, s. 31-50).

Ünlem/seslenme edatı ve isim unsuru bir ünlem grubunu oluşturur. Ünlem unsuru (ey, ay, hey, a, bre, ya, yahu, be vd.) başta, isim unsuru sondadır ve ikisi de eksiz birleşirler (Ergin, 2013, s. 390; Karahan, 2017, s. 70). Ünlemler/seslenme ünlemleri olarak adlandırılan "a, ay, ey, hay, hey, abe, bire / vire, ya, yahu, be, behey" ünlemleri bazen tek başına kullanıldığında da iletişim ortamının durumunu belirleyebilir (Daşdemir, 2014, s. 152-158).

Cengiz ALYILMAZ (1999, s. 534-540), Türkçede seslenme ünlemleri ile seslenmelerin birlikte kullanımlarıyla ilgili yapıları ünlem / ünlem grubu + seslenme / seslenme grubu; ünlem / ünlem grubu + seslenme / seslenme grubu + seslenme eki / seslenme edatı; ünlem / ünlem grubu + ø; ø + seslenme / seslenme grubu + ø; ø + seslenme / seslenme grubu + seslenme eki / edatı olarak beş grupta incelenebileceğini kaydeder.

Türkülerde tespit edilen ünlem grubu örnekleri şunlardır:

Balam **nenni yavrum** nenni (OBYT; 2012, s. 242-243)

Aman o Ahçik civan o Ahçik (OBYT; 2012, s. 277)

Ben ölüyom **aman sevdiceğim** sağ olsun (KST; 2021, s. 159)

Dağlar **oy dağlar** dumanlı dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Le le çoban (KST; 2021, s. 193)

Anom Yemen'dir gülü çimendir (KST; 2021, s. 222)

A benim aslan yârim
A benim hacı yârim (KST; 2021, s. 224-225)

Kaynak da çakıllı **a canım** (KST; 2021, s. 242-243)

Aman Allah bana yapacağın bu muydu (KST; 2021, s. 265-266)

1.8. Sayı Grubu

Basamak sistemine göre dizilmiş sayı isimlerinden oluşan sözcük öbeğidir. Eksiz birleşen bu sayı öbeğinde vurgu ikinci unsurdadır (Ergin, 2013, s. 390-392; Karahan, 2017, s. 72).

Türkülerde tespit edilen sayı grubu örnekleri şunlardır:

On sekizdir siyah saçın örgüsü (OBYT; 2012, s. 205-207)

Bin can az gelirse **iki bin** cana (OBYT; 2012, s. 331-332)

On iki kaymakam, beş tane paşa (KST; 2021, s. 289-290)

Ardımda **yüz on** beliğim (KST; 2021, s. 351-352)

1.9. Edat Grubu

Bir isim unsuru ile bir son çekim edatından (ile, için, kadar, göre, rağmen, karşı, gibi vb.) meydana gelen sözcük öbeğidir. Edat grubunun isim unsuru çeşitli çekim ekleri alır ancak edat unsuru eksiz kalır. Vurgu isim unsurunda yani birinci unsurdadır (Ergin, 2013, s. 392; Karahan, 2017, s. 62).

Türkülerde tespit edilen edat grubu örnekleri şunlardır:

Seymanları **kuzu gibi** meleşir (OBYT; 2012, s. 205-207)

Cephede süngüler **ayna gibi** parlıyor (OBYT; 2012, s. 262-263)

Gıymat **gız gibi** görmedim (KST; 2021, s. 153)

Senin için, dağı taşı yıkayım (KST; 2021, s. 179)

Hatça'm çıkmış pencereye **ay gibi** parlar (KST; 2021, s. 253-254)

Gurban olam **çiğdem gibi** geline
Gurban olam **senin gibi** geline
Gurban olam **güççük gibi** geline (KST; 2021, s. 265-266)

Analar doğurmaz **sen gibi** aslan
Sünek gibi koç yiğidi boğdular (KST; 2021, s. 285-286)

Yıldız gibi aktı geçti (KST; 2021, s. 332)

1.10. İsnat Grubu

İsnat grubu biri diğerine isnat edilen iki isim unsurunun meydana getirdiği sözcük öbeğidir. Kendisine isnat edilen unsur ya yalın hâlde gelir ya da iyelik eki alır, İsnat unsuru ise bir sıfat ya da sıfat yerine kullanılan bir kelime grubu olur. Vurgu ikinci unsurdadır ve isnadın vurgusu grubun vurgusu hâline gelir (Ergin, 2013, s. 392). İsnat grubuna şu örnekler verilebilir: alnı açık, bağrı yanık, sırtı pek, başı bozuk vb.

Türkülerde isnat grubu örneği bulunamamıştır.

1.11. Aitlik Grubu

Yalın hâlde bulunan ya da ilgi eki veya bulunma eki almış bir isim unsuru ile aitlik eki almış bir isim unsurundan meydana gelen sözcük öbeğidir. Son sözcüğünün yalın, ilgi eki ya da bulunma hâli -ki'yi kabul eden her sözcük öbeğinden aitlik grubu yapılabilir (Ergin, 2013, s. 385).

Türkülerde tespit edilen aitlik grubu örnekleri şunlardır:

Elindeki goncalardan
Yerdeki karıncalardan (KST; 2021, s. 194-195)

Şu karşıki tepeden, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

1.12. İlgi Grubu (Genitif)

İlgi eki ile birbirine bağlanan iki isim unsurundan meydana gelen sözcük öbeğidir. İlgi grubu, iyelik eki düşmüş bir iyelik grubuna benzer: bizim ev, senin masa vb. (Ergin, 2013, s. 294).

Türkülerde tespit edilen ilgi grubu örnekleri şunlardır:

Bizim evin önü pınar (KST; 2021, s. 193)

Muştular verseler **bizim pece**ye (KST; 2021, s. 298-299)

Hele sorun bakın **bizim gomşular** n'olmuş?
Bu köy **bizim köy**e benzemir lo gelele (KST; 2021, s. 304)

1.13. Bulunma Grubu (Lokatif)

Üzerinde bulunma eki bulunan bir isim unsuru ile başka bir isim unsurunun yan yana gelmesiyle oluşan sözcük öbeğidir. Vurgu son unsurdadır (Ergin, 2013, s. 394).

Türkülerde bulunma (lokatif) grubu örneği bulunamamıştır.

1.14. Ayrılma Grubu (Ablatif)

Üzerinde ayrılma eki bulunan bir isim unsuru ile başka bir isim unsurunun art arda gelmesiyle oluşan sözcük öbeğidir (Ergin, 2013, s. 394).

Türkülerde ayrılma (ablatif) grubu örneği bulunamamıştır.

1.15. Yaklaşma Grubu (Datif)

Üzerinde yaklaşma/yönelme/datif eki bulunan bir isim unsuru ile başka bir isim unsurunun yan yana gelmesiyle oluşan sözcük öbeğidir (Ergin, 2013, s. 394).

Türkülerde yaklaşma/yönelme (datif) grubu örneği bulunamamıştır.

1.16. Yükleme Grubu (Akkuzatif)

Üzerinde yükleme/akkuzatif eki bulunan bir isim unsuru ile başka bir isim unsurunun yan yana gelmesiyle oluşan sözcük öbeğidir (Ergin, 2013, s. 394).

Türkülerde yükleme grubu (akkuzatif) örneği bulunamamıştır.

1.17. Sıfat-Fiil Grubu (Partisip)

Bir sıfat-fiil eki ile birbirine bağlanan gruplardan meydana gelen sözcük öbeğidir. Bu öbek, aynı zamanda fiili sıfat-fiil olan bir fiil grubudur (Ergin, 2013, s. 396).

Türkülerde tespit edilen sıfat-fiil/partisip grubu örnekleri şunlardır:

Bu derdi çekmeyen bilmez (OBYT; 2012, s. 242-243)

Serimi sevdaya salan o Ahçik (OBYT; 2012, s. 277)

Gurbet kelepçedir **yurdu seven**e (OBYT; 2012, s. 331-332)

Evler yıkan, beller büken, kervan kıran yıldız hey (KST; 2021, s. 132)

Dövünce çıkası göksü yelekler (KST; 2021, s. 140)

Ayrılan güler mi **nazlı yârinden** (KST; 2021, s. 164-165)

Seni doğuran anandan
Beşikte yatan kuzundan
Su içtiğin kurnalardan (KST; 2021, s. 194-195)

Sağ gelen hasta gider, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210)

Kız **seni öpen** dudaklar
Uçar avrat almayan (KST; 2021, s. 224-225)

Yemen'e gideni gelir mi sandın? (KST; 2021, s. 228)

Osman'ı görmeyen kendini över
Yere batsın **seni ele veren** köy (KST; 2021, s. 289-290)

Ninni söylemeyen dili neyleyim
Tomurcuk vermeyen gülü neyleyim
Bebek belemeyen kolu neyleyim
Evlatsız kalan evi neyleyim (KST; 2021, s. 298-299)

Bu işi de yapan / Demircili'nin muhtarı (KST; 2021, s. 356)

1.18. Zarf-Fiil Grubu (Gerundium)

Bir zarf-fiil eki ile birbirine bağlanan gruplardan meydana gelen sözcük öbeğidir. Zarf-fiil grubu söz dizimde daima zarf olarak kullanılır (Ergin, 2013, s. 396).

Türkülerde tespit edilen zarf-fiil (gerundium) grubu örnekleri şunlardır

Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır
Dağlar **seda verip** seslenmelidir
Çevrem dolup şalvar ıslanmalıdır (OBYT; 2012, s. 200)

Kokun aldım **yel esende** (OBYT; 2012, s. 242-243)

Harmana dökmeden yaktım gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

Sabahleyin erken **çifte giderken** aman aman
Sabah ezanını okurken aman aman (OBYT; 2012, s. 336)

Köyün çeşmesinden **bir su içmeden**
Yağlı kurşun gitmez **ciğer deşmeden** (KST; 2021, s. 99)

Yeşildağ'a varınca
Kanlar **yere damlayınca** (KST; 2021, s. 144)

Kalıp eylenemem **ıssız bellerde** (KST; 2021, s. 164-165)

Kömür gözlüm **ataşına düşeli** (KST; 2021, s. 187)

Yağmur yağmayınca Hatça'm kökü sökülmez (KST; 2021, s. 253-254)

Gün doğmadan neler oldu (KST; 2021, s. 256-257)

Zülfünü tarayıp, saçını örsem (KST; 2021, s. 298-290)

1.19. İsim-Fiil Grubu

Bir isim-fiil eki (-ma, -mak, -iş) ile birbirine bağlanan gruplardan meydana gelen sözcük öbeğidir. İsim-fiil grubu bir fiil grubu olmasından dolayı, hareket grubudur ve hareket isimleriyle yapılır (Ergin, 2013, s. 395).

Türkülerde tespit edilen isim-fiil grubu örnekleri şunlardır:

Harmanı kaldırmaya dermanın mı var?

Hatça'm **beni öldürme**ye fermanın mı var? (KST; 2021, s. 253-254)

1.20. Kısaltma Grubu

Sözcük öbeklerinin ve cümlelerin bir şekilde yıpranması ve kısalması sonucunda ortaya çıkan sözcük öbekleridir. Daha geniş bir gruptan kısalmış ve klişeleşmişlerdir. Ayrıca isnat, ilgi, bulunma, ayrılma, yönelme grupları da birer kısaltma grubu sayılabilir (Ergin, 2013, s. 397).

Türkülerde tespit edilen kısaltma grubu örnekleri şunlardır:

Al da bayrağı **düşman üstüne**
Marş ileri, dönmez geri Türk'ün askeri (OBYT; 2012, s. 262-263)

Aşağıdan gelir **omuz omuza** (KST; 2021, s. 99)

1.21. Birleşik Fiil Grubu

Bir yardımcı fiil ile bir isim unsurunun ya da bir fiil şeklinin meydana getirdiği sözcük öbeğidir. Yardımcı fiilin başına getirilen unsurun isim ya da fiil olmasına göre birleşik fiiller ikiye ayrılabilir: isimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller ve fiille birleşik fiil yapan yardımcı eylemler. İsim + (yardımcı) fiil grubu, et- ol- eyle-, bulun- yap- yardımcı fiilleri ile yapılır. Fiil + yardımcı fiil grubu ise; bil-, ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz- koy-/ko- yardımcı fiilleri ile yapılır (Ergin, 2013, s. 387-388).

Türkülerde tespit edilen birleşik fiil grubu örnekleri şunlardır:

1.21.1. İsim + (Yardımcı) Fiil

Tüfek **icat ol**du, mertlik bozuldu
Bizden **selam ol**sun Bolu Beyi'ne (OBYT; 2012, s. 200)

İsmet'i kapına **kul eyle** bari (OBYT; 2012, s. 218)

Parlayan yıldızın âlemi **tenvir ed**er (OBYT; 2012, s. 262-263)

Ahçik'i **kaybet**tim yüreğim yanar (OBYT; 2012, s. 277)

Selam olsun ecdad ile ebâya
Nazar ettim sağım ile soluma
Seyreyledim Palandöken Dağı'na (OBYT; 2012, s. 331-332)

Benden **selam ol**sun o vefasıza (KST; 2021, s. 99)

Said ağlamakta el **bayram ed**er
Mahlugat sevinir kul **bayram ed**er
Mübarek günlerdir sel **bayram ed**er
Garışmış nergisi çöl **bayram ed**er
Eğilmiş secdeye dal **bayram ed**er (KST; 2021, s. 140)

Şan oldu memlekete (KST; 2021, s. 153)

Perişan eyledi hâlimi dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Ben feleğe **minnet et**mem beş günü
Bana senden (haktan) başka kim **imdat eyle**r?
Felek yıkar bir gün ya **berbat eyle**r

Seni benden, beni senden **yâd eyle**r
Ne öldürür beni, ne **azat eyle**r (KST; 2021, s. 187)

Pul pul olsun dökülsün (KST; 2021, s. 224-225)

Asker **hücum et**miş Kars'a atlıyor
Ermeni'yi toptan **esir kıl**alım
Yaralı millete **merhem ol**alım (KST; 2021, s. 231-232)

Bağban çürük, bağ **neyle**sin (KST; 2021, s. 246-247)

Şehir **ol**du bana her zaman **zehir** (KST; 2021, s. 253-254)

Uyan Ali'm **sabah ol**du
Gün doğmadan **neler ol**du (KST; 2021, s. 256-257)

Gurban olam çiğdem gibi geline
Gurban olam senin gibi geline
Gurban olam güççük gibi geline (KST; 2021, s. 265-266)

Neyleyim **neyle**yim eli **neyle**yim
Ninni söylemeyen dili **neyle**yim
Tomurcuk vermeyen gülü **neyle**yim
Evlatsız kalan evi **neyle**yim
Bebek belemeyen kolu **neyle**yim (KST; 2021, s. 298-299)

Hele sorun bakın bizim gomşular **n'ol**muş?
Asri gurbet **harap et**miş köyümü (KST; 2021, s. 304)

Bir **havar eyle**yin elden ellere (KST; 2021, s. 306)

Arap atlar **yakın eyle**r ırağı
Eller **bayram ed**er nazlı yârınan (KST; 2021, s. 334)

Yâr zülfünü **kement et**miş (KST; 2021, s. 332)

Ben ölürsem de kardaş **dert ol**ur sana (KST; 2021, s. 346)

Tarlaları **herk et**meli (KST; 2021, s. 356)

1.21.2. Fiil –Zarf-fiil + Fiil

Kalıp eylenemem ıssız bellerde (KST; 2021, s. 164-165)

Doya doya bakamadım yüzüne (KST; 2021, s. 187)

At **işlemez ol**du Konur Dağı'nda (KST; 2021, s. 289-290)

Güvercin **uçuver**di
Kanadın **açıver**di
Sevdi de **kaçıver**di (KST; 2021, s. 224-225)

Kapı ardına **asakoy**muş eleği
Yol üstüne **kurakoy**muş çıkrığı
Dam başına **asakoy**muş kalbırı (OBYT; 2012, s. 205-207)

Salıvermiş ince belden Efe'm de kuşağı vay vay (KST; 2021, s. 285-286)

1.21.3. Fiil Deyimleri[364]

Yaralara **merhem ol**maz (OBYT; 2012, s. 242-243)

İsmet'i kapına **kul eyle** bari (OBYT; 2012, s. 218)

Kanlım **ol**dun sarı yıldız dön dön aman (KST; 2021, s. 132)

Kama yarasına yandım aman **derman ol**ur mu? (KST; 2021, s. 159)

İnsan **bir hoş ol**uyor (KST; 2021, s. 172)

Yaralı millete **merhem ol**alım (KST; 2021, s. 231-232)

Yazık oldu eloğluna (KST; 2021, s. 351-352)

Ben ölürsem de kardeş **dert ol**ur sana (KST; 2021, s. 346)

[364] Türkçede çok sık tercih edilen kavram işaretleme yollarından biri olan fiil deyimleri, özne+fiil tamlaması, nesne+fiil tamlaması, zarf+fiil tamlaması, tümleç+fiil tamlaması biçiminde kurulabilir (Börekçi, 2009). Nesne + fiil şeklinde kurulu tamlamalar için bk. 2. Bölüm "Birleşik Fiiller".

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1. KONULARINA GÖRE ADLAR

1.1. Akraba, Kavim, Aile

Eski Türk topluluklarında ilk sosyal birlik olan aile, bütün toplumsal bünyenin çekirdeği konumundadır (İlgen, 2005, s. 827; Kafesoğlu, 1998, s. 216; Ögel, 2001, s. 237). Esasen eski Türk devleti iki sosyal birliğe dayanmaktadır: aile ve ordu. Kan akrabalığı esasına dayanan bu sistemleri ile Türklerin, dünyanın dört bir yanına yayılmalarına rağmen varlıklarını korumaları, aile yapısına büyük önem vermeleriyle yakından ilişkilidir. Bunun en önemli sebebi Türklerde, başka milletlerde rastlanmayan zenginlikteki akrabalık bağlarıdır. Orhun Yazıtları'na göre Türk toplum yapısını şöyle izah etmek mümkündür: oguş (aile), urug (aileler birliği?), bod/boy/ok (kabile), bodun (boylar birliği) (Kafesoğlu, 1998, s. 228-229). Aynı zamanda Türklerde akraba adlarının oldukça zengin olması toplumda aileye ve aile fertlerine verilen önemi göstermektedir.

Türklerde IX. yüzyıl öncesinde kullanılan kang (baba) ve ög (anne) sözcükleri bu yüzyıldan sonra yerini ata ve ana sözcüklerine bırakmıştır (Clauson, 1972, s. 40). Türkülerde rastlanan akraba adları şunlardır: ana/anne, baba, ağabey, abla, ağa, paşa, amca, kız, oğul, erkek, gelin, arkadaş, dost, yâr, bala, el/yad, ecdat, kirve, yavru, avrat, kardeş, evlat, çocuk, komşu, eloğlu.

Durman **arkadaş**lar kurşunlar atın (OBYT; 2012, s. 190)

Balam nenni yavrum neni (OBYT; 2012, s. 242-243)

Anasının mühür gözlü meleği
Anasının bir tanecik kekliği (OBYT; 2012, s. 205-207)

Ağam nerden aşar gelir yaylanın yolu
Paşam nerden aşar gelir Bingöl'ün yolu (OBYT; 2012, s. 218)

Ben dinen dönersem **el** beni kınar (OBYT; 2012, s. 277)

İçinde bir **kız** gezer
Seni vermem **yad**lara (OBYT; 2012, s. 317)

Selam olsun **ecdad** ile ebâya (OBYT; 2012, s. 331-332)

Yavrusunu sinek kapmış gördün mü? Amanın yandım (OBYT; 2012, s. 336)

Söyleyin **kirve**me küsmesin bana
Başımda ağlaşır **gelin**ler kızlar (KST; 2021, s. 99)

Hep **anne**ler ağladı (KST; 2021, s. 144)

Gıymat **kız**ın gözleri de (KST; 2021, s. 153)

Eller al yeşil giymiş (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Ağbeyimin çakırı (KST; 2021, s. 172)

Ablam sağdı ben önünde oturdum
Çok **ana**lar mahrum kaldı, anasından kızından
Ben de bıktım şu **ana**nın derdinden (KST; 2021, s. 179)

Çal kavalı garip **oğlan** (KST; 2021, s. 193)

Kavımından akrabandan
Kardaşından öz **baba**ndan
Seni doğuran **ana**ndan
Hem **oğlu**ndan hem **kızı**ndan
Ali İzzetî **amca**lardan (KST; 2021, s. 194-195)

Belki gider yâre yol, **dost** yârim perişan hâlim
Dolanır dosta gider, dost **yâr**im perişan hâlim (KST; 2021, s. 210)

Eller bana acımaz
Kız seni öpen dudaklar
Uçar **avrat** almayan
Hiç **erkek**ten sayılmaz (KST; 2021, s. 224-225)

Tez gel **ağa**m tez gel dayanamirem (KST; 2021, s. 228)

Yarın **evlat**larım Allah aşkına (KST; 2021, s. 231-232)

Böyle bağlar **ana**m (KST; 2021, s. 246-247)

A **kız** kendi saçını öremedin mi?
Gel sarılalım kaçalım ince belli **kız**
Varman **kız**lar varman kirli çobana
Çok dediler **arkadaş**lar yâr senin değil (KST; 2021, s. 253-254)

Bu da **kız**ıma dedin mi (KST; 2021, s. 256-257)

Baba nerden aldın aney yandım hudey sen bu gelini (KST; 2021, s. 260)

Çocuk geldi kucağımda uyudu

Baba bana edeceğin bu muydu?

Senin **baba**n karşı köyün hocası (KST; 2021, s. 265-266)

Sepetçioğlu bir **ana**nın kuzusu

Analar doğurmaz sen gibi aslan

Anamı **baba**mı ordan kovdular (KST; 2021, s. 285-286)

Bir **oğlum** olsa da gitse hocaya

Bir **kızım** olsa da bir fistan diksem

Babası oturmuş bir **evlat** ister

Evlatsız gidersek kınaman **dost**lar (KST; 2021, s. 298-299)

Ben **ağa**yım ben **paşa**yım diyenler

Hele sorun bakın bizim **gomşu**lar n'olmuş? (KST; 2021, s. 304)

El gızı dediğin Ezrail **dost**u (KST; 2021, s. 334)

Vurma **kardaş** vurma yazıktır bana

Ben ölürsem de **kardaş** derd olur sana (KST; 2021, s. 346)

Hele bakın **eloğlu**na

Ceza vermen **kardeşim**e

Ben **ana**mın biriyidim

Yazık oldu **eloğlu**na (KST; 2021, s. 351-352)

1.2. Bitkiler

Bitkiler; tarih boyunca insanların dinî uygulamalarında, tedavi yöntemlerinde kullanılmış; insanlar bitkilerin kokusundan, besininden, türlü faydalar sağlamıştır. Hatta duygularını ifade etmek için birbirlerine isimlerin başında bitki ve hayvan adlarıyle seslendikleri bilinir (Roux, 2005). Bitkilerin insan yaşamında edindiği bu vazgeçilmez yer dolayısıyla her dilde, bitki adlandırmaları konusunda oldukça zengin bir sözcük kadrosu mevcuttur (Önler, 2004). "Türklerin yaşam serüvenini sürdürdüğü coğrafyanın büyüklüğü ve karşılaştıkları farklı kültürel yapılar, onların bitkilere verdiği adların da çeşitliliğini beraberinde getirmiştir. Orta Asya'dan Anadolu coğrafyasına devam eden bu yolculuk, bitkiler açısından da zengin bir ad kültürünü doğal olarak ortaya çıkarmıştır" (Özden, 2019, s. 602-616).

Türkülerde yer alan bitki ve meyve isimleri şunlardır: tütün, gül, yaprak, diken, kestane, sümbül, söğüt, nergis, dal, ağaç, kiraz, ceviz, lale, gonca, çimen, bağ, kavak, iğde, çiçek. Divanü Lügati't-Türk'te bahsi geçen bitki adları ile türkülerde tespit edilenler şu şekilde sıralanabilir: söğüt (sögüt[365]), iğde (yigde[366]), ceviz (akıyagak[367]), kavak (tirek[368]), çiçek (çiçek[369]), ağaç (yıgaç[370]), dal (butık/butak[371]), diken (tiken/tikken[372]).

Başçeşme düzünde iki hurç **tütün** (OBYT; 2012, s. 190)

Kırmızı **gül** demet demet
Kırmızı **gül** her dem olmaz
Kırmızı **gül** deste deste
Kırmızı **gül**ün sevdası
Kırmızı **gül** rengin soldu

[365] (DLT 179-153-502) (Atalay, 2006).
[366] (DLT 26/12-457/361) (Atalay, 2006).
[367] (DLT 57/44) (Atalay, 2006).
[368] (DLT 194/167-207/178) (Atalay, 2006).
[369] (DLT 123/109) (Atalay, 2006).
[370] (DLT 11/6-35) (Atalay, 2006).
[371] (DLT 34/20-90) (Atalay, 2006).
[372] (DLT 94/87-111) (Atalay, 2006).

Yaprağın yad eller yoldu
Kırmızı **gül** tez kocaldı
Dört bir yanın **diken** saldı
Kırmızı **gül** ara ara
Gülü **gül** içinde ara
Kırmızı **gül** gönlüm sende
Kırmızı **gül**ün bitişi
Dikenin **gül**e batışı (OBYT; 2012, s. 242-243)

Yeni çıkmış **kestane**nin dalına (OBYT; 2012, s. 205-207)

Altı mor **sümbül**lü bağ (OBYT; 2012, s. 317)

Of of Manda yuva yapmış **söğüt** dalına, aman aman (OBYT; 2012, s. 336)

Çiğdem de karışmış **gül**e nergise (KST; 2021, s. 99)

Garışmış **nergis**i çöl bayram eder
Eser yel eğilir **dal**lar **ağaç**lar
Eğilmiş secdeye **dal** bayram eder (KST; 2021, s. 140)

Ah... **Kiraz** koydum sepete de (KST; 2021, s. 153)

Ceviz arasında vardır evimiz (KST; 2021, s. 159)

Yine rengin almış dağlar **lale**si (KST; 2021, s. 187)

Elindeki **gonca**lardan (KST; 2021, s. 194-195)

Anom Yemen'dir, **gül**ü **çimen**dir (KST; 2021, s. 222)

Bülbül **gül**e konmadı
Yıkılsın anam böyle **bağ**lar
Bağban çürük, **bağ** neylesin
Viran yerde **bağ** olur mu? (KST; 2021, s. 246-247)

Evlerinin önü **kavak**
Kavaktan dökülür **yaprak**
Evlerinin önü **iğde**
İğdenin dalları yerde (KST; 2021, s. 256-257)

Laleli **çimen**li dağlara yaslan (KST; 2021, s. 285-286)

Tomurcuk vermeyen **gül**ü neyleyim (KST; 2021, s. 298-299)

Gül beyi vuslatın söndü çırağı (KST; 2021, s. 306)

Yayla **çiçeğ**i yürüsün (KST; 2021, s. 351-352)

1.3. Dağ, Ova, Mekân

Oğuz Kağan destanında Gök-han, ağaç kovuğundan yani yeryüzünden; Gün, Ay ve Yıldız Hanlar ise gökten doğmuştur. Burada gökyüzü ile evren kavramlarında belirgin bir ayrımdan söz edilmektedir. Bu hava boşluğunun adı "kalıg"dır. "hava=kalıg" yeryüzünün bir devamıydı. Kutadgu Bilig ve diğer kaynaklarda gökte uçan kuşlarla ilgili "kalıg kuşlar" şeklinde bahsedilmesi bunu kanıtlar niteliktedir (Ögel, 2002, s. 153). Mitik metinlerde "ana" olarak tasvir edilen toprak ise varlığı büyüten, besleyen, ona hayat veren ve onu hayatta tutan unsurdur (Eliade, 2003, s. 160-163). Yaşam kaynağı kabul edilen yeryüzü unsurlarına türkülerde şu şekilde rastlanmıştır:

Öveçli **kır**ında üç sıra mezar
Biz vurulduk imamımız **dağ**larda gezer (OBYT; 2012, s. 190)

Çıkıp şu **dağ**lara yaslanmalıdır
Dağlar seda verip seslenmelidir (OBYT; 2012, s. 200)

Kader **yuva**mızı yıktı (OBYT; 2012, s. 242-243)

Gelin Ümmü kaldı **göl**ler içinde
Katil **göl**ler nerelere koydun Ümmü'mü?
Evlerine kara haber ulaşır (OBYT; 2012, s. 205-207)

Çermişek'in önü bir derin **dere**
Maley'i sorarsan **köy**ün yosması
Ağam nerden aşar gelir **yayla**nın yolu
Geri döndüm **şehir** çarptı gözüme (OBYT; 2012, s. 218)

Sanki matem düşmüş yâr **otağ**ına
Engininde bulamadım gümanı
Tanbura **köy**ünden Emrah Çaresiz (OBYT; 2012, s. 331-332)

Küğrem **mapushane** yolunu gözler (KST; 2021, s. 99)

Kitabın gavlince **dağ**lar al geymiş
Garışmış nergisi **çöl** bayram eder (KST; 2021, s. 140)

Çayda çıra yanıyor (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Dağlar oy dağlar dumanlı dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Derelerin çakılı (KST; 2021, s. 172)

Sonra seni **çay** başına ilettim (KST; 2021, s. 179)

Yıkıldı gönlümün **burcu, Kalesi** (KST; 2021, s. 187)

Bizim evin önü **pınar** (KST; 2021, s. 193)

Ben giderim **dünya** sana ne oldu
Anama deyin de **oda**ma girsin (OBYT; 2012, s. 253-254)

Gökte melek **yer**de insan ağladı
Dam başına asakoymuş kalbırı (OBYT; 2012, s. 205-207)

At üstüme avuç avuç **toprağ**ı (OBYT; 2012, s. 218)

Kömür gözlüm **ataş**ına düşeli (KST; 2021, s. 187)

Havada bulut yok bu ne dumandır (KST; 2021, s. 222)

Havadaki turnalardan
Su içtiğin kurnalardan (KST; 2021, s. 194-195)

Kalıp eylenemem ıssız **bel**lerde[373] (KST; 2021, s. 164-165)

Selvim ne beklersin Şah'ın **köşk**ünü? (KST; 2021, s. 187)

Yol üstünde **karakol**, belalım amman amman
Şu karşıki **tepe**den, belalım amman amman
Bu pınar çeşme **pınar**, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

Mehlede[374] ölüm yok bu ne şivandır (KST; 2021, s. 222)

[373] "Dağ sırtlarında geçit veren çukur yer" anlamındadır. Bk. sozluk.gov.tr

Daracık daracık **sokak**lar (KST; 2021, s. 224-225)

Başka **bahçe**yi besleyeyim
Yedi **bahçe**yi becersen (KST; 2021, s. 246-247)

Evlerinin önünde **pınar**lar harlar
Ovalara duman çökmüş göremidin mi?
Denizin dibinde Hatça'm demirden evler
Dalga dalga dalga dalga dalgalanıyor
Ellerin **köy**ünde Hatça'm kahır çekilmez (KST; 2021, s. 253-254)

Odasına vardım kahve pişirir
Odasına vardım namaza durmuş oy (KST; 2021, s. 260)

Yayladan gel kömür gözlüm yayladan
Yayladan gel suna boylum yayladan (KST; 2021, s. 265-266)

Hep düşmanlar **mahkeme**ye doldular (KST; 2021, s. 285-286)

Iğrana ığrana **toprak** elesem (KST; 2021, s. 298-299)

Bir **ev** burda bir ev garşıda galmış
Bu **köy** bizim köye benzemir lo gelele (KST; 2021, s. 304)

Bir **ateş**i Cansu düştü dillere (KST; 2021, s. 306)

Ateşinden göremedim (KST; 2021, s. 332)

[374] "Mahalle, avlu" anlamındadır. Bk. Derleme Sözlüğü.

Karahisar **Kalesi** yıkılır gelir (KST; 2021, s. 326-327)

Emine'min **ev**ini araladılar (KST; 2021, s. 346)

Varmam **pınar**ın başına (KST; 2021, s. 351-352)

Odalar yaptım tahtalı
Kara **mağara**nın başları (KST; 2021, s. 356)

1.4. Din ve Kozmogoni

İnançlar her kültürün önemli bir parçasını teşkil etmektedir. Din, insanla, kâinat arasındaki armoniyi yaratan, inançlar sisteminin bütünüdür (Beydili, 2015, s. 172). Tarih boyunca geniş bir coğrafi alana yayılmış olan Türkler yaşadıkları bölgelerde Çin, İran gibi çeşitli kültürlerle ve Manihaizm, Budizm, Hristiyanlık ve Musevilik gibi farklı sistemlerle etkileşim içine girmişlerdir. Bu etkileşimin zaman zaman Türk dinî inancı üzerinde etkisi söz konusu olsa da Türkler kendilerine özgü oluşturdukları dinî sistemlerini muhafaza etmişlerdir (Eliade, 1999, s. 545-546). Devlet geleneğinin oldukça önemsendiği bir toplum olan Türk toplumunda siyasi hâkimiyetin devlet yöneticisine/kağana Tanrı tarafından verildiği kabul edilmektedir. Orhun Yazıtları'nda yer alan "Tanrı lütfettiği için, ben de kutlu olduğum için tahta geçtim (KT G9)" bu düşünceyi ispatlar niteliktedir (C. Alyılmaz, 2005, s. 11; Tekin, 2020, s. 23). Gök-Tanrı Türkler tarafından kudretli ve aşkın bir yaratıcı olarak kabul edilmektedir (Kafesoğlu, 2008, s. 84-86). Önceleri gökyüzünü ifade etmek için kullanılan Eski Türkçe'deki "tengri" sözcüğü, zamanla Tanrı'yı karşılar hâle gelmiştir. Tengri sözcüğü hem gökyüzü hem Tanrı anlamında kullanılmıştır (Kıyak, 2010, s. 211). Aynı zamanda Dîvânu Lugât'it-Türk'te geçen "tengri" sözünün de "haşmetli ve kutlu" olmayı ifade ettiği söylenebilir (Vambery, 1885, s. 317).

Kültürün önemli bir parçası olan din ve inançlar, toplumun dilinde ve söz varlığında da önemli bir yer teşkil etmektedir. Türkülerde tespit edilen, din ve inançlarla ilişkili olan sözcükler şunlardır:

Biz vurulduk **imam**ımız dağlarda gezer (OBYT; 2012, s. 190)

Kader yuvamızı yıktı (OBYT; 2012, s. 242-243)

Vakitsiz gidene **sala** verdiler (OBYT; 2012, s. 253-254)

Bu güzellik sana **hak**kın vergisi
Gökte **melek** yerde insan ağladı
Gayrı kavuşmamız **mahşer**e kaldı (OBYT; 2012, s. 205-207)

İsmet'i kapına **kul** eyle bari (OBYT; 2012, s. 218)

Gel seni götürem **İslam** eline
Vardım **kilise**ye baktım **haç**ına
Gel seni götürem **İslam** içine
Vardım **kilise**ye **hac** suda döner
Ben **din**en dönersem el beni kınar (OBYT; 2012, s. 277)

Nazar ettim sağım ile soluma
Ezanlar okundu **seher** zamanı (OBYT; 2012, s. 331-332)

Of of... **Sabah ezanını** okurken, aman aman
Müezzin minareden uçtu gördün mü? Amanın yandım (OBYT; 2012, s. 336)

Küğre **bayram**ınız karalı geldi (KST; 2021, s. 99)

Mübarek günlerdir sel **bayram** eder
Eğilmiş **secde**ye dal bayram eder
Cennette **huri**ler gökte **melek**ler
Mahlugat sevinir **kul** bayram eder (KST; 2021, s. 140)

Ezelden olmuşum gamlar düşkünü
Ben **feleğ**e minnet etmem beş günü
Felek yıkar bir gün ya berbat eyler (KST; 2021, s. 187)

A benim **hacı** yârim
Caminin **müezzin**i yok
Caminin **ezan** vakti (KST; 2021, s. 224-225)

Yarın evlatlarım **Allah** aşkına (KST; 2021, s. 231-232)

Mevla'm sevdiğine versin (KST; 2021, s. 256-257)

Odasına vardım **namaza** durmuş oy (KST; 2021, s. 260)

Mıskalar yaptıram değmesin **nazar**
Aman **Allah** bana yapacağın bu muydu (KST; 2021, s. 265-266)

Kadir Mevla'm bize bir evlat göster (KST; 2021, s. 298-299)

Lütfi ya sen kesme ümit **Hüda**'dan
Ayırma gönlümü **nur**-i **Hüda'**dan
Sen sanma **Rahim-i Rahmanım** gitti (KST; 2021, s. 306)

El gızı dediğin **Ezrail** dostu (KST; 2021, s. 334)

Bedda vermem kardeşime
Ahrette sarıl boynuma (KST; 2021, s. 351-352)

1.5. Duygularla İlgili Adlar

Türkçe Sözlük duygu sözcüğünün anlamını; duyularla algılama, his; belirli nesne, olay veya bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenim; önsezi vb. olarak vermektedir (Akalın vd., 2011, s. 729).

Halkın; tecrübe ettiği yas, sevinç, özlem gibi çeşitli duyguların yoğunluğu ile yaktığı türküler, duygular bakımından oldukça zengin bir sözcük dağarcığına sahiptir. Türkülerde duygu kavramına ilişkin tespit edilen örnekler şunlardır:

Kucağı bebeli gelinler **acı**lı kaldı (OBYT; 2012, s. 190)

Sevda değil bir alamet
Bayram bize oldu **çile**
Kırmızı gülün **sevda**sı
Bülbülü eyledi **asi**
Ayrılık **çaresiz** yare
Duyanı **hayret**e saldı (OBYT; 2012, s. 242-243)

Ne **yaman** zor imiş garip ölmesi (OBYT; 2012, s. 253-254)

Serimi **sevda**ya salan o Ahçik (OBYT; 2012, s. 277)

Çaresiz dişimi sıktım gidirem
Kırk sene **gözyaşı** döktüm fincana
Sanki **matem** düşmüş yâr otağına
Sırtıma verdiler **sitem** yükünü

Reyhani'yim **derd**im **gam**ım dinmedi (OBYT; 2012, s. 331-332)

O yârin **hasret**i bağrımı dağlar
Küle döndüm **hasret**inden narından
Perişan eyledi hâlimi dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Mehlede ölüm yok bu ne **şivan**dır[375] (KST; 2021, s. 222)

Yorgun argın geldim orak biçmeden (KST; 2021, s. 99)

Takayım da ben **keyf**ime bakayım (KST; 2021, s. 179)

Ezelden olmuşum **gam**lar düşkünü
Ben feleğe **minnet** etmem beş günü
Felek yıkar bir gün ya **berbat** eyler (KST; 2021, s. 187)

Nerden gider yâre yol, dost yârim **perişan** hâlim
Belki gider yâre yol, dost yârim **perişan** hâlim
Dolanır dosta gider, dost yârim **perişan** hâlim (KST; 2021, s. 210)

Duvar **cefa** götürmez (KST; 2021, s. 224-225)

Ellerin köyünde Hatça'm **kahır** çekilmez (KST; 2021, s. 253-254)

Şu **hasret**lik günümde (KST; 2021, s. 263-264)

Küskün değilim ki gülek barışak (KST; 2021, s. 265-266)

Hiç gitmiyor kollarımdan Efe'm de **sızı**sı vay vay (KST; 2021, s. 285-286)

[375] "Ağıt, yas, üzüntü, feryat" anlamındadır. Bk. Derleme Sözlüğü

Aslanın çektiği garibin **yas**ı (KST; 2021, s. 289-290)

Asri **gurbet** harap etmiş köyümü (KST; 2021, s. 304)

Benim ömrüm geçer **ahuzar**ınan (KST; 2021, s. 334)

1.6. Duyularla İlgili Adlar

Sağlıklı bir insanda duyma, görme, tatma, dokunma ve koklama olmak üzere beş duyu organı mevcuttur. Türkülerde yer alan duyulara ilişkin örnekler şunlardır:

Ok **gıcırtı**sından, kalkan **ses**inden (OBYT; 2012, s. 200)

Kışlanın önünde redif **ses**i var (KST; 2021, s. 222)

Kokun aldım yel esende
Duyanı hayrete saldı (OBYT; 2012, s. 242-243)

Ağamsız da bu yerlerin **tad**ı yok (KST; 2021, s. 228)

Kırşehir elinde duyulur **ses**i (KST; 2021, s. 289-290)

"La-taknatü" gelir yine **seda**dan (KST; 2021, s. 306)

Dağlar **seda** verip seslenmelidir (OBYT; 2012, s. 200)

1.7. Eşyayla İlgili Adlar

İnsanlar ilişki içerisinde bulundukları eşyaları/nesneleri çeşitli şekillerde adlandırmışlardır. İnsan hayatının büyük bir bölümünü teşkil eden eşyalar, türkü metinleri içerisinde de yer bulmuştur. Türkülerde eşyalara ilişkin adlar şunlardır:

Cephede **süngü**ler ayna gibi parlıyor (OBYT; 2012, s. 262-263)

Kama yarasına yandım aman derman olur mu? (KST; 2021, s. 159)

Eğri **kılıç kın**da paslanmalıdır (OBYT; 2012, s. 200)

Başçeşme düzünde iki **hurç** tütün
Gün olur **kalem**ler bunları yazar (OBYT; 2012, s. 190)

Koğuşun önünde kuruldu **kazan** (OBYT; 2012, s. 253-254)

Sarı **altın**lar delebiyor saçında
Altın **tası** suya düşmüş dalabır
Başımdan **yazma**mı yörükler aldı
Kapı ardına asakoymuş **eleğ**i
Yol üstüne kurakoymuş **çıkrığ**ı
Oyun havasına büker **ipliğ**i
Dam başına asakoymuş **kalbır**ı
Bekârları **yatağ**ından kaldırır (OBYT; 2012, s. 205-207)

Doldur doldur **nargile**mi tazele (OBYT; 2012, s. 218)

Elinde divit **kalem**
Katlime **ferman** yazar (OBYT; 2012, s. 317)

Kırk sene gözyaşı döktüm **fincana**
Kırılmış **saz**ımı astım tavana
Çevirdim yönümü döndüm **divan**a (OBYT; 2012, s. 331-332)

Köyün **çeşme**sinden bir su içmeden
Çağıla yaslandım **cigara**m içem (KST; 2021, s. 99)

Şavkı vurdu **pencere**den o leylim (KST; 2021, s. 132)

Kitabın gavlince dağlar al geymiş (KST; 2021, s. 140)

Teyyaremi uçurdum (KST; 2021, s. 144)

Ah... Kiraz koydum **sepet**e de (KST; 2021, s. 153)

Çayda **çıra** yanıyor (Hop hop nanay nanay)
Fitil çifte yara bir (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

İkimizin **resm**ini çıkarsınlar yan yana (KST; 2021, s. 172)

Kara koyun sana **çan**lar takayım (KST; 2021, s. 179)

Mor **keçe**yi boyamadım
Çal **kaval**ı garip oğlan

Çobanın elinde **kaval** (KST; 2021, s. 193)

Mızıka çalındı, düğün mü sandın? (KST; 2021, s. 228)

Lali mercan ebru **keman**ım gitti (KST; 2021, s. 306)

Sıralanmış **külek**lerin[376] sütü yok (KST; 2021, s. 228)

Beşikte yatan kuzundan
Su içtiğin **kurna**lardan (KST; 2021, s. 194-195)

Açın **çanta**sını bakın nesi var (KST; 2021, s. 222)

Başımın **tac**ı yârim (KST; 2021, s. 224-225)

Bir **tas** da içilmez a canım (KST; 2021, s. 242-243)

Hatça'm çıkmış **pencere**ye ay gibi parlar (KST; 2021, s. 253-254)

Çattılar **ocak taşı**nı (KST; 2021, s. 256-257)

Kınalı parmaklar **fincan** devşirir
Koluna yaptırmış aney yandım hudey altın **bilezik** (KST; 2021, s. 260)

Altıma serdiler **minder**den **döşek**
Ocağa koyduğum dünkü suyudu (KST; 2021, s. 265-266)

Aslanın bindiği yıldızlı **eyer** (KST; 2021, s. 289-290)

Bir elekçi gelse bir **elek** alsam
Kutnu **kumaş**a beze belesem (KST; 2021, s. 298-299)

Kapıları kitlemişler lo gelele (KST; 2021, s. 304)

[376] Külek/güvlek "tahta kova" anlamındadır. Bk. Tarama Sözlüğü

Al **kalem**ı derdimi yaz (KST; 2021, s. 310)

Yâr zülfünü **kement** etmiş (KST; 2021, s. 332)

Kilimleri noktalı (KST; 2021, s. 356)

1.8. Evlilikle İlgili Adlar

Eski Türklerde ailenin kurulabilmesi evlilik aracılığıyla gerçekleşmekteydi. Türklerde devletin temeli evlenmek ve yuva kurmak olarak kabul edilmekteydi (Güler 1992, s. 50; Ögel, 2001, s. 174). Bununla birlikte evlenmenin toplumsal bir görev sayılmasının yanında bekâr kalmak ayıp karşılanırdı (Erkul, 2002, s. 63). Kaşgarlı Mahmud (1985, s. 141), evlenecek iki kişi arasında evliliğin gerçekleşmesi için ön ayak olan, aileler arasında gidip gelen bazı kişilerin olduğunu ve bu kişilere "arkuçı" denildiğini kaydetmektedir.

Türklerde evlilik, ailelerin karşılıklı rızasının yanında evlenecek kişilerin ortak iradesine bağlıydı (Koca, 2002, s. 16) ve iç güveylik ya da iç gelinlik yoktur (Gökalp, 1976, s. 296). Türklerde kız alma/evlenme, kolay bir iş olarak görülmemekle birlikte, Orhun Yazıtları'nda "kız" sözcüğü "pahalı" anlamına gelmekteydi (Ögel, 2001, s. 180).

Türküler hakkında konularına göre bir sınıflandırma yapıldığında evlilik konusunun yaygın olarak işlendiği görülür. Türkü metinlerinde tespit edilen evliliğe ilişkin örnekler şunlardır:

Eli kınalı **gelin**ler acılı kaldı
Kucağı bebeli **gelin**ler acılı kaldı (OBYT; 2012, s. 190)

Genç kızların **bekâr**lardan dileği
Bekârları yatağından kaldırır (OBYT; 2012, s. 205-207)

Başımda ağlaşır **gelin**ler kızlar (KST; 2021, s. 99)

Ahdım (sözüm) vardı o **yâr** ile (KST; 2021, s. 132)

Bir **yüzgörümlüğü**ne (Hop hop nanay nanay)

Beşibirlik takarım (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Mızıka çalındı, **düğün** mü sandın?
Al yeşil bayrağı **gelin** mi sandın? (KST; 2021, s. 228)

Elim **kına** yüzüm **duvak**
Vurdular **düğün aşı**nı (KST; 2021, s. 256-257)

Gelin oldum Karabel'in eline
Çok peşime düştü genci **koca**sı
Bana derler şu çocuğun **koca**sı
Dizime vurdum da **gerdah gecesi** (KST; 2021, s. 265-266)

1.9. Gök Cisimleri Ve Hava Durumuyla İlgili Adlar

Türk inanışında önemli bir yer tutan "mavi gök" Orhun Yazıtları'nda şu şekilde geçmektedir: "*üze kök : t(e)ñri : (a)sra : y(a)g(ı)z : y(e)r :kıl(ı)ntukda : (e)kin (a)ra : kişi oğlı : kıl(ı)nm(ı)ş (...)* (KT D1) Üstte mavi gök (yüzü) altta (da) yağız yer yaratıldığında, ikisinin arasında insanoğulları yaratılmış (…)" (Tekin, 2020, s. 24-25).

İnanışa göre önce mavi gök, sonra yağız yer ve ardından da insanoğlu yaratılmıştır. XI. yüzyıla kadar bu sırayla gök-yer şeklinde söylenen yaratılış sırası, sonraları yer-gök şeklinde söylenmeye başlamıştır. Nitekim Kutadgu Bilig'teki "yerni kökni yaratan" ifadesi bu duruma örnektir (Kartal, 2011, s. 11; Ögel, 2006, s. 145).

Osmanlı edebiyatında gök cisimlerinin nasıl yer aldığını inceleyen Ahmet Atilla ŞENTÜRK (1994, s. 131) şu değerlendirmede bulunur:

> İnsanoğlunun içinde yaşadığı kâinat eski çağlardan beri onda merak, hayret, şaşkınlık ve bazen de korku uyandıran bir manzara arz etmiştir. Filozoflar, heyet bilginleri yaratılış ve kâinatın oluşumu üzerine türlü nazariyeler ileri sürmüşler, mitolojiden kaynaklanan tasavvurlar, ilahiyatçıların görüşleri ve diğerleri de bunlara ilave edildiğinde gerek kâinatın varlığı gerekse yaratılışı üzerine geliştirilen düşünceler içinden çıkılamaz bir hâl almıştır. İnsanın içinde var olan tanrı arayışı hissinin sâikiyle de Nabatiler, Eski Yunan ve Romalılar tespit edebildikleri bazı gök cisimlerinin tesirine inanarak onlara uluhiyet izafe etmişler, bazıları bunların hareketlerinden gelecekle ilgili haber ve yorumlar elde etmeye çalışmışlardır.

Türkülerde gök cisimleri ve hava durumuna ilişkin tespit edilen örnekler şunlardır:

Gökte melek yerde insan ağladı (OBYT; 2012, s. 205-207)

Maley'i benzettim üç günlük **ay**a (OBYT; 2012, s. 218)

Parlayan **yıldız**ın **âlem**i tenvir eder

Cumhuriyet bayrağın **sema**lar içre süzer (OBYT; 2012, s. 262-263)

Yel devirsin sebeplerin kökünü

Palandökenlerin **sisli dumanı** (OBYT; 2012, s. 331-332)

Bir **yıldız** doğdu yüceden yâr yâr aman

Şavkı vurdu pencereden o leylim

Kanlım oldun sarı **yıldız** dön dön aman

Bir **yıldız** doğdu **nur** ile

Âlemi yaktı zâr (ağlama) ile

Neye doğdun sarı **yıldız**, mavi **yıldız**

Evler yıkan, beller büken, kervan kıran yıldız hey (KST; 2021, s. 132)

Mübarek günlerdir **sel** bayram eder
Eser **yel** eğilir dallar ağaçlar
Cennette huriler **gök**te melekler (KST; 2021, s. 140)

Dağlar oy dağlar **duman**lı dağlar
Kurtulmadım **boranından karından** (KST; 2021, s. 164-165)

Uçan kuştan esen **yel**den (KST; 2021, s. 194-195)

Havada **bulu**t yok bu ne **duman**dır (KST; 2021, s. 222)

Gökte **yıldız** sayılmaz (KST; 2021, s. 224-225)

Sıcak yerde **kar** olur mu?
Yüce dağlar **kar**sız olmaz
Yüce dağdan **kar** bekleme
Rüzgâr yerden **kar** bekleme (KST; 2021, s. 246-247)

Hatça'm çıkmış pencereye **ay** gibi parlar
Alçaklara **karlar** yağmış yükseklere **buz**
Yağmur yağmayınca Hatça'm kökü sökülmez (KST; 2021, s. 253-254)

Sanırsın karşında bir **ay**dır doğmuş oy (KST; 2021, s. 260)

Ver elini **kar**lı dağlar aşalım, bayramlaşalım (KST; 2021, s. 326-327)

Ay mıydı, gün müydü yüzü
Yıldız gibi ahtı geçti
Bilmem hangi burç **yıldız**ı (KST; 2021, s. 332)

Yağan **yağmur** ile ıslanmayasın (KST; 2021, s. 334)

Dağların **kar**ı erisin
Yüce dağın **kar**ıyıdım (KST; 2021, s. 351-352)

1.10. Hayvan Adları

Eski devirlerden beri Türk ekonomisinin temelini, yüksek ovalara ve yaylalara sahip olan bozkır coğrafyasında çobanlık ve hayvancılık teşkil ediyordu. Yetiştirilen ve eğitilen bu hayvanlar Türk sosyal ve kültürel hayatında yüksek bir öneme sahipti (Kafesoğlu, 1998, s. 317).

Türklerin çağlar boyu iç içe yaşadıkları hayvanlara dair söz varlığı oldukça geniştir. Söz varlığı alanında önemli bir yer tutan hayvan adları, türkülerde de hatırı sayılır bir şekilde yer almaktadır. Tespit edilen hayvan adları ve örnekleri şunlardır:

Kır **at** köpüğünden, düşman kanından (OBYT; 2012, s. 200)

Bülbülün sefil ötüşü (OBYT; 2012, s. 242-243)

Seymanları **kuzu** gibi meleşir
Ağzımdan firmamı **balıklar** aldı
Anasının bir tanecik **kekliğ**i (OBYT; 2012, s. 205-207)

Of of **manda** yuva yapmış söğüt dalına, aman aman
Yavrusunu **sinek** kapmış gördün mü? Amanın yandım
Öküzüm torbadan düştü gördün mü? Amanın yandım (OBYT; 2012, s. 336)

Çekin kır **at**ımı gidelim hana (KST; 2021, s. 99)

Bülbülünen **saka** ötüşen **kuşlar**
Yavru **şahin** bir **kekliğ**i sorahlar (KST; 2021, s. 140)

Meleme **koyun** meleme, vazgeç **kuzu**ndan
Koyun seni güttüm güttüm getirdim
Korkar oldum şu dağların **kurd**undan
Koyun geldi, **kuzu** gelmez ardından
İçme **koyun** o suyu, içme dön geri
Kara **koyun** sana çanlar takayım (KST; 2021, s. 179)

Uçan **kuş**tan esen yelden
Beşikte yatan **kuzu**ndan
Havadaki **turna**lardan
Yerdeki **karınca**lardan (KST; 2021, s. 194-195)

Hep **kuş**lar ona konar, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210)

Güvercin uçuverdi
A benim **aslan** yârim
Güvercinim uyur mu (KST; 2021, s. 224-225)

Koyun gelir kuzusunun adı yok (KST; 2021, s. 228)

Atın **aslan**larım Kars'ı alalım
Süvariler kalkmış **at**ın gemliyor (KST; 2021, s. 231-232)

Kuş uçmaz, **bülbül** ötmez
Bülbül güle konmadı (KST; 2021, s. 246-247)

Sabahınan oğlan gider **guzu**ya
Dişleriynen ekmek doğrar **tazı**ya (KST; 2021, s. 265-266)

Analar doğurmaz sen gibi **aslan**
Sünek gibi **koç** yiğidi boğdular (KST; 2021, s. 285-286)

Vurulmuş **aslan**ım şen olsun dünya
Aslanın bindiği arap **küheylan**
Döşeyin hanları **aslan** geliyor
Aslanın mavzeri terkide bağlı
Döşeyin evleri **aslan** geliyor
Aslanın bindiği yıldızlı eyer
Döşeyin hanları **aslan** geliyor
At işlemez oldu Konur Dağı'nda
Süpürün hanları **aslan** geliyor
Aslanın çektiği garibin yası (KST; 2021, s. 289-290)

Bülbül göçmüş **baykuş** konmuş gelele (KST; 2021, s. 304)

Bülbülün kanadı sarı
Garip garip ötme **bülbül**
Bir dahı sen katma **bülbül**
Bülbülun kanadı beyaz (KST; 2021, s. 310)

Arap **atlar** yakın eyler ırağı
Nice **koç** yiğitler yere serilir (KST; 2021, s. 323-324)

Ben bir **koyun** olayım sen de bir **kuzu** (KST; 2021, s. 326-327)

Civ civ eder **kuş**ları
Kargaların ağzında (KST; 2021, s. 356)

1.11. Irk, Soy ve Vatanla İlgili Adlar

Türkülerde bulunan ırk ve soy adları Anadolu coğrafyasında yaşayan Türklerin komşu devletleriyle sınırlıdır. Türk tarihinde büyük bir öneme sahip olan Millî Mücadele'de savaşılan düşman ırkı ve isimleri türkülerde unutulmaz bir şekilde yerini almıştır. Tespit edilen ırk, soy ve vatana ilişkin örnekler şunlardır:

Askerin **millet**in **bayrağ**ınla çok yaşa
Marş ileri dönmez geri **Türk**'ün askeri
Al da **bayrağ**ı **düşman** üstüne
Doğunun **Türk**leri **bayrak** açmış bekliyor
Cumhuriyet bayrağın semalar içre süzer (OBYT; 2012, s. 262-263)

Ahçik'i yolladım **Urum** eline (OBYT; 2012, s. 277)

Gurbet kelepçedir **yurd**u sevene (OBYT; 2012, s. 331-332)

Şan oldu **memleket**e (KST; 2021, s. 153)

Selvim ne beklersin **Şah**'ın köşkünü? (KST; 2021, s. 187)

Çok **memleketler** gezdim (KST; 2021, s. 224-225)

Ermeni'yi toptan esir kılalım
Yaralı **millet**e merhem olalım
Ermeni'nin kökü gelsin büsbütün (KST; 2021, s. 231-232)

Arap atlar yakın eyler ırağı
Ferman **padişah**ın ise dağlar bizimdir
Hakkımızda **devlet** etmiş fermanı (KST; 2021, s. 323-324)

Aslanın bindiği **Arap** küheylan (KST; 2021, s. 289-290)

1.12. Kıyafetle İlgili Adlar

Her toplum yaşadığı iklim şartlarına göre bir giyim kültürü geliştirmiştir. Türkler ise çizme ve kalın pantolon giymişlerdir (Dinç, 2019, s. 26). Türk kültürüne dair önemli bilgiler içeren Dîvânu Lugâti't-Türk'te yer alan, Türklerin bin yıl önce giysilerini ütüledikleri bilgisi ayrıca dikkate değerdir (Akalın, 2017, s. 108).

Söz varlığına dair önemli bir kültürel öge olan kıyafetin, türkülerde Farsça, Rumca ve İtalyanca[377] gibi çok farklı dillerden ödünçlenen sözcük kadrosuyla yer alması dikkat çekicidir. Tespit edilen sözcük ve örnekler şunlardır:

Çevrem dolup **şalvar** ıslanmalıdır (OBYT; 2012, s. 200)

Kaytanlı şalıma uçkurum taksın (OBYT; 2012, s. 253-254)

Maley'in giydiği **dühan basması** (OBYT; 2012, s. 218)

Döğünce çıkası göksü **yelek**ler (KST; 2021, s. 140)

Ah... Ala **çorap** örmedim de (KST; 2021, s. 153)

Geyindiğin **sırma**lardan (**urba**lardan) (KST; 2021, s. 194-195)

Bir çift **kundura**yla bir de **fes**i var (KST; 2021, s. 222)

Ben de yandım Hatça'mın **basma don**una (KST; 2021, s. 253-254)

[377] Kıyafet konusunda sözcüklerin hangi dillerden ödünçlendiğini görmek için bk. "Yabancı Sözcükler".

Keten köynek giymiş **yaka**sı ezik oy (KST; 2021, s. 260)

Bir kızım olsa da bir **fistan** diksem (KST; 2021, s. 298-299)

Kara **şalvar** yıldır yıldır (KST; 2021, s. 351-352)

1.13. Meslek Adları

Türkülerde Türklerin en kadim mesleklerinden olan çobanlık sıkça kullanılmıştır. "elekçi" ve "davulcu" örneklerinde meslek adları, meslek yapım eki -cI ile yapılmıştır. Tespit edilen diğer meslek adları şunlardır:

Etrafımız çevrildi **kolcu**yla bütün (OBYT; 2012, s. 190)

Davulcusu kaya dibi dolaşır (OBYT; 2012, s. 205-207)

Çoban sana doyamadım
Le le **çoban**
Eğer **çoban** susadınsa (KST; 2021, s. 193)

Varman kızlar varman kirli **çoban**a
Çoban evde durmaz gider yabana (KST; 2021, s. 253-254)

Ol **tabip**ten derman gelmez
Yaram derin **tabip** gelmez (OBYT; 2012, s. 242-243)

Senin baban karşı köyün **hoca**sı (KST; 2021, s. 265-266)

Bir oğlum olsa da gitse **hoca**ya (KST; 2021, s. 298-299)

Demircili'nin **muhtarı** (KST; 2021, s. 356)

Çözme **tabip** yaramı (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Bir **elekçi** gelse bir elek alsam (KST; 2021, s. 298-299)

1.14. Yer Adları

Türkülerin adlandırılmasında mekân/yer adlarının da önemi vardır. Her türkü mutlaka bir yöreye aidiyetiyle bilinir ve tanınır. Bu bağlamda yer adlarının, türkü metinlerinin olmazsa olmaz unsurlarından olduğu söylenebilir.

Türkülerde tespit edilen yer adları ve örnekleri şunlardır:

Devrisi gündü **Kırkağaç**'ın pazarı
Başçeşme düzünde vurdular bizi (OBYT; 2012, s. 190)

Kızılırmak coşmuş gel beri beri
Çermişek'in önü bir derin dere
Paşam nerden aşar gelir **Bingöl**'ün yolu
Asker indi **llıca**'nın düzüne (OBYT; 2012, s. 218)

Hasan ne bekler **Sivas**'ta (OBYT; 2012, s. 242-243)

Ahçik'i yolladım **Urum eline** (OBYT; 2012, s. 277)

Erzurum çarşı Pazar
Palandöken yüce dağ (OBYT; 2012, s. 317)

Öz canımdan çok sevdiğim **Erzurum**
Kattım **Karasu**'ya aktım gidirem
Zeynel **Horasan**'a gitti dönmedi (OBYT; 2012, s. 331-332)

Gızılırmak can incitme sen bugün (KST; 2021, s. 140)

Yeşildağ'a varınca (KST; 2021, s. 144)

Şu **Yemen** elleri ne de yamandır
Burası **Muş**'tur, yolu yokuştur (KST; 2021, s. 222)

Ben **Misget**'i yitirdim (KST; 2021, s. 224-225)

Yemen'e gideni gelir mi sandın? (KST; 2021, s. 228)

(**Denizli** ilinde de Haçce'm demirden evler) (KST; 2021, s. 253-254)

Yaylalar içinde **Erzurum** yayla
Şehirler içinde **Konya**'dır Konya
At işlemez oldu **Konur Dağı**'nda (KST; 2021, s. 289-290)

Yaman olur **Kastamonu** uşağı (KST; 2021, s. 285-286)

Ağamı yolladılar **Yemen** eline (KST; 2021, s. 228)

Karadağ'dan düşman topu patlıyor
Asker hücum etmiş **Kars**'a atlıyor
Kars'ın kalasında **Yahni Çölü**'nde
Askerler yürüyor **Gümrü** yolunda
Antranik, **Tiflis'**e kaçıyor; tutun (KST; 2021, s. 231-232)

Anamur yolları kayrak çakıllı (KST; 2021, s. 242-243)

Karahisar Kalesi yıkılır gelir (KST; 2021, s. 326-327)

Kırşehir elinde duyulur sesi (KST; 2021, s. 289-290)

Munzur Dağı silelenmiş garinan (KST; 2021, s. 334)

Yeniköy'e gitmeli
Çarşamba'ya gitmeli (KST; 2021, s. 356)

Güzel **İmranlı**'dan aldım haberi (OBYT; 2012, s. 218)

1.15. Ölümle İlgili Adlar

Türkülerde yer alan ölüme ilişkin söz varlığının hemen hepsi Arapça kökenli sözcüklerden oluşmaktadır. Bu durum, Türklerin ölüme bakışında İslam dinini etkisini yansıtması bakımından dikkate değerdir.

Türkülerde tespit edilen ölümle ilgili söz varlığı ve örnekler şunlardır:

Öveçli kırında üç sıra **mezar** (OBYT; 2012, s. 190)

Mezar sarar bedenime (OBYT; 2012, s. 242-243)

Vakitsiz gidene **sala** verdiler
Kolların kırıla **mezar**ım kazan (OBYT; 2012, s. 253-254)

Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü? (OBYT; 2012, s. 205-207)

Tut elimden götür (indir) beni **mezere** (OBYT; 2012, s. 218)

Katlime ferman yazar
Nice ki bu canım **sağ** (OBYT; 2012, s. 317)

Mezar arasında yandım aman harman olur mu?
Mezarımı benim derin kazın yandım da bol olsun (KST; 2021, s. 159)

Reva mı gördünüz **ölüm**ü dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Mehlede **ölüm** yok bu ne şivandır (KST; 2021, s. 222)

İfade sorarlar yatan **üleş**e (KST; 2021, s. 289-290)

Emine'min **tabud**unu karaladılar (KST; 2021, s. 346)

Yusuf'un **üleş**leri (KST; 2021, s. 356)

1.16. Kişi Adları

Eski Türklerde doğan çocuklara pek çok farklı şekilde ad verilmekteydi. Çocuğun doğduğu günlerde vuku bulan olaylar, ziyarete gelen yabancı bir misafir, çocuğun doğumundan hemen sonra görülen ilk nesne, hayvan ya da bitkiler dahi çocuklara ad olabilmektedir (Türktaş, 2019, s. 37)

Türkülerde tespit edilen kişi adları ve örnekleri şunlardır:

Köroğlu düşer mi yine şanından (OBYT; 2012, s. 200)

Hasan ne bekler Sivas'ta (OBYT; 2012, s. 242-243)

İsmet'i kapına kul eyle bari
Alamadım **Maley**'i saramadım **Maley**'i (OBYT; 2012, s. 218)

Hoş gelişler ola **Mustafa Kemal Paşa** (OBYT; 2012, s. 262-263)

Ahçik'i yolladım Urum eline (OBYT; 2012, s. 277)

Abdurrahman Gazi, Habip Baba'ya
Tanbura köyünden **Emrah** çaresiz
Zeynel Horasan'a gitti dönmedi (OBYT; 2012, s. 331-332)

Gıymat gız gibi görmedim
Hasan da **çavuş** uslanmazsa
Ben **Gıymat**'ı yâr ettim
Gıymat kızın gözleri de (KST; 2021, s. 153)

Sadık Miskini'ye yaban ellerde (KST; 2021, s. 164-165)

Selvi'm ne beklersin Şah'ın köşkünü? (KST; 2021, s. 187)

Uyma **Selvi**'m, uyma eller sözüne
Emrah'ın çektiği **Selvi** belası (KST; 2021, s. 187)

Ali İzzetî amcalardan (KST; 2021, s. 194-195)

Hırsından **Marzmanof** iki çatlıyor
Yarın evlatlarım **Allah** aşkına
Halid Paşa önde, tüfek elinde
Mirmanof göğsünden kanlar damlıyor
Halid Paşa der ki "Durmayın atın!"

Antranik, Tiflis'e kaçıyor; tutun (KST; 2021, s. 231-232)

Hatça'm çıkmış pencereye ay gibi parlar
Ben **Hatça**'yı yitirdim de dumanlı dağlar
Hatça'yı görenler sevdalanıyor
Üçüne de beşine de **Hatça**'m onuna
Ben de yandım **Hatça**'mın basma donuna
Yüce dağ başına **Hatça**'m ekin ekilmez
Yüce dağ başında **Hatça**'m harmanın mı var (KST; 2021, s. 253-254)

Uyan **Ali**'m sabah oldu (KST; 2021, s. 256-257)

Gelin oldum **Karabel**'in eline
Adını sorarsan adı **Şaziye**
Şahin geldi kucağımda uyudu (KST; 2021, s. 265-266)

Sepetçioğlu bir ananın kuzusu
Yassıl dağlar yassıl, **Osman Efe**'m de geliyor vay vay
Seslen **Sepetçioğlu** efece seslen (KST; 2021, s. 285-286)

Giyinmiş kuşanmış **Osman** geliyor
Her gelen kurşunlar **Osman'**a değer
Osman'ı görmeyen kendini över
Dağların kilidi **Osman** geliyor
Efeler içinde **Osman Efe** hey
Peşine düşmüş de şu **Karaca Bey** (KST; 2021, s. 289-290)

Dadaloğlu, yarın kavga kurulur (KST; 2021, s. 323-324)

Mecnun'um **Leyla**'mı gördüm
İzzetî bu ne hikmetmiş (KST; 2021, s. 332)

Selvinin dalına yaslanmayasın (KST; 2021, s. 334)

Emine'm oturmuş da daşın üstüne
Üç köyün içinde koşma **Emine**'m
Emine'min evini araladılar (KST; 2021, s. 346)

Konaklı'nın yüzünden
Yan Ali'nin yüzünden
Yusuf'un üleşleri (KST; 2021, s. 356)

1.17. Renk Adları

Bir dilin söz varlığı içerisinde önemli unsurlardan biri de renk adlarıdır. Bozkır kültürü içerisinde hayat süren Türkler, tabiatta karşılaştıkları pek çok renge ad koymuşlardır (Özşahin, 2011, s. 963). Günümüzde Türk dili içerisinde kullanılan renk adlarının pek çoğunun Türkçe kökenli, ikinci sırada Arapça kökenli olduğu görülmektedir. Türkülerde tespit edilen renk adları ve örnekleri şunlardır:

Altı **mor** sümbüllü bağ (OBYT; 2012, s. 317)

Kanlım oldun **sarı** yıldız dön dön aman
Neye doğdun **sarı** yıldız, **mavi** yıldız (KST; 2021, s. 132)

Bülbülün kanadı **sarı**
Bülbülün kanadı **beyaz** (KST; 2021, s. 310)

Evlerine **kara** haber ulaşır
On sekizdir **siyah** saçın örgüsü
Sarı altınlar delebiyor saçında (OBYT; 2012, s. 205-207)

Eller **al yeşil** giymiş
Al kana boyanıyor (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Al-yeşil bayrağı gelin mi sandın? (KST; 2021, s. 228)

O kınalı parmaklar da o **beyaz** eller
Ak gerdanın altında da çiftedir benler (KST; 2021, s. 253-254)

Döğünce çıkası **göksü** yelekler
Kitabın gavlince dağlar **al** geymiş (KST; 2021, s. 140)

Bu da benim **kara** bahtım gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

Kara koyun sana çanlar takayım (KST; 2021, s. 179)

Kara şalvar yıldır yıldır (KST; 2021, s. 351-352)

Kara mağaranın başları (KST; 2021, s. 356)

Alnımıza **kara** yazı yazıldı (OBYT; 2012, s. 200)

Tutun elimden de batırın **kara** (OBYT; 2012, s. 218)

Kırmızı gülün bitişi (OBYT; 2012, s. 242-243)

Al tavanlı yüksek evde (KST; 2021, s. 256-257)

Başçeşme düzünü **al** kanlar aldı (OBYT; 2012, s. 190)

Aram açık **ela** gözlü yârinan (KST; 2021, s. 334)

Ah... **Ala** çorap örmedim de (KST; 2021, s. 153)

Pembe yakışır gence (KST; 2021, s. 172)

1.18. Savaş ve Orduyla İlgili Adlar

Türk toplumları için bağımsızlık ve bu bağımsızlığın sürdürülmesi oldukça önemlidir. Bu bağlamda ölmeyi ve savaşmayı bir onur bilen Türkler, yaktıkları türkülerde ölüm konusunu çok sık işlemişler ve bu ürünlere de ağıt demişlerdir. Ağıtlar genelde savaşlarda kahramanca savaşıp şehit olan kişilerin/halka mal olmuş kahramanların çevresi tarafından yakılmıştır.

Türkülerde tespit edilen savaş ve orduya ilişkin söz varlığı ve örnekleri şunlardır:

Ayırır çoğunu **er meydanı**ndan
Kır at köpüğünden, **düşman kan**ından
Ok gıcırtısından, **kalkan** sesinden
Düşman geldi tabur tabur dizildi
Tüfek icat oldu, **mertlik** bozuldu
Eğri **kılıç kın**da paslanmalıdır (OBYT; 2012, s. 200)

Başçeşme düzünü al **kan**lar aldı
Durman arkadaşlar **kurşun**lar atın (OBYT; 2012, s. 190)

Taburun önünde **tüfek** çattılar
Ne yaman güç imiş **asker** ölmesi

Koğuşun önünde kuruldu kazan (OBYT; 2012, s. 253-254)

Asker indi llıca'nın düzüne
Geri döndüm **düşman** çarptı gözüme (OBYT; 2012, s. 218)

Askerin milletin **bayrağ**ınla çok yaşa
Marş ileri dönmez geri Türk'ün **asker**i
Al da **bayrağ**ı **düşman** üstüne
Cephede **süngü**ler ayna gibi parlıyor
Doğunun Türkleri **bayrak** açmış bekliyor (OBYT; 2012, s. 262-263)

Gurbet **kelepçe**dir yurdu sevene (OBYT; 2012, s. 331-332)

Yağlı **kurşun** gitmez ciğer deşmeden
Yağlı **kurşun** gelir nereye kaçam (KST; 2021, s. 99)

Kanlar yere damladı
Kanlar yere damlayınca (KST; 2021, s. 144)

Al **kan**a boyanıyor (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Kışlanın önünde redif sesi var (KST; 2021, s. 222)

Çifte **tabanca**lar takmış beline (KST; 2021, s. 228)

Karadağ'dan **düşman top**u patlıyor
Asker hücum etmiş Kars'a atlıyor
Ermeni'yi toptan **esir** kılalım
Askerler yürüyor Gümrü yolunda
Halid Paşa önde, **tüfek** elinde

Süvariler kalkmış atın gemliyor
Süngüden Ermeni gayet hamlıyor (KST; 2021, s. 231-232)

Kalk gidelim **kışla** önü aşağı
Hep **düşman**lar mahkemeye doldular (KST; 2021, s. 285-286)

Ağzına doluşmuş **kurşun**un isi (KST; 2021, s. 289-290)

Belimizde **kılıcımız** kirmani
Taşı deler **mızrağ**ımın temreni
Öter **tüfek davulbaz**lar vurulur (KST; 2021, s. 323-324)

Kardeş **tüfeğ**ini doldur (KST; 2021, s. 351-352)

1.19. Sayı Adları

Sayılar, bir dilin temel söz varlığıdır. Aralarında akrabalık ilişkisi olan dillerin ortak söz varlığı arasında yer alan sayılar, dillerin arasındaki akrabalık ilişkileri incelenirken de dikkat edilen unsurlardandır (Şenaysoy, 2016, s. 23).

Türkülerde tespit edilen sayı adları ve örnekleri şunlardır:

Dört **bir** yanın diken saldı (OBYT; 2012, s. 242-243)

On sekizdir siyah saçın örgüsü (OBYT; 2012, s. 205-207)

Maley'i benzettim **üç** günlük aya
Üç gün oldu elim yârdan üzüldü (OBYT; 2012, s. 218)

Benim canım feda idi **bin** cana

Bin can az gelirse **iki bin** cana

Kırk sene gözyaşı döktüm fincana

Üç kez geri döndüm baktım gidirem

Kırk senedir beklediğim ekini

Üç kez geri döndüm baktım gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

Süre süre indirdiler **üç** taşa

On iki kaymakam, **beş** tane paşa (KST; 2021, s. 289-290)

Geçen **üç** aylarda şivana başlar (KST; 2021, s. 140)

Ben feleğe minnet etmem **beş** günü (KST; 2021, s. 187)

Yedi bahçeyi becersen (KST; 2021, s. 246-247)

Üçüne de **beş**ine de Hatça'm onuna (KST; 2021, s. 253-254)

Yedi bayram kına yakmam elime (KST; 2021, s. 265-266)

Kırk senelik ağaç çürümüş galmış (KST; 2021, s. 304)

Üç köyün içinde koşma Emine'm (KST; 2021, s. 346)

Ardımda **yüz on** beliğim (KST; 2021, s. 351-352)

1.20. Tarım ve Gıdayla İlgili Adlar

Türklerin en temel geçim kaynakları olan çobanlık ve avcılıkla birlikte tarımla uğraşmış ve ticari faaliyette bulunmuşlardır (Mandaloğlu, 2014, s. 90). Yaşadıkları uçsuz bucaksız coğrafyalarda yetiştirdikleri çeşitli besinlere adlar vermişlerdir. Bugün türkülerde de yer alan bu besin ve tarıma ilişkin adlar, Türk dilinin kadim oluşunu göstermesi bakımından dikkate değerdir. Türkülerde tespit edilen tarım ve gıdaya ilişkin adlar şunlardır:

Of of... Sabahlayin erken **çifte** giderken, aman aman (OBYT; 2012, s. 336)

Yorgun argın geldim **orak** biçmeden (KST; 2021, s. 99)

Mezar arasında yandım aman **harman** olur mu? (KST; 2021, s. 159)

Tuz yalattım, ciğerini ağrılara belettim (KST; 2021, s. 179)

Hele ardında **sürü**sü var (KST; 2021, s. 193)

Çiğ **yumurta** soyulmaz (KST; 2021, s. 224-225)

Sıralanmış küleklerin **süt**ü yok (KST; 2021, s. 228)

Soğuk yerde **nar** olur mu? (KST; 2021, s. 246-247)

Yüce dağ başına Hatça'm **ekin** ekilmez
Yüce dağ başında Hatça'm **harman**ın mı var
Harmanı kaldırmaya dermanın mı var (KST; 2021, s. 253-254)

Odasına vardım **kahve** pişirir (KST; 2021, s. 260)

Dişleriynen **ekmek** doğrar tazıya (KST; 2021, s. 265-266)

Tarlaları **herk**[378] etmeli (KST; 2021, s. 356)

1.21. Ticaret ve Ölçü Birimleriyle İlgili Adlar

Her ulus kendine özgü bir ölçü sistemi geliştirmiştir. Zamanla uluslararası temaslar yaygınlaştıkça ölçü birimlerinin standart kabul edilmesi söz konusu olmuştur (Atmaca, 2009, s. 22). Türkülerde tespit edilen ticarete ve ölçü birimlerine ilişkin söz varlığı ve örnekleri şunlardır:

Bedava mı sandın **para** vedim aldım (OBYT; 2012, s. 336)

Bir **okka** kına aldın mı (KST; 2021, s. 256-257)

1.22. Tıp ve Eczayla İlgili Adlar

Hayatın başladığı ilk andan bu yana sağlık var olduğu gibi hastalık da var olmuştur. İnsanlar hastalıkları önleyici ve giderici pek çok çözüm bulmuş ve bu çözümleri çoğunlukla doğada/bitkilerde aramıştır. Türkülerde tespit edilen tıp ve eczaya ilişkin adlar ve örnekler şunlardır:

Yaralara **merhem** olmaz
Ol **tabip**ten **derman** gelmez
Yaram derin **tabip** gelmez (OBYT; 2012, s. 242-243)

Çözme **tabip** yaramı (Hop hop nanay nanay)
Fitil çifte **yara** bir (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

[378] "Sürüldükten sonra bir yıl dinlendirilen, nadasa bırakılan tarla" anlamındadır. Bk. sozluk.gov.tr

Buna rağmen koymadılar **yarasız** (OBYT; 2012, s. 331-332)

Kama **yara**sına yandım aman **derman** olur mu? (KST; 2021, s. 159)

Tuz yalattım, ciğerini **ağrı**lara belettim (KST; 2021, s. 179)

Sağ gelen **hasta** gider, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210)

Derdim azdı elden **derman**ım gitti (KST; 2021, s. 306)

1. 23. Uzuvlar ve İnsan Bedeniyle İlgili Adlar

Tüm dillerde insanlar, kendi varlığını meydana getiren uzuvları isimlendirmişlerdir (Özşahin, 2011, s. 196). Türkülerde genellikle sevgilinin güzelliğinden bahsederken kullanılan uzuvlar, söz varlığı içerisinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Tespit edilen insan bedeni ve uzuvlarına ilişkin adlar ve örnekler şunlardır:

Kolcubaşı İsmail'in gülmesin **yüz**ü (OBYT; 2012, s. 190)

Alnımıza kara yazı yazıldı (OBYT; 2012, s. 200)

Kırmızı gül **gönl**üm sende
Mezar sarar **beden**ime (OBYT; 2012, s. 242-243)

Kolların kırıla mezarım kazan
Görmedi bir daha **göz**üm kör oldu
Hicran ateşi de **gönl**üme doldu (OBYT; 2012, s. 253-254)

On sekizdir siyah **saç**ın örgüsü
Sırma **saç**lar su üstünde yalabır

Gelin Ümmü **baş**ın kimler bağladı
Başımdan yazmamı yörükler aldı
Ağzımdan firmamı balıklar aldı (OBYT; 2012, s. 205-207)

Tutun **el**imden de batırın kara
Maley'i yakışır **zülüf** kesmesi
Üç gün oldu **el**im yârdan üzüldü
Sarardı gül **benz**im döndü gazele
Geri döndüm şehir çarptı **göz**üme
(Geri döndüm düşman çarptı **göz**üme)
Ben garibem kimse bakmaz **yüz**üme (OBYT; 2012, s. 218)

Eser bad-ı saba **zülf**ün teline
Serimi sevdaya salan o Ahçik
Gönlümü bağladım sırma **saç**ına
Ahçik'i kaybettim **yüreğ**im yanar (OBYT; 2012, s. 277)

Elinde divit kalem
Nice ki bu **can**ım sağ (OBYT; 2012, s. 317)

Çaresiz **diş**imi sıktım gidirem
Kaderime **boyun** büktüm gidirem
Bilerek **kol**uma taktım gidirem
Sırtıma verdiler sitem yükünü
Alnımız apaçık **yüz**üm karasız (OBYT; 2012, s. 331-332)

Aşağıdan gelir **omuz** omuza
Yağlı kurşun gitmez **ciğer** deşmeden
Başımda ağlaşır gelinler kızlar (KST; 2021, s. 99)

Ben **akl**ımı şaşırdım (KST; 2021, s. 144)

Ayağıma giymedim
Gıymat kızın **göz**leri de (KST; 2021, s. 153)

Humar **göz** uyanıyor (Hop hop nanay nanay)
Yürek mi dayanıyor (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

O yârin hasreti **bağr**ımı dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Nerden aldın **akl**ı (KST; 2021, s. 172)

Getirdim de **baş** arkaca yatırdım
Tuz yalattım, **ciğer**ini ağrılara belettim (KST; 2021, s. 179)

Kömür **göz**lüm ataşına düşeli
Didem kan yaş döker, **dil**im dad eyler
Baş koymadım nazlı yârin **diz**ine
Doya doya bakamadım **yüz**üne (KST; 2021, s. 187)

Mühür **göz**lüm seni **el**den
Ben seni senin **göz**ünden
Elindeki goncalardan (KST; 2021, s. 194-195)

Yüreğim ona yanar, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210)

Sineme yaslan yârim
Başımın tacı yârim
Kız seni öpen **dudak**lar (KST; 2021, s. 224-225)

Çifte tabancalar takmış **bel**ine (KST; 2021, s. 228)

Mirmanof **göğsü**nden kanlar damlıyor (KST; 2021, s. 231-232)

Yâr **başı**nı böyle bağlar (KST; 2021, s. 246-247)

Gözlerimin pınarları durmadan çağlar
A kız kendi **saç**ını öremedin mi?
Gel sarılalım kaçalım ince **bel**li kız
Ak gerdanın altında da çiftedir **ben**ler
O kınalı **parmak**lar da o beyaz **el**ler (KST; 2021, s. 253-254)

Kınalı **parmak**lar fincan devşirir
Seni gören âşık **akl**ın şaşırır
Kaşları **göz**leri aney yandım hudey kendine uymuş (KST; 2021, s. 260)

Yayladan gel kömür **göz**lüm yayladan
Çocuk geldi **kucağ**ımda uyudu
Top bürür **saç**ını **göz**ünü süzer
Kucağıma koydular ufak bir uşak
Dişleriynen ekmek doğrar tazıya
Şahin geldi **kucağ**ımda uyudu
Başıma toplandı genci kocası (KST; 2021, s. 265-266)

Hiç gitmiyor **kol**larımdan Efe'm de sızısı vay vay
Böyle imiş **alnı**mızın yazısı
Salıvermiş ince **bel**den Efe'm de kuşağı vay vay (KST; 2021, s. 285-286)

Ağzına doluşmuş kurşunun isi (KST; 2021, s. 289-290)

Ninni söylemeyen **dil**i neyleyim
Zülfünü tarayıp, **saç**ını örsem (KST; 2021, s. 298-299)

Bir ateşi Cansu düştü **dil**lere
Ayırma **gönl**ümü nuri Hüda'dan (KST; 2021, s. 306)

Elimden aldılar yârı (KST; 2021, s. 310)

Belimizde kılıcımız kirmani (KST; 2021, s. 323-324)

Kâkülü **boyn**una dökülür gelir (KST; 2021, s. 326-327)

Kaşlarını yıhtı geçti
Yâr **sine**me çahtı geçti
Yâr **zülf**ünü kement etmiş
Boynumuza tahtı geçti (KST; 2021, s. 332)

Aram açık ela **göz**lü yârinan (KST; 2021, s. 334)

Daramış **zülf**ünü de **kaş**ın üstüne
Bir selamın gelse de **baş**ım üstüne (KST; 2021, s. 346)

Ağzımda **dil**im çürüsün
İk'**el**in sokmuş **koyn**una
Ahrette sarıl **boynum**a
Sağ **göz**ünün nuruyudum (KST; 2021, s. 351-352)

Kara mağaranın **baş**ları
Kargaların **ağz**ında (KST; 2021, s. 356)

1.24. Yolculukla İlgili Adlar

Yol ve yolculuk sözcükleri Türkçede soyut ve somut olmak üzere pek çok anlama gelmektedir. Bununla birlikte birçok atasözü ve deyimde yer almaktadır. Türklerin tarihiyle de oldukça bağdaşan göç, yol, yolculuk kavramları türkülerde de sıkça yer almıştır. Tespit edilen yola ve yolculuğa ilişkin sözcükler ve örnekler şunlardır:

Şu gelinsiz gelen **kervan** banadır (OBYT; 2012, s. 205-207)

Göç göç oldu göçler **yol**a dizildi
Ağam nerden aşar gelir yaylanın **yol**u
Paşam nerden aşar gelir Bingöl'ün **yol**u (OBYT; 2012, s. 218)

Gurbet kelepçedir yurdu sevene (OBYT; 2012, s. 331-332)

Çekin kır atımı gidelim **han**a (KST; 2021, s. 99)

Evler yıkan, beller büken, kervan kıran yıldız hey (KST; 2021, s. 132)

Günüm getti artıh görünmez **yol**um (KST; 2021, s. 140)

Göl köyünü de **yol** ettim (KST; 2021, s. 153)

Yâr **yol**una bakarım (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Gurbet elde garip kaldım nideyim (KST; 2021, s. 164-165)

Diyarı **gurbet**te sefil, sergender (sergedan) (KST; 2021, s. 187)

Yol üstünde karakol, belalım amman amman
Nerden gider yâre **yol**, dost yârim perişan hâlim
Bu **yol**lar meste gider, belalım amman amman
Yıkılası **gurbet** el, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

Burası Muş'tur, **yol**u yokuştur (KST; 2021, s. 222)

Askerler yürüyor Gümrü **yol**unda (KST; 2021, s. 231-232)

Yolcuyu **yol**undan eyleyen dilber (KST; 2021, s. 253-254)

Çağrın gelsin **yol**daşını (KST; 2021, s. 256-257)

Trenin paftaları (KST; 2021, s. 263-264)

Döşeyin **han**ları aslan geliyor (KST; 2021, s. 289-290)

Asri **gurbet** harap etmiş köyümü (KST; 2021, s. 304)

Ateş almış gönül yoktur **durağ**ı (KST; 2021, s. 306)

Kalktı **göç** eyledi Avşar illeri
Yüce dağdan aşan **yol**lar bizimdir (KST; 2021, s. 323-324)

1.25. Yön Adları

Türkülerde saptanan yönlerle ilgili adların hepsi Türkçe kökenlidir. Bu adlar şunlardır: yan, beri, ileri, geri, sağ, sol, doğu, alt, yön, aşağı, karşı, üst, ön, art.

Türkülerde tespit edilen örnekleri şu şekildedir:

Dört bir **yan**ın diken saldı (OBYT; 2012, s. 242-243)

Kızılırmak coşmuş gel **beri** beri (OBYT; 2012, s. 218)

Arş arş arş ileri **ileri** arş ileri
Marş **ileri** dönmez **geri** Türk'ün askeri
Sağdan sola **sol**dan sağa
Doğunun Türkleri bayrak açmış bekliyor (OBYT; 2012, s. 262-263)

Altı mor sümbüllü bağ (OBYT; 2012, s. 317)

Çevirdim **yön**ümü döndüm divana
Üç kez **geri** döndüm baktım gidirem
Nazar ettim **sağ**ım ile **sol**uma (OBYT; 2012, s. 331-332)

Aşağıdan gelir omuz omuza
Sağ yanım ellemen **sol** yanım sızlar (KST; 2021, s. 99)

Mevla'nın aşgına kıbledir **yön**üm (KST; 2021, s. 140)

İçme koyun o suyu, içme dön **geri** (KST; 2021, s. 179)

Şu **karşı**ki tepeden, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

Anamur **üstü**nü yâr yâr (KST; 2021, s. 242-243)

Evlerinin **ön**ünde pınarlar harlar (KST; 2021, s. 253-254)

Evlerinin **ön**ü kavak

Evlerinin **ön**ü iğde (KST; 2021, s. 256-257)

Sanırsın **karşı**nda bir aydır doğmuş oy (KST; 2021, s. 260)

Üstünün noktaları (KST; 2021, s. 263-264)

Senin baban **karşı** köyün hocası

Altıma serdiler minderden döşek

Karşı köyde köyümüzün hocası (KST; 2021, s. 265-266)

Kalk gidelim kışla **ön**ü aşağı (KST; 2021, s. 285-286)

Müfrezeler sarmış hem **sol**lu **sağ**lı

Osman Efe'm gider yolun **sağ**ında (KST; 2021, s. 289-290)

Bir ev burda bir ev **garşı**da galmış (KST; 2021, s. 304)

Daramış zülfünü de kaşın **üst**üne

Bir selamın gelse de başım **üst**üne

Dağların **ard**ında paraladılar (KST; 2021, s. 346)

Sağ gözünün nuruyudum

Ardımda yüz on beliğim (KST; 2021, s. 351-352)

1.26. Zaman ve Takvimle İlgili Adlar

Farabi zamanı feleğin hareket sayısı olarak ifade etmiştir. Yaratıcı zamanı yaratmadan önce feleği yaratmış ve zaman da feleğin hareketi sonucunda meydana gelmiştir (Ekşinar, 2008, s. 31-32). Dünyanın oluşumuyla birlikte ortaya çıkan zaman kavramı, insanlar tarafından takvimler aracılığıyla ölçülebilir ve ifade edilebilir hâle gelmiştir. Takvimler, zamanı değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş gün, ay, mevsim ve yılları göstermek için hazırlanmış cetvellerdir (Şenkardeşler, 2013, s. 15). Dilin doğuşuyla birlikte sözcüklerin içerisinde de yer alan zaman kavramı günlük hayatta olduğu kadar türküler içerisinde de kendine yer bulmuştur. Türkülerde zaman ve takvime ilişkin adlar ve örnekler şunlardır:

Başçeşme'den indik **akşamüzeri**

Devrisi **gün**dü Kırkağaç'ın pazarı (OBYT; 2012, s. 190)

Kırmızı gül her **dem** olmaz
Geleceğim altüst oldu
Kırmızı gül **tez** kocaldı (OBYT; 2012, s. 242-243)

Kırk **sene**dir beklediğim ekini
Ezanlar okundu **seher zamanı** (OBYT; 2012, s. 331-332)

Of of... Sabahlayin **erken** çifte giderken, aman aman (OBYT; 2012, s. 336)

Bir bayram **gün**ünü çok gördü bana (KST; 2021, s. 99)

Kavlim var **dün gece**den yâr yâr aman (KST; 2021, s. 132)

Gızılırmak can incitme sen **bugün**
Günüm getti **artıh** görünmez yolum (KST; 2021, s. 140)

Şimdi sevdiğimin gözü yollarda (KST; 2021, s. 164-165)

Bugün yâri görmedim, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

Sonbahar güzel **vakt**i (KST; 2021, s. 224-225)

Şehir oldu bana **her zaman** zehir (KST; 2021, s. 253-254)

Uyan Ali'm **sabah** oldu (KST; 2021, s. 256-257)

Sayarım **hafta**ları
Genç ömrümü bitiren (KST; 2021, s. 263-264)

Sabahınan oğlan gider guzuya
Dizime vurdum da gerdah **gece**si (KST; 2021, s. 265-266)

Kırk senelik ağaç çürümüş galmış (KST; 2021, s. 304)

Gitti o yâr ile ülfetim **çağ**ı (KST; 2021, s. 306)

Gece buzlu **gündüz** ayaz (KST; 2021, s. 310)

Dadaloğlu, **yarın** kavga kurulur (KST; 2021, s. 323-324)

Meleye meleye getirek **yaz**ı (KST; 2021, s. 326-327)

Seher vahti göremedim (KST; 2021, s. 332)

Benim **ömr**üm geçer ahuzarınan (KST; 2021, s. 334)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Türküler; kökleri mitsel dönemlere uzanan, Türklerin eski devirlerde kutsal ile bağ kurma aracı olarak kullandıkları müzik, ses ve hareket birlikteliğinin zamanla dönüşerek günümüzdeki hâlini aldığı yerel ürünlerdir. Kutsala ulaşmak kadar, ulaşma yolu ve biçiminin de o denli kutsal görüldüğü devirlerde, türküler/yırlar/küyler bir önder (şaman/kam/baksı) eşliğinde hafızalara alınmış ve nesiller boyu sözlü kültür içerisinde yaşatılmıştır. Zamanla yazılı kültürün de bir parçası olan bu ürünler, tarih boyunca insanların tecrübe ettiği tüm duyguların sözcüsü olmuştur.

Türk toplumunun duygularının bir ifadecisi olarak görülen türküler, bünyesinde Türk diline ait sözlü ve yazılı dil unsurları barındırmaktadır. Bu unsurlar oldukça özgün ve yerel kullanımlar olması bakımından dikkate değerdir. Çalışmada, büyük oranda halk edebiyatı ve müzikbilim disiplinlerince incelenen türkülerin, içerdiği dilsel unsurlar ortaya konmuştur.

Merdan GÜVEN'in derlediği türküleri topladığı "On Bin Yılın Türküsü" ve "Kırık Sazın Türküsü" eserlerinden konuları dikkate alınarak seçilen elli (50) türkü sıfatlar, zarflar, zamirler, edatlar; basit, türemiş, birleşik fiiller; oluş, kılış fiilleri; atasözleri, deyimler, yabancı sözcükler; sözcük grupları ve konularına göre adlar başlıkları altında incelenmiştir.

İncelenen türkülerde bahsedilen konularda yer alan söz varlığı ve bu sözcüklerin kullanım sıklıkları hakkında şu bulgulara ulaşılmıştır:

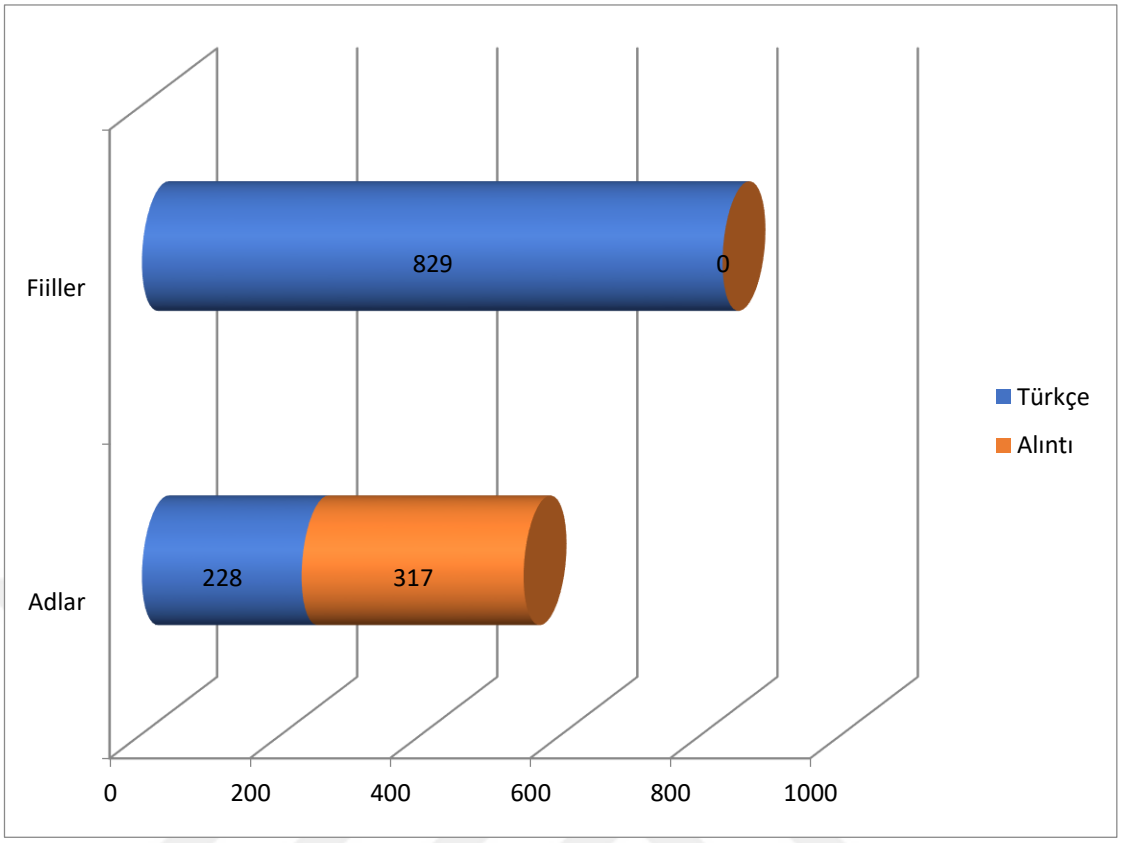

Şekil 1: Adlar ve Fiillerde Alıntılar

İncelenen türkü metinlerinde 829 fiil ve 545 ad tespit edilmiştir. 829 fiil arasında alıntılanmış fiillere rastlanmazken 545 ad içerisinde 317 adet alıntı sözcük bulunmuştur. Anadolu insanının sosyal hayatında yer bulan Türkçeyi en sade ve yalın hâliyle aktaran türkülerde tespit edilen bu değer, yüksek kabul edilebilir. Bu durum Türkçenin geçmiş dönemlerden bugüne kadar bir arada yaşadığı farklı dillerle alışverişinin ne denli güçlü ve kültürel anlamda etkileşime ne kadar açık bir dil olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda başka dillerden alıntılanan sözcükler, verici dildeki biçimleriyle doğrudan alıntılanmadığı, alıcı dilin alıntı sözcüğü kendi sözcük yapma kanunlarına ve özelliklerine göre yeniden yapılandırdığı düşünülecek olursa, Türkçenin; Arapçadan Rumcaya, Gürcüceden İtalyancaya dil özellikleri birbirinden oldukça farklı olan dillerden alıntılara sahip olması, Türk dilinin farklı dil özelliklerini kendi bünyesinde dönüştürebilen köklü bir dil olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Tespit edilen 317 alıntı sözcüğün dillere göre dağılımı şu şekildedir:

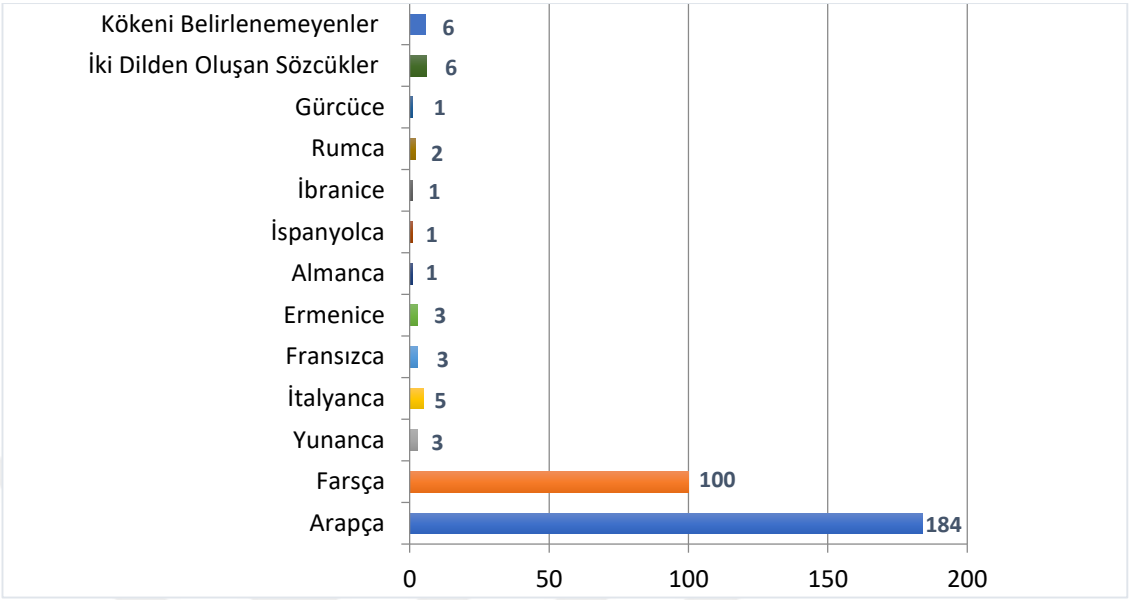

Şekil 2: Yabancı Sözcüklerin Dillere Göre Dağılımı

317 alıntı sözcük arasında Arapça 185, Farsça 100, İtalyanca 5; Yunanca, Ermenice, Fransızca 3, Rumca 2; Almanca, İspanyolca, Gürcüce, İbranice 1 sözcük yer almaktadır. Bununla birlikte iki dilden sözcük/ek taşıyan karma sözcük sayısı 6'dır. Türkü metinlerinden tespit edilen sözcükler içerisindeki alıntıların oranı Şekil 3'te gösterilmektedir:

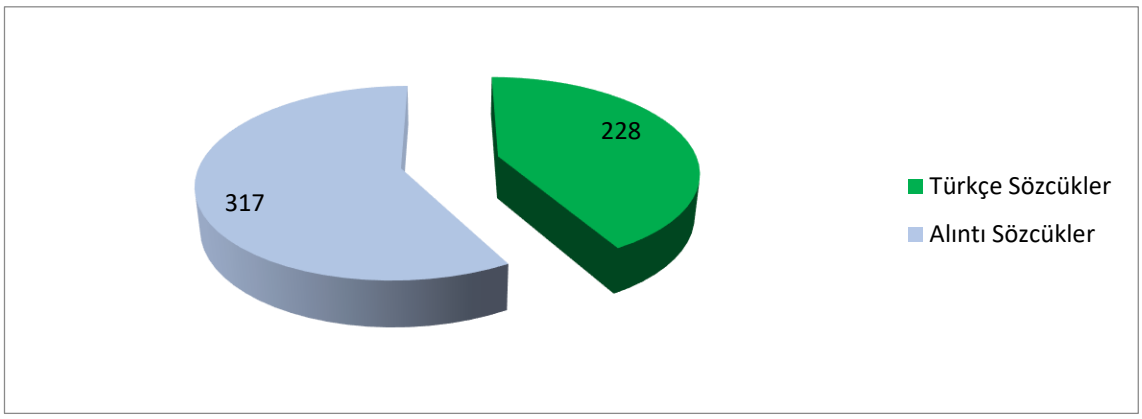

Şekil 3: Sözcüklerin Alıntı Oranları

Türkülerde yer alan adlar sözcük türleri bakımından incelendiğinde, 545 sözcük içerisinde; 204 sıfat, 143 zamir, 135 edat ve 63 zarf bulunduğu tespit edilmiştir (Şekil 4).

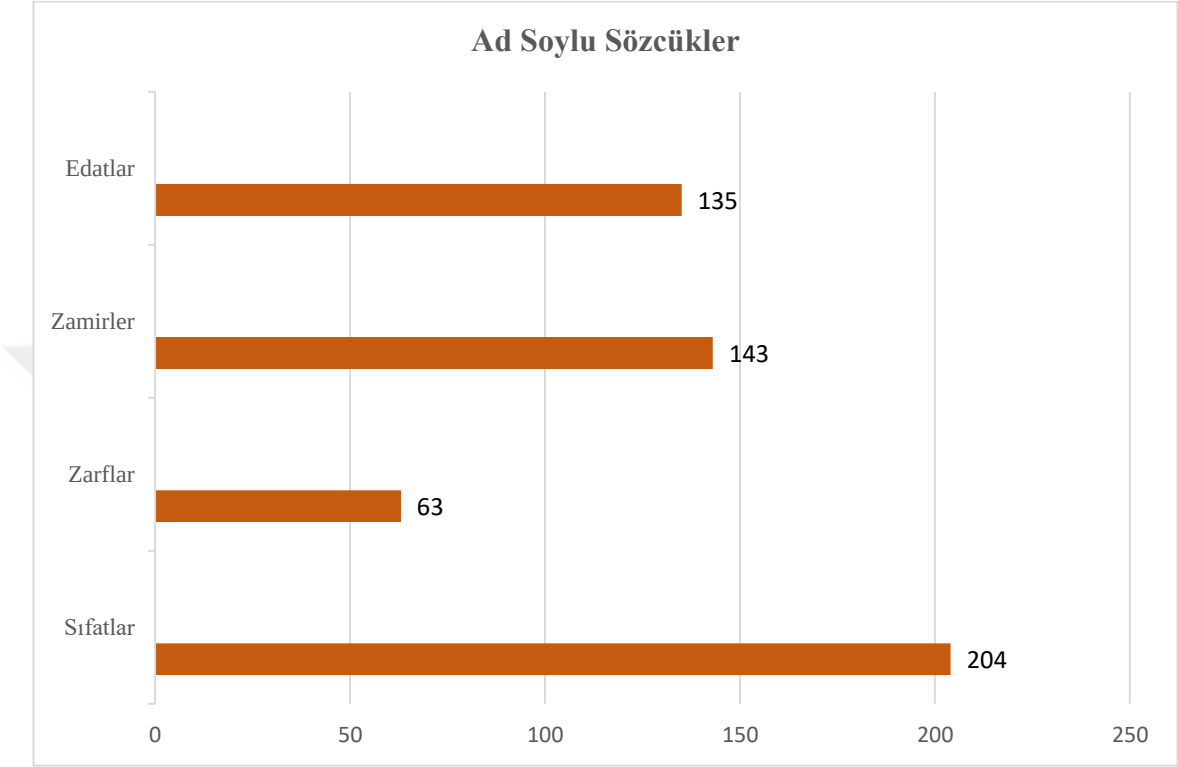

Şekil 4: Ad Soylu Sözcükler

İsimleri çeşitli özellikleri bakımından niteleyen ve/veya belirten sıfatların, %37,4 oranıyla en yüksek değerde olduğu saptanmıştır.

Niteleme ve belirtme sıfatları olarak iki ana başlık altında ele alınan 204 sıfatın, 110'u niteleme, 94'ü belirtme kategorisinde yer almaktadır. Belirtme sıfatları da kendi içinde gösterme sıfatı, soru sıfatı, belirsizlik sıfatı ve sayı sıfatı olmak üzere dört başlıkta incelenmiştir. 94 belirtme sıfatının 32'si gösterme sıfatı, 42'si sayı sıfatı ve 20'si belirsizlik sıfatı olarak tespit edilmiştir. İncelenen metinlerde soru sıfatına rastlanmamıştır (Şekil 5).

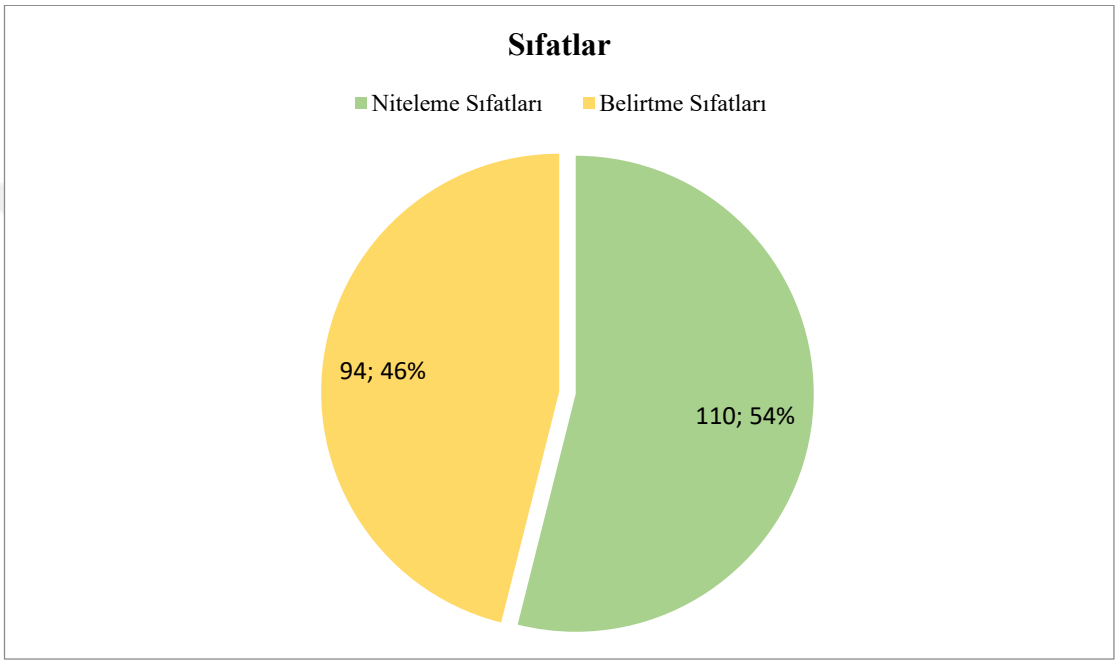

Şekil 5: Sıfatlar

Gösterme sıfatları arasında o, bu, şu sözcüklerinin arkaik kullanımı olan ol, şol sözcüklerine rastlanması dikkat çekicidir.

545 sözcük içerisinde %26,2 oranında tespit edilen 143 zamirin; 116'sı kişi zamiri, 16'sı soru zamiri, 5'i belirsizlik zamiri, 4'ü gösterme zamiri, 2'si dönüşlülük zamiri olduğu saptanmıştır (Şekil 6).

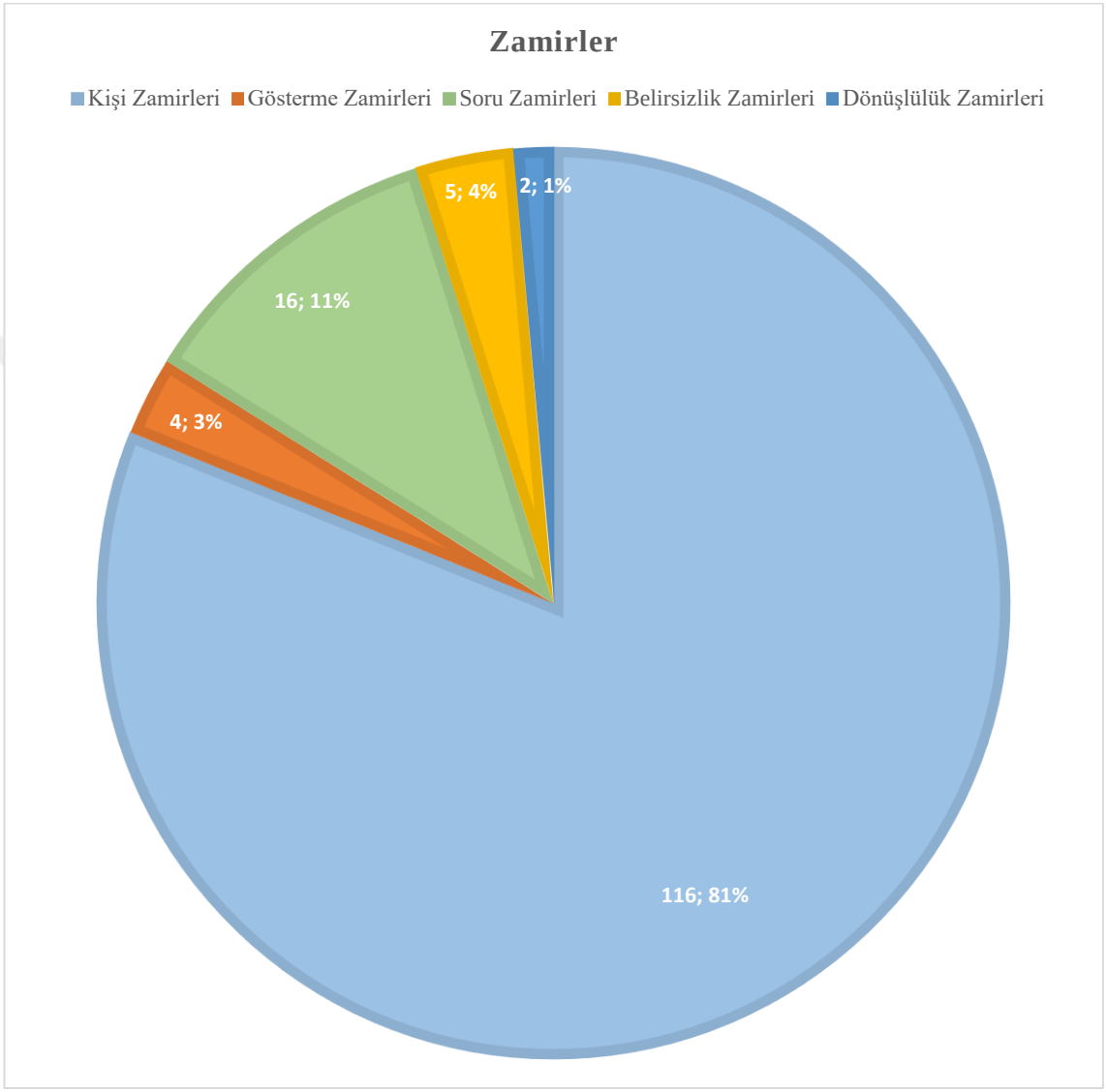

Şekil 6: Zamirler

545 sözcük içerisinde %24,7 oranında yer alan 135 edat; çekim edatı, bağlama edatı ve ünlem edatı olarak üç başlıkta incelenmiştir. 135 edatın 59'unun ünlem edatı, 59'unun bağlama edatı ve 18'inin çekim edatı olduğu saptanmıştır (Şekil 7). Doğası gereği türkülerde ünlem edatlarının baskın çıkması öngörülebilir bir sonuçtur.

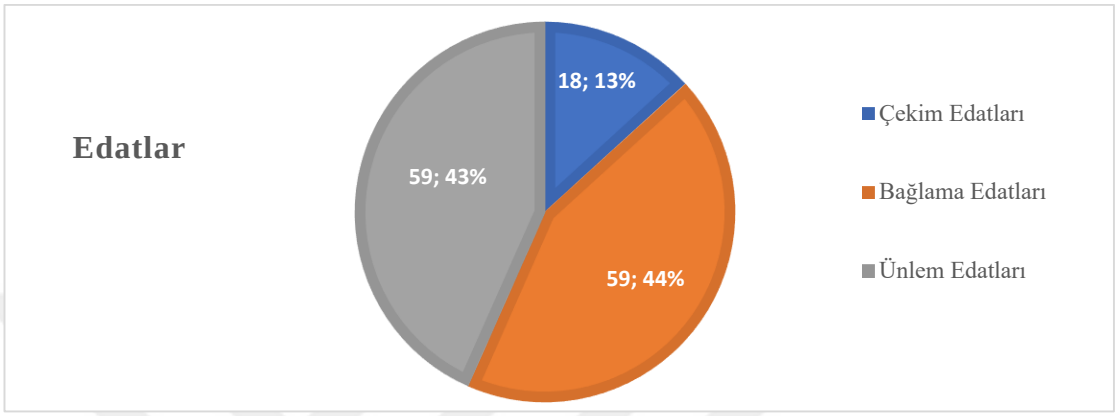

Şekil 7: Edatlar

545 sözcük arasında %11,5 oranında yer alan 63 zarf; durum zarfı, zaman zarfı, yer-yön zarfı, azlık-çokluk zarfı ve soru zarfı olmak üzere beş başlıkta incelenmiştir. 63 zarfın; 44'ü durum zarfı, 8'i azlık-çokluk zarfı, 8'i zaman zarfı, 3'ü yer-yön zarfı olarak saptanmıştır (Şekil 8). İncelenen türkü metinlerinde soru zarfına rastlanmamıştır. Tespit edilen 3 yer-yön zarfı da "geri" sözcüğünden oluşmaktadır.

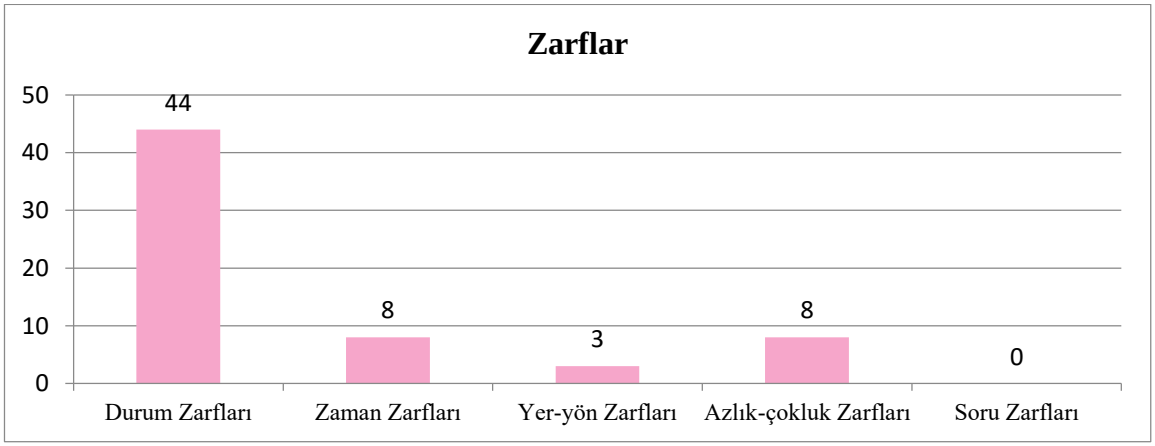

Şekil 8: Zarflar

Çalışmanın ikinci bölümünde fiiller ele alınmıştır. Türlerine göre ve varlıkla ilgisine göre olmak üzere iki açıdan incelenen fiiller, türkü metinlerinde 829 adet saptanmıştır. Türlerine göre fiiller; basit, türemiş ve birleşik olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir. Buna göre 516 basit fiil, 207 türemiş fiil ve 106 birleşik fiil tespit edilmiştir (Şekil 9). Varlıkla ilgisine göre kılış ve oluş fiil başlıkları altında incelenen fiillerin, 232'si kılış fiil, 254'ü ise oluş fiil olarak saptanmıştır (Şekil 10).

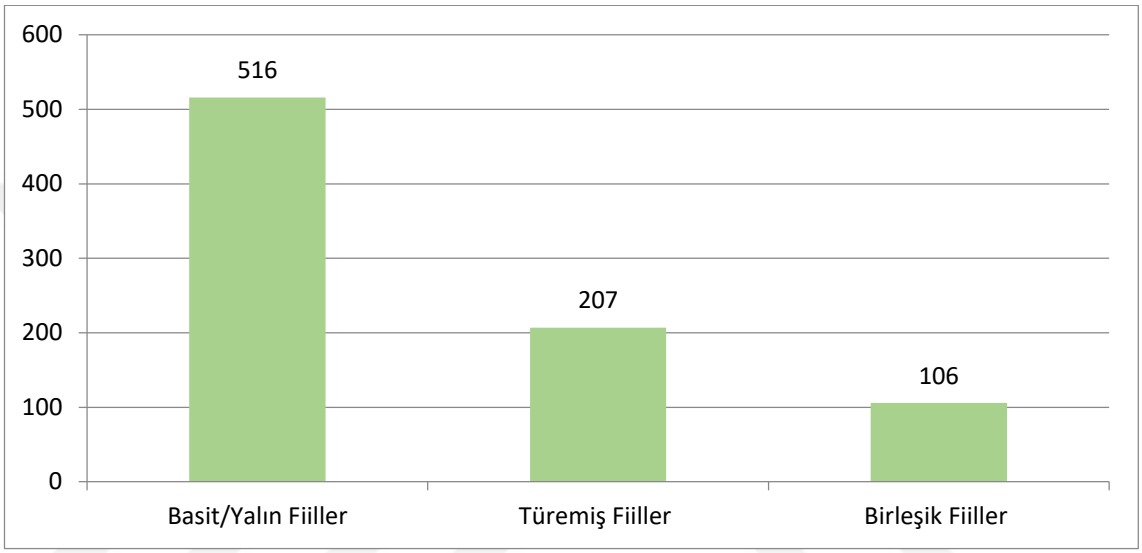

Şekil 9: Türlerine Göre Fiiller

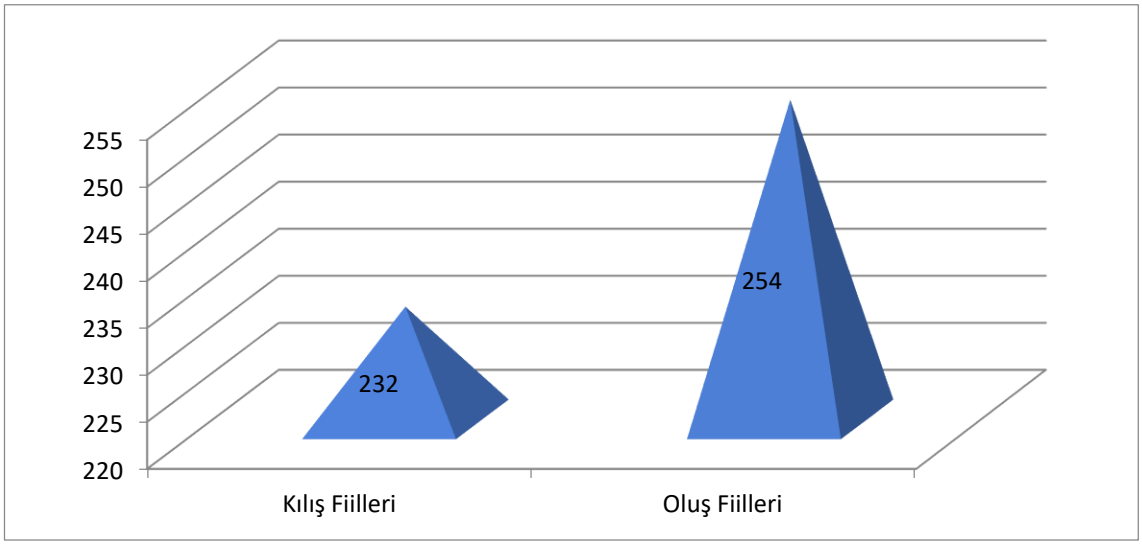

Şekil 10: Varlıkla İlgisine Göre Fiiller

Türemiş fiiller de kendi içinde isimden türemiş fiiller ve fiilden türemiş fiiller olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir. 207 türemiş fiilin 79'u isimden türemiş fiil, 128'i ise fiilden türemiş fiilden oluşmaktadır (Şekil 11).

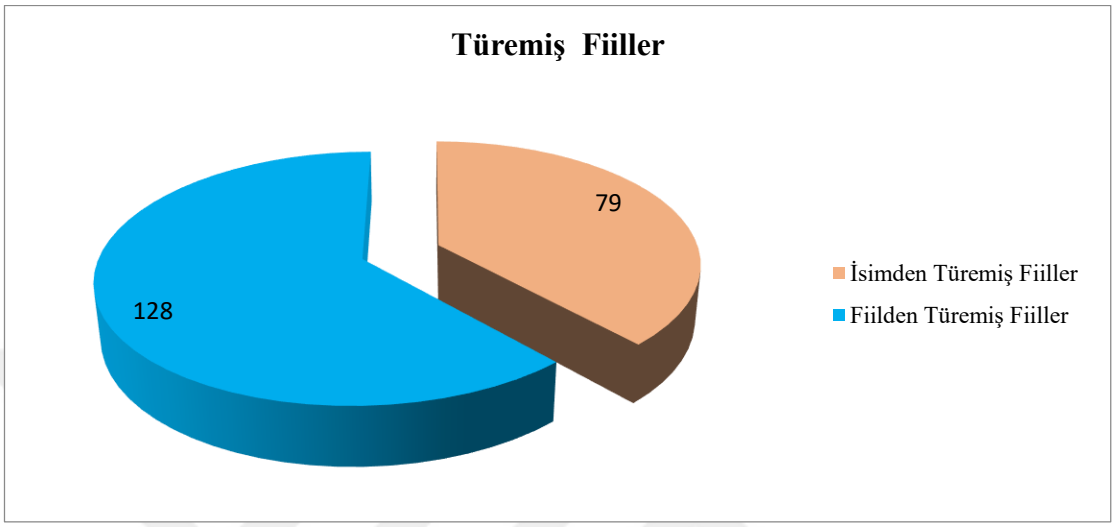

Şekil 11: Türemiş Fiiller

829 fiilin 106'sını oluşturan birleşik fiillerin; 4'ü zarf + fiil, 10'u fiil – zarf-fiil + fiil, 44'ü nesne + fiil ve 48'i isim + (yardımcı) fiilden oluşmaktadır (Şekil 12). "Nesne Tekrarlı Fiiller" (S. Alyılmaz, 2017) adlı çalışmada Türkiye Türkçesinde yer alan nesne tekrarlı fiil sayısı 132 olarak tespit edilmiştir. İncelenen türkü metinlerinde ise 4 adet nesne tekrarlı fiil mevcuttur. Bununla birlikte isim + (yardımcı) fiilden oluşan birleşik fiiller; Türkçe isim + yardımcı fiilden oluşanlar, Farsça isim + yardımcı fiilden oluşanlar, Arapça isim + yardımcı fiilden oluşanlar olmak üzere farklı alt başlıklarda incelenmiştir (Şekil 13). Sayısal değerleri grafikteki gibidir:

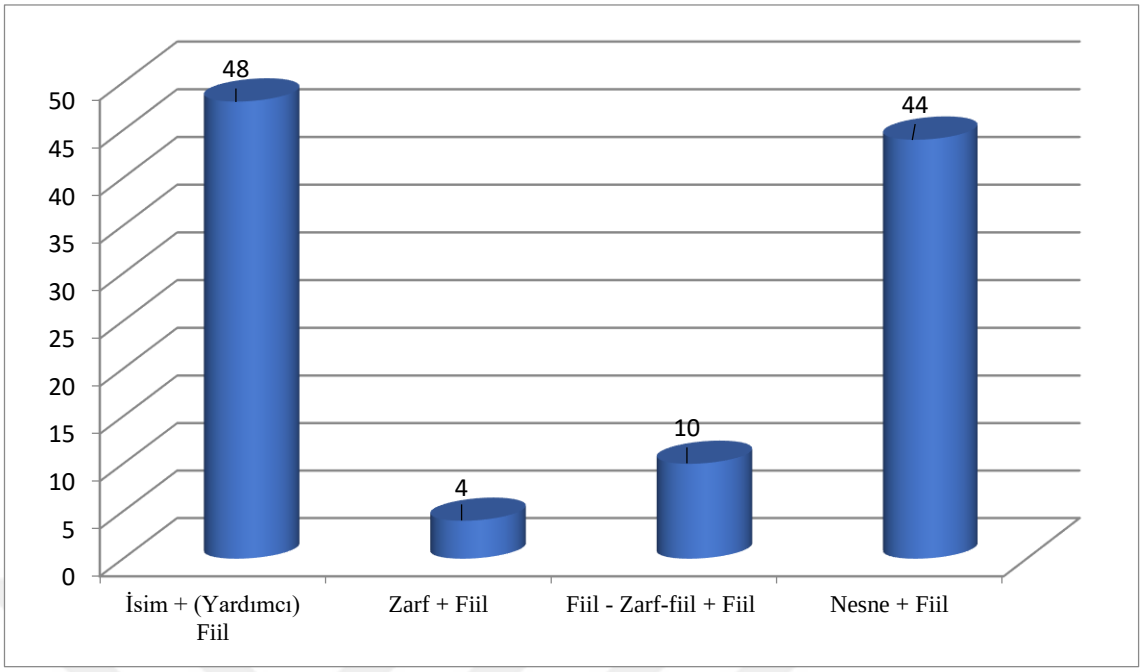

Şekil 12: Birleşik Fiiller

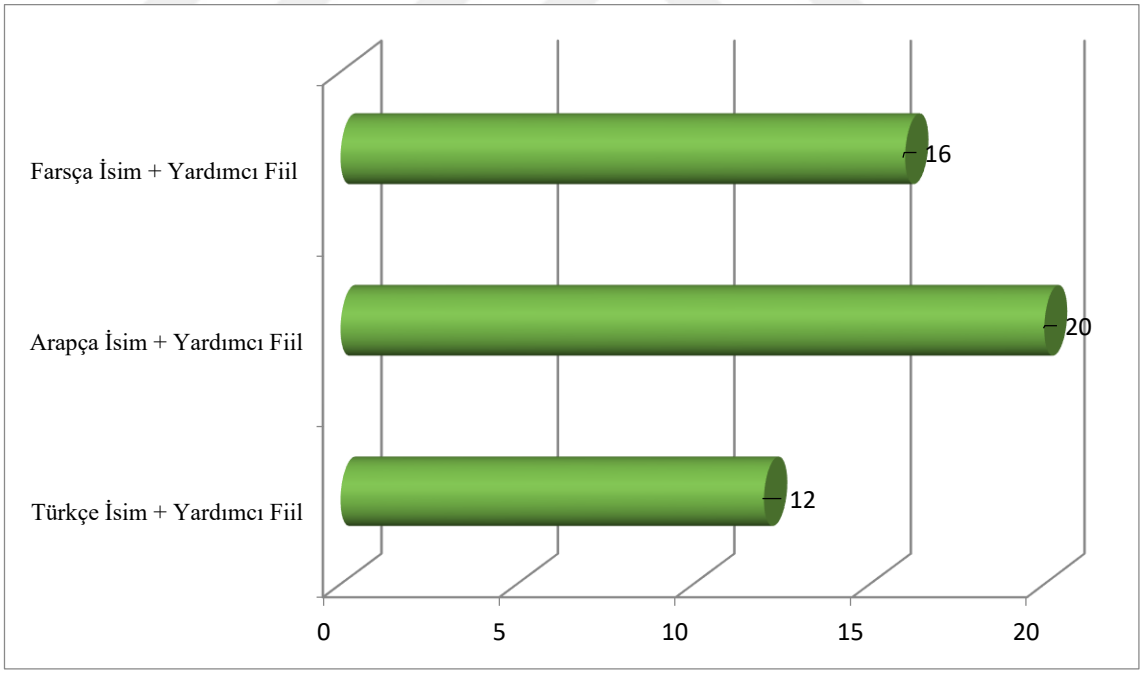

Şekil 13: İsim + (Yardımcı) Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Deneyimlerinden hareketle atasözü ve deyimler üreten Türk toplumu yine aynı kültürel ve sosyal zeminde duygu, düşünce ve hayallerini anlatmak üzere çağlar boyu türküler üretmiştir. İncelenen türkü metinlerinde 93 deyim ve 2 atasözüne rastlanmıştır. 93 deyimin 5'i TDK Sözlük'te yer almayan deyimlerdir. Atasözü ve deyimlerin oranı aşağıda gösterilmiştir:

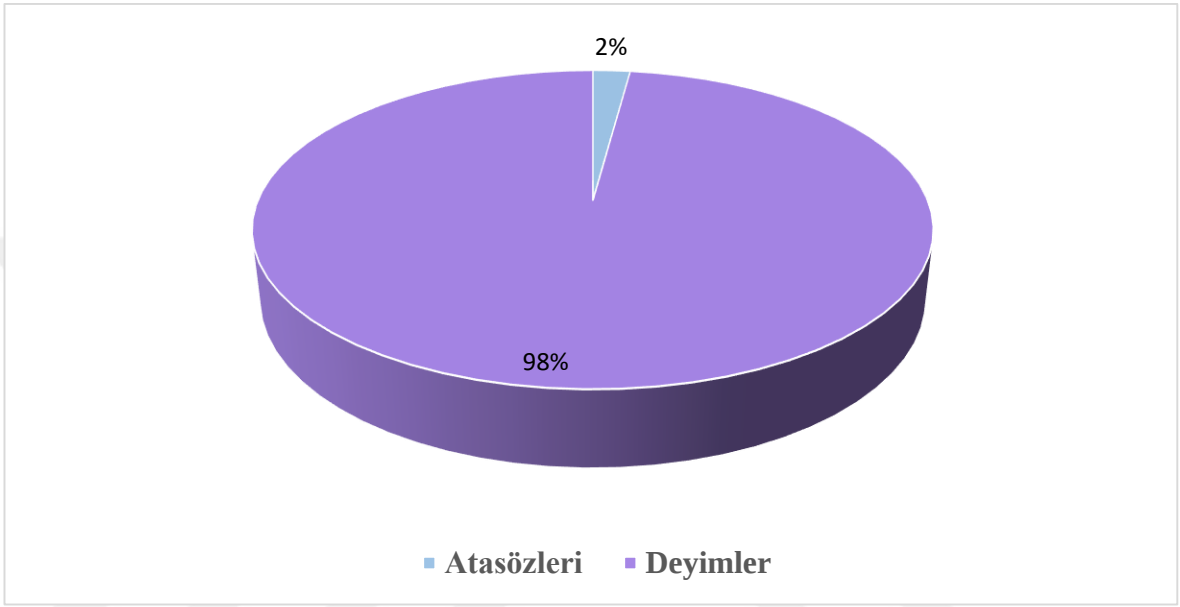

Şekil 14: Atasözü ve Deyimler

Çalışmanın üçüncü bölümünde sözcük grupları ele alınmıştır. Tekrar grubu, bağlama grubu, isim grubu (sıfat tamlaması grubu), iyelik grubu (isim tamlaması grubu), birleşik isim grubu, unvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, edat grubu, isnat grubu, aitlik grubu, ilgi grubu, bulunma grubu, ayrılma grubu, yaklaşma grubu, yükleme grubu, isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, kısaltma grubu, birleşik fiil grubu olmak üzere yirmi bir başlıkta incelenmiştir. Toplamda tespit edilen 962 sözcük grubunda; 432 iyelik grubu (isim tamlaması grubu), 206 isim grubu (sıfat tamlaması grubu), 96 birleşik isim grubu (belirtisiz isim tamlaması grubu), 105 birleşik fiil grubu, 34 tekrar grubu, 23 sıfat-fiil grubu, 16 zarf-fiil grubu, 11 edat grubu, 10 ünlem grubu, 8 unvan grubu, 4 bağlama grubu, 4 sayı grubu, 4 ilgi grubu, 3 kısaltma grubu, 3 aitlik grubu, 2 isim-fiil grubu örneğine rastlanmıştır. İsnat grubu, bulunma grubu, ayrılma grubu, yaklaşma grubu ve yükleme grubu örneği bulunamamıştır. Tüm veriler Şekil 15'te sunulmuştur:

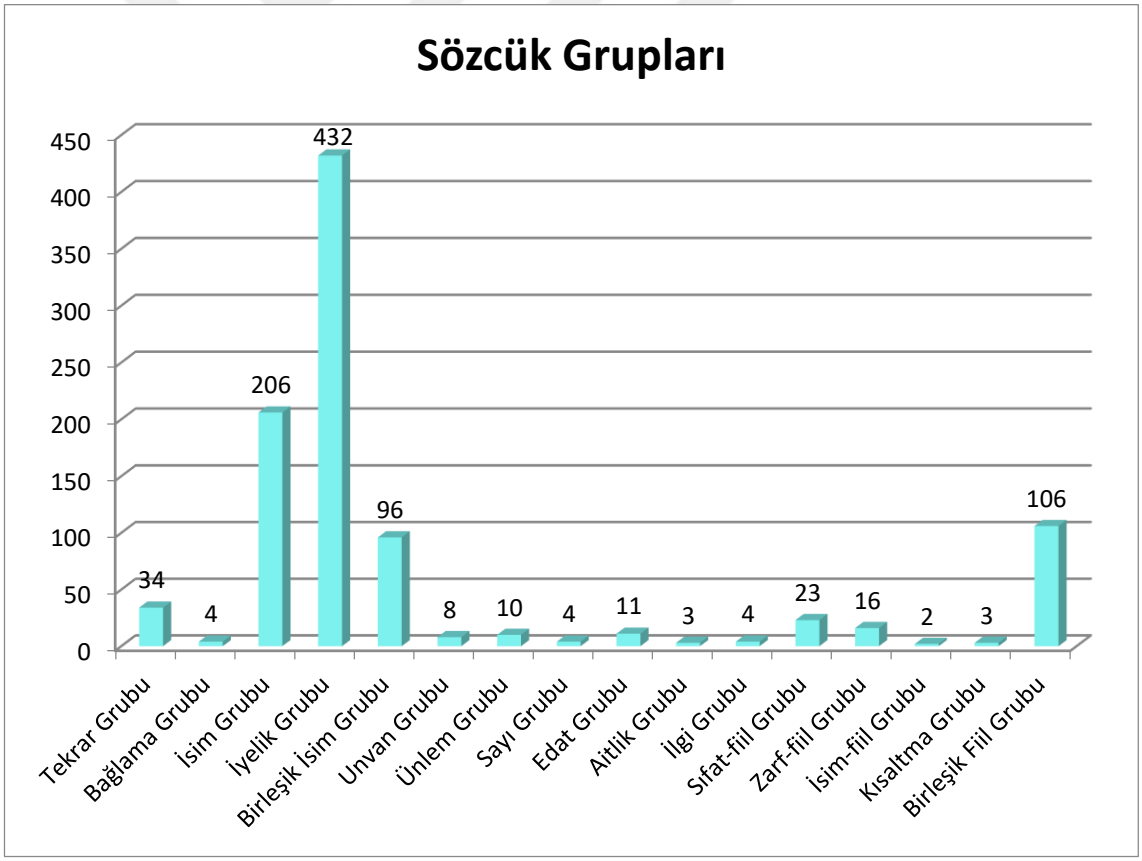

Şekil 15: Sözcük Grupları

962 sözcük grubunun 34'ünü oluşturan tekrar grubu; aynen tekrarlar, eş anlamlı tekrarlar, ilaveli tekrarlar, zıt anlamlı tekrarlar olmak üzere dört başlıkta incelenmiştir. Buna göre 27 aynen tekrar, 4 eş anlamlı tekrar, 2 ilaveli tekrar ve 1 zıt anlamlı tekrar tespit edilmiştir. Oranları grafikte dikkatlere sunulmuştur:

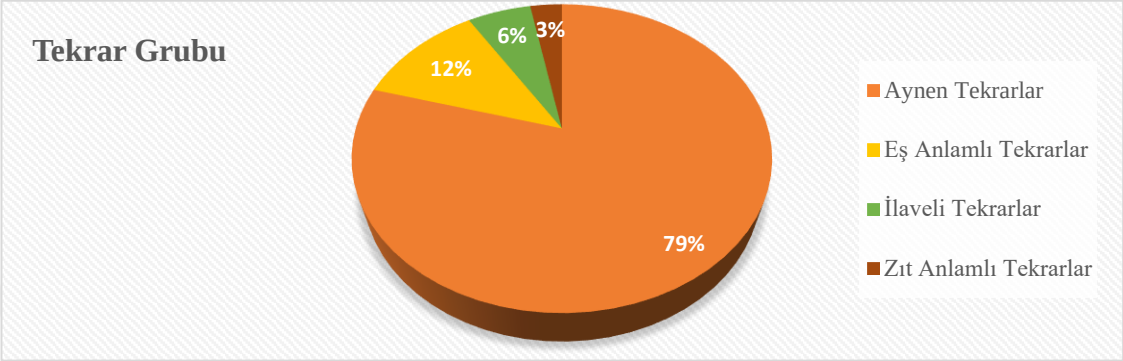

Şekil 16: Tekrar Grubu

962 sözcük grubunun 105'ini oluşturan birleşik fiil grubunun; 47'si isim + (yardımcı) fiil, 10'u fiil – zarf-fiil + fiil ve 48'i fiil deyimleri olarak üç grupta incelenmiştir. Bulgular Şekil 17'de dikkatlere sunulmuştur:

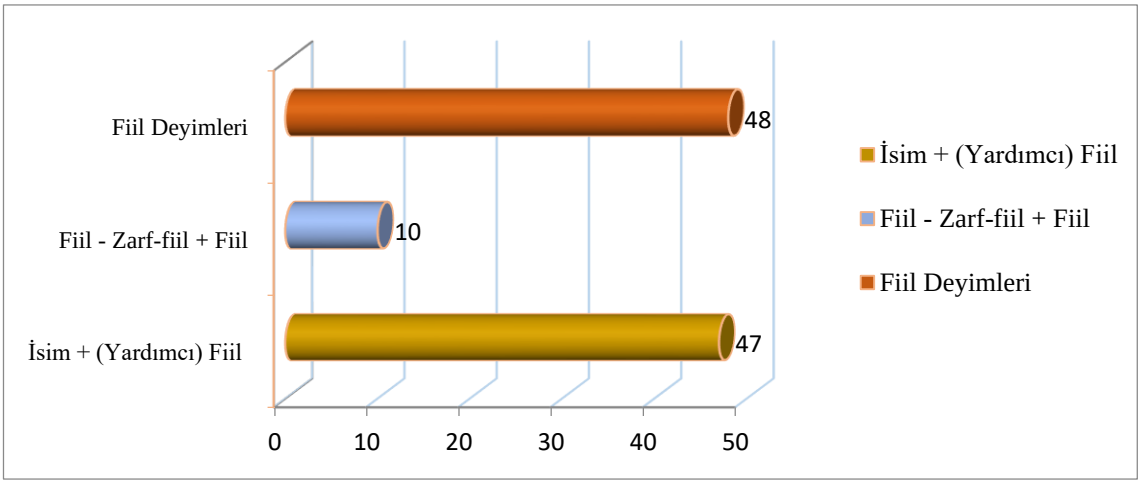

Şekil 17: Birleşik Fiil Grubu

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde adlar konularına göre incelenmiştir. Akraba, kavim, aile; bitki; dağ, ova, mekân; din ve kozmogoni, duygular, duyular, eşyalar, evlilik, gök cisimleri, hayvanlar; ırk, soy, vatan; kıyafetler, meslekler, yer adları, ölüm, kişi adları, renkler, savaş ve ordu, sayı adları, tarım ve gıda, ticaret ve ölçü, tıp ve ecza, insan bedeni, yolculuk, yönler, zaman ve takvim olmak üzere yirmi altı konu başlığında ele alınmıştır. Buna göre 939 adın 107'si insan bedeni, 64'ü dağ, ova, mekân, 66'sı akraba, kavim, aile; 61'i hayvan, 58'i kişi, 57'si eşya, 52'si din ve kozmogoni, 45'i savaş ve ordu, 44'ü gök cisimleri, 41'i bitki, 38'i yer, 38'i yön, 35'i duygu, 31'i zaman, 30'u renk, 28'i yolculuk, 23'ü sayı, 18'i ırk, soy, vatan; 17'si evlilik, 15'i tarım, 15'i tıp ve ecza; 15'i ölüm, 14'ü kıyafet, 14'ü meslek, 9'u duyu, 3'ü ticaret konularını içermektedir. Değerler Şekil 18'de gösterilmiştir:

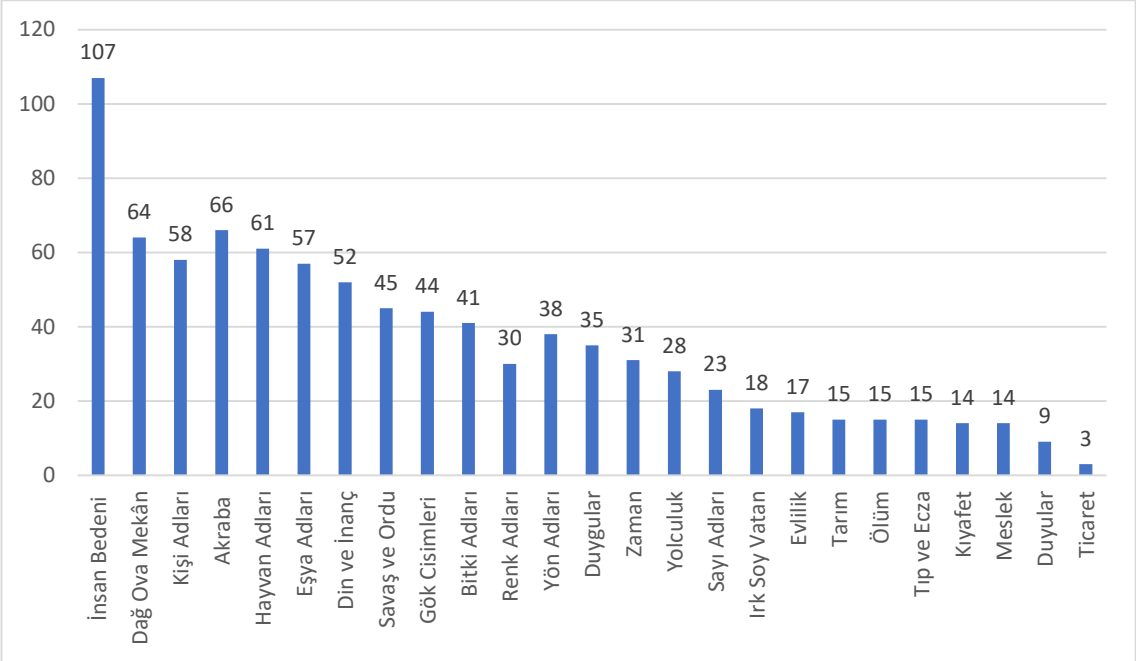

Şekil 18: Konularına Göre Adlar

Çalışmada, konularına göre seçilen elli türkü metninin içerdiği isim ve fiiller, sözcük türleri, sözcük grupları, atasözü ve deyimler ile yabancı sözcükler tespit edilmiş, bulgular grafikler hâlinde dikkatlere sunulmuştur.

ÖNERİLER

1. Türküler, büyük çoğunlukla müzik ve folklor çevrelerince ele alınmıştır. Toplumun dilinde gezinen sözcükleri bir ayna gibi yansıtan türkülerin, Türk diline katkıları ve barındırdığı dilsel özellikler de birer araştırma konusu olmalıdır. Hatta türküler; müzik, folklor, sosyoloji, psikoloji, dil bilimi vd. alanlarda uzman kişilerce her yönüyle incelendiği takdirde daha bütüncül bir çalışma ortaya konabilir.

2. Konuları bakımından incelenen metinler ile benzer konularda yazılmış farklı dönemlerden eserler yan yana getirilerek karşılaştırmalı bir çalışma hazırlanabilir. Bu konuların tercih edilmesinin yazar/yazıldığı dönem ile ilişkisi araştırılabilir.

3. Her dilin gelişimi toplumun gelişimiyle doğru orantılıdır. Bundan hareketle Türk dilinin gelişmesi, Türk toplumunun zengin bilgi birikimine, yüksek bilinç düzeyine ve yerel üretim gücüne sahip olmasına bağlıdır. Toplumun temel taşı olan dil, yabancı dillerin istilasından korunmalıdır. Sözcük alıntılamanın doğal ve gerekli görüldüğü alanlar muhakkak vardır. Öyle ki her köklü dil, bu alıntılamalara karşı bir savunma mekanizması gibi işler ve yabancı sözcükleri kendi ses ve dil özelliklerine benzeterek alıntılar; onu adeta kendinden kılar. Böylece anlam dünyasını genişletir. Ancak bu mekanizmanın dışında kalan alıntılamalar da mevcuttur: özenti alıntılama. Bu konuda her birey öz diline karşı farkındalık geliştirmeli ve bilinç düzeyini artırmalıdır.

KAYNAKLAR

Adalı, O. (2004). *Türkiye Türkçesinde biçimbirimler*. Papatya Yayıncılık.

Ağca, F. (2006). Maniheist ve Budist Türkçe metinlerin tarihlendirilmesinde kulanılan ölçütler. *Türkbilig, 12*, 3-37.

Akalın, Ş. H. (2011). Türkiye Türkçesinde Ünlem. *Türk Gramerinin Sorunları-Bildiriler*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 588-603.

Akalın, Ş. H. (2017). *Bin yıl önce bin yıl sonra Kaşgarlı Mahmud ve Divanü Lugati't-Türk*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Akalın, Ş. H., Tezcan Aksu, B., Argunşah, M., Demir, N., Durkun, A., Gözaydın, N., Gültekin, B., Kaya, Ö., Mete, Ş., Okkalı, B., Özyetgin, A. M., Tekeli, S., Terzi, A., Toparlı, R. Ve Zülfikar, H. (2011). *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Akdoğu, O. (1996). *Türk müziğinde türler ve biçimler*. Ege Üniversitesi Basımevi.

Aksan, D. (1987). *Her yönüyle dil 1*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksan, D., Atabay N., Kutluk İ., ve Özel S. (1983). *Sözcük türleri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aktan, B. (2009). *Türkiye Türkçesinin söz dizimi*. Gazi Kitabevi.

Alyılmaz C. (1994). Orhun yazıtlarının söz dizimi (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alyılmaz C. (2004). *Eski Türkçenin söz varlığının düz ve ters dizimi*, Kurmay Yayınları.

Alyılmaz S. (2010). Erzurumlu Emrah'ın şiirlerinde kavram işaretleri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 0* (11).

Alyılmaz, C. (1994). *Orhun Yazıtlarının söz dizimi* [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurumu Başkanlığı Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=gyLHMouPes-CvnhRcjQsKQk1eHBLD9DiGPNeQOQS8UgKsYaFIzsBQPXrRx1UmAbl

Alyılmaz, C. (2003a). Türk Tengri dini edebî çevresi (Orhun Türkçesi Dönemi). *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, 4*, 1-24.

Alyılmaz, C. (2003b). Türkçe fiil deyimleri ve öğretimi üzerine. *Türk Dili*, 148-156.

Alyılmaz, C. (2004). *Eski Türkçenin söz varlığının düz ve ters dizimi*. Kurmay Yayıncılık.

Alyılmaz, C. (2005). *Orhun Yazıtlarının bugünkü durumu*, Kurmay Yayınları.

Alyılmaz, C. (2010). Ünlemlerin seslenmeleri kuvvetlendirici işlevleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 0*(10), 35-41.

Alyılmaz, S. (2013). Güncel Türkçe Sözlük'te yer alan argo nitelikli kavram işaretleri. *Leyla Karahan Armağanı*, 165-192. Akçağ Yayıncılık.

Alyılmaz, S. (2015). Türkçenin söz diziminde seslenmeler ve seslenme öbekleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, *0*(54), 31-50.

Alyılmaz, S. (2017). *Türkçede nesne tekrarlı fiiller*. Kesit Yayınları.

Arat, R. R. (1986). *Eski Türk şiiri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Artun, E. (2013, Mart). Türkü söyleme geleneği ile türkülerde tür, şekil ve tasnif üzerine düşünceler. *IV. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı, Türkü, Türkülerimiz, Öyküleriyle Türküler Sempozyumu*. Muğla.

Atabay N., Kutluk İ. ve Özel S. (1976). *Sözcük türleri I*. TDK Yayınları.

Atabay, N., Kutluk, İ., Özel, S. (2003). *Sözcük türleri*. Papatya Yayınları.

Atalay, B. (2006). *Dîvânu lugâti't-Türk I-II-III-IV*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atmaca, E. (2009). Kazak Türkçesinde ölçü ve ölçü adları, *Türk Dünyası Dil Ve Edebiyat*, (27), 21-48. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tdded/issue/12695/154485

Atsız, H. N. (1992). *Türk edebiyatı tarihi*. Baysan Basım Yayın Sanayi A.Ş.

Babıjan. B. (2002). *Kazakistan'ın yüz kara öleni*. Soros Kazakistan Korı.

Banarlı N. S. (2001). *Resimli Türk edebiyatı tarihi I-II*. MEB Basımevi.

Banarlı, N. S. (1950). *Metinlerle edebî bilgiler*. Remzi Kitabevi.

Banguoğlu, T. (2004). *Türkçenin grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Barutçu Özönder, S. (2002). Eski Türklerde dil ve edebiyat. *Genel Türk Tarihi, 2*, Yeni Türkiye Yayınları, 457-492.

Başgöz, İ. (1986). *Folklor yazıları*. Adam Yayınları.

Başgöz, İ. (1992). *Sibirya'dan bir masal anası*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Başgöz, İ. (2008). *Türkü*. Pan Yayıncılık.

Bayraktar, N. (2004). *Türkçede fiilimsiler*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Beydili, C. (2015). *Türk mitolojisi ansiklopedik sözlük* (Çev. E. Ercan). Yurt Kitap-Yayın.

Boratav, P. N. (1988). *Halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği*. Adam Yayınları.

Boratav, P. N. (1995). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. Gerçek Yayınevi.

Bozkurt, F. (2004). *Türkiye Türkçesi*. Kapı Yayınları.

Bozkurt, F. (2007). *Türkçenin gizemi*. Kavim Yayınları.

Börekçi, M. (2005). Türkçede vurgu tonlama ölçü anlam ilişkileri. *Kkef Dergisi*, Kkef Ofset Yayınları, (12), 187-207.

Börekçi, M. (2009). *Türkiye Türkçesinde yapı ve işlev bakımından sözcükler*.

Clauson, G. (1972). *An etymological dictionary of prethirteenth-century Turkish*. Oxford University.

Crystal, D. (1985). *A dictionary of linguistic and phonetics*. Blackwell.

Çelik, A., Kaya, N., Demirbilek, S., Çifçi, S. (2006). *Cümle ve metin bilgisi*. Lisans Yayınları.

Çoban İ. (2022). Yabancılara Türkçe öğretiminde müziğin yeri: bir horon örneği, *Bezgek Yabancılara Türkçe Öğretimi Dergisi, 1* (1), s. 20-37.

Çoban, İ. (2020). *Türkiye Türkçesindeki alıntı sözcükler*. Eğiten Kitap.

Daşdemir, M. (1995). *Tarık Buğra'nın romanlarında söz dizimi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi.

Daşdemir, M. (2014). *Oklama yöntemiyle Türkçenin yapısal-işlevsel söz dizimi*. Fenomen Yayıncılık.

Delice, H. İ. (2002). Yüklem olarak Türkçede fiil. *C.Ü. Sosyal Bilimler, 26,* 185-212.

Delice, H. İ. (2003). *Türkçe söz dizimi*. Kitabevi Yayınları.

Delice, H. İ. (2017). *Sözcük türleri*. Asitan Kitap.

Delice, H. İ. (2019, Aralık). Türkçede durum fiillerinin durumu üzerine. *Taras Shevchenko 4th International Congress On Social Sciences*. İzmir.

Deny, J. (1941). *Türk dili grameri (Osmanlı lehçesi)*, (Çev. A. U. Elöve). Maarif Matbaası.

Develioğlu, F. (2013). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat.* Aydın Kitabevi.

Dilçin, C. (2000). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Dinç, A. (2019). *Pantolonun tarihçesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Altınbaş Üniversitesi.

Dizdaroğlu, H. (1969). *Halk şiirinde türler*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Dizdaroğlu, H. (1976). *Tümcebilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Doerfer, G. (1965). *Türkische und Mongolische elemente im neupersischen II*, Steiner.

Durmuş, O. (2004). Alıntı kelimeler bakımından Türkçe sözlük. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* 26, 1-21.

Ediskun, H. (1996). *Türk dilbilgisi*. Remzi Kitabevi.

Efendioğlu, S. (2008). Zarf tamlaması. *Belleten Dergisi*, *1*, 71-80.

Ekşinar, H. (2008). *Meşşai filozofları ile modern filozoflara göre zaman kavramının karşılaştırılması* [Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurumu Başkanlığı Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=-Z0vbSUgrhM9fXoGkRe6QwXrQC_dJJS7vWJL3jlIwsXO2fNu-HWJ41PWXSmSxaN9

Elçin, Ş. (1981). *Halk edebiyatına giriş*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Eliade, M. (1999). *Şamanizm (ilkel esrime teknikleri)* (Çev. İ. Birkan). İmge Kitabevi.

Eliade, M. (2003). *Dinler tarihine giriş* (Çev. L. Arslan). Kabalcı Yayınevi.

Emnalar, A. (1998). *Tüm yönleriyle Türk halk müziği ve nazariyatı*. Ege Üniversitesi Basımevi.

Ercilasun, A. B. (1984). *Kutadgu Bilig grameri –fiil*, Akçağ Yayınları.

Erdem, M. (2005). Zamirler anlamlı kelimeler midir yoksa görevli kelimeler mi? *Türk Dili Dergisi*, (641), 444-449.

Erdem, M. (2016). Türkçede fiiller ve sınıflandırma sorunları. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, (11), 185-200.

Eren, H. (1999). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. Bizim Büro Basımevi.

Ergin, M. (2013). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Yayınları.

Erkul, A. (2002). Eski Türklerde evlenme gelenekleri. *Türkler*, (3), 58-66.

Eroğlu, T. (2017). Türkü nedir? *Kesit Akademi Dergisi*, (7), 78-91.

Esin, E. (1985). *Türk kültür tarihi İç Asya'daki erken safhalar*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Gabain, A. V. (2013). Eski Türkçede zamirler (Çev. B. Akçalı), *Belleten*, *61*(1), 131-142. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/378523

Gazimihal, M. R. (2006). *Anadolu türküleri ve musikî istikbalimiz* (Haz. M. Özarslan). Doğu Kütüphanesi Yayınları.

Gemalmaz, E. (1989). Uyum ve standart Türkiye Türkçesinde uyumlar. *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, 3-45.

Gemalmaz, E. (1992). *Standart Türkiye Türkçesi (Stt)'nin formanlarının enformatif değerleri ve bu değerlerin ihtiyaç hâlinde bu dilin gelişimine muhtemel etkileri*. y.y.

Gemalmaz, E. (2010). *Türkçenin derin yapısı* (Haz. C. Alyılmaz ve O. Mert), Belen Yayıncılık.

Gemalmaz, E. (2010). Türkçenin dünü, bugünü ve yarını. *Türkçenin derin yapısı*. Belen Yayıncılık. 5-16. Yayıma Hazırlayanlar: Cengiz Alyılmaz ve Osman Mert.

Gencan T. N. (1975). *Dilbilgisi*. TDK Yayınları.

Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ayraç Yayınları.

Göher Vural, F. (2011). Türk kültürünün aynası: türküler. *E-Journal Of New World Sciences Academy Fine Arts, 6*(3), 397-411. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/186566

Gökalp, Z. (1976). *Türk medeniyeti tarihi* (Haz. K. Y. Kopraman ve İ. Aka). Kültür Bakanlığı Yayınları.

Görkem, İ. (2000). *Halk hikâyeleri araştırmaları*. Akçağ Yayınları.

Graddol, D. (1994). *Describing language*. Open University Press.

Grönbech, K. (2011). *Türkçenin yapısı* (Çev. M. Akalın). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü - etimolojik sözlük denemesi-*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Güler, A. (1992). İlk yazılı Türkçe metinlerde aile ve unsurları. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, 1,* 39-53.

Güneş, B. (2015). Borçalı ve Çıldır Karapapak / Terekeme ağzı söz varlığının alıntı sözcükler açısından karşılaştırılması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 4*(3), 995-1021.

Güven, M. (2012). *On bin yılın türküsü*. Fenomen Yayınları.

Güven, M. (2021). *Kırık sazın türküsü*. Fenomen Yayınları.

Hacıeminoğlu, N. (1974). *Türk dilinde edatlar*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Hacıeminoğlu, N. (1984). *Yapı bakımından Türk dilinde fiiller*. Cönk Yayınları.

Hacıeminoğlu, N. (1991). *Türk dilinde yapı bakımından fiiller*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Hacıeminoğlu, N. (1994). Eski Türkçenin gramer yapısı ve örnek olarak fiilden isim yapan –l eki. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten, 38,* 65-80.

Halliday, M. (1985). *An introduction to functional grammar*. Edward Arnold.

Hatiboğlu, V. (1972a). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hatiboğlu, V. (1972b). *Türkçenin sözdizimi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Huddleston, R. (1984). *Introduction to the grammar of English*. Cambridge University Press.

Hunutlu, Ü. (2019). Türk dilinde çekim edatlarının isim hâli tercihleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, *8*(1), 133-158. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/685497

İlgen, A. (2005). Bozkır göçebelerinde sosyo-ekonomik yapı. *İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları 49. Kitap Prof. Dr. Turan Yazgan'a Armağan Özel Sayısı*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul.

Jansky, H. (1977). Türk halk şiiri (Çev. A. Güzel), *Dünya Edebiyatından Seçmeler, 4*, 56-66.

Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk millî kültürü*. Ötüken Yayınları.

Kafesoğlu, İ. (2008). *Türk İslam sentezi*. Ötüken Yayınları.

Kara, F. (2001). *Namık Kemal'in mektuplarında söz dizimi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi.

Kara, F. (2009). Edat ve zarf üzerine düşünceler. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic, 4*, 1281-1300.

Karaağaç G. (2008). *Türkçenin verintiler sözlüğü*. TDK Yayınları.

Karaağaç G. (2015). *Türkçenin alıntılar sözlüğü*. Akçağ Yayınları.

Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin söz dizimi*. Kesit Yayınları.

Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin dil bilgisi*. Akçağ Yayınları.

Karahan, L. (2017). *Türkçede söz dizimi*. Akçağ Yayınları.

Kartal, A. (2011). *Anadolu sahası Türk folklorunda gökyüzü varlıklarının oluşum hikâyeleri ve bunlara bağlı inanmalar* [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurumu Başkanlığı Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=zqI_ZOq-b18GC2rT9c2JGqqWYghIwODO7uBBx8lpuSez3TYVtYjI7xK9pktlm2vk

Kaşgarlı Mahmud. (1985). *Divanü Lugat'it-Türk tercümesi I* (Çev. B. Atalay). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kaya, D. (1999). *Anonim halk şiiri*. Akçağ Yayınları.

Kaynar, Ü. (1996). *Türk halk kültürü ve halk müziği*. Ege Yayınları.

Kıyak, A. (2010). Türk kültüründe gök ile ilgili inanışlar. *Hikmet Yurdu, 3*(6), 211-222.

Koca, S. (2002). Eski Türklerde sosyal ve ekonomik hayat. *Türkler, 3*, 15-37.

Koç, N. (1992). *Açıklamalı dilbilgisi terimleri sözlüğü*. İnkılâp Kitabevi.

Kononov, A. N. (1956). *Grammatika sovremennogo turetskogo literaturnogo yazıka*, Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR.

Korkmaz Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz Z. (2018). *Türkçede eklerin kullanılış şekilleri ve ek kalıplaşması olayları*. TDK Yayınları.

Korkmaz, Z. (1962). Türkçede ok/ök kuvvetlendirme (intensivum) edatı üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı –Belleten, 9*, 13-29.

Korkmaz, Z. (1999). Türkiye Türkçesinde benzetme yoluyla kurulan birleşik kelimeler *3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996*, Ankara.

Korkmaz, Z. (2007a). *Gramer terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2007b). Türkçede birleşik fiiller ve anlam kaymaları. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar III,* 259-268.

Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi grameri (şekil bilgisi)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2018). Türkçenin anlatım gücünde deyimlerin yeri. *Türk Dili*, (801), 16-22.

Köprülü, M. F. (1989). *Edebiyat Araştırmaları II*. Ötüken Yayınları.

Köprülü, M. F. (2003). *Türk edebiyatı tarihi*. Akçağ Yayınları.

Kudret, C. (1980). *Örneklerle edebiyat bilgileri*. İnkılap Kitabevi.

Kunos İ. (2019). *Türk halk edebiyatı.* Tuncer Gülensoy (Yay. Haz.). Akçağ Yayınları.

Levend, A. S. (1968). *Ali Şir Nevaî IV*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Li, Y. S. (2004). *Türk dillerinde sontakılar*. Türk Dilleri Araştırmaları.

Mandaloğlu, M. (2014). Bozkır Türklerinde ekonominin hayvancılık ve tarıma dayalı olarak değerlendirilmesi. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 3*, 75-93.

Mergaliev, T., Sersenbay, B. ve Orınbay, D. (2000). *Kazak kuylerinin tarihi*. Kazakistan Respublikası Bilim Jene Gılım Ministerliği.

Mert, O. (2008). Orhun Yazıtlarında kullanılan işaretsiz görev ögeleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 38*, 1-20.

Muptekev, B. ve Medeubekulı, S. (1998). *Jeticudın kuyleri*, Almatı.

Mustan Dönmez, B. ve Haşhaş, S. (2014). Konularına göre yapılmış türkü sınıflandırmalarının geleneksel Türk halk müziği nazariyatı açısından değerlendirilmesi. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic, 9*, 1619-1629.

Oğuz, Ö. (2001). *Halk şiirinde tür şekil ve makam*. Akçağ Yayınları.

Oğuz, Ö., Ekici, M., Açа, M., Düzgün, D., Akarpınar, R. B., Arslan, M., Yılmaz, A. M., Öğüt Eker, G. ve Özkan, T. (2007). *Türk halk edebiyatı el kitabı*. Grafiker Yayınları.

Onay, A. T. (1996) *Türk halk şiirlerinin şekil ve nev'î* (Haz. Cemal Kurnaz). Akçağ Yayınları.

Ögel, B. (1987). *Türk kültür tarihine giriş IX*. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Ögel, B. (1991). *İslamiyet'ten önce Türk kültür tarihi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ögel, B. (2001). *Dünden bugüne Türk kültürünün gelişme çağları*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Ögel, B. (2002). *Türk mitolojisi II*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ögel, B. (2006). *Türk mitolojisi II*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Öner, M. (1996). Türkçede dille ilgili alış verişlerin ve dil hareketlerinin tarihine toplu bir bakış. *Türk Dili*, 536, 140-148.

Öner, M. (2017). Türkçede edatlaşmış zarf fiiller. *XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı*, 424-430.

Önler, Z. (2004). *XIV.-XV. yüzyıl tıp metinlerinde Türkçe bitki adları*. Kebikeç Yayınları.

Özbek, M. (1994). *Folklor ve türkülerimiz*. Ötüken Neşriyat.

Özbek, M. (1998). *Türk Halk müziği el kitabı I terimler sözlüğü*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Özden, M. (2019). Türkçenin ilk sözlüğünde kullanılan bitki adlarının günümüz Anadolu ağızlarındaki izdüşümleri, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (3), 602-619.

Özkan, B. (2010). Güncel Türkçe Sözlük'te zarf olarak tanımlı sözlük birimlerin derlem denetimi. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic, 3*, 1764-1782.

Özkan, M. ve Veysi, S. (2008). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. 3F Yayınları.

Özmen, M. (1995). Cümlenin altıncı ögesi ve bir terim önerisi. *Türk Dili Dergisi*, (519), 224-227.

Özsoy, B. S. (2005). *Başlangıcından günümüze örnekleriyle Türk şiiri*. Akçağ Yayınlar.

Özşahin, M. (2011). *Başkurt Türkçesinin söz varlığı* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ege Üniversitesi.

Öztürk, A. (1986). *Türk anonim edebiyatı*. Bayrak Yayınları.

Parlatır, İ. (2014). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Yargı Yayınevi.

Radloff, W. (1911). *Versuch eines wörterbuches der Türk-dialecte*. Imperatorskaya Akademiya Nauk.

Reinhard, U. (1990). *Sanger und poeten mit der laute*. Dietrich Reimer Verlag.

Roux, J. P. (1997). *Türklerin tarihi* (Çev. G. Üstün). Ad Yayınları.

Roux, J. P. (2005). *Orta Asya'da kutsal bitkiler ve hayvanlar* (Çev. A. Kazancıgil ve L. Arslan). Kabalcı Yayınları.

Sağol Yüksekkaya, G. vd., (2006). *Türk dili kitabı*. Duyap Yayınları.

Sami, Ş. (1978). *Kâmûs-i Türkî*. Çağrı Yayınları.

Saussey, E. (1952). *Türk halk edebiyatı* (Çev. İ. Başgöz). Emek Basımevi.

Say A. (2005). *Müzik ansiklopedisi*. Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Schacter, P. (1985). Parts of speech systems, (Ed. Shopen and Timothy), *Language Typology And Syntactic Description*. Cambridge University Press.

Sertkaya, O. F. (2021). Bayram kelimesi üzerine. *Türk Dili*, (833), 4-12.

Sezgin, F. (2002). Türkçede Batı kaynaklı kelimelerin yoğunluğu ve yabancılaşma sebepleri. *Türkler, 18,* 80-101.

Solmaz, G. (2020). *Yaşayanların dilinden Erzurum-Sarıkamış-Kars'ta Ermeni zulmü (1918 - 1920)*. y.y.

Sunel, H. (1992). Çağdaş Türkçede yabancı dillerin etkisi. *Türk Dili*, 485, 951-960.

Suyer G. (2022). Türkülerdeki isim grubu örnekleri üzerine bir inceleme, *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, *3* (2), s. 106-118.

Şahin Ö. F. (2016). Kars türkülerinin dilin dört temel becerisi açısından incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Şahin, H. (2015). Yabancı kelimelere Türkçe karşılıklar bulma sorunu. *Türkçenin Çağdaş Sorunları*. (ed. Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz). Gazi Kitabevi, 285-304.

Şenaysoy, S. (2016). *Eski Türkçede sayılar* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Şenkardeşler, A. (2013). *Takvimlerin toplumsal işlevleri: saatli maarif takvimi örneği* [Yüksek lisans tezi, Karabük Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurumu Başkanlığı Tez Merkezi.

https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=1zw6GvYMe-q3Hf6HR-3US3AlSigDFkAz5G_wAQrbwNz_X1nnyYIY-96TNpquurtA

Şentürk, A. A. (1994). Osmanlı edebiyatında felekler, seyyare ve sabiteler (burçlar). *Türk Dünyası Araştırmaları*, 131-180.

Şimşek, R. (1987). *Örneklerle Türkçe söz dizimi*. Kuzey Gazetecilik Ve Matbaacılık.

Tekin, T. (2020). *Orhon Yazıtları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tiken, K. (2004). *Eski Türkiye Türkçesinde edatlar, bağlaçlar, ünlemler ve zarf fiiller*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Topaloğlu, A. (1989). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Ötüken Yayınları.

Tuna, S. (2013). Sözlü kültürden yazılı kültüre bir metin aktarımı örneği: Muğla'dan derlenmiş bir efsane ile kurumuş ağaçlar hikâyesinin mukayeseli incelemesi [Sosyal Bilimler Karşılaştırmalı Dil-Edebiyat-Eğitim Özel Sayısı]. *Turkish Studies International Periodical for The Languages, Literature And History of Turkish or Turkic, 8.*

Turhan S. (1992a). *Anadolu halk türküleri ve ezgileri*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Turhan S. (1992b).*Türk halk musikisinde çeşitli görüşler*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Türk Dil Kurumu (t.y.). Türk Dil Kurumu sözlükleri. 20 Haziran 2021 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ adresinden edinilmiştir.

Türk, V. (2009). Türkülerde eski (arkaik) sözler. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic (Prof. Dr. Ahmet Buran Armağanı), 4*, 83–88.

Türktaş, M. M. (2019). Türklerde ad verme ile ilgili bazı tespitler. *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat Ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi,* (17), 34-44.

Uğurlu, N. (2009). *Folklor ve etnografya halk türkülerimiz*. Örgün Yayınevi.

Uzun, N. E. (2000). *Anaçizgileriyle evrensel dilbilgisi ve Türkçe*. Multilingual Yayınları.

Üstünova, K. (2008). *Ad işletimi (biçim bilgisi)*. Kesit Yayınları.

Üstünova, K. (2008). *Türkiye Türkçesi ad işletimi (biçim bilgisi)*. Kesit Yayınları.

Üstünova, K. (2010). İletişim açısından ters tekrar. *Dil Bilgisi Sorunları*. Kesit Yayınları.

Vambery, H. (1885). *Das Türkenvolk*. F. A. Brockhaus.

Vural, T. (2013). Subject in Konya folk music songs (Konya türkülerindeki konular). *The Journal Of Academic Social Science Studies (Jasss),* 743–758.

Yakıcı, A. (2013). *Halk şiirinde türkü.* Akçağ Yayınları.

Yavuzel S. T. (2020). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kültürel aktarım açısından türkülerin önemi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yıldırım, D. (1986). Orta Asya bozkırlarından Urum eline (Türk sözlü sanatının yayılması üzerine). *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, 2*, 441.

https://kuran.diyanet.gov.tr/

EKLER

ON BİN YILIN TÜRKÜSÜ[379]

Başçeşme'den İndik

Başçeşme'den indik akşamüzeri

Devrisi gündü Kırkağaç'ın pazarı

Bilmem bize değdi kimin nazarı

Başçeşme düzünü al kanlar aldı

Eli kınalı gelinler acılı kaldı

Başçeşme düzünde iki hurç tütün

Etrafımız çevrildi kolcuyla bütün

Durman arkadaşlar kurşunlar atın

Başçeşme düzünü al kanlar aldı

Kucağı bebeli gelinler acılı kaldı

Öveçli kırında üç sıra mezar

Biz vurulduk imamımız dağlarda gezer

Gün olur kalemler bunları yazar

Başçeşme düzünde vurdular bizi

Kolcubaşı İsmail'in gülmesin yüzü (OBYT; 2012, s. 190).

[379] Güven, M. (2012). *On Bin Yılın Türküsü*. Fenomen Yayıncılık.

Köroğlu

Bizden selam olsun Bolu Beyi'ne

Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır

Ok gıcırtısından, kalkan sesinden

Dağlar seda verip seslenmelidir.

Düşman geldi tabur tabur dizildi

Alnımıza kara yazı yazıldı

Tüfek icat oldu, mertlik bozuldu

Eğri kılıç kında paslanmalıdır

Köroğlu düşer mi yine şanından

Ayırır çoğunu er meydanından

Kır at köpüğünden, düşman kanından

Çevrem dolup şalvar ıslanmalıdır (OBYT; 2012, s. 200).

Kırmızı Gül Demet Demet

Kırmızı gül demet demet

Sevda değil bir alamet

Balam nenni yavrum nenni

Gitti gelmez ol muhannet

Şol revanda balam kaldı

Yavrum kaldı balam nenni

Kırmızı gül her dem olmaz

Yaralara merhem olmaz

Balam nenni yavrum nenni

Ol tabipten derman gelmez

Şol revanda balam kaldı

Yavrum kaldı balam nenni

Kırmızı gül deste deste

Biter aheste aheste

Bayram bize oldu çile

Hasan ne bekler Sivas'ta

Uyu benim körpe balam

Kırmızı gül her dem olmaz

Yaram derin tabip gelmez

Bu derdi çekmeyen bilmez

Şu revanda balam kaldı

Balam nenni yavrum neni

Kırmızı gülün sevdası

Bülbülü eyledi asi

Revan şu dağın arkası

Ne gelen var ne de giden

Balam nenni yavrum ninni

Kırmızı gül rengin soldu

Yaprağın yad eller yoldu

Geleceğim altüst oldu

Şu revanda babam kaldı

Yavrum nenni balam nenni

Kırmızı gül tez kocaldı

Her dertten nasibin aldı

Dört bir yanın diken saldı

Kimi görse yardım bekler

Balam nenni yavrum nenni

Kırmızı gül ara ara

Gülü gül içinde ara

Ayrılık çaresiz yare

Kader yuvamızı yıktı

Balam nenni yavrum nenni

Kırmızı gül gönlüm sende

Kokun aldım yel esende

Mezar sarar bedenime

Gelsen de bir gelmesen de

Balam nenni yavrum nenni

Kırmızı gülün bitişi

Dikenin güle batışı

Bülbülün sefil ötüşü

Duyanı hayrete saldı

Balam nenni yavrum neni (OBYT; 2012, s. 242-243)

Taburun Önünde

Taburun önünde tüfek çattılar

Evime barkıma haber saldılar

Vakitsiz gidene sala verdiler

Ne yaman zor imiş garip ölmesi

Ne yaman güç imiş asker ölmesi

Koğuşun önünde kuruldu kazan

Kolların kırıla mezarım kazan

Böyle garipleri yıkar mı adam

Ne yaman zor imiş garip ölmesi

Ne yaman güç imiş asker ölmesi

Ben giderim dünya sana ne oldu

Görmedi bir daha gözüm kör oldu

Hicran ateşi de gönlüme doldu

Ne yaman zor imiş garip ölmesi

Ne yaman güç imiş murat alması

Anama deyin de odama girsin

Kaytanlı şalıma uçkurum taksın

Gurban gurban desin beni arasın

Ne yaman zor imiş garip ölmesi

Ne yaman güç imiş murat alması (OBYT; 2012, s. 253-254).

Gelin Ümmü

Kaçındasın gelin Ümmü kaçında?

Sarı altınlar delebiyor saçında.

Gelin Ümmü kaldı göller içinde.

Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?

Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü...

On sekizdir siyah saçın örgüsü

Bu güzellik sana hakkın vergisi

Suya düştü Ümmü kızın kendisi.

Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?

Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü...

Davulcusu kaya dibi dolaşır.

Seymanları kuzu gibi meleşir.

Evlerine kara haber ulaşır.

Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?

Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü...

Altın tası suya düşmüş dalabır

Sırma saçlar su üstünde yalabır.

Şu gelinsiz gelen kervan banadır.

Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?

Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü...

Akmaz iken kanlı sular harladı.

Gelin Ümmü başın kimler bağladı.

Gökte melek yerde insan ağladı.

Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?

Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü...

Başımdan yazmamı yörükler aldı.

Ağzımdan firmamı balıklar aldı.

Gayrı kavuşmamız mahşere kaldı.

Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?

Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü...

Kapı ardına asakoymuş eleği.

Genç kızların bekârlardan dileği

Anasının mühür gözlü meleği

Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?

Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü...

Yeni çıkmış kestanenin dalına

Beni koymadılar kendi halime

Kimseler düşmesin böyle zalime

Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?

Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü...

Yol üstüne kurakoymuş çıkrığı

Oyun havasına büker ipliği

Anasının bir tanecik kekliği

Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?

Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü...

Dam başına asakoymuş kalbırı

Bekârları yatağından kaldırır

Bu dert bizi iflah etmez öldürür.

Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?

Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü (OBYT; 2012, s. 205-207).

Meliha (Maley)

Kızılırmak coşmuş gel beri beri

Güzel İmranlı'dan aldım haberi

İsmet'i kapına kul eyle bari

Alamadım Maley'i saramadım Maley'i

Çermişek'in önü bir büyük kaya

Maley'i benzettim üç günlük aya

Çektiğim emekler hep gitti zaya

Alamadım Maley'i saramadım Maley'i

Çermişek'in önü bir derin dere

Tutun elimden de batırın kara

Bilseydim giderdim bir ıssız yere

Alamadım Maley'i saramadım Maley'i

Maley'in giydiği dühan basması

Maley'i sorarsan köyün yosması

Maley'i yakışır zülüf kesmesi

Alamadım Maley'i saramadım Maley'i (OBYT; 2012, s. 218).

Göç Göç Oldu

Göç göç oldu göçler yola dizildi

Uyku geldi ela gözler süzüldü

Üç gün oldu elim yârdan üzüldü

Ağam nerden aşar gelir yaylanın yolu.

Paşam nerden aşar gelir Bingöl'ün yolu.

Doldur doldur nargilemi tazele

Sarardı gül benzim döndü gazele

Tut elimden götür (indir) beni mezere

(At üstüme avuç avuç toprağı)

Ağam nerden aşar gelir yaylanın yolu.

Paşam nerden aşar gelir Bingöl'ün yolu.

Asker indi llıca'nın düzüne

Geri döndüm şehir çarptı gözüme

(Geri döndüm düşman çarptı gözüme)

Ben garibem kimse bakmaz yüzüme.

Ağam nerden aşar gelir yaylanın yolu.

Paşam nerden aşar gelir Bingöl'ün yolu (OBYT; 2012, s. 260).

Hoş Gelişler Ola

Hoş gelişler ola Mustafa Kemal Paşa

Askerin milletin bayrağınla çok yaşa

Arş arş arş ileri ileri arş ileri

Marş ileri dönmez geri Türk'ün askeri

Sağdan sola soldan sağa

Al da bayrağı düşman üstüne

Cephede süngüler ayna gibi parlıyor

Doğunun Türkleri bayrak açmış bekliyor

Arş arş arş ileri ileri arş ileri

Marş ileri dönmez geri Türk'ün askeri

Sağdan sola soldan sağa

Al da bayrağı düşman üstüne

Parlayan yıldızın âlemi tenvir eder

Cumhuriyet bayrağın semalar içre süzer

Arş arş arş ileri ileri arş ileri

Marş ileri dönmez geri Türk'ün askeri

Sağdan sola soldan sağa

Al da bayrağı düşman üstüne (OBYT; 2012, s. 262-263).

Ahçik

Ahçik'i yolladım Urum eline

Eser bad-ı saba zülfün teline

Gel seni götürem İslam eline

Serimi sevdaya salan o Ahçik

Aman o Ahçik civan o Ahçik

Vardım kiliseye baktım haçına

Gönlümü bağladım sırma saçına

Gel seni götürem İslam içine

Serimi sevdaya salan o Ahçik

Aman o Ahçik civan o Ahçik

Vardım kiliseye hac suda döner

Ahçik'i kaybettim yüreğim yanar

Ben dinen dönersem el beni kınar

Serimi sevdaya salan o Ahçik

Aman o Ahçik civan o Ahçik (OBYT; 2012, s. 277).

Sarı Gelin

Erzurum çarşı pazar

İçinde bir kız gezer

Elinde divit kalem

Katlime ferman yazar

Palandöken yüce dağ

Altı mor sümbüllü bağ

Seni vermem yadlara

Nice ki bu canım sağ

Neynim amman aman

Neynim amman aman

Neynim amman aman (OBYT; 2012, s. 317).

Gidirem

Öz canımdan çok sevdiğim Erzurum

Çaresiz dişimi sıktım gidirem

Gafillerden darbe yedi gururum

Kaderime boyun büktüm gidirem

Selam olsun ecdad ile ebâya

Abdurrahman Gazi, Habip Baba'ya

Tuz ektiler çalıştığım çabaya

Emeğimi suya kattım gidirem

Benim canım feda idi bin cana

Bin can az gelirse iki bin cana

Kırk sene gözyaşı döktüm fincana

Kattım Karasu'ya aktım gidirem

Kırılmış sazımı astım tavana

Çevirdim yönümü döndüm divana

Gurbet kelepçedir yurdu sevene

Bilerek koluma taktım gidirem

Nazar ettim sağım ile soluma

Sanki matem düşmüş yâr otağına

Seyreyledim Palandöken Dağı'na

Üç kez geri döndüm baktım gidirem

Yel devirsin sebeplerin kökünü

Sırtıma verdiler sitem yükünü

Kırk senedir beklediğim ekini

Harmana dökmeden yaktım gidirem

Palandökenlerin sisli dumanı

Engininde bulamadım gümanı

Ezanlar okundu seher zamanı

Üç kez geri döndüm baktım gidirem

Alnımız apaçık yüzüm karasız

Buna rağmen koymadılar yarasız

Tanbura köyünden Emrah Çaresiz

Ben de Erzurum'dan çektim gidirem

Reyhani'yim derdim gamım dinmedi

İftira darbesi cana sinmedi

Zeynel Horasan'a gitti dönmedi

Bu da benim kara bahtım gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332).

Manda Yuva Yapmış

Of of Manda yuva yapmış söğüt dalına, aman aman;

Yavrusunu sinek kapmış gördün mü? Amanın yandım.

Amanın amanın amanın yandım,

Tiridine tiridine tiridine bandım,

Bedava mı sandın para vedim aldım.

Of of... Sabahlayin erken çifte giderken, aman aman;

Öküzüm torbadan düştü gördün mü? Amanın yandım.

Amanın amanın amanın yandım,

Tiridine tiridine tiridine bandım,

Bedava mı sandın para vedim aldım.

Of of... Sabah ezanını okurken, aman aman;

Müezzin minareden uçtu gördün mü? Amanın yandım.

Amanın amanın amanın yandım,

Tiridine tiridine tiridine bandım,

Bedava mı sandın para vedim aldım (OBYT; 2012, s. 336).

KIRIK SAZIN TÜRKÜSÜ[380]

Aşağıdan Gelir

Aşağıdan gelir omuz omuza

Çiğdem de karışmış güle nergise

Benden selam olsun o vefasıza

Küğre bayramınız karalı geldi

Yorgun argın geldim orak biçmeden

Köyün çeşmesinden bir su içmeden

Yağlı kurşun gitmez ciğer deşmeden

Küğre bayramınız karalı geldi

Çağıla yaslandım cigaram içem

Yağlı kurşun gelir nereye kaçam

Kanadım yoktur ki havaya uçam

Küğre bayramınız karalı geldi

Çekin kır atımı gidelim hana

Söyleyin kirveme küsmesin bana

Bir bayram gününü çok gördü bana

Küğre bayramınız karalı geldi

Başımda ağlaşır gelinler kızlar

Sağ yanım ellemen sol yanım sızlar

Küğrem mapushane yolunu gözler

Küğre bayramınız karalı geldi (KST; 2021, s. 99).

[380] Güven, M. (2021). *Kırık Sazın Türküsü*. Fenomen Yayıncılık.

Havalanma Telli Durnam

Bir yıldız doğdu yüceden yâr yâr aman

Şavkı vurdu pencereden o leylim

Kavlim var dün geceden yâr yâr aman

Kanlım oldun sarı yıldız dön dön aman

Bir yıldız doğdu nur ile

Âlemi yaktı zâr (ağlama) ile

Ahdım (sözüm) vardı o yâr ile

Neye doğdun sarı yıldız, mavi yıldız

Evler yıkan, beller büken, kervan kıran yıldız hey (KST; 2021, s. 132).

Kızılırmak

Gızılırmak can incitme sen bugün

Mübarek günlerdir sel bayram eder

Kitabın gavlince dağlar al geymiş

Garışmış nergisi çöl bayram eder

Bülbülünen saka ötüşen kuşlar

Geçen üç aylarda şivana başlar

Eser yel eğilir dallar ağaçlar

Eğilmiş secdeye dal bayram eder

Günüm getti artıh görünmez yolum

Mevla'nın aşgına kıbledir yönüm

Daim ağlamaktır bu benim kârım

Said ağlamakta el bayram eder.

Yavru şahin bir kekliği sorahlar

Döğünce çıkası göksü yelekler

Cennette huriler gökte melekler

Mahlugat sevinir kul bayram eder (KST; 2021, s. 140).

Teyyaremi Uçurdum

Teyyaremi uçurdum

Yeşildağ'a düşürdüm

Yeşildağ'a varınca

Ben aklımı şaşırdım

Teyyaremin kanadı

Kanlar yere damladı

Kanlar yere damlayınca

Hep anneler ağladı (KST; 2021, s. 144).

Ala Çorap Örmedim

Ah... Ala çorap örmedim de

Ayağıma giymedim

Çok güzeller gördüm amma

Gıymat gız gibi görmedim

Hoppa ninna ninanay

Nina nay nay nay da

Yandım şina şina nay

Şina nay nay nay...

Ah... Sabah kalktım er gittim de

Göl köyünü de yol ettim

Hasan da çavuş uslanmazsa

Ben Gıymat'ı yâr ettim

Hoppa ninna ninanay

Nina nay nay nay da

Yandım şina şina nay

Şina nay nay nay...

Ah... Kiraz koydum sepete de

Yâr oturur tepede

Gıymat kızın gözleri de

Şan oldu memlekete

Hoppa ninna ninanay

Nina nay nay nay da

Yandım şina şina nay

Şina nay nay nay... (KST; 2021, s. 153).

Ceviz Arasında

Ceviz arasında vardır evimiz

Yâr seninle böyle miydi kavlimiz?

Mezar arasında yandım aman harman olur mu?

Kama yarasına yandım aman derman olur mu?

Mezarımı benim derin kazın yandım da bol olsun

Ben ölüyom aman sevdiceğim sağ olsun... (KST; 2021, s. 159).

Çayda Çıra Yanıyor

Çayda çıra yanıyor (Hop hop nanay nanay)

Humar göz uyanıyor (Hop hop nanay nanay)

Fitil çifte yara bir (Hop hop nanay nanay)

Yürek mi dayanıyor (Hop hop nanay nanay)

Çayda çıra yakarım (Hop hop nanay nanay)

Yâr yoluna bakarım (Hop hop nanay nanay)

Bir yüzgörümlüğüne (Hop hop nanay nanay)

Beşibirlik takarım (Hop hop nanay nanay)

Çayda çıralarım var (Hop hop nanay nanay)

Gizli yaralarım var (Hop hop nanay nanay)

Eller al yeşil giymiş (Hop hop nanay nanay)

Benim karalarım var (Hop hop nanay nanay)

Çayda çıra yanıyor (Hop hop nanay nanay)

Engeller uyanıyor (Hop hop nanay nanay)

Çözme tabip yaramı (Hop hop nanay nanay)

Al kana boyanıyor (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161).

Dağlar Oy Dağlar

Diledim ki nazlı yâre gideyim

Her yandan çevirdi yolumu dağlar

Gurbet elde garip kaldım nideyim

Kırdı kanadımı kolumu dağlar

Dağlar oy dağlar dumanlı dağlar

O yârin hasreti bağrımı dağlar

Dağlar oy dağlar içim kan ağlar

O yârin hasreti bağrımı dağlar

Ayrılan güler mi nazlı yârinden

Küle döndüm hasretinden narından

Kurtulmadım boranından karından

Perişan eyledi hâlimi dağlar

Dağlar oy dağlar dumanlı dağlar

O yârin hasreti bağrımı dağlar

O yârin hasreti bağrımı dağlar

Şimdi sevdiğimin gözü yollarda

Dağlar oy dağlar içim kan ağlar

Sadık Miskini'ye yaban ellerde

Reva mı gördünüz ölümü dağlar

Kalıp eylenemem ıssız bellerde

Dağlar oy dağlar dumanlı dağlar

O yârin hasreti bağrımı dağlar

Dağlar oy dağlar içim kan ağlar

O yârin hasreti bağrımı dağlar (KST; 2021, s. 164-165).

İnce Giyerim İnce

İnce giyerim ince

Pembe yakışır gence

İnsan bir hoş oluyor

Sevdiğini görünce

Ooooo sen yan ben yana

İkimizin resmini çıkarsınlar yan yana

Derelerin çakılı

Nerden aldın akılı

Döne döne oynuyor

Ağbeyimin çakırı

Ooooo sen yan ben yana

İkimizin resmini çıkarsınlar yan yana (KST; 2021, s. 172).

Kara Koyun

Koyun seni güttüm güttüm getirdim,

Getirdim de baş arkaca yatırdım;

Ablam sağdı ben önünde oturdum.

Meleme koyun meleme, vazgeç kuzundan.

Çok analar mahrum kaldı, anasından kızından...

Korkar oldum şu dağların kurdundan

Koyun geldi, kuzu gelmez ardından;

Ben de bıktım şu ananın derdinden,

Meleme koyun meleme, vazgeç kuzundan

Çok analar mahrum kaldı, anasından, kızından...

Kara koyun sana çanlar takayım,

Takayım da ben keyfime bakayım;

Senin için, dağı taşı yıkayım,

Meleme koyun meleme, vazgeç kuzundan,

Çok analar mahrum kaldı, yavrusundan, kızından...

Tuz yalattım, ciğerini ağrılara belettim

Sonra seni çay başına ilettim;

İçme koyun o suyu, içme dön geri,

Şimdi sözlerimi tutmanın yeri... (KST; 2021, s. 179).

Kömür Gözlüm

Kömür gözlüm ataşına düşeli,

Didem kan yaş döker, dilim dad eyler,

Diyarı gurbette sefil, sergender (sergedan)

Bana senden (haktan) başka kim imdat eyler?

Ezelden olmuşum gamlar düşkünü,

Ben feleğe minnet etmem beş günü,

Selvim ne beklersin Şah'ın köşkünü?

Felek yıkar bir gün ya berbat eyler.

Baş koymadım nazlı yârın dizine,

Doya doya bakamadım yüzüne,

Uyma Selvi'm, uyma eller sözüne,

Seni benden, beni senden yâd eyler.

Yine rengin almış dağlar lalesi,

Yıkıldı gönlümün burcu, Kalesi.

Emrah'ın çektiği Selvi belası,

Ne öldürür beni, ne azat eyler. (KST; 2021, s. 187).

Mor Keçe

Mor keçeyi boyamadım

Çoban sana doyamadım

Çoban seni seviyordum

Utandım da diyemedim

Le le çoban

Çal kavalı garip oğlan

Çobanın elinde kaval

Hele ardında sürüsü var

Eğer çoban susadınsa

Bizim evin önü pınar

Le le çoban

Çal kavalı garip oğlan (KST; 2021, s. 193).

Mühür Gözlüm

Mühür gözlüm seni elden

Sakınırım kıskanırım

Uçan kuştan esen yelden

Sakınırım kıskanırım

Kavımından akrabandan

Kardaşından öz babandan

Seni doğuran anandan

Sakınırım kıskanırım

Beşikte yatan kuzundan

Hem oğlundan hem kızından

Ben seni senin gözünden

Sakınırım kıskanırım

Havadaki turnalardan

Su içtiğin kurnalardan

Geyindiğin sırmalardan (urbalardan)

Sakınırım kıskanırım

Ali İzzetî amcalardan

Elindeki goncalardan

Yerdeki karıncalardan

Sakınırım kıskanırım (KST; 2021, s. 194-195).

Yol Üstünde Karakol

Yol üstünde karakol, belalım amman amman

Nerden gider yâre yol, dost yârim perişan hâlim

Şu karşıki tepeden, belalım amman amman

Belki gider yâre yol, dost yârim perişan hâlim

Bu yollar meste gider, belalım amman amman

Dolanır dosta gider, dost yârim perişan hâlim

Yıkılası gurbet el, belalım amman amman

Sağ gelen hasta gider, dost yârim perişan hâlim

Bu pınar çeşme pınar, belalım amman amman

Hep kuşlar ona konar, dost yârim perişan hâlim

Bugün yâri görmedim, belalım amman amman

Yüreğim ona yanar, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210).

Yemen Ağıdı

Havada bulut yok bu ne dumandır

Mehlede ölüm yok bu ne şivandır

Şu Yemen elleri ne de yamandır.

Anom Yemen'dir, gülü çimendir

Giden gelmiyor acep nedendir.

Burası Muş'tur, yolu yokuştur

Giden gelmiyor acep ne iştir.

Kışlanın önünde redif sesi var

Açın çantasını bakın nesi var

Bir çift kundurayla bir de fesi var

Anom Yemen' dir gülü çimendir

Giden gelmiyor acep nedendir

Burası Muş'tur, yolu yokuştur

Giden gelmiyor acep ne iştir (KST; 2021, s. 222).

Misget

Güvercin uçuverdi

Kanadın açıverdi (Yâr yandım aman, aman ayrılamam)

Elin oğlu değil mi (Aman aman aman)

Sevdi de kaçıverdi

A benim aslan yârim

Duvara yaslan yârim

Duvar cefa götürmez

Sineme yaslan yârim

Güvercinim uyur mu?

Çağırsam uyanır mı?

Misget orda ben burda

Buna can dayanır mı?

A benim hacı yârim

Başımın tacı yârim

Eller bana acımaz

Sen bari acı yârim

Caminin müezzini yok

İçinin düzeni yok

Çok memleketler gezdim

Misget'ten güzeli yok.

Daracık daracık sokaklar

Misget şeker topaklar

Pul pul olsun dökülsün

Kız seni öpen dudaklar

Caminin ezan vakti

İçinin düzen vakti

Ben Misget'i yitirdim

Sonbahar güzel vakti

Gökte yıldız sayılmaz

Çiğ yumurta soyulmaz

Uçar avrat almayan

Hiç erkekten sayılmaz (KST; 2021, s. 224-225).

Mızıka Çalındı

Mızıka çalındı, düğün mü sandın?

Al yeşil bayrağı gelin mi sandın?

Yemen'e gideni gelir mi sandın?

Tez gel ağam tez gel dayanamirem,

Uyku gaflet basmış uyanamirem,

Ağam öldüğüne inanamirem.

Koyun gelir kuzusunun adı yok,

Sıralanmış küleklerin sütü yok,

Ağamsız da bu yerlerin tadı yok.

Tez gel ağam tez gel dayanamirem,

Uyku gaflet basmış uyanamirem,

Ağam öldüğüne inanamirem.

Ağamı yolladılar Yemen eline;

Çifte tabancalar takmış beline;

Ayrılmak olur mu taze geline.

Tez gel ağam tez gel dayanamirem

Uyku gaflet basmış uyanamirem

Ağam öldüğüne inanamirem (KST; 2021, s. 228).

Vurun Evlatlarım

Karadağ'dan düşman topu patlıyor

Asker hücum etmiş Kars'a atlıyor

Hırsından Marzmanof iki çatlıyor

Yarın evlatlarım Allah aşkına

Şehit olanımız cennet köşküne

Atın aslanlarım Kars'ı alalım

Ermeni'yi toptan esir kılalım

Yaralı millete merhem olalım

Sarın evlatlarım Allah aşkına

Şehit olanımız cennet köşküne

Kars'ın kalasında Yahni Çölü'nde

Askerler yürüyor Gümrü yolunda

Halid Paşa önde, tüfek elinde

Vurun evlatlarım Allah aşkına

Şehit olanımız cennet köşküne

Süvariler kalkmış atın gemliyor

Mirmanof göğsünden kanlar damlıyor

Süngüden Ermeni gayet hamlıyor

Sürün evlatlarım Allah aşkına

Şehit olanımız cennet köşküne

Halid Paşa der ki "Durmayın atın!"

Ermeni'nin kökü gelsin büsbütün

Antranik, Tiflis'e kaçıyor; tutun.

Varın evlatlarım Allah aşkına,

Şehit olanımız cennet köşküne (KST; 2021, s. 231-232).

Anamur Yolları

Anamur yolları kayrak çakıllı

Öyle bir yâr sevdim uyar akıllı

Anamur üstünü duman bürüdü

Herkes sevdiğini aldı yürüdü

Anamur yolları yâr yâr

Kaynak da çakıllı a canım

Öyle bir yâr sevdim yâr

Uyar da akıllı canım

Sürmelim amman

Ben yandım amman

Sevmişem amman

Anamur üstünü yâr yâr

Duman da bürüdü a canım

Herkes sevdiğini yâr

Aldı da yürüdü a canım

Sürmelim amman

Ben yandım amman

Sevmişem amman

Anamur yolları yâr yâr

Dardır da geçilmez a canım

Soğuktur suları yâr

Bir tas da içilmez a canım

Sürmelim amman

Ben yandım amman

Sevmişem amman (KST; 2021, s. 242-243).

Böyle Bağlar

Böyle bağlar anam,

Yâr başını böyle bağlar

Kuş uçmaz, bülbül ötmez

Yıkılsın anam böyle bağlar

Böyle bağlar anam,

Gelin başını böyle bağlar

Bülbül güle konmadı

Ne yapsın anam böyle bağlar.

Soğuk yerde nar olur mu?

Sıcak yerde kar olur mu?

Bağban çürük, bağ neylesin

Viran yerde bağ olur mu?

Yüce dağlar karsız olmaz

Yiğitler ikrarsız olmaz

Başka bahçeyi besleyeyim

Oğul bağı, barsız olmaz.

Yüce dağdan kar bekleme

Rüzgâr yerden kar bekleme

Yedi bahçeyi becersen

Sen oğlundan bar bekleme (KST; 2021, s. 246-247)

Denizin Dibinde Hatça'm

Evlerinin önünde pınarlar harlar

Hatça'm çıkmış pencereye ay gibi parlar

Ben Hatça'yı yitirdim de dumanlı dağlar

Gözlerimin pınarları durmadan çağlar

Ovalara duman çökmüş göremidin mi?

A kız kendi saçını öremedin mi?

Alçaklara karlar yağmış yükseklere buz

Gel sarılalım kaçalım ince belli kız

Denizin dibinde Hatça'm demirden evler

(Denizli ilinde de Haçce'm demirden evler)

Ak gerdanın altında da çiftedir benler

O kınalı parmaklar da o beyaz eller

Yolcuyu yolundan eyleyen dilber

Dalga dalga dalga dalga dalgalanıyor

Hatça'yı görenler sevdalanıyor

Üçüne de beşine de Hatça'm onuna

Ben de yandım Hatça'mın basma donuna

Yüce dağ başına Hatça'm ekin ekilmez

Yağmur yağmayınca Hatça'm kökü sökülmez

Ellerin köyünde Hatça'm kahır çekilmez

Doldur ağıları içelim Hatça'm

Varman kızlar varman kirli çobana

Çoban evde durmaz gider yabana

Ovalara duman çökmüş göremedin mi?

A kız kendi saçını öremedin mi?

Varman kızlar varman kirli çobana

Şehir oldu bana her zaman zehir

Çok dediler arkadaşlar yâr senin değil

Doldur ağuları içelim Hatça'm

Alçaklara karlar yağmış yükseklere buz

Gel sarılalım kaçalım ince belli kız

Dalga dalga dalga dalga dalgalanıyor

Hatça'yı görenler sevdalanıyor

Yüce dağ başında Hatça'm harmanın mi var

Harmanı kaldırmaya dermanın mı var

Hatça'm beni öldürmeye fermanın mı var

Doldur ağıları içelim Hatça'm

Ovalara duman çökmüş göremedin mi

A kız kendi saçını öremedin mi

Alçaklara karlar yağmış yükseklere buz

Gel sarılalım kaçalım ince belli kız (KST; 2021, s. 253-254).

Evlerinin Önü Kavak

Evlerinin önü kavak

Kavaktan dökülür yaprak

Elim kına yüzüm duvak

Uyan Ali'm sabah oldu

Gün doğmadan neler oldu

Çattılar ocak taşını

Vurdular düğün aşını

Çağrın gelsin yoldaşını

Uyan Ali'm sabah oldu

Gün doğmadan neler oldu

Evlerinin önü iğde

İğdenin dalları yerde

Al tavanlı yüksek evde

Uyan Ali'm sabah oldu

Gün doğmadan neler oldu

Evlerinin önü mersin

Sular akar herzin herzin

Mevla'm sevdiğine versin

Uyan Ali'm sabah oldu

Gün doğmadan neler oldu

Baba pazara vardın mı?

Bir okka kına aldın mı?

Bu da kızıma dedin mi?

Uyan Ali'm sabah oldu

Gün doğmadan neler oldu (KST; 2021, s. 256-257).

Odasına Vardım

Odasına vardım kahve pişirir

Kınalı parmaklar fincan devşirir

Seni gören âşık aklın şaşırır

Baba nerden aldın aney yandım hudey sen bu gelini

Odasına vardım namaza durmuş oy

Kaşları gözleri aney yandım hudey kendine uymuş

Sanırsın karşında bir aydır doğmuş oy

Baba nerden aldın aney yandım hudey sen bu gelini

Keten köynek giymiş yakası ezik oy

Koluna yaptırmış aney yandım hudey altın bilezik

Öpmeye kıyamam sevmeye yazık oy

Baba nerden aldın aney yandım hudey sen bu gelini (KST; 2021, s. 260).

Trenin Paftaları

Trenin paftaları

Üstünün noktaları

O yâr gelecek diye

Sayarım haftaları

Ağbom ağbom can ağbom

Sebebim oldun ağbom

Tren geliyor tren

Yâri bana getiren

Bu postaya çıkmadı

Genç ömrümü bitiren

Ağbom ağbom can ağbom

Sebebimsin sen ağbom

Sebebim oldun ağbom

Sebebimsin sen ağbom

Tren düdük çalıyor

Aklım baştan alıyor

Şu hasretlik günümde

Beni derde salıyor

Ağbom ağbom can ağbom

Sebebim oldun ağbom

Sebebimsin sen ağbom (KST; 2021, s. 263-264).

Yayladan Gel

Gelin oldum Karabel'in eline

Yedi bayram kına yakmam elime

Gurban olam çiğdem gibi geline

Yayladan gel kömür gözlüm yayladan

Önüme koydular bir çift suyudu

Çocuk geldi kucağımda uyudu

Baba bana edeceğin bu muydu?

Yayladan gel kömür gözlüm yayladan

Senin baban karşı köyün hocası

Çok peşime düştü genci kocası

Bana derler şu çocuğun kocası

Yayladan gel kömür gözlüm yayladan

Gelin oldun Garabel'in eline

Yedi bayram kına yakma elime

Gurban olam senin gibi geline

Yayladan gel kömür gözlüm yayladan

Senin baban karşı köyün hocası

Çok peşime düştü genci kocası

Bana derler şu kötünün kocası

Yayladan gel kömür gözlüm yayladan

Ne kadar methetsem o kadar güzel

Top bürür saçını gözünü süzer

Mıskalar yaptıram değmesin nazar

Yayladan gel kömür gözlüm yayladan

Ben de gelin oldum Garabel'in eline

Yedi bayram kına yakmam elime

Gurban olam güççük gibi geline

Yayladan gel kömür gözlüm yayladan

Altıma serdiler minderden döşek

Kucağıma koydular ufak bir uşak

Küskün değilim ki gülek barışak

Yayladan gel suna boylum yayladan

Sabahınan oğlan gider guzuya

Dişleriynen ekmek doğrar tazıya

Adını sorarsan adı Şaziye

Yayladan gel suna boylum yayladan

Ocağa koyduğum dünkü suyudu

Şahin geldi kucağımda uyudu

Aman Allah bana yapacağın bu muydu?

Yayladan gel suna boylum yayladan

Karşı köyde köyümüzün hocası

Başıma toplandı genci kocası

Dizime vurdum da gerdah gecesi

Yayladan gel kömür gözlüm yayladan

Yayladan gel ve trenin paftaları yok (KST; 2021, s. 265-266).

Sepetçioğlu

Sepetçioğlu bir ananın kuzusu

Hiç gitmiyor kollarımdan Efe'm de sızısı vay vay

Böyle imiş alnımızın yazısı

Yassıl dağlar yassıl, Osman Efe'm de geliyor vay vay

Kalk gidelim kışla önü aşağı

Salı vermiş ince belden Efe'm de kuşağı vay vay

Yaman olur Kastamonu uşağı

Yassıl dağlar yassıl, Osman Efe'm de geliyor vay vay

Seslen Sepetçioğlu efece seslen

Laleli çimenli dağlara yaslan

Analar doğurmaz sen gibi aslan

Yassıl dağlar yassıl, Osman Efe'm de geliyor vay vay

Hep düşmanlar mahkemeye doldular

Anamı babamı ordan kovdular

Sünek gibi koç yiğidi boğdular

Yassıl dağlar yassıl, Osman Efe'm de geliyor vay vay (KST; 2021, s. 285-286).

Osman Efe

Yaylalar içinde Erzurum yayla

Şehirler içinde Konya'dır Konya

Vurulmuş aslanım şen olsun dünya

Döşeyin evleri aslan geliyor

Giyinmiş kuşanmış Osman geliyor.

Aslanın bindiği arap küheylan

Yine mi geliyor karalı bayram

Anası oturmuş oğluna hayran

Döşeyin hanları aslan geliyor

Giyinmiş kuşanmış Osman geliyor.

Aslanın mavzeri terkide bağlı

Müfrezeler sarmış hem sollu sağlı

Anası havlıyor vurulmuş oğlu

Döşeyin evleri aslan geliyor

Giyinmiş kuşanmış Osman geliyor.

Aslanın bindiği yıldızlı eyer

Her gelen kurşunlar Osman'a değer

Osman'ı görmeyen kendini över

Döşeyin hanları aslan geliyor

Giyinmiş kuşanmış Osman geliyor.

Osman Efe'm gider yolun sağında

At işlemez oldu Konur Dağı'nda

Büyük ferman çıkmış Konya beyinde

Süpürün hanları aslan geliyor

Dağların kilidi Osman geliyor.

Aslanın çektiği garibin yası

Kırşehir elinde duyulur sesi

Ağzına doluşmuş kurşunun isi

Döşeyin evleri aslan geliyor

Giyinmiş kuşanmış Osman geliyor.

Efeler içinde Osman Efe hey

Peşine düşmüş de şu Karaca Bey

Yere batsın seni ele veren köy

Açın kapıları aslan geliyor

Giyinmiş kuşanmış Osman geliyor.

Süre süre indirdiler üç taşa

On iki kaymakam, beş tane paşa

İfade sorarlar yatan üleşe

Döşeyin hanları aslan geliyor

Giyinmiş kuşanmış Osman geliyor (KST; 2021, s. 289-290).

Taşbebek

Bir oğlum olsa da gitse hocaya

Okuya okuya çıksa heceye

Muştular verseler bizim peceye

Neyleyim neyleyim eli neyleyim

Ninni söylemeyen dili neyleyim.

Bir kızım olsa da bir fistan diksem

Zülfünü tarayıp, saçını örsem

Eller ile ben de gülsem güvensem

Neyleyim neyleyim eli neyleyim

Tomurcuk vermeyen gülü neyleyim.

Bir elekçi gelse bir elek alsam

Iğrana ığrana toprak elesem

Kutnu kumaşa beze belesem

Neyleyim neyleyim eli neyleyim

Bebek belemeyen kolu neyleyim.

Babası oturmuş bir evlat ister

Kadir Mevla'm bize bir evlat göster

Evlatsız gidersek kınaman dostlar

Neyleyim neyleyim eli neyleyim

Evlatsız kalan evi neyleyim (KST; 2021, s. 298-299).

Asri Gurbet

Asri gurbet harap etmiş köyümü

Bülbül göçmüş baykuş konmuş gelele

Ben ağayım ben paşayım diyenler

Kapıları kitlemişler lo gelele...

Bir ev burda bir ev garşıda galmış

Hele sorun bakın bizim gomşular n'olmuş?

Kırk senelik ağaç çürümüş galmış

Bu köy bizim köye benzemir lo gelele... (KST; 2021, s. 304)

Bir Havar

Bir havar eyleyin elden ellere

Gönül ravzasından civanım gitti

Bir ateşi Cansu düştü dillere

Lali mercan ebru kemanım gitti.

Gitti o yâr ile ülfetim çağı

Gül beyi vuslatın söndü çırağı

Ateş almış gönül yoktur durağı

Derdim azdı elden dermanım gitti.

Lütfi ya sen kesme ümit Hüda'dan

Ayırma gönlümü nuri Hüda'dan

"La-taknatü" gelir yine sedadan

Sen sanma Rahim-i Rahmanım gitti (KST; 2021, s. 306).

Bülbülün Kanadı Sarı

Bülbülün kanadı sarı

Ben ağlarım zarı zarı

Elimden aldılar yârı

Garip garip ötme bülbül

Benim derdım bana yeter

Bir dahı sen katma bülbül

Bülbülün kanadı beyaz

Gece buzlu gündüz ayaz

Al kalemi derdimi yaz

Garip garip ötme bülbül

Benim derdim bana yeter

Bir dahı sen katma bülbül (KST; 2021, s. 310).

Kalktı Göç Eyledi

Kalktı göç eyledi Avşar illeri

Ağır ağır giden iller bizimdir

Arap atlar yakın eyler ırağı

Yüce dağdan aşan yollar bizimdir

Belimizde kılıcımız kirmani

Taşı deler mızrağımın temreni

Hakkımızda devlet etmiş fermanı

Ferman padişahın ise dağlar bizimdir.

Dadaloğlu, yarın kavga kurulur

Öter tüfek davulbazlar vurulur

Nice koç yiğitler yere serilir

Ölen ölür kalan sağlar bizimdir (KST; 2021, s. 323-324).

Karahisar Kalesi

Karahisar Kalesi yıkılır gelir

Kâkülü boynuna dökülür gelir

Yayladan gel allı gelin yayladan

Kesme ümidini Kadir Mevla'dan

Ver elini karlı dağlar aşalım, bayramlaşalım

Ben bir koyun olayım sen de bir kuzu

Meleye meleye getirek yazı.

Karahisar Kalesi yıkılır gelir

Kâkülü boynuna dökülür gelir

Yayladan gel allı gelin yayladan

Kesme ümidini Kadir Mevla'dan

Ver elini karlı dağlar aşalım, bayramlaşalım (KST; 2021, s. 326-327).

Mecnunum

Mecnun'um Leyla'mı gördüm

Bir kerrece bahtı geçti

Ne sordum ne de söyledi

Kaşlarını yıhtı geçti.

Soramadım bir çift sözü

Ay mıydı, gün müydü yüzü

Sandım ki Zöhre Yıldızı

Şavkı beni yahtı geçti

Ben bu sırra eremedim

Ateşinden göremedim

Seher vahti göremedim

Yıldız gibi ahtı geçti

Bilmem hangi burç yıldızı

Bu dertler yaralar bizi

Gamze oku bazı bazı

Yâr sineme çahtı geçti

İzzetî bu ne hikmetmiş

Uyur iken gördüm bir düş

Yâr zülfünü kement etmiş

Boynumuza tahtı geçti (KST; 2021, s. 332).

Munzur Dağı

Munzur Dağı silelenmiş garinan

Aram açık ela gözlü yârınan

Eller bayram eder nazlı yârınan

Benim ömrüm geçer ahuzarınan

Selvinin dalına yaslanmayasın

Yağan yağmur ile ıslanmayasın

El gızı dediğin Ezrail dostu

Yalan sözlerine inanmayasın (aldanmayasın) (KST; 2021, s. 334).

Eminem

Emine'm oturmuş da daşın üstüne

Daramış zülfünü de kaşın üstüne

Bir selamın gelse de başım üstüne

Emine'm Emine'm yosma Emine'm

Üç köyün içinde koşma Emine'm

Vurma kardaş vurma yazıktır bana

Ben ölürsem de kardaş derd olur sana

Emine'min evini araladılar

Dağların ardında paraladılar

Emine'min tabudunu karaladılar

Emine'm Emine'm yosma Emine'm

Üç köyün içinde koşma Eminem

Vurma kardaş vurma yazıktır bana

Ben ölürsem de kardaş derd olur sana (KST; 2021, s. 346).

Güzel Kızın Ağıdı

Kara şalvar yıldır yıldır.

Kardeş tüfeğini doldur

El içinde arlanıyom

Evimize gidek d'öldür

Dağların karı erisin

Yayla çiçeği yürüsün

Bedda vermem kardeşime

Ağzımda dilim çürüsün

Hele bakın eloğluna

İk'elin sokmuş koynuna

Bu dünyada bir şey bilmem

Ahrette sarıl boynuma

Varmam pınarın başına

Gülyağı sürmem kaşıma

Ben bu yaradan ölürsem

Ceza vermen kardeşime

Yüce dağın karıyıdım

Ben anamın biriyidim

Yazık oldu eloğluna

Sağ gözünün nuruyudum

Ardımda yüz on beliğim

Çiğnimden aldım soluğum

Böyle söyledi'me bakman

Vallahi de ben ölüyom (KST; 2021, s. 351-352).

Yusuf'un Türküsü

Yeniköy'e gitmeli

Tarlaları herk etmeli

Konaklı'nın yüzünden

Çarşambaya gitmeli.

Odalar yaptım tahtalı

Kilimleri noktalı

Bu işi de yapan

Demircili'nin muhtarı.

Demircili'nin düzünden

Bir su içtim gözünden

Ben vuruldum gidiyom

Yan Ali'nin yüzünden

Kara mağaranın başları

Civ civ eder kuşları

Kargaların ağzında

Yusuf'un üleşleri (KST; 2021, s. 356).